

ЕЛИФ ШАФАК
КОПЕЛЕТО НА ИСТАНБУЛ

Превод от английски: Емилия Масларова, 2012

chitanka.info

Посвещавам на Еюп и Пехразат Зелда

*Имало едно време, когато Божиите твари
нямали чет, точно като зрънцата пшеница, и
било грях да говориш много...*

Началото на една
турска...

... и на една
арменска приказка

I.

КАНЕЛА

Каквото и да пада от небето, не го проклинай. Включително дъжда.

Каквото и да се сипе, колкото и проливен да е пороят или ледена — суграшицата, никога не бива да ругаеш онова, което са ни отредили небесата. Знае го всеки. Включително Зелиха.

Въпреки това този първи петък от юли, докато вървеше по тротоара, покрай безнадеждното задръстване из улиците, и бързаше за часа, за който вече бе закъсняла, тя псуваше като хамалин, съскаше и не спираше да ругае разместените плочи и високите си токове, мъжа, който я преследваше, шофьорите, които вкупом натискаха трескаво клаксоните, макар и всички в града да бяха наясно, че шумът няма да помръдне автомобилите, цялата Османска династия, която навремето е превзела Константинопол и после не се е отказала от грешката си, и, разбира се, дъжда... проклетия летен дъжд.

Дъждът е жива мъка тук. В други части на света един порой вероятно ще бъде посрещнат от почти всички и всичко като благодат, като нещо добро за реколтата, добро за фауната и флората и, ако случайно ви е обзела романтика, добро за влюбените. Не и в Истанбул. За нас дъждът не опира до това, че ще се мокриш. Нито пък до това, че ще се цапаш. За нас дъждът е свързан с ярост. Той е кал, безредие и гняв, сякаш и без него са ни малко. И битка. Винаги битка. Като котета, метнати в кофа с вода, ние — общо десет милиона на брой — се борим напразно с капките. Не може да се каже, че в тази схватка сме съвсем сами, защото в нея се включват и улиците с допотопните си имена върху ламаринени табели и надгробните камъни на безброй светии, пръснати във всички посоки, включват се и купчините боклук, които чакат почти на всеки ъгъл, чудовищно огромните строителни изкопи, които не след дълго ще се превърнат в лъскави модерни сгради, и чайките... Всички се вбесяваме, когато небесата се отварят и се заизсипват по главите ни.

После обаче, щом последните капки достигат земята, а много други са се закрепили едва-едва по измитите от прахта листа, в онзи незащитен миг, когато и ти, и самият дъжд не сте съвсем сигурни дали най-после е спряло да вали, в онзи промеждутък всичко притихва. В една безкрайна минута небето сякаш се извинява за бъркотията, в която ни е оставило. А ние — с капки, стичащи се по косата ни, с вода по маншетите и уплаха в погледа, извъръщаме очи към небето, което сега е в по-светъл оттенък на лазурното и е по-ясно от всякога. Взираме се нагоре и неволно се усмихваме. Прощаваме му — както винаги.

В онзи момент обаче все още валеше като из ведро и Зелиха изобщо не бе готова да прощава. Не носеше чадър, защото се беше зарекла, че щом е достатъчно глупава да хвърля куп пари и да купува поредния чадър от поредния уличен търговец, колкото да го забрави някъде веднага щом грейне слънце, заслужава да се мокри до кости. И без това беше късно. Вече беше вир-вода. Ето по какво дъждът приличаше на скръбта: правиш всичко възможно да не те засегне, да си останеш сух и невредим, но ако и когато не го постигнеш, настъпва миг, в който започваш да възприемаш дъжда не като капки, а като несекващ порой, и затова решаваш, че вече е все едно и можеш да се намокриш.

Дъждът се стичаше от тъмните къдрици по широките рамене на Зелиха. И тя като всички жени в семейство Казанджъ се беше родила с гарвановочерна къдрава коса, но за разлика от тях предпочиташе да я носи така. Нефритенозелените ѝ очи, обикновено широко отворени и изпълнени с пламенна интелигентност, от време на време се присвиваха и се превръщаха в две резки на пълно безразличие, присъщо само на три вида хора: безнадеждно лековерните, безнадеждно отчуждените и безнадеждно обнадеждените. Тъй като Зелиха не спадаше към никой от тях, безразличието ѝ — колкото и мимолетно да бе — беше трудно обяснимо. То прикриваше като с балдахин душата ѝ, за да я направи безчувствена като след упойка, но след миг се изпаряваше, оставяйки Зелиха сама в тялото ѝ.

Ето как се чувстваше тя в онзи първи петък на юли: напълно безучастна, сякаш упоена, настроение, направо пагубно за човек, който като нея преливаше от живот. Дали заради това днес Зелиха не изпитваше никакво желание да се бори с града, а и с дъжда заедно с

него? Докато безразличието ѝ ту изникваше, ту се скриваше като йо-йо със свой си ритъм, махалото на настроението ѝ се люшкеше между две крайности: Зелиха ту изпаднаше във вцепенение, ту започваше да фучи.

Тя бързаше по тротоара, а уличните продавачи на чадъри, дъждобрани и шалове от изкуствени материи в крещящи цветове я оглеждаха развеселени. Зелиха успяваше да не обръща внимание на погледите им, точно както успяваше да не обръща внимание на погледите на всички мъже, плъзгачи ненаситно очи по нейното тяло. Продавачите зяпаха неодобрително и лъскавата халка на носа ѝ, сякаш именно тя обясняваше защо Зелиха се е отклонила от свенливостта и така се е превърнала в знак на *похотливостта* ѝ. Зелиха се гордееше много с пиърсинга, защото си го беше направила сама. Беше я заболяло, но тя нямаше намерение да се отказва нито от него, нито от стила си. Колкото и да я преследваха мъжете, колкото и да я укоряваха другите жени, колкото и невъзможно да ѝ беше да върви по разместените плочи на тротоарите и да скача на ферибота, колкото и да ѝ натякваше майка ѝ... нямаше сила на света, която да принуди Зелиха — по-висока от повечето жени в града — да се откаже от късите поли в ярки цветове, от тесните блузи, подчертаващи налетите ѝ гърди, от копринените чорапи и, да, от високите токове, с които стърчеше над всички.

Тя стъпи върху поредната клатеща се плоча на тротоара, видя как калната локва отдолу се разплисква и оставя тъмни петна по теменужената ѝ пола и отново започна да сипе ругатни. Беше единствената в семейството и една от малкото сред всички туркини, която употребяваше толкова вещо, несдържано и настървено нецензурен език, затова, почнеште ли да ругае, не се спираше, сякаш наваксваше за всички други. И този път не бе по-различно. Докато тичаше, Зелиха проклинаше общинската управа, минала и настояща, защото още от малка не помнеше да е имало дъждовен ден, в който плочите по тротоара да са били изравнени и поправени. Ала още преди да е завършила с ругатните, тя внезапно спря, вдигна брадичка, сякаш заподозряла, че някой я е повикал, но вместо да се огледа, за да види дали наоколо има познати, се взря нацупена в опушеното небе. Присви очи, въздъхна тежко и изруга отново, този път обаче дъжда. По неписаните и ненарушими правила на Маминка, както наричаха баба ѝ, това си беше чисто богохулство. Може и да не обичаш дъжда, със

сигурност не си длъжен да го обичаш, но при никакви обстоятелства не бива да кълнеш нещо, дошло от небесата, защото нищо не пада отгоре от само себе си и зад всичко стои Всемогъщият Аллах.

Зелиха със сигурност знаеше неписаните и ненарушими правила на Маминка, но този първи петък на юли се чувстваше достатъчно покварена, за да ѝ е все тая. Пък и казаното — казано, станалото — станало. Зелиха нямаше за кога да съжاليا. Закъсняваше за часа при гинеколога. Нещо, на което човек наистина не бива да гледа през пръсти, защото в мига, когато забележиш, че закъсняваш за гинеколог, можеш да решиш изобщо да не ходиш.

До Зелиха се приближи такси със заден калник, облепен със стикери. Шофьорът, груб на вид мургав мъж със засукани надолу мустаци и златен преден зъб — вероятно насилник, когато не обикаляше с таксито, — беше смъкнал прозорците и бе надул до дупка една от местните рок радиостанции, по която бяха пуснали Like a Virgin^[1] на Мадона. Имаше рязко несъответствие между съвсем традиционния вид на мъжа и необичайните му музикални предпочитания. Той удари рязко спирачките, подаде глава през прозореца и след като подсвирна на Зелиха, ревна:

— Виж какво имам!

Думите след това бяха заглушени от Зелиха:

— Какво те прихваща, негодник такъв? Не може ли една жена да се разхожда спокойно из града?

— Защо да се разхождаш, след като мога да те откарам? — попита шофьорът. — Нали не искаш сладкото ти телце да се намокри?

Докато Мадона крещеше от колата: „Страхът ми се стопява бързо, пазя всичко за теб“, Зелиха започна да ругае, с което наруши поредното неписано и ненаруσιμο правило, този път не на Маминка, а на Женското благоразумие. *Никога не ругай мъж, който те преследва.*

Златното правило на благоразумната истанбулчанка: ако на улицата те преследва мъж, не му отговаряй, защото жена, която отговаря на преследващ я мъж и — не дай си, боже — го ругае, само го нахъсва още повече!

Зелиха знаеше добре това правило и не бе толкова неразумна, че да го нарушава, но този първи петък на юли не приличаше на другите и сега в нея беше надигнало глава някакво друго Аз, много побезгрижно, дръзко и стряскащо ядосано. Именно тази втора Зелиха, сега заселила се в почти цялото ѝ вътрешно пространство, пое нещата в свои ръце и започна да взима решения от името на двете. Сигурно заради това тя продължи да ругае колкото ѝ глас държи. Заглуши и Мадона, а минувачите и продавачите на чадъри се струпяха да видят какво става. В суматохата мъжът, който преследваше Зелиха, трепна и отсъди благоразумно, че е излишно да се забърква с една разярена жена. Но шофьорът на таксито не беше нито толкова предпазлив, нито толкова свит, защото посрещна с усмивка суетнята. Зелиха забеляза, че зъбите му са изненадващо бели и свършени, и неволно се запита дали не са металокерамика. Полека-лека отново усети как я плисва адреналин, от който сърцето ѝ започна да бие по-ускорено и ѝ причерня пред очите, и си даде сметка, че точно тя от всички жени в семейството някой ден може и да убие мъж.

За неин късмет точно тогава мъжът в тойотата зад таксито изгуби търпение и натисна клаксона. Сякаш изтръгната от кошмар, Зелиха дойде на себе си и потрепери при мисълта в какво ужасно положение е изпаднала. Както винаги се стресна, че е склонна към насилие. В миг се успокои и се отдръпна, после се помъчи да се провре през тълпата. Но в бързината десният ѝ ток хлътна между клатещите се плочи на тротоара. Вбесена, Зелиха издърпа крак от локвата под плочата. Токът ѝ обаче не излезе — счупи се и с това ѝ напомни за едно правило, което не е трябвало да забравя:

Сребърното правило на благоразумната истанбулчанка: ако на улицата те преследва мъж, не губи самообладание, защото, загуби ли самообладание, започне ли да нервничи, преследваната жена само ще си утежни положението.

Таксиметровият шофьор се изсмя, клаксонът на тойотата отзад ревна още веднъж, дъждът се усили и няколко минувачи изцъкаха в хор, макар че така и не се разбра какво точно не одобряват. В

суматохата Зелиха зърна лъскавия стикер, блестящ във всички цветове на дъгата отзад на таксито: „НЕ МЕ НАРИЧАЙ НЕГОДНИК! — гласеше той. — НЕГОДНИЦИТЕ СЪЩО ИМАТ СЪРЦЕ!“ Докато стоеше и гледаше недоумяващо думите, тя изведнъж усети нечовешка умора — такава умора и стъписване, сякаш онова, с което се беше сблъскала, не бяха делничните проблеми на истанбулчанките. Сякаш бе таен шифър, съставен от далечен ум специално за нея — да го разчете, а тя, нали беше обикновена простосмъртна, не е успяла. Не след дълго таксито и тойотата потеглиха, а минувачите тръгнаха всеки по своя път, оставяйки Зелиха, която държеше счупения ток нежно и покрусено, сякаш е мъртва птица.

Е, в безредната вселена на Зелиха може и да имаше мъртви птици, но със сигурност не и нежност и покруса. Тя не искаше и да чуе за такива неща. Изправи гръб и се постара да продължи на един ток, колкото и непохватно да се получаваше. След малко вече бързаше сред множеството с чадърите — куцукаше с оголени изумителни крака, сякаш е фалшива нота. Теменужена нишка, изключително неподходящ оттенък в плетеницата от кафяво и сиво и още кафяво и сиво. Колкото и да не се вписваше цветът, тълпата бе толкова огромна, че скоро погълна несъзвучието и вкара отново Зелиха в такт. Тълпата не се състоеше от стотици тела, които дишат, потят се и изпитват болка, тя сякаш бе едно-единствено тяло, което диша, поти се и изпитва болка под дъжда. Все едно дали под дъжда или под слънцето. Да вървиш в Истанбул, означаваше да вървиш в крак с тълпата.

Зелиха тръгна покрай десетките груби на вид мъже, които, без да продумват, бяха застанали един до друг по стария мост Галата и стискаха в едната ръка чадър, а в другата — въдица, и им завидя, че умеят да стоят на едно място и да чакат с часове риба, каквато не съществува, а и да съществува, е толкова дребна, че не става за друго освен за стръв за друга риба, която няма да се хване никога. Колко изумително беше умението да постигаш достатъчно, постигайки малко, а вечерта да се прибереш у дома с празни ръце и въпреки това да си доволен! На този свят спокойствието пораждаше късмет, а късметът — блаженство — най-малкото така подозираше Зелиха. По този въпрос можеше да се ограничи само с подозрения, защото никога дотогава не бе вкусвала такова спокойствие и се съмняваше това да се случи някога. Най-малкото днес. Днес точно нямаше да се случи.

Докато прекосяваше Капалъ Чарши, колкото и да бързаше, забави крачка. Нямаше време да пазарува, щеше само да влезе да надзърне — каза си тя, докато разглеждаше витрините. Запали цигара и докато димът се виеше на нагъната струйка от устата ѝ, се почувства по-добре, почти успокоена. В Истанбул не се гледаше с добро око на жена, която пуши по улиците, но на кого му пукаше! Зелиха вдигна рамене. Нима вече не бе обявила война на обществото? С тази мисъл тя се насочи към по-старата част на пазара.

Тук имаше продавачи, особено на бижута, които я познаваха по име. Зелиха имаше слабост към лъскавите аксесоари от всякакъв вид. Към кристалните шноли, брошките с фалшиви диаманти, проблясващите обици, перлените бутониери, шаловете на ивици като зебра, атлазените чантички, шифонените кърпи, копринените понпони и към обувките, винаги на високи токове. Нямаше ден, в който да е минала през пазара и да не се е отбила в поне няколко магазина, за да се попазари и накрая да плати много по-малко от сумата, посочена за неща, каквито изобщо не е смятала да купува. Днес обаче само мина покрай няколко сергии и погледна една-две витрини. Нищо повече.

Поспря при щанд, отрупан с какви ли не стъкленици, бурканчета и шишенца с най-различни билки и подправки от всякакъв вид и във всякакъв цвят. Сети се, че сутринта една от трите ѝ сестри я е помолила да ѝ вземе канела, въпреки че не помнеше коя точно от трите. Беше най-малкото от четири момичета, които никога не бяха съгласни помежду си, макар и всяко от тях да бе убедено, че винаги е право и няма какво да усвои от другите — но може много да ги научи. Зелиха се чувстваше така, сякаш не е уцелила с една цифра печелившия билет от лотарията. Откъдето и да го погледнеше, не можеше да се отърси от усещането, че е подложена на непоправима несправедливост. Въпреки това купи канела, но не стрита на прах, а на пръчици. Продавачът ѝ предложи чай, цигара и сладки приказки и тя не отказа нито едно от трите. Докато седеше там и си бърбеше, плъзгаше нехайно поглед по рафтовете, докато не видя стъклен сервиз за чай. Това също беше в списъка с неща, на които Зелиха не можеше да устои да не купи: чаши за чай на позлатени звезди, тънки нежни лъжички и чупливи чинийки с позлатени пояси около кръста. У тях сигурно вече имаше най-малко трийсет чаени сервиза, всичките

купени от нея. Но не пречеше Зелиха да вземе още един, те се чупеха така лесно.

— Толкова чупливи — промърмори тя тихо.

Единствена Зелиха от всички жени в семейство Казанджъ можеше да се вбеси, задето се е счупила чаена чаша. От своя страна, седемдесет и седем годишната Маминка бе разработила съвършено друг подход.

— Пак са ни урочасали! — възкликваше тя, ако някоя от чаените чаши се пукнеше и се разпаднеше. — Чухте ли какъв зловец звук? Пук! Прокънтя право в сърцето ми. Пак ни е урочасал някой завистник и злобар. Аллах да ни пази!

Щом се счупеше чаша или се пукнеше огледало, Маминка въздъхваше от облекчение. Ами да, щом не можеш да заличиш от лицето на този бясно въртящ се свят всички злодеи и нечестивци, е за предпочитане уроките да се проявят в това, че се е счупило парче стъкло, отколкото да проникнат дълбоко в непорочните Божии души и да им съсипят живота.

Двайсет минути по-късно Зелиха нахълта в лъскав кабинет в един от най-заможните квартали на града: в едната ръка държеше счупения ток, а в другата — нов сервиз чаени чаши. Едва след като влезе, се сети със свито сърце, че е забравила на Капалъ Чарши опакованата канела.

* * *

В чакалнята имаше три жени, и трите с ужасна коса, и един мъж с почти никаква. От начина, по който седяха, Зелиха тутакси забеляза и цинично отсъди, че най-непритеснена е най-младата от жените, която разглеждаше вяло картинките в моден журнал — явно я мързеше да чете статиите и вероятно бе тук, за да си вземе нова рецепта за противозачатъчни, пълната блондинка при прозореца, която бе на около трийсетина години и чиито черни корени плачеха за боядисване, се поклащаше нервно от крак на крак и очевидно мислеше за друго — сигурно беше дошла за профилактичен преглед и годишната цитонамазка. Третата, която беше с кърпа на главата и бе дошла с мъжа си, явно се владееше най-малко от трите: ъгълчетата на устните ѝ бяха

увиснали надолу, а веждите ѝ бяха склучени. Зелиха предположи, че сигурно не може да забременее. Каза си, че това наистина може да е неприятно — зависи откъде го погледнеш. Лично тя смяташе, че безплодието не е най-страшното, което може да сполети една жена.

— Здравейтеее! — изчурулика медицинската сестра и си лепна тъпа превзета усмивка, усвоена толкова добре, че не изглеждаше нито тъпа, нито превзета. — Вие ли сте за три часа?

Очевидно се затрудняваше да произнася „р“ и сякаш за да навакса, хвърляше изключителни усилия да натърти върху звука, като повишаваше тон и отново се усмихваше всеки път, щом езикът ѝ се натъкнеше на зловецата буква. За да ѝ спести това бреме, Зелиха кимна веднага — вероятно прекалено въодушевено.

— И защо точно сте тук, Госпожице Три часът?

Зелиха успя да подмине нелепостта на въпроса. Вече знаеше, че в живота остро ѝ липсва именно това безусловно и всеобхватно ведро женско настроение. Някои жени се бяха посветили на това да се усмихват и го правеха със спартанско чувство на дълг. Зелиха не проумяваше как изобщо можеш да се научиш да правиш толкова естествено нещо, което е толкова неестествено. Но тя подмина въпроса, отекал някъде в съзнанието ѝ, и отговори:

— За аборт.

Думата увисна във въздуха и всички зачакаха да бъде осмислена. Очите на медицинската сестра се смалиха, после се разшириха, а усмивката върху лицето ѝ помръкна. Зелиха неволно изпита облекчение. Безусловното и всеобхватно ведро женско настроение пробуждаше в нея отмъстителност.

— Имам час... — продължи тя, като прибра зад ухото си една къдрица и остави останалата коса да падне като плътна черна шамия около лицето и по раменете ѝ. Вдигна брадичка, от което орловият ѝ нос изпъкна още повече, и почувства необходимост да повтори — с една идея по-високо, отколкото бе смятала, или може би не. — Защото трябва да направя аборт.

Разкъсвана дали да впише безпристрастно новата пациентка, или да я изпепели с поглед заради дързостта, медицинската сестра застина над отворената пред нея огромна тетрадка с кожена подвързия. Минаха още няколко секунди и чак тогава тя се зае да пише бързо. През това време Зелиха промърмори:

— Извинявайте, че закъснях. — Часовникът върху стената показваше, че е трябвало да бъде тук преди четирийсет и шест минути, и докато бе извърнала очи към него, за миг Зелиха изглеждаше така, сякаш се носи нанякъде. — Заради дъжда...

Беше малко нечестно спрямо дъжда, защото за забавянето ѝ вина имаха и задръстванията, клатещите се плочи по тротоара, общината, мъжът, който я беше преследвал, шофьорът на таксито, да не говорим, че бе поспряла и да напазарува, но Зелиха реши да не споменава всичко това. Може и да бе нарушила Златното правило на благоразумната истанбулчанка, може да бе нарушила и Сребърното правило на благоразумната истанбулчанка, но нямаше никакво намерение да престъпва Медното правило:

Медното правило на благоразумната истанбулчанка:
ако на улицата те преследват, забрави за случилото се веднага щом продължиш нататък, защото само ще се ядосваш, ако цял ден мислиш за него!

Беше достатъчно умна да знае, че ако сега отвореше дума как са я преследвали, другите жени не само нямаше да я подкрепят, а щяха да проявят склонността в случаи като този да укорят тормозената си посестрима. Затова Зелиха отговори кратко и единственият виновник си остана дъждът.

— Възраст, госпожице? — поинтересува се медицинската сестра.

Този въпрос вече я подразни и беше напълно излишен. Зелиха погледна с присвити очи жената, сякаш тя е мъглявина, която не се вижда добре. Изведнъж си спомни тъжната истина за себе си: своята възраст. Подобно на доста жени, свикнали да се държат така, сякаш изобщо не ги вълнува на каква възраст са, Зелиха се притесняваше, че все пак е много по-млада, отколкото ѝ се иска да бъде.

— На деветнайсет години съм — призна си тя.

Веднага щом изрече думите, се изчерви, сякаш всички тези хора я бяха заварили гола.

— Необходимо е, разбира се, съгласието на съпруга ви — продължи медицинската сестра, но вече не с чуруликане, и без да губи

време — веднага зададе друг въпрос, за чийто отговор вече се досещаше: — Мога ли да попитам, госпожице, омъжена ли сте?

Зелиха забеляза с крайчеца на окото как пълната блондинка вдясно и забрадената жена вляво се наместват притеснено. Притиснатата от изпитателните погледи на всички в помещението, Зелиха престана да се мръщи и се усмихна блажено. Не че този мъчителен миг ѝ беше приятен, но дълбоко стаеното безразличие току-що ѝ бе пошушнало да не обръща внимание на чуждото мнение, защото до довечера то ще изгуби всякакво значение. Наскоро Зелиха беше решила да изкорени от речника си някои думи — сега се сети за това и си каза: защо да не започне с думата „срам“? Все пак не набра смелост да изрече на глас онова, което всички в чакалнята вече бяха разбрали. Тя нямаше съпруг, който да дава съгласие за аборта. Нямаше баща. Вместо БА-БА^[2] имаше само ПУ-СТО-ТА.

За неин късмет това, че няма съпруг, се оказа предимство при попълване на формулярите. Както личеше, не се налагаше да представя ничие писмено съгласие. Бюрократите с техните правила не проявяваха чак такова желание да спасяват незаконородените, както децата на семейните. В Истанбул новороденото без баща не бе нищо повече от поредното копеле, а копелето не беше нищо повече от поредния разклатен зъб в устата на града, който всеки момент ще падне.

— Родно място? — продължи мрачно медицинската сестра.

— Истанбул!

— Истанбул ли?

Зелиха сви рамене, все едно питаше: че къде другаде? Тя беше част от този град! Толкова ли не личеше от лицето ѝ? В края на краищата, Зелиха се смяташе за истинска истанбулчанка и сякаш за да укори медицинската сестра, задето е пропуснала да забележи такъв очевиден факт, се завъртя на счупения си ток и се самопокани на стола до забрадената жена. Чак тогава забеляза съпруга ѝ, който седеше, без да се помръдва, почти скован от притеснение. Той не толкова я укоряваше, колкото се бореше с неудобството да е единственият мъж тук, в тази откровено женска зона. За миг ѝ дожаля за него. Мина ѝ през ума да го повика да попушат на балкона, защото бе сигурна, че той е пушач. Но щеше да се изтълкува превратно. Неомъжена жена не можеше да иска такова нещо от семеен мъж, а от един семеен мъж се

очаква да проявява враждебност към друга жена, когато седи до съпругата си. Защо беше трудно да се сприятелиш с мъже? Защо изобщо трябваше да е така? Защо просто не можеха да излязат на балкона, да попушат заедно, да разменят няколко думи и после всеки да си продължи по пътя? Зелиха седя дълго, без да казва нищо, но не защото беше капнала от умора, каквато всъщност бе, не защото ѝ беше писнало от цялото това внимание — на нея наистина ѝ беше писнало, а защото ѝ се искаше да е до отворения прозорец и беше зажадняла за звуците по улицата. В помещението се просмука пресипналият глас на един търговец:

— Мандарини... Пресни дъхави мандарини.

— Чудесно, продължавай да викаш — промърмори си Зелиха.

Не обичаше тишината. Всъщност я ненавиждаше. Нямаше нищо против хората да я гледат по улиците, на пазара, в чакалнята на лекаря, тук и там, ден и нощ, нямаше нищо против да я зяпат и да се взират в нея, сякаш я виждат за пръв път. Все някак щеше да издържи на погледите им. Но онова, на което не можеше да издържи, бе тяхното мълчание.

— Мандаринаджийо... мандаринаджийо... По колко е кило? — провикна се някаква жена от горния етаж на една сграда отсреща.

Зелиха открай време се забавляваше с това, че жителите на града измислят с такава лекота, без всякакво усилие най-невероятни имена за съвсем обикновени професии. Беше достатъчно да добавиш към всяка стока, продавана на пазара, едно „-джия“, и само за миг в дългия списък с градски професии се появяваше поредното съществително. Така, в зависимост от онова, което си изнесъл за продан, могат да те нарекат „мандаринаджия“, „геврекаджия“ или... „абортаджия“.

Сега вече Зелиха нямаше съмнения. Не че ѝ трябваша доказателства за нещо, в което бе сигурна, но все пак си направи изследване в новата клиника до тях. В деня на „тържественото откриване“ работещите там бяха организирали шумно посрещане на шепа видни гости и бяха наслагали всички букети и венци точно при входа, така че и минувачите по улицата да научат за празненството. Зелиха отиде още на другия ден в клиниката и цветята вече бяха увехнали, но плакатите си бяха все така пъстри. БЕЗПЛАТЕН ТЕСТ ЗА БРЕМЕННОСТ С ВСЯКО ИЗСЛЕДВАНЕ НА КРЪВНАТА ЗАХАР, пишеше на един от тях с главни фосфоресциращи букви. Зелиха не

знаеше каква връзка има между двете, но въпреки това си направи изследването. Когато резултатите бяха готови, се оказа, че кръвната ѝ захар е в нормата, а тя самата е бременна.

— Вече можете да влизате, госпожице! — извика от вратата медицинската сестра, борейки се с поредното „р“, което нямаше как да пропусне при подобна професия: — Лекарят... ви чака.

Зелиха грабна кутията със сервиза за чай и счупения ток и скочи на крака. Усети, че всички глави в помещението са се извърнали към нея и не пропускат и най-малкото ѝ движение. При други обстоятелства щеше да нахълта възможно най-бързо в кабинета. Сега обаче движенията ѝ бяха видимо бавни, едва ли не лениви. Точно преди да излезе от чакалнята, Зелиха поспря и сякаш някой е натиснал бутон, се обърна с ясното съзнание кого точно да погледне. Там, в средата на погледа ѝ, попадна едно изключително огорчено лице. Забрадената жена се смръщи — кафявите ѝ очи бяха помръкнали от негодувание, а устните ѝ мърдаха и сипеха проклетия по лекаря и деветнайсетгодишното дръзко момиче, което се канеше да махне детето. Защо Аллах е дарил с рожба момичето, а не нея?

* * *

Лекарят беше едър мъж, който с изправената си стойка излъчваше сила. За разлика от сестрата, в погледа му нямаше оценки, нито на устните му — неразумни въпроси. Всичко в поведението му издаваше добро отношение към Зелиха. Той я накара да подпише някакви документи, после други — в случай, че нещо се обърка по време или след процедурата. До него Зелиха имаше чувството, че се е отпуснала и е като във вата, а това бе лошо, понеже, почувстваше ли се отпусната, като във вата, тя ставаше уязвима като чуплива чаена чаша, а станеше ли уязвима като чуплива чаена чаша, я избиваше на плач. Ако имаше нещо, което наистина мразеше, то това бе именно плачът. Още от малка презираше отдън душа ревлите и се беше зарекла никога да не се превръща в ходеща нещастница, която рони сълзи и се тръшка за щяло и нещяло — такива около нея имаше в изобилие. Беше си забранила да плаче. До този ден като цяло бе успяла да удържи на думата си. Ако и когато очите ѝ се напълнеха със сълзи, Зелиха просто

си поемаше въздух и си припомняше какво си е обещала. Затова този първи петък на юли отново направи каквото правеше винаги, за да преглътне сълзите: пое си дълбоко въздух и издаде брадичка — да се види, че е силна. Този път обаче нещо се обърка ужасно и въздухът, който бе поела, излезе като хлип.

Лекарят не изглеждаше изненадан. Беше свикнал. Жените винаги плачат.

— Няма страшно, няма страшно — каза той в опит да успокои Зелиха и надяна медицински ръкавици. — Не се притеснявайте, всичко ще бъде наред. Просто ще потънете в дълбок сън. Ще се унесете, ще сънувате, а още преди да е свършил сънят, ще ви събудим и ще се приберете у вас. После няма да помните нищо.

Разплачеше ли се Зелиха, всичко ѝ се изписваше на лицето и страните ѝ хлътваха, от което изпъкваше още повече най-отличителната ѝ черта: носът! Забележителният орлов нос, който подобно на сестрите си бе наследила от своя баща и който, за разлика от техните, бе още по-гърбав и дълъг.

Лекарят я потупа по рамото, връчи ѝ хартиена кърпичка, а после ѝ подаде цялата кутия. Винаги държеше върху бюрото си кутия с такива кърпички. Фармацевтичните фирми ги раздаваха безплатно. Освен химикалки, бележници и други неща с логото им произвеждаха и хартиени кърпички за пациентки, които не можеха да се спрат и плачеха ли, плачеха.

— Смокини... вкусни смокини... Хубави зрели смокини!

Дали беше същият търговец, или този бе друг? Как го наричат купувачите?... Смокинаджия? — помисли си Зелиха, докато лежеше неподвижно на масата в кабинет, притеснително бял и безупречно чист. Нито инструментите, нито скалпелите я плашеха така, както тази пълна белота. Нещо в белия цвят напомняше за тишината. И двете бяха изпразнени от живот.

Докато се опитваше да се отскубне от цвета на тишината, Зелиха се разсея от черно петно на тавана. Колкото повече го гледаше, толкова повече то ѝ заприличваше на черен паяк. Първо не мърдаше, после запълзя. Ставаше все по-огромен, докато инжекцията проникваше във вените на Зелиха. След няколко секунди тя вече се чувстваше толкова отмаляла, че не можеше да помръдне и пръст. Докато се съпротивляваше на въздействието на упойката, се разрида отново.

— Сигурна ли сте, че го искате? Дали да не помислите още малко? — попита лекарят с кадифен глас, сякаш Зелиха бе купчина прах и той се притесняваше, че ако заговори по-високо, ще я отвее с дъха на думите си. — Ако предпочитате да се откажете от решението си, още не е късно.

Не, беше късно. Зелиха знаеше, че трябва да го направи сега, този първи петък на юли. Днес, или никога.

— Нямам какво да обмислям. Не мога да я родя — чу се да пелтечи.

Лекарят кимна. Сякаш чакала това негово движение, внезапно в кабинета нахълта петъчната молитва от съседната джамия. След секунди към нея се присъедини втора джамия, после трета и четвърта. Зелиха се смръщи от притеснение. Беше ѝ неприятно, че молитва, предвидена да звучи на най-чистия човешки глас, е лишена от всичко човешко в този електрически вой, гръмнал над града от микрофони и високоговорители. Не след дълго врявата вече бе оглушителна и Зелиха заподозря, че високоговорителите по всички джамии наоколо са се повредили. Или това, или ушите ѝ бяха станали свръхчувствителни.

— Още една минута, и всичко ще приключи... Не се притеснявайте.

Каза го лекарят. Зелиха го погледна изпитателно. Наистина ли толкова личеше от лицето ѝ, че се дразни от електромолитвата? Не че я вълнуваше. Само тя от всички жени в семейство Казанджъ бе открито невярваща. Като малка ѝ беше приятно да си представя, че Аллах ѝ е най-добрият приятел, в което, разбира се, нямаше нищо лошо, с тази малка подробност, че другата ѝ най-добра приятелка беше бърливо луничаво момиче, което още от осемгодишно се бе прирастило към пушенето. То бе дъщеря на жената, която идваше да им чисти — възпълна кюрдка с мустак, който невинаги си правеше труда да бръсне. По онова време идваше по два пъти в седмицата и всеки път водеше и дъщеря си. Не след дълго Зелиха и момичето се сприятелиха много и дори си порязаха показалците, за да смесят кръвта си и да станат кръвни посестрими до гроб. Цяла седмица двете ходеха с окървавени превръзки около пръстите — знак, че са се побратимили. В онези дни, започнеше ли да се моли, Зелиха все се сещаше за тази кървава превръзка — де да можеше Аллах да се побратими с нея... да ѝ стане кръвна посестрима...

Прости ми — започваше да се извинява тя на мига, а после го повтаряше още и още веднъж, защото, когато се извиняваш на Аллах, трябва да го направиш три пъти: — *Прости ми, прости ми, прости ми*.

Знаеше, че не е хубаво да го прави. Не можеше и не биваше да приравнява Аллах на човек. Той нямаше пръсти, всъщност нямаше и кръв. Не беше хубаво да му приписваш човешки качества — да Му приписваш де, — а това не беше лесно, защото всяко от деветдесет и деветте му имена — Му имена, — се свеждаше до качество, присъщо на човека. Аллах беше всевиждащ, а нямаше очи, всечуващ, а нямаше уши, можеше да се пресегне и да достигне до всеки, а нямаше ръце... От цялата тази информация осемгодишната Зелиха стигна до извода, че Аллах може и да прилича на нас, но ние на Него — не. Или обратното? При всички положения човек трябваше да се научи да мисли за него — за Него де, — без да мисли за Него като за него.

Всичко това вероятно нямаше да я смуцава особено, ако един следобед тя не зърна окървавена превръзка и върху показалеца на по-голямата си сестра. Онова момиче — кюрдката — явно се беше побратимило и с нея. Зелиха се почувства предадена. Чак тогава проумя, че ако има някакви възражения към Аллах, то те са не че той — Той де — няма кръв, а че има прекалено много кръвни сестри, за които трябва да се грижи, и накрая не се грижи за никоя.

След това случайното приятелство не продължи дълго. Конакът^[3] беше огромен и занемарен, майката на Зелиха бе вечно намръщена и опака и затова жената, която идваше да им чисти, скоро напусна, отвеждайки със себе си и дъщеря си. След като остана без най-добра приятелка, чието приятелство всъщност си беше доста съмнително, Зелиха почувства леко негодувание, без обаче да знае към кого — към жената, която беше напуснала и вече не им чистеше, към майка си, задето я е принудила да си тръгне, към двуличната си най-добра приятелка, към по-голямата си сестра, която ѝ е отмъкнала кръвната сестра, или към Аллах. Тъй като останалите бяха извън обсега ѝ, тя избра Аллах — за негодуванието си. А щом от малка се чувстваше неверница, не виждаше причина да не бъде такава и като голяма.

От поредната джамия ечна призив за молитва. Молитвите се множаха и кънтяха, сякаш описваха кръгове вътре в други кръгове.

Колкото и да е странно, в този миг в лекарския кабинет Зелиха се притесни, че ще закъсне за вечеря. Запита се какво ли ще има за ядене довечера и коя от трите ѝ сестри е сготвила. Всяка от тях правеше добре някоя рецепта и в зависимост кой е готвил Зелиха можеше да се моли за различно ядене. Много ѝ се ядяха пълнени зелени чушки — особено сложно ястие, тъй като всяка от сестрите ѝ го приготвяше различно. *Пълнени... зелени... чушки...* Дишането ѝ стана по-бавно, а паякът заслиза надолу. Зелиха се помъчи да не откъсва поглед от тавана и изпита чувството, че с хората в кабинета не се намират в същото пространство. Тя навлезе в царството на Морфей.

Тук светлината беше много ярка, почти ослепителна. Зелиха тръгна бавно и предпазливо по мост, където гъмжеше от автомобили и пешеходци, а също от неподвижни мъже с въдици, по чиито кукички се гърчеха червеи. Докато Зелиха се провираше между тях, на която и плоча да стъпеше, тя се клатеше и за неин ужас отдолу нямаше друго освен пустота. Ужасена, не след дълго Зелиха забеляза, че каквото е долу, същото е и горе и че от синьото небе ваят плочи. Щом някоя от тях паднеше от небето, поредната плоча долу на тротоара също се разклащаше. И горе на небето, и долу под земята имаше само едно: ПУ-СТО-ТА.

Докато отгоре ваяха плочи, които разширяваха още повече кухнята долу, Зелиха изпадна в ужас, уплашена, че ненаситната бездна ще я погълне.

— Спрете! — кресна, а плочите под краката ѝ продължиха да се клатят. — Спрете! — заповяда на автомобилите, които се задаваха с шеметна скорост и после я подминаваха. — Спрете! — замоли минувачите, които я изтласкваха встрани.

— Моля ви, спрете!

Когато се събуди, беше сама, в непозната стая, и ѝ се гадеше. Пълна загадка бе как изобщо се е озовала тук, но Зелиха нямаше желание да я разгадава. Не чувстваше нищо, нито болка, нито печал. Затова отсъди, че накрая безразличието все пак явно е надделяло в надпреварата. На чистата бяла маса в съседния кабинет бяха махнали не само детето, но и сетивата ѝ. Някъде може би имаше сребърна въдица. И тя можеше да отиде за риба и накрая да се справи: да стои неподвижно часове наред, без да се чувства разстроена и изоставена,

сякаш животът е пъргав заек, който може само да гледа отдалеч, но не и да хване.

— Готово, най-после дойдохте на себе си! — На вратата с ръце на кръста стоеше медицинската сестра. — Майко мила! Как само ни уплашихте! Изкарайте ни ангелите! Имате ли представа как пищяхте? Ужас!

Зелиха продължи да лежи неподвижно, без да мига.

— Минувачите на улицата сигурно са си помислили, че ви колим... Направо не проумявам как не дойдоха от полицията!

Не дойдоха, защото това тук е истанбулската полиция, а не ченгетата здравеняци от американските филми — помисли си Зелиха и най-после си позволи да примигне. Още не разбираше с какво е подразнила сестрата, но не видя защо да я дразни допълнително и изрече първото извинение, което ѝ хрумна:

— Сигурно съм пищяла, защото ме е боляло...

Но колкото и убедително да бе извинението, то бе отхвърлено на мига:

— Няма как да ви е боляло, госпожице, защото лекарят... не ви е оперирал. Дори не сме ви докосвали!

— Как така?... — подхвана Зелиха, но не се доизказа: опитваше се не толкова да намери отговора, колкото да разбере тежестта на собствения си въпрос. — В смисъл че... че не сте...

— Не, не сме — въздъхна медицинската сестра, както се държеше за главата, сякаш усещаше, че всеки момент ще я заболи. — И дума не можеше да става лекарят да прави каквото и да било, докато пищяхте така, сякаш ви дерат. Не ви хвана упойката, жено, първо дрънкахте някакви небивалици, после пък започнахте да пищите и да ругаете. За пръв път от петнайсет години виждам такова чудо. Морфинът явно ви подеждва два пъти по-бавно.

Зелиха заподозря в тези думи известно преувеличение, но не ѝ се спореше. Посещението ѝ при гинеколога бе започнало преди два часа и тя вече беше разбрала, че от пациентката се очаква да говори само ако я питат.

— А след като упойката най-после ви хвана, направо не можем да повярваме, че няма да се разпищите отново, затова лекарят каза: така и така, дай да изчакаме, докато главата ѝ се избистри. Ако наистина иска да прави аборт, може да махне детето и по-нататък.

Пренесохме ви тук и ви оставихме да спите. И вие наистина си поспяхте хубаво.

— Значи не е имало... — Сега не можеше да изрече думата, която днес следобед бе изгърсила толкова дръзко пред непознати. Докосна се по корема и замоли с очи утеха, но медицинската сестра бе последният човек, който можеше да ѝ я даде. — Значи тя е още тук...

— Е, още не знаете дали е „тя“ — поправи я бездушно сестрата. Но Зелиха знаеше. Просто знаеше, и толкоз.

Когато излезе на улицата, вече се здрачаваше, а изпита чувството, че е ранна утрин. Вече не валеше и животът изглеждаше красив, почти управляем. По улиците още имаше задръствания и кал, но въздухът след дъжда миришеше на свежо и от това целият град сякаш бе осветен. Тук-там деца джапаха из локвите, наслаждавайки се на дребното прегрешение. Ако изобщо имаше време за съгрешаване, това беше точно този мимолетен миг. Един от редките моменти, когато изпитваш чувството, че Аллах не само бди, но и се грижи за нас, един от моментите, когато ти се струва, че Той е наблизо.

Зелиха си помисли, че Истанбул сякаш се е превърнал в блажен метрополис, романтично живописен, точно като Париж — не че някога беше ходила в Париж. Покрай нея прелетя чайка, която изписука зашифровано послание, и Зелиха бе на ръба да го разчете. За половин минута беше на път да повярва, че е пред прага на ново начало.

— Защо не ме остави да го направя, Аллах? — чу се да шепне, но още щом думите излязоха от устата ѝ, тя се извини ужасена на атеистката в себе си:

Прости ми, прости ми, прости ми.

Под дъгата Зелиха закуцука към дома си, като стискаше кутията с чашите за чай и счупения ток, и кой знае защо, не беше така обезсърчена, както през последните седмици.

* * *

И така някъде към осем вечерта в този първи петък на юли Зелиха се прибра вкъщи, в позанемарения конак с високи тавани от османско време, който изглеждаше неуместно сред пет пъти по-високите жилищни блокове от двете му страни. Качи се бавно по

витата стълба и завари цялото семейство Казанджъ около широката маса горе — всички бяха погълнати от вечерята, явно не бяха сметнали за нужно да я чакат.

— Здравей, непозната! Идвай да хапнеш — възкликна Бану, като изви врат над хрупкавите пилешки крилца, запечени във фурната. — Пророкът Мохамед ни съветва да споделяме храната си с непознати.

Устните ѝ лъщяха, бузите също, сякаш се бе постарала да размаже мазнината от пилето по цялото си лице, включително по блестящите си кафеникавосиви очи. Беше дванайсет години и четиринайсет килограма по-голяма от Зелиха и приличаше по-скоро на нейна майка, отколкото на сестра. Ако се вярваше на приказките ѝ, имала странно храносмилане, което трупало всичко, влязло през устата ѝ, и човек може би щеше да ѝ повярва, ако тя не твърдеше и че каквото и да погълне, дори вода, тялото ѝ пак ще го превърне в излишни килограми, затова никой не може да я вини, че е дебела, или да иска от нея да пази диети.

— Познай какво имаме днес за вечеря — продължи весело Бану и се закани с пръст на Зелиха, а после грабна поредното пилешко крилце. — Пълнени зелени чушки!

— Днес явно ми е щастлив ден! — отбеляза Зелиха.

Тазвечерното меню изглеждаше великолепно познато. Освен огромно пиле имаше таратор, карнъярък^[4], пилаки^[5], кадънбуду кюфте^[6], от предния ден, туршия, току-що приготвен чъорек^[7], кана айран и да, пълнени зелени чушки. Зелиха придърпа веднага един стол — гладът ѝ надделя над нежеланието да вечеря със семейството си в навечерието на такъв тежък ден.

— Къде беше, госпожичке? — промърмори майка ѝ Гюлсюм, която в предишен живот сигурно е била Иван Грозни.

Тя изправи рамене, вдигна брадичка, склочи вежди, после извърна свъсено лице към Зелиха, сякаш така щеше да разчете мислите на най-малката си дъщеря.

Двете жени, Гюлсюм и Зелиха, майка и дъщеря, стояха свъсени една срещу друга — бяха готови за кавга, но не им се започваше. Зелиха първа извърна очи. Знаеше колко ще сгреши, ако си покаже рогата пред майка си, затова си наложи да се усмихне и се постара да отговори, макар и с недомлъвки.

— Днес на пазара имаше големи намаления. Купих чаен сервиз. Направо е страхотен! Със златни звезди и лъжички в същия цвят.

— Жалко, много са чупливи — прошепна Джейврийе, втората по възраст от сестрите Казанджъ, учителка по турска история в частна гимназия.

Винаги се хранеше здравословно и балансирано и носеше косата си прибрана на съвършено закрепен нисък кок на тила, от който не се подаваше нито едно кичурче.

— На пазара ли си ходила? Защо не купи канела на пръчици? Сутринта ти казах, че днес имаме сутляш, а канелата вкъщи е свършила и не можем да го поръсим.

Бану се свъси между два залька, но този въпрос я занимава само стотна от секундата. Имаше си теория за хляба, която обичаше да разяснява редовно и прилагаше постоянно, и тя гласеше, че ако по време на ядене не захраниш достатъчно с хляб стомаха си, той няма да „знае“, че е заситен, и ще иска още храна. За да разбере стомахът, че е пълен, човек трябва да яде много хляб с всичко. Затова Бану ядеше хляб и с картофите, и с ориза, и със спагетите, и с бюрека, а ако решеше да даде на стомаха си много по-ясен сигнал, ядеше хляб с хляб. Вечерята без хляб си беше грях, който Аллах можеше ѝ да прости, но Бану — определено не.

Зелиха стисна устни и замълча — чак сега се беше сетила за съдбата на пръчиците канела. Избегна въпроса и си взе от пълнените чушки. Всеки път можеше да определи с лекота кой ги е приготвил: дали Бану, дали Джейврийе или Фериде. Ако ги беше правила Бану, те се оказваха пълни с неща, които иначе щяха да им липсват остро, включително с фъстъци, кашу и бадеми. Ако ги беше приготвила Фериде, чушките щяха да са пълни с ориз и всяка от тях щеше да е толкова издута, че щеше да е невъзможно да я ядеш, без да я отвориш. Склонността ѝ да натъпква догоре чушките вървеше ръка за ръка с любовта ѝ към най-различните подправки, с които бяха поръсени нейните долма^[8]. В зависимост от съчетанието ѝ се получаваше или изключително добре, или просто ужасно. Но сготвеше ли ги Джейврийе, те винаги сладняха, защото тя добавяше пудра захар на всичко, което ставаше за ядене, сякаш за да заличи горчилката в своята вселена. А днес ги беше правила тя.

— Бях на лекар... — прошепна Зелиха и махна внимателно ципата на долма.

— На лекар ли! — свъси се Фериде и вдигна във въздуха вилицата като показалка, която да насочи към далечна планинска верига върху карта, сякаш се намираше не сред роднините си, а пред ученици в час по география. Беше ѝ трудно да те погледне в очите. Чувстваше се по-добре, когато разговаряше с предмети. Затова отправи думите към чинията на Зелиха: — Не видя ли вестника сутринта? Оперирали са деветгодишно дете от апандисит и са забравили, моля ти се, вътре цяла ножица. Толкова ли не знаеш, че много от лекарите в тая страна са си направо за затвора заради лекарски грешки?

От всички жени в семейство Казанджъ Фериде бе запозната най-добре с медицинските процедури. През последните шест години ѝ бяха сложили осем различни диагнози, всяка от които звучеше по-странно от предишната. Не беше ясно дали лекарите не могат да постигнат единомислие, или самата Фериде се трудеше неуморно, за да си навлече нови болезки. Не след дълго вече беше все едно. Здравият разсъдък беше обетована земя, нещо като Шангри-ла, която тя бе напуснала още преди да навърши двайсет години и в която смяташе да се върне някой ден. По пътя спираше за какви ли не причудливи почивки със странни имена и страховито лечение.

Още като малка Фериде си беше особнячка. Учението не ѝ вървеше и тя проявяваше интерес единствено към часовете по физическа география, а в часовете по физическа география проявяваше интерес едва към няколко неща, на първо място от които — атмосферните слоеве. Любимите ѝ теми бяха как озонът е проникнал в стратосферата и връзката между теченията по повърхността на океаните и атмосферата. Беше усвоила цялата информация, която бе успяла да събере за височинната стратосферна циркулация, особеностите на мезосферата, вятъра в долините и бризовете, циклите на Слънцето и тропическите ширини, а също за размера и формата на Земята. Каквото и да запомнеше в училище, после го изстрелваше у дома и изпъстряше всеки разговор с данни за атмосферата. Всеки път, когато показваше колко много знае за физическата география, обясняваше с нечувано въодушевление и се рееше високо над облаците, като скачаше от атмосферен слой на атмосферен слой.

После, година след като завърши, Фериде започна да проявява признаци на неадекватност и отчуждение.

Макар че с времето интересът ѝ към физическата география не пресекна, той породил любопитство към друга тема, от която Фериде изпитваше огромно удоволствие: произшествията и злополуките. Всеки ден четеше третата страница на таблоидите. Катастрофи по пътищата, серийни убийства, урагани, земетресения, пожари и наводнения, неизлечими болести, зарази и непознати вируси... Фериде преглеждаше всичко. Избирателната ѝ памет попиваше местните, националните и задграничните бедствия колкото да ги съобщи най-неочаквано на другите. На Фериде не ѝ трябваше много време да помрачи всеки разговор, тъй като по рождение беше склонна да вижда във всичко и навсякъде лошото, а ако лошо нямаше, да си го измисли.

Ала новините, които оповестяваше, не разстройваха другите, тъй като те отдавна вече не ѝ вярваха. Семейството ѝ бе намерило само един начин да се справя с лудостта ѝ и той беше да я отъждествява с липсата на достоверност.

Първата диагноза, която сложиха на Фериде, беше „язва от стрес“ и никой в семейството не погледна сериозно на нея, защото „стресът“ се бе превърнал в нещо като изтъркана фраза. Веднага щом той проникна в турската култура, истанбулчани го посрещнаха с такава неописуема радост, че в града се появили безброй пациенти, страдащи от него. Фериде бе пътувала непрестанно от едно свързано със стреса заболяване към друго, изненадана колко необятна е тази земя, тъй като явно всичко можеше да бъде обяснено със стреса. След това се позадържа при натрапливата невроза, конверсионното разстройство и психотичната депресия. Веднъж успя да се натрови и в диагнозата ѝ написаха „Нощна сянка“^[9], име, което ѝ харесваше най-много от всичките ѝ недъзи.

На всеки етап от пътуването към лудостта Фериде променяше цвета на косата и прическата си, затова след известно време лекарите, опитващи се да проследят промените в психиката ѝ, започнаха да си водят нещо като дневник на прическите. Къси, средно и много дълги, а веднъж подстригана нула номер глава; щръкнали, пригладени, бухнали и на плитки; подложени на тонове лак, гел и пяна за коса; окичени с шноли, стъкълца или панделки; в пънк стил или на прибран кок — като на балерините; боядисани във всевъзможни оттенъци — всичките

й прически бяха мимолетни и преходни, докато заболяването ѝ си оставаше непоклатимо и нелечимо.

След дълго пребиваване в „тежкото депресивно състояние“ Фериде се прехвърли на „пограничното разстройство“, понятие, тълкувано доста произволно от различните членове на семейство Казанджъ. Майка ѝ свързваше думата „погранично“ с полицията, митницата и всичко незаконно, затова видя във Фериде „чужденка престъпница“. Ето защо започна да се отнася още по-подозрително към лудата си дъщеря, на която по начало не вярваше. За разлика от нея сестрите на Фериде виждаха в „пограничното състояние“ главно някакъв предел, а предела свързваха с образа на смъртоносна урва. Известно време се държаха с Фериде изключително внимателно, сякаш е сомнамбул, който върви по зид с височина няколко метра и може всеки момент да падне. Маминка обаче свързваше „пограничното състояние“ с ръба на дантелените си покривки и изучаваше внучка си с изострено любопитство и състрадание.

Наскоро Фериде се беше изселила в поредната диагноза, която никой не можеше дори да произнесе, камо ли да разтълкува: „хебефренична шизофрения“. От този миг нататък бе останала вярна на новата си придобивка, сякаш най-последно си беше изяснила понятията, нещо, от което се нуждаеше остро. Каквато и да беше диагнозата, Фериде живееше по правилата на собствената си приказна страна, чиито граници не бе прекривала.

Този първи петък на юли обаче Зелиха не обърна внимание на прословутата омраза на сестра си към лекарите. След като започна да се храни, си даде сметка, че цял ден е умирала от глад. Почти механично изяде резен чъорек, наля си чаша айран, боцна с вилицата още една зелена долма, за да я сложи в чинията си, и разкри информацията, която набъбваше вътре в нея:

— Днес ходих на гинеколог...

— На гинеколог! — повтори начаса Фериде, но не добави нищо повече.

Гинеколозите бяха лекарите, с които имаше най-малък опит.

— Днес ходих на гинеколог, за да правя аборт — довърши изречението Зелиха, без да поглежда към никого.

Бану изпусна пилешкото крилце и се вторачи в краката си, сякаш те имаха нещо общо, Джеврийе стисна силно устни, Фериде изписка, а

после, кой знае защо, прихна, майка им разтърка нервно чело, понеже усети как се приближава първата аура на ужасното главоболие, а Маминка... ами Маминка просто продължи да си яде таратора. Може би защото от няколко месеца беше оглушала. Може би защото страдаше от началните стадии на деменция. Или просто защото смяташе, че не е станало кой знае какво. С Маминка човек никога не знаеше.

— Как си могла да съсечеш детето си? — попита ужасена Джеврийе.

— Не е *дете!* — сви рамене Зелиха. — На този етап бих го нарекла по-скоро *малка капка*. По-научно е.

— Научно било! В това няма нищо научно, има само хладнокръвна жестокост! — разплака се Джеврийе. — Жестока и хладнокръвна! Ето каква си.

— Е, в такъв случай имам добри новини. Не съм го убила... не съм я убила... все едно. — Зелиха се извърна спокойно към сестра си. — Не че не исках. Исках, и още как! Опитах се да махна *капката*, но, кой знае защо, не се получи.

— В смисъл? — попита Бану.

Зелиха се постара да изглежда смела.

— Аллах ми прати вест — обясни тя безизразно със съзнанието, че не е хубаво да говори такива неща в семейство като нейното, но въпреки това го изрече. — И така, лежа там упоена, с лекаря и медицинската сестра, застанали от двете ми страни. След няколко минути операцията ще започне и детето ще изчезне. Завинаги! Но тъкмо да ме хване упойката върху операционната маса, чувам молитва от една джамия наблизо... Тиха е, гали ме като кадифе. Обгръща цялото ми тяло. После, веднага след като молитвата свършва, чувам шепот, сякаш някой ми казва тихо на ухото: „Не убивай детето!“.

Джеврийе трепна, Фериде се изкашля притеснено в салфетката, Бану преглътна, а Гюлсюм се свъси. Само Маминка остана далеч, в по-добри земи — вече си беше изяла таратора и чакаше покорно следващото ядене.

— И точно тогава... — продължи с разказа Зелиха — тайнственият глас ми заповяда: „Оооо, Зелиха! Оооо, грешнице в праведното семейство Казанджъ! Остави детето да живее! Още не го знаеш, но то ще бъде водач. Ще бъде монарх.“

— Няма как да бъде монарх — прекъсна я учителката Джеврийе — не пропускаше случай да покаже колко знае. — Вече няма монарси, ние сме съвременна нация.

— „Оооо, грешнице, това дете ще управлява другите! — продължи Зелиха, като се престори, че не е чула урока. — Не само тази държава, но и целия Близък изток и Балканите и целият свят ще знае името ѝ. Това твоє дете ще поведе масите и ще донесе на човечеството мир и справедливост!“ — Зелиха замълча и въздъхна. — И така, добри новини за всички! Детето е още в мен! Не след дълго ще сложим на масата още една чиния.

— Копеле! — възкликна Гюлсюм. — Искаш да вкараш в семейството незаконородено. Копеле!

Въздействието на думата се разпростря, все едно някой хвърли камъче в спокойна вода.

— Как не те е срам! Винаги си позорила семейството — смръщи се разгневена майката. — Я си погледни тая халка на носа... И грима, гнусните къси поли и пфу, тия високи токове. Ето какво се случва, когато се обличаш... като проститутка! Трябва да благодариш ден и нощ на Аллах, трябва да си признателна, че в семейството няма мъже. Щяха да те убият.

Не беше точно така. Не това, че са щели да я убият, а че в семейството няма мъже. Имаше. Някъде. Но си беше вярно и че в семейство Казанджъ имаше много по-малко мъже, отколкото жени. Върху целия род сякаш тегнеше черна магия и поколение след поколение мъжете с името Казанджъ умираха внезапно и преждевременно. Съпругът на Маминка, например — Ръза Селим Казанджъ, бе издъхнал най-неочаквано на шейсет години — просто престанал да диша. После, при следващото поколение, Левент Казанджъ беше починал от инфаркт още преди да е навършил петдесет и една година и така бе последвал примера на баща си и на бащата на неговия баща. Човек оставаше с впечатлението, че от поколение на поколение продължителността на живота при мъжете в рода се скъсява.

Един от братята на дядо им беше избягал с руска проститутка колкото тя да го ограби и той да умре от премръзване в Санкт Петербург, друг техен роднина се бе отправил към мястото на вечния си покой, след като доста пийнал се беше опитал да прекоси

магистралата и го беше блъснала кола; различни племенници си бяха отишли още преди да навършат и трийсет: един се бе удавил, когато по пълнолуние влязъл пиан да поплува, друг пък бил улучен от куршум, изстрелян от запаянко хулиган, който се веселял, след като футболният му отбор спечелил купата, трети паднал в двуметров ров, прокопан от общината по време на ремонт на канавките. Имаше и един втори братовчед — Зия, който си тегли куршума ей така, без видими причини.

Поколение след поколение, сякаш подчинявайки се на неписано правило, мъжете в рода Казанджъ умираха млади. Никой от сегашното поколение не бе живял повече от четирийсет и една години. Решен да не повтаря модела, друг брат на дядо им беше правил всичко възможно да живее здравословно и бе внимавал много да не преяжда, да не ходи по проститутки, да си няма вземане-даване с хулигани, да не близва алкохол и да не се докосва до нищо, от което ти се размътва умът, а накрая минавал покрай един строеж и върху него паднало парче бетон. Така си беше отишъл и Джелал, далечен братовчед, любовта на живота на Джеврийе и неин съпруг, загинал по време на спречкване. По причини, които и досега си оставаха неизяснени, Джелал бе осъден на две години затвор по обвинение във взимане на подкуп. По онова време присъствието му в семейството се свеждаше до редките писма, които той пращаше от затвора, толкова смътни и неясни, че когато дойде вестта за смъртта му, всички освен жена му я посрещнаха така, сякаш са изгубили трета ръка, каквато всъщност никога не са имали. Той си отиде от този свят по време на сбиване, но не защото са го ударили или повалили, а защото стъпил на електрически кабел с високо напрежение, докато се опитвал да намери място, откъдето да вижда по-добре как другите затворници си разменят удари. След като изгуби любовта на своя живот, Джеврийе продаде къщата и дойде да живее при останалите от семейство Казанджъ като учителка по история без всякакво чувство за хумор и със спартанска дисциплина и самообладание. Точно както в училище се бореше с преписването, у дома тя се бе впуснала в нещо като кръстоносен поход срещу невъздържаността, разцеплението и спонтанността.

В семейството имаше още един мъж: Сабахатин, добродушният, но и точно толкова свит съпруг на Бану с неговото нежно сърце. Макар че не им беше кръвен роднина и на вид беше изключително як —

направо пращеше от здраве, — макар че двамата още бяха женени на хартия, ако не броим краткия период след медения месец, Бану прекарваше повече време в семейния конак, отколкото при съпруга си. Физическото им отчуждение направо биеше на очи и когато Бану съобщи, че чака близнаци, всички започнаха да се шегуват, че няма как да е бременна. Но зловещата съдба на мъжете в рода Казанджъ застигна близнаците още в ранна възраст. След като и двамата починаха съвсем невръстни от детски болести, Бану се пренесе за постоянно в семейната къща и през следващите години рядко навестяваше мъжа си. От време на време отскачаше да провери дали е добре, но по-скоро като загрижена роднина, а не като любяща съпруга.

В семейството имаше още един мъж — Мустафа, единственият син в сегашното поколение, безценна перла, дарена от Аллах сред четири момичета. Левент Казанджъ си беше наумил да прави, да струва, но да има син, който да наследи фамилното име, затова още от малки четирите сестри Казанджъ се чувстваха като неканени гостенки. Първите три деца бяха все момичета. И Бану, и Джеврийе, и Фериде живееха с усещането, че са нещо като встъпление преди истинското начало, случайна прелюдия в сексуалния живот на родителите си, толкова настървено се опитваха майка им и баща им да имат момче. Колкото до петото дете — Зелиха, тя знаеше, че е зачената с надеждата съдбата да се покаже щедра два пъти поред. След като най-последно се бяха сдобили с момче, родителите й искаха да проверят дали ще им провърви достатъчно, че да се роди още едно.

Мустафа бе безценен от деня, в който се появи на бял свят. Бяха взети поредица мерки, той да бъде предпазен от мрачната съдба, причакваща всички мъже в рода. Като дете Мустафа бе окичван с какви ли не мъниста и амулети против уроки, щом проходи, постоянно го държаха под око и до осем години го оставиха с дълга коса — като на момиче, за да заблудят ангела на смъртта Азраил. Ако някой се обръщаше към него, казваше: „Ей, момиченце“, или „Ела насам, малката!“. Въпреки че Мустафа се учеше добре, животът му в гимназията не бе особено сладък заради неговата необщителност. Истински цар у дома, той явно не искаше да бъде един от многото в класната стая. Не дружеше с никого и когато Гюлсюм реши да направи празненство по случай завършването на училище, се оказа, че няма кого да поканят.

Мустафа бе нагло необщителен извън дома си, боготворен като неоспорим цар вкъщи и с всеки рожден ден зловещо се приближаваше към участва на мъжете в рода Казанджъ, затова много скоро бе решено, че няма да е зле да го пратят в чужбина. Само за месец накитите на Маминка бяха продадени и с парите от тях осемнайсетгодишният син на семейство Казанджъ замина от Истанбул в Аризона, където се записа да следва за инженер-агроном, специалист по биосистеми, с надеждата да се спаси и да доживее до дълбока старост.

Затова, когато онзи първи петък на юли Гюлсум се скара на Зелиха и ѝ каза, че трябвало да бъде благодарна, заедно в семейството няма мъже, в думите ѝ имаше зрънце истина. Зелиха не отговори. Вместо това отиде в кухнята, за да намери и да нахрани единственото мъжко същество в къщата: сребрист котарак с неутолим глад, необичайна любов към водата и куп симптоми на обществен стрес, които в най-добрия случай можеха да се тълкуват като независим нрав, а в най-лошия — като невроза. Казваше се Паша Трети.

В конака на Казанджъ бяха живели поколения котарази — точно като хората, но за разлика от тях се радваха на любов и без изключение си отиваха от старост. Макар че всяка от котките си имаше свой нрав, котешкото родословие в дома се отличаваше с два гена — надделяваше ту единият, ту другият. Това, от една страна, беше „благородническият“ ген, наследен от дългокосместата сивкавобяла персийска котка, която Маминка беше донесла със себе си като младоженка през двайсетте години на XX век („Котката ѝ е единственият чеиз“ — подигравали се съседките тогава). От друга страна, понякога избиваше „уличният“ ген, дошъл от неизвестен, но очевидно уличен кафеникав котарак, с когото бялата персийска котка бе успяла да се съвкупи при някое от бягствата си. Поколение след поколение двете генетични особености като че ли се редуваха за надмощие в котките, живеещи под този покрив. Не след дълго семейство Казанджъ вече не си правеше труда да търси нови и нови имена и просто следваше котешкото родословие. Ако бяха бели и пухкави, със сплескано носле, и приличаха на потомци на аристократичната жилка, котенцата получаваха името Паша Първи, Паша Втори, Паша Трети... Ако връх вземеше уличният ген, те биваха назовавани Султан — по-висше име, издаващо убеждението, че

уличните котки притежават свободен, независим дух и не им трябва да се умилкват на никого.

До този ден разликата в имената без изключения намираще отражение и в нрава на котките под този покрив. Потомците на благородното потекло се оказваха сдържани, зависими, кротки и постоянно се миеха, за да заличат всички следи от човешки допир, всеки път, щом някой ги помилваше, а котките от втората група бяха по-любопитни и издръжливи и си умираха за странни лакомства като шоколада.

Паша Трети възплащаваше изцяло отличителните черти на своето родословие и стъпваше напето и надменно, сякаш ходеше по натрошено стъкло. Имаше две любими занимания, на които се отдаваше при всеки удобен случай: да гризе електрически кабели и да наблюдава птиците и пеперудите, които обаче от мързел не гонеше. Второто занимание понякога му втръсваше, докато първото — никога. Поне по един-два пъти бе гризал всички налични кабели, беше драскал по тях, беше ги повреждал и прекъсвал. Въпреки че доста често го беше хващал ток, Паша Трети бе доживял до зряла, преклонна възраст.

— Ела, Паша, много си ми добричък — каза Зелиха и му даде няколко парчета от любимото му бяло саламурено сирене.

После си сложи престилка и се зае да мие камарата тенджери, тигани и чинии. След като приключи със съдовете и се успокои, се върна на масата, където откри, че думата *копеле* още витае във въздуха, а майка ѝ още се въси.

Всички седяха неподвижно, докато някой не се сети за десерта. Стаята се изпълни с вдъхваща спокойствие сладка миризма: Джеврийе се запретна да налива млякото с ориз от огромната тенджера по купичките. Докато го правеше с добре усвоена лекота, Фериде вървеше след нея и поръсваше всяка купичка с кокосови стърготини.

— Щеше да бъде много по-вкусно с канела — замърмори Бану. — Бива ли такова нещо, да забравиш да купиш...

Зелиха се облегна на стола, вдигна нос и вдиша от въздуха, сякаш пушеше невидима цигара. След като издиша малко по малко умората, усети как йо-йото на безразличието отново пада надолу. Тя се почувства притисната от бремето на всичко, което се беше случило и не се бе случило, в този тежък адски ден. Огледа масата и при вида на купичките със сутляш с кокосови стърготини отгоре я замъчиха все по-

силни угризения на съвестта. Без да извърща поглед, Зелиха прошепна с глас, толкова тих, че сякаш изобщо не беше нейният:

— Съжалявам... — промълви тя. — Толкова съжалявам.

[1] „Като девица“ (анг.) ↑

[2] Баба̀ — баща (турски). — Б.а. ↑

[3] Тук — голяма богаташка къща (турски). — Б.пр. ↑

[4] Имамбаялдъ (турски). — Б.пр. ↑

[5] Салата от фасул (турски). — Б.пр. ↑

[6] Кюфтета с ориз (турски). — Б.пр. ↑

[7] Козунак (турски). — Б.пр. ↑

[8] Зеленчуци с ориз, сарми (турски). — Б.пр. ↑

[9] Едно от имената на *Solanum Dulcamara*, по-известно като Червено кучешко грозде, чиито плодове и стъбло са силно токсични. — Б.ред. ↑

II. НАХУТ

Супермаркетите са опасни места, пълни с капани за разсеяните и разстроените — или поне така ѝ се стори на Роуз, когато се насочи към рафтовете с памперси, този път решена да не купува друго, освен неща, които наистина ѝ трябват. Пък и сега не беше време да се разхожда безцелно. Беше оставила в колата на паркинга малкото си момиченце и се притесняваше. Понякога вършеше неща, за които веднага съжаляваше, но не можеше да върне назад, и, честно казано, от няколко месеца — по-точно от три и половина, — това ѝ се случваше тревожно често. Три и половина месеца ад на земята, в които Роуз се съпротивляваше, бореше се, плачеше, отказваше да го приеме, молеше се бракът ѝ да не се разпадне, а накрая се примири. Семейният живот може и да е мимолетна лудост, която те подвежда, че ще продължава вечно, но ако не ти си този, който слага края, е по-трудно да го видиш откъм смешната страна. Фактът, че бракът се крепи упорито, преди необратимо да се разпадне, създава измамното усещане, че все още има надежда; после обаче проумяваш, че си живял не заради надеждата за нещо по-добро, а заради надеждата, че най-сетне мъките ще свършат и за двамата и всеки ще си продължи по пътя. Роуз бе решила да прави именно това: да си върви по пътя. Щом животът ѝ бе заприличал на тунел на страданията, по който Бог я беше накарал да пълзи по корем, Роуз смяташе да излезе от него така, че никой да не познае слабата жена, която навремето е била.

За да покаже колко е решителна, тя се насили да се засмее, но звукът заседна в гърлото ѝ. Вместо това Роуз въздъхна — въздишка, която се получи по-тежка, отколкото ѝ се беше искало, само защото бе стигнала при рафтовете, до които предпочиташе да не припарва: с бонбони и шоколади. Тръгна покрай „Тъмен диетичен шоколад без захар и с дъх на сметанов сладолед за хора, които внимават с въглехидратите“ и рязко спря. Взе си един, два... пет шоколада. Не че внимаваше с въглехидратите, но ѝ харесваше как звучи, по-точно,

харесваше ѝ възможността да внимава с нещо, с каквото и да било. След като постоянно я обвиняваха, че не е никаква домакиня и е ужасна майка, Роуз изгаряше от желание да докаже обратното по всички възможни начини.

Тя обърна рязко количката, но пак се озова между два рафта с вредни храни. Къде, да го вземат мътните, бяха памперсите? Погледът ѝ падна върху купчина зефир с кокосово брашно и още преди да се е усетила, Роуз натовари в количката един, два... шест пакета. *Недей, Роуз... не го прави... Днес следобед изгълта цяла четвъртинка сладолед „Чери Гарсия“... Вече напълня твърде много...* Ако това бе някакво предупреждение наум, то не се чу достатъчно силно. И все пак задейства някъде в подсъзнанието на Роуз бутона на угризенията и тя се видя отстрани. За стотна от секундата се взря в отражението си във въображаемо огледало, въпреки че доста ловко бе избегнала истинското огледало зад екологично чистите марули. Посърнала, забеляза колко е напълняла в ханша и отзад, но пак успя да се усмихне при вида на издадените си скули, на златисторусата коса, премрежените сини очи и съвършените си уши! Ухото е много надеждна част от човешкото тяло. Колкото и да надебелееш, ушите ти си остават абсолютно непроменени, винаги са ти верни.

За съжаление това не можеше да се каже за останалото в човешкото тяло. Физическите форми на Роуз бяха всичко друго, но не и верни. Тялото ѝ бе толкова непредсказуемо, че тя не можеше да определи дори към кой тип спада, както правеше списание „Хелти Ливинг“ за своите читателки. Ако Роуз беше с „крушовидно тяло“ например, ханшът ѝ щеше да е по-широк от раменете. Ако тялото ѝ беше „като ябълка“, тя щеше да пълнее в стомаха и гърдите. Тъй като имаше особености и на круша, и на ябълка, не знаеше към кой тип да се причисли, освен ако нямаше и неспомената група — с „тяло като манго“, пълна навсякъде, но най-вече отзад. *Какво толкова* — помисли си Роуз. Щеше да свали излишните килограми. Сега, след като тъпият развод приключи, тя щеше да стане нова жена. *Определено* — каза си. „Определено“ беше думата, която употребяваше вместо „да“. А вместо „не“ използваше „определено не“.

Въодушевена от мисълта, че ще изненада бившия си мъж и големия му многочислен род с новата жена, в която много скоро щеше да се превърне, Роуз огледа рафтовете. Ръцете ѝ се пресегнаха към

бонбоните, обикновени и с карамел: сладък маслен карамел без захар, фруктови дъвчащи бонбони, бонбони с ликьор — и след като ги метна в количката, забърза така, сякаш бяга от някой, който я гони. Но това, че се бе поддала на слабостта си към сладкото, явно отприщи чувството ѝ за вина, защото много скоро тя се бореше с по-силни угризения. Как можа да си остави детето сам-само в колата! Всеки ден по KVOA^[10] съобщаваха за невръстни момиченца, похитени направо пред дома им, и за майки, обвинени в това, че от непредпазливост са изложили на опасност децата си... Миналата седмица една жена в Тусон предизвикала пожар в къщата, при който двете ѝ малки деца, заспали вътре, за малко да загинат. Роуз си помисли, че ако някога ѝ се случи нещо такова, свекърва ѝ — този Всемогъщ Матриарх Шушан — само ще потрива доволно ръце. И тутакси ще заведе дело за попечителство над своята внучка.

Погълната от тези мрачни сценарии, Роуз неволно потрепери. Вярно, напоследък бе доста разсеяна и забравяше неща, които иначе ѝ бяха втора природа, но никой с ума си не би я обвинил, че е лоша майка! Определено не! Тя щеше да го докаже и на бившия си мъж, и на мамутския му арменски род. Родът на бившия ѝ мъж беше от друга държава и бе с фамилни имена, които тя не можеше да разчете, и тайни, които не бе в състояние да разбули. Там Роуз винаги се беше чувствала чужд човек, винаги бе усещала, че е *одар*^[11] — дума, която ѝ се беше лепнала още от първия ден.

Колко ужасно беше да си душевно и емоционално привързан към някого, с когото си разделен физически. След като страстите се успокоиха, единственото, което остана за Роуз от година и осем месеца брак, бяха негодуванието и невръстното бебе.

— Останах само с това... — промърмори си Роуз.

Ето какво всъщност беше най-разпространеният страничен ефект от хроничното следбрачно огорчение: започваш да си говориш сам. Колкото и дълъг да е въображаемият диалог, никога не ти липсват думи. От няколко седмици Роуз спореше отново и отново наум с всеки от рода Чакмакчян и се защитаваше решително: винаги побеждаваше и с лекота изричаше всичко, което така и не бе успяла да изговори по време на развода — нещо, за което съжаляваше горчиво.

Ето ги! Свръхабсорбиращи памперси без латекс. Докато ги слагаше в количката, забеляза мъж на средна възраст с прошарена коса

и козя брадичка, който ѝ се усмихваше. Истината беше, че на Роуз и харесваше да забелязват, че е майка, и тъй като сега имаше публика, не се сдържа и също се усмихна. Пресегна се щастлива да вземе огромна кутия леко ароматизирани кърпички с алое вера и витамин Е. Слава Богу, някои хора оценяваха майчинските ѝ грижи. Тласкана от желанието за още и още похвали, Роуз тръгна напред-назад покрай рафтовете с бебешки стоки — постоянно откриваше неща, които нямаше намерение да купува, но сега не виждаше защо да не ги вземе: три шишенца с антибактериален лосион против обриви от памперсите, патенце, предупреждаващо, ако водата в коритцето е прекалено гореща, комплект от шест пластмасови предпазителя за врата — да не затисне малките пръстчета, пликкове за отпадъци с Макс Маймуната, предназначени за коли, напълнена с вода пеперудка за деца с никнещи зъби. Сложи ги всичките в количката. Я да видим кой ще посмее да я нарече безотговорна майка сега? Как изобщо можеха да я обвиняват, че не обръща внимание на нуждите на невръстното си момиченце? Нима, когато детето се роди, Роуз не бе прекъснала следването? Нима не бе хвърлила толкова усилия да спаси брака си? Доста често обичаше да си представя как най-доброто ѝ Аз още следва, още е девствено и да — още е стройно. Наскоро си беше намерила работа в студентското кафене и това вероятно щеше да ѝ помогне да сбъдне първата си мечта, но не и другите две.

Роуз тръгна покрай следващите рафтове и се свъси. Национални ястия от различни държави. Тя стрелна притеснено с очи бурканите с имамбаялдъ и консервите с мариновани лозови листа. Никога вече нямаше да вкуси патладжани! И сарми! И национални специалитети. Повдигна ѝ се само при вида на гнусната кавърма. Оттук нататък тя щеше да готви каквото си поиска. Истински ястия от Кентъки за дъщеря си! Дълго стоя и умува кое е съвършеното ястие. При мисълта за хамбургерите лицето ѝ се поободри. *Определено!* — каза си Роуз. И не само хамбургери, но и пържени яйца, палачинки с кленов сироп и хотдог с кромид лук и овнешко печено, точно така, най-вече овнешко печено... И вместо убийствения айран на всяко ядене, от който направо ѝ се гадеше, щяха да пият ябълково вино! Оттук нататък Роуз щеше да включва в дневното им меню ястия от южняшката кухня, люто чили с много подправки или пушен бекон... или... нахут. Ще поднася тези ястия и никой няма да ѝ роптае. Единственото, което ѝ

трябваше, беше мъж, който в края на деня да седи срещу нея. Мъж, който да обича истински и нея, и онова, което тя готви. Роуз определено имаше нужда от това: от любовник без етнически багаж, без трудни за произнасяне имена и многоброен род, от нов свеж любовник, който може да оцени нахута.

Имаше време, когато двамата с Барсам се обичаха. Време, когато той дори не забелязваше какво му слага на масата — беше му все едно, защото погледът му беше другаде: прикован в очите ѝ и окъпан в любов. Страните ѝ пламнаха при спомена за онези страстни мигове, но после Роуз се смрази, тъй като се сети за фазата непосредствено след това. Уви, ужасното семейство на Барсам се бе появило за нула време на сцената, за да не слезе никога вече от нея, и от този момент нататък обичта им отслабваше все повече. Роуз си помисли, че ако онези от рода Чакмакчян не са си пъхали орловите носове в брака им, мъжът ѝ и досега е щял да бъде до нея. *Защо постоянно ни се месеше?* — попита Роуз Шушан и си представи как тя седи на креслото и брои бримките в плетката — поредното бебешко одеялце за внучка ѝ. Но свекърва ѝ не отговори. Роуз повтори въпроса. Това всъщност беше вторият най-разпространен страничен ефект на хроничното следбрачно недоволство. Заради него не само започваш да си говориш сам, но проявяваш изключителен инат към другите. Дори да се приближиш опасно близо до критичната точка, пак не се отказваш. *Защо не ни оставихте на мира?* — попита Роуз една по една трите си зълви — леля Сурпун, леля Зарухи и леля Варсениг, без да сваля очи от бурканите с бабагануш по рафтовете в магазина.

Отдалечи се от щандовете с етнически ястия, като направи остър обратен завой. Вдъхновена от гнева и тъгата си, продължи нататък покрай консервите и варивата, като ги огледа от край до край и за малко да се блъсне в младежа, застанал пред тях. Той разглеждаше рафта с различни марки нахут. *Допреди секунда определено го нямаше тук* — помисли си Роуз. Сякаш беше изникнал отдън земя или беше паднал от небето. Беше със светла кожа, строен, с добре сложено тяло, лешникови очи и остър нос, с който изглеждаше внимателен и прилежен. Гарвановочерната му коса бе подстригана късо. Роуз се усъмни, че го познава отнякъде, но не се сети откъде и откога.

— Хубав е, нали? — попита тя. — За съжаление не всички са достатъчно разумни, за да го оценят...

Изтръгнат от съзерцанието, младежът трепна, извърна се към румената дебелана, изникнала до него, и се изчерви, както държеше консервата нахут. Непознатата се беше появила изневиделица и той не успя да си върне бързо мъжкото самообладание.

— Извинявайте... — подхвана и наклони глава надясно, нервник, който Роуз изтълкува като признак на срамежливост.

Усмихна се, за да покаже на младежа, че му прощава, после се втренчи, без да мига, в лицето му, от което той се притесни още повече. Освен изражението като на мило зайче, изписало се сега върху лицето ѝ, Роуз притежаваше още три изражения като на животни, вдъхновени от Майката Природа, и според случая използваше с мъжете ту едното, ту другото, ту третото: като на вярно куче, което предпочиташе, за да покаже безусловна преданост, като на палаво коте — за съблазняване, и като на свадлив койот, което се изписваше върху лицето ѝ всеки път, щом я критикуваха.

— О, аз ви познавам! — Доволна от паметта си, Роуз тутакси грейна в широка усмивка. — Не можех да се сетя къде съм ви виждала. Сега вече знам. Вие учите в Университета на Аризона, нали? Обзалагам се, че обичате кесадили^[12] с пиле!

Младежът погледна пътеката между рафтовете, сякаш обмисляше дали да не хукне презглава, а не може да реши в коя посока.

— Работя в „Кактус“ на непълен работен ден — опита да му помогне да разбере Роуз, — голямото заведение на втория етаж в Студентския съюз, сецате ли се? Обикновено съм зад щанда при топлатата храна, при омлетите и кесадилите. Там съм, разбира се, на непълен работен ден, парите не са много, но какво му остава на човек? Само временно съм се хванала. Всъщност искам да стана начална учителка.

Младежът вече проучваше сантиметър по сантиметър лицето на Роуз, сякаш искаше да го запомни до най-малката подробност — за бъдещи справки.

— Та явно съм ви виждала там — заключи Роуз. Присви очи и навлажни долна устна, прехвърляйки се на котешкото изражение. — Прекъснах следването миналата година, когато родих, но сега се опитвам да продължа...

— О, така ли? — рече младежът, после обаче веднага затвори уста.

Ако бе общувала и преди с чужденци, Роуз щеше да долови *рефлекса на чужденца при запознаване* — страха, че ако подхванат разговор, няма да употребят правилните думи с правилното произношение.

Но още тийнейджърка Роуз проявяваше склонност да възприема всичко наоколо като нещо, което е или „със“ нея, или „против“ нея. Затова и разтълкува мълчанието като знак за собствената ѝ неспособност да се запознава. За да поправи грешката, тя протегна ръка.

— О, извинявайте. Пропуснах да се представя. Казвам се Роуз.

— Мустафа... — преглътна младежът и адамовата му ябълка замърда нагоре-надолу.

— Откъде сте? — попита Роуз.

— От Истанбул — отвърна той лаконично.

Роуз вдигна вежди и върху лицето ѝ се мярна паника. Ако бе общувал и преди с провинциалистки, Мустафа щеше да долови *провинциалния информационен рефлекс* — страха, че не познават достатъчно добре географията и световната история. Роуз се мъчеше да си спомни къде е този Истанбул. Дали не беше столицата на Египет, или се намиреше някъде в Индия... Объркана, тя се свъси.

Но още от тийнейджър Мустафа се страхуваше да не изгуби властта си над времето и привлекателността си за жените. Затова изтълкува изражението на Роуз като знак, че я е отегчил и не се е сетил какво интересно да каже, и за да замаже положението, побърза да прекъсне разговора.

— Радвам се, че се запознахме, Роуз — рече, като провлачваше гласните с ненатрапчив, но очевиден акцент. — Аз трябва да вървя...

Остави много бързо двете консерви нахут, погледна си часовника, грабна кошницата и се отдалечи. Роуз чу как, преди да се скрие, той промърморва едно „Чао, чао“, а после повтаря като ехо на самия себе си: „Чао, чао“. След това си отиде.

Загубила по този начин тайнствения си събеседник, Роуз изведнъж си даде сметка колко време е пропиляла в супермаркета. Грабна няколко консерви нахут, включително оставените от Мустафа, и забърза към касите. Мина по пътеката между списанията и книгите и

там зърна нещо, от което имаше остра нужда: „Голям атлас на света“. Заглавието отдолу гласеше: *Атлас на света. Знамена, факти и карти в помощ на родители, ученици, учители и пътешественици*. Роуз грабна книгата, откри в Показалеца „Истанбул“ и след като отвори на съответната страница, погледна картата да види къде е.

Отвън, на паркинга, откри ултрамариновия джип чероки, модел 1984 година, нажежен от слънцето на Аризона, докато вътре спеше невръстната ѝ дъщеря.

— Събуди се, Армануш, мама се върна, миличка!

Бебето се размърда, но не отвори очи дори когато Роуз обсипа с целувки лицето му. Меката кестенява косица на момиченцето беше прихваната със златиста панделка, голяма почти колкото главата му, и то беше облечено с мъхести зелени ританки на райета с цвят на съомга и с морави копчета. Приличаше на мъничко коледно дърво, украсено от човек, който е изпаднал в треска.

— Гладна ли си? Довечера мама ще ти сготви истинска американска храна! — възкликна Роуз, докато оставяше върху задната седалка найлоновите пликосе, отделяйки — пакет зефир с кокосово брашно за из път.

Погледна в огледалото за обратно виждане дали не е рошава, сложи в уредбата касета, която напоследък ѝ беше станала любима, и преди да завърти ключа, грабна няколко зефира.

— Знаеш ли, че мъжът, с когото се запознах току-що в супермаркета, е от Турция? — попита Роуз и намигна на дъщеря си в огледалото за обратно виждане.

Всичко в невръстното дете ѝ се струваше прекрасно: мъничкото носле, пухкавите ръчички, ходилата, всичко освен името. Роднините на мъжа ѝ бяха настояли момиченцето да бъде кръстено на майката на баба си. Сега Роуз съжаляваше ужасно, че не му е дала име, което да не е чак толкова екзотично, нещо от рода на Ани, Кейти или Синди, и се е съгласила с името, предложено от свекърва ѝ. Едно дете би трябвало да има детско име, а „Армануш“ бе всичко друго, но не и детско. Звучеше... звучеше студено, като за възрастен човек. Нима Роуз трябваше да чака мъничкото ѝ момиченце да навърши четирийсет, за да изговаря името му, без езикът ѝ да изтръпва? Тя завъртя очи и изяде още един зефир. И точно тогава получи откровение: оттук

нататък можеше да нарича дъщеря си „Ейми“ и като част от обряда по кръщението тя изпрати на бебето въздушна целувка.

На следващото кръстовище зачакаха да светне зелено. Роуз забарабани по волана — заедно с Глория Естефан:

*Не ми трябва съвременна любов, всичко това е
суета,
било каквото било, сега е мой ред да се веселя...*

* * *

Мустафа сложи пред касиерката малкото покупки, които беше избрал: каламатски маслини, замразен спанак и пица с бяло саламурено сирене, консерва супа с гъби, консерва пилешка крем супа и консерва пилешка супа с фиде. Преди да пристигне в Съединените щати, никога в живота не му се беше налагало да готви. Всеки път, когато се потеше в тясната кухничка на двустайния студентски апартамент, се чувстваше като детрониран цар в изгнание. Отдавна бяха отминали дните, когато предано го бяха хранили баба, майка и четири сестри. Сега миенето на чинии, чистенето, гладенето, и най-вече пазаруването, бяха огромно бреме за него. Нямаше да му бъде толкова трудно, ако можеше да се отърве от чувството, че някой друг трябва да прави всичко това заради него. Не беше свикнал да върши такива делнични неща, точно както не бе свикнал да е сам.

Имаше съквартирант, индонезиец от началните курсове, който говореше много малко, скъсваше се да учи и всяка вечер, за да заспи, слушаше странна музика като „Звуците на планински ручей“ или „Песните на китовите“. Мустафа се бе надявал, че със съквартирант няма да се чувства толкова самотен в Аризона, но се получи точно обратното. Нощем, сам в леглото и на хиляди километри от семейството си, той не можеше да се пребори с гласовете в главата си. Гласове, които го разпитваха и го обвиняваха, че е такъв. Спеше лошо. Нощем често гледаше стари комедии или ровеше из интернет. Това му помагаше. В такива моменти мислите застиваха. Но се завръщаха заедно с деня. Докато вървеше от квартирата към университета, между

лекциите и на обяд Мустафа се хващаше, че мисли за Истанбул. Искаше му се да махне паметта си, да рестартира програмата, докато всички файлове не бъдат изтрети.

Аризона би трябвало да го спаси от поличбата, тегнеща над мъжете в рода Казанджъ. Мустафа обаче не вярваше в такива неща. Не толкова като съзнателен избор, колкото по рефлекс той се разграничаваше от всички тези суеверия, от мънистата против уроки, гледането на кафе и гадаенето, превърнали се в истински обред в семейството му. Смяташе ги за част от тъмния сложен свят на жените.

Те така и така си бяха загадка. Уж беше живял сред толкова много жени, а, странно, през целия си живот се беше чувствал отчужден от тях.

Беше расъл като единствено момче в род, където мъжете умираха твърде рано и твърде неочаквано. Чувстваше все по-остро сексуално желание, а беше заобиколен от сестри, които бяха табу за въображението му. Въпреки това се хлъзгаше във властта на неизразими мисли за жените. В началото си падаше по момичета, които го отхвърляха. Ужасен, че пак ще го отпратят, ще му се присмиват и ругаят, той се отдаде на копнежи по женското тяло от разстояние. Онази година ядосано беше разглеждал снимките на топ моделите по лъскавите американски списания, сякаш за да преглътне мъчителната истина, че такава съвършена жена никога няма да го пожелае.

Мустафа нямаше да забрави никога яростното лице на Зелиха, когато тя го бе нарекла „безценен фалос“. Неловкото смущение от онзи момент и досега гореше в него. Знаеше, че Зелиха вижда зад насилена му мъжественост истината за неговото възпитание. Тя беше наясно, че е бил глезен и обгрижван от потискана майка и заплашван и бит от потисник баща.

— Накрая стана нарцис, но без самочувствие — беше му подметнала тя.

Беше ли възможно отношенията между двамата да са други? Защо се бе чувствал така отхвърлен и необичан, макар да бе заобиколен от толкова много сестри и от грижовна майка?

Зелиха открай време му се подиграваше, майка му открай време му се възхищаваше. Мустафа искаше да е най-обикновен мъж, добър и в същото време склонен да греши. Имаше нужда само от едно — от

състрадание и от шанса да стане по-добър. Ако имаше до себе си жена, която го обича, всичко щеше да бъде различно. Мустафа знаеше, че трябва да успее в Щатите — не за да постигне по-добро бъдеще, а за да се отърве от миналото.

— Как сте? — усмихна му се младата касиерка.

Той още не беше свикнал, че в Щатите всички питат всеки как е — дори хора, които изобщо не се познават. Разбираше, че е нещо като поздрав, а не истински въпрос. Но не умееше да отвърща на този поздрав със същата тромава лекота.

— Благодаря, добре съм — рече. — А вие?

Момичето се усмихна.

— Откъде сте?

Някой ден — помисли си Мустафа — ще говоря така, че никой няма да ми задава този груб въпрос, защото няма да повярва и за миг, че говори с чужденец. Взе найлоновия плик и излезе от супермаркета.

* * *

По тротоара минаха семейство американски мексиканци: жената тикаше бебе в количка, а мъжът държеше за ръка наскоро проходило дете. Вървяха, без да бързат, а Роуз ги наблюдаваше със завист. Сега, след като бракът ѝ беше приключил, всяко семейство ѝ се струваше блажено и доволно.

— Знаеш ли? Жалко, че онази вещица, баба ти, не ме видя как флиртувам с турчина. Представяш ли си в какъв ужас щеше да изпадне? Не се сецам да има по-голям кошмар за гордия род Чакмакчян. Горд и надут... горд и...

Роуз не довърши изречението, защото вниманието ѝ се насочи към по-палава мисъл. Светофарът светна зелено, колите пред Роуз се устремиха нататък и се чу клаксонът на микробуса отзад. Тя не се помръдна. Онова, което си представяше, бе толкова пленително, че Роуз седеше като вкаменена. В съзнанието ѝ се носеха какви ли не образи, а от очите ѝ на кос лъч струеше неподправен гняв. Това всъщност бе третият най-разпространен страничен ефект на хроничното следбрачно негодувание: заради него не само си говориш сам и се инатиш на другите, но и значително се отдалечаваш от

здравия разум. Усетеше ли една жена справедливо негодувание, светът се преобръщаше с главата надолу и безумието започваше да изглежда съвсем разумно.

О, сладко отмъщение. Възстановяването бе дългосрочен план, вложение, което щеше да се изплати след време. Но възмездието изискваше бързи действия. Първото, което се прииска на Роуз, бе да направи нещо, каквото и да било, само и само да вбеси бившата си свекърва. А под слънцето имаше само едно, от което жените в рода Чакмакчян можеха да се подразнят дори повече, отколкото от *одар*: турчин!

Сигурно щеше да бъде много интересно Роуз да флиртува с най-заклетия враг на бившия си съпруг. *Но къде да намеря в пустинята на Аризона турчин? Те не растат по кактусите, нали?* — Роуз се засмя и от лицето ѝ пролича, че е открила отговор на въпроса, после върху него се изписа благодарност. Какво прекрасно съвпадение съдбата да я срещне с турчин! Или не беше съвпадение?

Както пееше заедно с парчето, Роуз потегли. Но вместо да продължи напред, тя направи обратен завой и след като навлезе в насрещното платно, отпраши в другата посока.

Първична любов, искам както едно време

За нищо време ултрамариновият джип чероки, модел 1984 година, стигна на паркинга пред супермаркет „Фрайс“.

Не ми се налага да мисля, точно сега си ме тласнал на ръба, сбогом, толкова често си ме карал да плача...

Автомобилът описа полукръг, после даде на заден и така спря пред главния изход на супермаркета. И точно когато Роуз изгуби всяка надежда, че ще намери младежа, го зърна — чакаше търпеливо на автобусната спирка с малък найлонов плик до себе си.

— Ей, Мостафа! — провикна се жената, след като подаде глава през смъкнатия до средата прозорец. — Не искаш ли да те откарам?

— Разбира се, благодаря — кимна той и се опита плахо да поправи произношението ѝ. — Казвам се Му-ста-фа...

Роуз се усмихна от джипа.

— Ела да се запознаеш с дъщеря ми, Мустафа, казва се Армануш... Но аз ѝ викам Ейми! Ейми, това е Мустафа, Мустафа, това е Ейми...

Младежът се усмихна на съненото бебе, а Роуз се взря в лицето му — да види дали се е сетил, но не забеляза никакви признаци. Ето защо реши да му помогне с още един намек, този път по-ясен.

— Цялото име на дъщеря ми е Ейми Чакмакчян.

Дори думите да бяха породили отрицателни емоции, Мустафа не ги показва. Затова Роуз изпита необходимост да ги повтори, в случай че първия път не са я разбрали:

— Армануш Чак-мак-чян!

Чак сега лешниковите очи на младежа трепнаха, но не точно както бе очаквала Роуз.

— Чак-мак-чян... Чак-мак-чи... Ей, прилича на турско! — възкликна щастлив той.

— Е, всъщност е арменско — уточни Роуз. Изведнъж се почувства несигурна. — Баща ѝ... бившият ми мъж де... — Тя преглътна, сякаш в устата ѝ горчи и иска да махне този вкус. — Беше, по-точно, е арменец.

— О, така ли? — попита нехайно младежът.

Май не схвана — изуми се Роуз, докато дъвчеше устната си отвътре. После, сякаш за да потисне хълцане, отдавна заседнало на гърлото ѝ, прихна да се смее: *Но е сладък... много сладък... Той ще бъде сладкото ми отмъщение!* — реши тя.

— Виж какво — подхвана. — Не знам дали харесваш мексиканско изкуство, но утре вечер се открива обща изложба на няколко художници. Ако нямаш други планове, можем да отидем, а после да хапнем заедно.

— Мексиканско изкуство ли? — замисли се Мустафа.

— Хора, които са я виждали другаде, твърдят, че била добра — продължи Роуз. — Какво ще кажеш... Искаш ли да дойдеш с мен?

— Мексиканско изкуство... — повтори уверено младежът. — Разбира се, защо не?

— Страхотно — ободри се жената. — Толкова се радвам, че се запознахме, Мостафа — допълни тя, като отново сбърка името.
Но този път Мустафа не изпита желание да я поправя.

[10] Телевизионен канал, филиал на МБС, в град Тусон, щата Аризона. — Б.пр. ↑

[11] Чужд, чужденец (арм.) — Б.ред. ↑

[12] Мексикански царевични питки с пълнеж. — Б.пр. ↑

III. ЗАХАР

Вярно ли е? Много ви моля, нека някой ми каже, че не е вярно! — възкликна вуйчо Дикран Стамбулян, като отвори рязко вратата и нахълта във всекидневната с надеждата да открие там племенника или племенниците си — някой, който да го утеши.

Тъмните му очи се бяха разширили от възмущение. Мъжът беше с рунтави мустаци със засукани нагоре краища, с които изглеждаше засмян дори когато бе сериозно ядосан.

— Моля те, вуйчо, успокой се и седни — промърмори, без да гледа право към него, леля Сурпун, най-малката от сестри Чакмакчян.

Единствена тя в целия род бе подкрепяла безусловно брака на Барсам и Роуз и сега се чувстваше виновна. Не беше свикнала да се укорява. Преподаваше класически езици и литература в Калифорнийския университет в Бъркли и беше самоуверен учен и феминистка, убедена, че всеки проблем по света може да се реши със спокоен диалог и разум. Понякога заради това си убеждение се чувстваше самотна в темпераментно семейство като нейното.

Дикран Стамбулян се подчини и тътрузейки крака, тръгна към празното кресло, като дъвчеше краищата на мустаците си. Цялото семейство се бе събрало около отрупаната с какви ли не ястия старинна махагонова маса, макар че явно никой не се хранеше. Невръстните близначки на леля Варсениг спяха кротко на канапетото. Тук беше и далечният братовчед Кеворк Караоглянян, беше дошъл със самолет чак от Минеаполис за някакво мероприятие на Арменското младежко дружество в района на залива при Сан Франциско. От три месеца Кеворк беше посетил надлежно всички мероприятия на дружеството: благотворителен концерт, ежегодния пикник, коледното празненство, петъчното празненство, ежегодния зимен галаконцерт, неделната закуска и рафтинга в подкрепа на екотуризма в Ереван. Вуйчо Дикран подозираше, че красивият му племенник отскача толкова често до Сан Франциско не само защото държи да се включи в

тези мероприятия, но и защото си пада по все още неразкрито момиче, с което се е запознал в дружеството.

Дикран Стамбулян загледа с копнеж храната по масата и се пресегна към каната с айран, американизиран, с прекалено много кубчета лед. В пъстрите глинени съдове с различни размери бяха наслагани много от любимите му ястия: *плакия*, *кадънбуду кюфте*, *карнъярък*, току-що приготвен *чъорек*^[13] и за огромно удоволствие на вуйчо Дикран — *бастирма*^[14]. Въпреки че отвътре още му вреше и кипеше, сърцето му се постопли, щом зърна бастирмата, и направо се разтопи при вида на второто му любимо ястие — *бурма*^[15].

Уж жена му открай време го държеше под око и следеше строго какво яде, а от година на година вуйчо Дикран добавяше поредния пласт сланинки по позорното си шкембе, както дърво добавя по дънера си поредния кръг всяка година. Сега той беше едър представителен мъж, който нямаше нищо против да привлича вниманието и към едното, и към другото. Преди две години му бяха предложили роля в реклама на спагети. Вуйчо Дикран бе изиграл весел готвач с настроение, което не може да бъде помрачено от нищо, дори от това, че го е зарязала годеницата му, тъй като пак му оставаше кухнята, където той можеше да си приготви запечени спагети. Всъщност точно както в рекламата, вуйчо Дикран беше такъв невероятен добряк, че ако някой от познатите му искаше да онагледят отколешното схващане, че дебеланковците са много по-весели и бодри от останалите, той посочваше него. С тази разлика, че днес вуйчо Дикран не приличаше на себе си.

— Къде е Барсам? — попита той, докато се пресега да си вземе от купчината кюфтета. — Знае ли какви ги е забъркала жена му?

— Бившата му жена! — поправи го леля Зарухи.

Като новоназначена начална учителка, по цял ден опитваща се да усмири палавите хлапета, тя не можеше да се сдържи и поправяше всяка грешка, която чуеше.

— Да бе, да, бивша! Само дето не го признава! На тази жена й хлопа дъската, от мен да го знаете. Прави го нарочно. Ако Роуз не го прави колкото за да ни натрие носовете, да не се казвам Дикран. Измислете ми друго име!

— Не ти трябва друго име — успокои леля Варсениг вуйчо си. — Няма съмнение, че го прави нарочно...

— Длъжни сме да спасим Армануш — прекъсна ги баба Шушан, матриархът на рода.

Тя стана от масата и тръгна бавно към креслото си. Макар и отлична готвачка, никога не се беше радвала на добър апетит, а дъщерите ѝ се притесняваха, че напоследък е измислила начин да се поддържа жива, като яде най-много по чаена чашка на ден. Беше ниска и кокалеста, с невероятната сила да намира изход от положения, които бяха далеч по-безнадеждни от сегашното, и с нежно лице, излъчващо вещица. През годините мнозина нейни роднини се бяха изумявали от отказа ѝ да се примири с каквото и да е провал, от непоклатимото ѝ убеждение, че животът е битка, но ако си арменец, тя е три пъти по-тежка, и от умениято ѝ да надделее над всеки, изпречил се на пътя ѝ.

— Няма по-важно от детето и неговото добро — промълви баба Шушан и прокара пръсти по сребърния медальон със свети Антоний, който не сваляше от врата си. Покровителят на изгубените вещи ѝ бе помагал многократно да преглътне загубите в живота.

След тези думи баба Шушан взе куките за плетене и седна. От тях висеше започнатото светлосиньо бебешко одеялце с инициалите А.К. в единия край. За миг всички в стаята замълчаха и загледаха как ръцете ѝ изящно движат куките. Плетенето на баба Шушан действаше като групова терапия. Сигурният равномерен такт на всяка бримка успокояваше всички, които я наблюдаваха, и те оставаха с чувството, че докато баба Шушан плете, не ги застрашава нищо и накрая всичко ще бъде наред.

— Права си. Клетата малка Армануш — отвърна вуйчо Дикран, който, избухнеше ли кавга в рода, като правило заставаше на страната на Шушан, тъй като бе достатъчно умен, че да противоречи на всесилния семеен тартор. След това сниши глас и попита: — Какво ще стане с невинното агънце?

Още преди да са му отговорили, на прага се чу дрънчене и някой отключи вратата. Беше Барсам — влезе блед, с очи, които гледаха тревожно иззад очилата с телени рамки.

— Ха! Я кой е дошъл! — възкликна вуйчо Дикран. — Господин Барсам, дъщеря ти ще бъде възпитавана от турчин, а ти не предприемаш нищо... *Амот*^[16]!

— Какво мога да направя? — проплака Барсам Чакмакчян, като се извърна към вуйчо си.

Премести поглед към огромната репродукция на „Натюрморт с маски“ на Мартирос Сарян върху стената, сякаш отговорът, който му трябва, е скрит някъде в картината. Но явно не намери утеха там, защото когато заговори отново, гласът му звучеше все така отчаяно.

— Нямам право да се намесвам. Роуз ѝ е майка.

— Аман! Каква майка! — прихна Дикран Стамбулян.

За човек с неговите размери беше със странно писклив смях — подробност, която осъзнаваше и която умееше да прикрива, освен когато бе под напрежение.

— Какво ще разказва невинното агънце на приятелите си, след като порасне? Дъщеря съм на Барсам Чакмакчян, внучка съм на сестрата на Дикран Стамбулян, той пък е син на Варвант Истанбулян, казвам се Армануш Чакмакчян, всички в рода ми са били Някойси Някойсян, внучка съм на хора, които са оцелели в геноцида и по време на кланетата, организирани от турците през 1915 година, са изгубили всичките си роднини, въпреки това обаче мозъкът ми беше промит и сега отричам да е имало геноцид, защото съм възпитана от някакъв си турчин на име Мустафа. Ама че плоска шега!... Ах, *marnim khalasim!* — Дикран Стамбулян замълча и се взря съсредоточено в племенника си — да види как са му повлияли тези думи. Той стоеше като вкаменен.

— Върви, Барсаме! — възкликна вуйчото, този път по-високо. — Взимай довечера самолета за Тусон и прекрати тази комедия, докато не е станало твърде късно. Поговори с жена си. *Хайде!*

— С бившата си жена — поправи го леля Зарухи, докато си взимаше от бурмата. — Ох, не е хубаво да я ям. С много захар е. Толкова много калории. Мамо, защо не опиташ с изкуствени подсладители?

— Защото в кухнята ми не влиза нищо изкуствено — отвърна Шушан Чакмакчян. — Яж си спокойно, докато не получиш диабет на стари години. За всичко си има време.

— Точно така, сигурно съм още в захарното си време — намигна ѝ леля Зарухи, но се престаши да изяде само половин бурма. Извърна се с пълна уста към брат си. — Всъщност какво прави Роузи в Аризона?

— Там си е намерила работа — поясни с глух глас Барсам.

— Ти на това работа ли му викаш! — леля Варсениг тупна гърбицата на носа си. — Седнала, моля ви се, да пълни енчилади^[17], да рече човек, че няма пукната пара в джоба. Да ти кажа, го прави нарочно. Искат всички да обвиняват нас и да си мислят, че изобщо не й помагаме с детето. Храбра самотна майка, която въпреки всичко не се отказва да се бори. Ето каква роля се опитва да играе!

— Не се притеснявай за Армануш — промълви Барсам, като се постара да не прозвучи отчаяно. — Роуз остана в Аризона, защото иска да продължи следването си. Хванала се е само временно в Студентския съюз. Всъщност иска да стане прогимназиална учителка. И да прекара живота си сред деца. В това няма нищо лошо. Щом е добре и се грижи за Армануш, не е ли все едно с кого се среща?

— Прав си, но не съвсем — отбеляза леля Сурпун, която подвиг крака под себе си на стола и се намести, а очите й изведнъж помръкнаха от мярналия се в тях цинизъм. — В един съвършен свят би могъл да кажеш — карай, животът си е неин, не ни влиза в работата. Със сигурност можеш да го твърдиш, ако не цениш историята и миналото, ако нямаш памет и чувство за отговорност, ако живееш само в настоящето. Но в това настояще живее миналото и нашите предци дишат чрез децата ни, знаеш го... Докато дъщеря ти е при Роуз, имаш пълно право да се намесваш в живота ѝ. Особено след като е започнала да излиза с турчин!

Леля Варсениг не си падаше по философските речи и предпочиташе да говори без недомлъвки, вместо да усуква на интелектуален жаргон, затова се намеси:

— Скъпи ми Барсаме, я ми покажи един турчин, който да знае арменски.

Вместо да отговори, той погледна крадешком по-голямата си сестра. Леля Варсениг продължи:

— Я ми кажи колко турци са научили арменски. Николко! Защо майка ни е научила техния език, а не обратното? Толкова ли не е ясно кой кого е поробил? Само шепа турци произхождат от Централна Азия, нали така? А после се обръщаш и виждаш, че са навсякъде. Какво е станало с милионите арменци, които преди това са живели там? Били са претопени! Избити! Превърнати в сираци! Изселени! А след това забравени! Как изобщо можеш да даваш дъщеря си — кръв от твоята кръв и плът от твоята плът, на онези, които носят вината, задето днес

сме толкова малко и страдаме? Месроп Мащоц^[18] ще се обърне в гроба!

Барсам само поклати глава и продължи да мълчи. За да разсее напрежението, обхванало племенника му, вуйчо Дикран започна да разказва история.

— Един арабин отишъл в бръснарницата — да се подстриже. После се опитал да плати на бръснаря, а онзи му рекъл: „И дума да не става, не мога да ти взимам пари. Безплатно е.“ Арабинът се изненадал приятно и си тръгнал. На другата сутрин, когато отворил, бръснарят намерил на вратата благодарствена картичка и кошница фурми.

Близначката на канаето се размърда и — аха — да се разплаче.

— Още на другия ден при същия бръснар отишъл един турчин — да се подстриже. След това се опитал да плати на бръснаря, ала и този път той рекъл: „Не мога да ти взимам пари. Безплатно е.“ Турчинът бил приятно изненадан и си тръгнал. На другата сутрин, когато отворил, бръснарят намерил на вратата благодарствена картичка и кутия локум.

Разбудена от сестра си, която се бе раздвижила, втората близначка се разплака. Леля Варсениг изтича при нея и само с едно докосване на пръстите успя да я успокои.

— После, на другия ден, в бръснарницата влязъл един арменец — да се подстриже. След това се опитал да плати на бръснаря, но той възразил: „Извинявай, но не мога да ти взема парите. Безплатно е.“ Арменецът се изненадал приятно и си тръгнал. На другия ден, когато бръснарят отворил... познайте какво намерил?

— Пакет бурма ли? — предположи Кеворк.

— Не! Заварил десетина арменци — чакали да ги подстриже безплатно!

— Какво искаш да кажеш, че сме стиснати ли? — попита Кеворк.

— Не, нищо не ти разбира главата, млади момко — отвърна вуйчо Дикран. — Опитвам се да ви кажа само, че ние държим един на друг. Видим ли нещо добро, веднага го споделяме с приятелите и роднините си. Арменският народ е оцелял именно благодарение на тази сплотеност.

— Но се твърди още и че съберат ли се двама арменци, те създават три различни църкви — напомни братовчедът Кеворк, който не искаше да се предава.

— *Daş mader's tom'ri, noren koh chi m'nats*^[19] — промърмори Дикран Стамбулян, като премина на арменски — правеше го винаги когато се опитваше да даде урок на някой младеж, а не успяваше.

Кеворк разбираше само домашния, но не и вестникарския арменски и затова се засмя, може би прекалено нервно, в опита да прикрие, че е схванал само първата половина на изречението.

— *Ođlanı kızdırmayasın*^[20] — заговори с вдигната вежда баба Шушан на турски — правеше го винаги, когато искаше да каже на по-възрастните в стаята нещо, без младите да я разберат.

Схванал мисълта ѝ, вуйчо Дикран въздъхна тежко, като малчуган, смърнен от майка си, а после — за утеха, се зае отново с бурмата. Възцари се тишина. Всички и всичко — тримата мъже, трите поколения жени, безбройните килимчета, сложени за украса по пода, видеокасетата във видеото („С цвят на нар“), а също и многобройните картини, иконата с молитвата на света Ана и плакатът с връх Арарат с калпак от чисто бял сняг — замълчаха за миг, а в помещението се появи рядко сияние от нахлулата сънена светлина на запалената токущо улична лампа. Призраците от миналото бяха с тях.

По улицата се зададе кола, спря пред къщата, озарявайки с фаровете си стаята и буквите в позлатена рамка върху стената: ИСТИНА ВИ КАЗВАМ: КАКВОТО СВЪРЖЕТЕ НА ЗЕМЯТА, ЩЕ БЪДЕ СВЪРЗАНО НА НЕБЕТО; И КАКВОТО РАЗВЪРЖЕТЕ НА ЗЕМЯТА, ЩЕ БЪДЕ РАЗВЪРЗАНО НА НЕБЕТО. СВ. МАТЕЙ 18:18. Мина поредният трамвай със звънтящи камбанки, прекарващ шумни деца и туристи от Руския хълм до Водния парк, Морския музей и Рибарския кей. В стаята нахлуха звуците на най-натоварените часове в Сан Франсиско и изтръгнаха хората вътре от техния унес.

— По душа Роуз не е лош човек — престраши се да заяви Барсам. — Не ѝ беше лесно да свикне с нашите обичаи. Когато се запознахме, тя беше свито момиче от Кентъки.

— Казват, че пътят към рая е покрит с добри намерения — тросна се вуйчо Дикран.

Но Барсам не му обърна внимание и продължи:

— Представяш ли си? Там не продават дори алкохол! Забранено е! Знаеш ли, че най-вълнуващото събитие в Елизабеттаун, щата Кентъки, е ежегодният празник, на който хората се обличат като отците, основатели на САЩ? — Барсам замахна нагоре, сякаш за да

натърти на думите си или да привлече с отчаяна молитва божието внимание. — А после отиват в центъра на града, за да посрещнат генерал Джордж Армстронг Къстър^[21]!

— Точно заради това не трябваше изобщо да се жениш за нея — засмя се тихо вуйчо Дикран.

Сега вече гневът му се беше изпарил, изместен от мисълта, че със сигурност не може да се сърди дълго на любимия си племенник.

— Опитвам се да обясня, че Роуз няма минало, в което присъстват различни народи — отбеляза Барсам. — Единствено дете на южняшко семейство добряци, които цял живот не са се занимавали с друго, освен с железарията си, тя живее като провинциалистка, и ето че изведнъж се озова сред това голямо и много сплотено арменско семейство в диаспората. Огромно семейство с минало, белязано от много болка! Как изобщо можеш да очакваш да се справи така лесно с всичко?

— Е, и на нас не ни беше лесно — възрази леля Варсениг, като насочи към брат си зъбите на вилицата, с която после си боцна още едно кюфте. За разлика от майка си се радваше на добър апетит и ако се отчете какви количества храна изяддаше всеки ден, както и че наскоро бе родила близнаци, си бе истинско чудо, че е останала толкова стройна. — Като си помисля, че знаеше да готви само едно, онова ужасно овнешко печено, което слагаше върху хлебчета. Дойдохме ли ви на гости, се препасваше с мръсната престилка и се заемаше да готви овнешко.

Всички освен Барсам се засмяха.

— О, но нека бъда справедлива — продължи леля Варсениг, доволна от отклика на публиката си. — От време на време сменяше соса. Понякога ни поднасяше овнешко печено с лют мексикански сос от Тексас, друг път — овнешко със сметанов сос... Кухнята на жена ти беше рай на разнообразието!

— Бившата жена — поправи я отново леля Зарухи.

— Но и вие, хора, не я оставяйте на мира — напомни Барсам, без да поглежда никого. — Не забравяйте, първата арменска дума, която Роуз научи, беше *одар*.

— Но тя си беше *одар* — наведе се рязко напред вуйчо Дикран, за да шляпне племенника си по гърба. — Щом е *одар*, защо да не я наричаме така?

Разтърсен по-скоро от удара, отколкото от въпроса, Барсам се престаши да добави:

— Някои в семейството дори са я наричали Бодил.

— Защо изобщо го правиш на въпрос — прие го лично, между последните две хапки чъорек, леля Варсениг. — Тази жена не е зле да се прекръсти от Роуз^[22] на Бодил. Роуз не ѝ отива. Такова сладко име за толкова много горчилка. Повярвай, скъпи ми братко, ако клетите ѝ майка и баща са имали представа в каква жена ще се превърне, са щели да я кръстят Бодил!

— Стига с шегите!

Беше Шушан Чакмакчян. Не прозвуча като укор, нито като предупреждение, но подежда на всички в стаята и като двете. Здрачът вече се бе превърнал в нощ и светлината вътре се стопи. Баба Шушан стана от креслото и включи кристалния полилей.

— Трябва да спасим Армануш, за да не ѝ се случи нещо лошо, това е единственото, което има значение — промълви тихо Шушан Чакмакчян, а множеството бръчки по лицето ѝ и тънките синкави вени по ръцете ѝ проличаха още повече на силната бяла светлина. — Невинното агънце има нужда от нас, точно както и ние от него. — Решителността върху лицето ѝ беше изместена от примирение, когато тя наведе бавно глава и допълни: — Само един арменец може да разбере какво означава да сме толкова малко. Свихме се като окастрено дърво... Роуз може да се среща с когото си поиска, но дъщеря ѝ е арменка и трябва да бъде възпитана като арменка. — После жената се наведе напред и каза с усмивка на най-голямата си дъщеря: — Я ми дай половинката в чинията си. Чудо голямо, като имам диабет, как да се откажа от бурма?

[13] Сусамов хляб (арм.). — Б.пр. ↑

[14] Пастърма (арм.). — Б.пр. ↑

[15] Баклава (арм.). — Б.пр. ↑

[16] Срам (арм.) — Б.ред. ↑

[17] Царевична питка с лют сос. — Б.пр. ↑

[18] Месроп Мащоц (ок. 362–440 г.), създателят на арменската азбука. — Б.пр. ↑

[19] Арменски идиом, букв. „Пръстите си превърнах в свещи и пак не остана доволен“ — Б.ред. ↑

[20] Не дразни момчето (турски) — Б.ред. ↑

[21] Джордж Армстронг Къстър (1839–1876), американски армейски офицер и командващ кавалерията по време на Гражданската война в САЩ и войните с индианците. — Б.пр. ↑

[22] Букв. „роза“ (англ.). — Б.пр. ↑

IV. ПЕЧЕНИ ЛЕШНИЦИ

Ася Казанджъ не знаеше защо някои хора обичат толкова много рождените дни, но лично тя ги ненавиждаше. Още от малка.

Неодобрението ѝ може би беше свързано с това, че от най-ранна възраст на всеки неин рожден ден я караха да яде една и съща торта: трипластова, с карамелизирани ябълки (изключително сладка) и с глазура от бита сметана с лимон (изключително кисела). Направо не проумяваше защо лелите ѝ очакват тази торта да ѝ хареса: единственото, което слушаха по този повод от нея, бе порой от оплаквания и мърморене. Може би просто забравяха. И всеки път заличаваха всички спомени от предишния рожден ден. Не беше изключено. Казанджъ бяха семейство, склонно да не забравя никога историите на другите, но да си затваря очите за своите.

И така, на всеки свой рожден ден Ася Казанджъ беше яла една и съща торта и бе откривала поредната нова истина за себе си. На три години например беше установила, че може да получи почти всичко, което поиска, стига да изпадне в пристъп. След три години обаче, на шестия си рожден ден, си даде сметка, че е по-добре да прекрати с пристъпите, защото, макар и исканията ѝ да бяха удовлетворявани, всеки пристъп удължаваше детството ѝ. Когато достигна възрастта от осем години, Ася разбра нещо, което дотогава само беше долавяла, но не знаеше със сигурност — че е копеле. Сега, като се връщаше назад, си мислеше, че няма никакви заслуги за тази информация, защото ако не беше баба ѝ Гюлсюм, на Ася щеше да ѝ трябва много повече време, за да се добере до нея.

Онзи ден се получи така, че двете бяха сами във всекидневната. Баба Гюлсюм бе погълната да си полива цветята, а Ася я наблюдаваше и оцветяваше един клоун в детското си блокче.

— Защо говориш на цветята? — поинтересува се тя.

— Ако им говориш, те разцъфват.

— Така ли? — грейна Ася.

— Така. Ако им кажеш, че пръстта е тяхна майка, а водата — техен баща, те се съживяват и разцъфват.

Ася не попита нищо повече и отново се зае да оцветява. Направи костюма на клоуна оранжев, а зъбите му — зелени. Тъкмо се канеше да оцвети обувките му в яркочервено, когато спря и започна да имитира баба си.

— Миличкото ми, миличкото ми! Пръстта ти е майка, водата — татко.

Баба Гюлсюм се престори, че не е забелязала. Насърчена от безразличието ѝ, Ася увеличи дозата от напевни думи.

Беше ред да бъде полята африканската теменужка, любимото цвете на баба Гюлсюм. Тя загука на цветето:

— Как си, миличка?

Ася повтори подигравателно:

— Как си, миличка?

Баба Гюлсюм се свъси и стисна устни.

— Каква си ми красива, каква си ми морава! — рече тя.

— Каква си ми красива, каква си ми морава!

Точно тогава баба Гюлсюм стисна още повече устни и процеди:

— Копеле!

Изрече думата съвсем спокойно и в началото Ася не разбра, че говори на нея, а не на цветето.

Научи какво означава тя чак след една година, малко преди деветия си рожден ден, когато едно дете в училището я нарече „копеле“. После, на десет години, установи, че за разлика от всичките си съученички няма в дома си мъж, който да дава пример. Щеше да ѝ отнеме още три години да проумее, че това може да има трайно въздействие върху личността ѝ. На четиринайсетия, петнайсетия и шестнайсетия си рожден ден разкри още три истини за живота си: че другите семейства не са като нейното и някои могат да бъдат и *нормални*, че сред предците ѝ има прекалено много жени и прекалено много тайни за мъжете, които изчезват преждевременно, при странни обстоятелства, и че колкото и да опитва, никога няма да стане красива.

Когато навърши седемнайсет, Ася Казанджъ беше разбрала още, че принадлежи на Истанбул точно толкова, колкото табелите ПЪТЯТ В РЕМОНТ и СТРОИТЕЛНА ПЛОЩАДКА, сложени от общината, или мъглата, която в мрачни нощи се спуска над града, за да се разсее с

първите лъчи на слънцето, да се отпрати наникъде и да се превърне в нищо.

Само след една година, точно два дни преди осемнайсетия си рожден ден, Ася опустоши шкафчето с хапчетата вкъщи и ги изгълта всичките. Когато отвори очи, беше в леглото, заобиколена от всичките си лели, от Маминка и баба Гюлсюм, които я караха да пие мътни смрадливи билкови чайове, сякаш не беше достатъчно, че са я принудили да повърне всичко в стомаха си. Ася започна деветнайсетата си година с още една истина, която добави към дотогавашните си открития: че в този странен свят самоубийството е привилегия, рядка като рубините, и че със семейство като нейното тя със сигурност няма да е сред привилегированите.

Трудно е да се каже дали има някаква връзка между горното заключение и онова, което последва оттук нататък, но някъде по същото време Ася се пристрасти към музиката. Това не беше някаква отвличена, всеобхватна любов към музиката изобщо, не беше дори предпочитание към строго определени музикални жанрове, това бе по-скоро вманиачаване по един-единствен певец: Джони Кеш.

Ася знаеше всичко за него: милиардите подробности за траекторията му от Арканзас до Мемфис, за приятелите му по чашка, за кого се е женил, какви подеми и падения е изживявал, всичко за снимките и жестовете му и, разбира се, текстовете на неговите песни. На осемнайсет Ася превърна текста на Thirteen^[23] в свой доживотен девиз и реши, че и тя е родена в сърцето на нещастieto и че където и да се появи, ще носи със себе си неприятности.

Днес, на деветнайсетия си рожден, се чувстваше по-зряла, понеже бе запомнила още една истина за живота си: че е достигнала възрастта, на която майка ѝ я е родила. След като се добра до това откритие, тя не знаеше какво да прави с него. Знаеше единствено, че оттук нататък не могат да се държат с нея като с малко дете.

Затова промърмори:

— Предупредих ви! Тази година не искам торта за рождения си ден!

С изправени рамене и ръце на кръста забрави за миг, че когато стои така, големите ѝ гърди изпъкват. Ако беше забелязала, със сигурност пак щеше да се сгърби, защото ненавиждаше огромния си

бюст, който според нея бе поредното генетично бреме, наследено от майка ѝ.

Понякога се оприличаваше на тайнствената твар *Дабетул Арза* от Корана, страшилището с органи, взети от най-различни зверове в природата, на което е отредено да се появи в Деня на Страшния съд. Точно като тази кръстоска, Ася носеше тяло с несвързани помежду си части, наследени от жените в рода. Беше висока, много по-висока от повечето истанбулчанки, точно като майка си Зелиха, която наричаше „леля“, с кокалестите пръсти с тънки вени на леля Джеврийе, с дразнещо острата брадичка на леля Фериде и слонските уши на леля Бану. Имаше крещящо орлов нос, с какъвто в световната история можеха да се похвалят само още двама души: султан Мехмед Завоевателя и леля Зелиха. Султан Мехмед беше превзел Константинопол, факт, който, и да ви харесва, и да не ви харесва, бе достатъчно значим, та човек да си затваря очите за формата на носа му. Колкото до леля Зелиха, тя беше толкова внушителна като личност, с толкова красиво тяло, че никой не възприемаше носа, нито пък някоя от другите ѝ части като несъвършенство. Но тъй като нямаше в автобиографията си имперски завоевания и притежаваше вродена неспособност да очарова, Ася недоумяваше какво ще прави с този свой нос.

Сред онова, което беше наследила от роднините си, имаше и приятни неща. Първо, косата! Ася беше с къдрава гарвановочерна необузdana коса — на теория като всички други жени в семейството, на практика само като леля Зелиха. Като дисциплинирана гимназиална учителка леля Джеврийе например носеше косата си прибрана на стегнат нисък кок, а леля Бану изобщо не участваше в класацията, защото през цялото време ходеше забрадена. Леля Фериде пък трескаво менеше цвета на косата и прическата си — според настроението. Баба Гюлсюм беше с глава като къделя, защото косата ѝ бе снежнобяла и тя отказваше да я боядисва — твърдеше, че не приляга на жена на възраст. Но пък Маминка бе заклетата червенокоска. Заради все по-тежкия алцхаймер можеше и да забрави куп неща, включително имената на децата си, но до този ден не бе забравила нито веднъж да си сложи къна.

В края на списъка с положителни генетични особености Ася Казанджъ бе включила леко дръпнатите си кафеникавосиви очи (от

леля Бану), високото чело (от леля Джеврийе) и нрава, заради който бе склонна да избухва твърде често, но който по странен начин я държеше жива (от леля Фериде). Въпреки това ѝ беше неприятно, че от година на година заприличва все повече на тях. Освен в едно: в склонността им към безразсъдство. Жените в семейство Казанджъ определено бяха безразсъдни. За да не се държи като тях, преди известно време Ася си беше дала дума никога да не се отклонява от пътя на здравия аналитичен разум.

На деветнайсетия си рожден ден Ася беше млада жена, тласкана толкова неудържимо от подтика да отстоява индивидуалността си, че бе станала способна на какви ли не бунтове. Затова, когато повтори — още по-разпалено — възражението си срещу тортата, за гнева ѝ имаше по-дълбока причина:

— Стига с тия тъпи торти!

— Късно е, драга ми госпожице. Вече е направена — рече леля Бану и стрелна с поглед Ася над картата, която беше обърнала току-що — осмица пентакли. Ако следващите три карти не се окажеха изключително обещаващи, колодата таро върху масата се насочваше в посоката на неблагоприятното предсказание. — Но ти се прави, че не знаеш нищо, иначе майка ти ще се разстрои. Тортата е замислена като изненада!

— Как такова предсказуемо нещо може да е изненада! — промърмори Ася.

Сега вече знаеше, че да си от семейство Казанджъ, наред с другото, означава да изповядваш алхимията на абсурда и постоянно да превръщаш безсмислиците в някакъв вид логика, с която да убеждаваш всички, а с малко усилия — дори себе си.

— Не ти, а аз в тази къща предсказвам и пророкувам — намигна леля Бану.

Така си беше, поне до известна степен. През годините леля Бану беше работила върху ясновидската си дарба, беше ѝ дала плът и бе започнала да приема в дома си клиенти, от които печелеше. В Истанбул не се искат особени усилия една гадателка да се превърне в легенда. Достатъчно е да ти провърви и да предскажеш бъдещето на някоя жена и след това тя в миг ти става най-вярна клиентка. И с помощта на вятъра и на чайките разгласява вестта из града толкова бързо, че не минава и седмица, и пред вратата се извива опашка от

клиенти. Ето как леля Бану се бе изкачила по стълбата на това изкуство — ясновидството, и с всяко ново стъпало бе ставала все по-известна. От целия град при нея се стичаха клиентки: девственици и вдовици, девойки и беззъби баби, бедни и богати, всички, погълнати от тревогите си, и всички, умиращи да научат какво им е приготвила Фортуна, променливата женска сила. Идваха с цял куп въпроси и си тръгваха с нови. Някои плащаха от богато по-богато, за да изразят благодарността си или пък в очакване да подкупят Фортуна, имаше обаче и такива, които не даваха и пукнат грош. Колкото и различни да бяха обаче клиентите, имаха нещо общо: всичките бяха жени. В деня, в който се бе самопомазала за ясновидка, леля Бану се беше зарекла да не приема мъже.

Междувременно няколко неща в нея се промениха до неузнаваемост, като се започне от външния вид. В началото на гадателската си кариера леля Бану шестваше из къщата с крещящи в алено везани кърпи, праметнати нехайно през раменете ѝ. Не след дълго обаче кърпите бяха заменени с кашмирени шалове, които ставаха все по-дълги, а кашмирените шалове — с хлабаво прихванати копринени тюрбани, винаги в оттенъците на червеното. След това леля Бану най-неочаквано оповести решение, което тайно бе обмисляла един Бог знае откога — да се оттегли от всичко земно и делнично и да се посвети докрай на служенето на Бога. С тази цел заяви най-тържествено, че е готова за стадия на покаянието, когато ще се откаже от цялата светска суета, точно както едно време са правели дервишите.

— Ти не си дервиш — напомниха ѝ цинично в хор сестрите ѝ, решени да я отклонят от светотатство, каквото нямаше в анализите на рода Казанджъ.

После и трите се заеха да изброяват една през друга възраженията си — с възможно най-досаден глас.

— Не забравяй, дервишите са се обличали в дрехи от грубо зебло и вълна и не са си слагали кашмирени шалове — вметна леля Джеврийе, най-сантименталната от трите.

Леля Бану преглътна притеснена, чувстваше се неудобно в дрехите си, неудобно в тялото си.

— Дервишите са спали върху сено, а не на огромни пухени дюшеци — присъедини се и леля Фериде, най-голямата откачалка от трите.

Леля Бану продължи да мълчи и да гледа някъде към другия край на стаята, за да не среща погледите на трите жени, подложили я на разпит. Какво друго да прави — болката в гърба ѝ ставаше нетърпима, ако не спеше на специално легло.

— Освен това дервишите не са имали неф^[24]. Я се погледни! — подкани леля Зелиха, най-голямата особнячка.

Леля Бану реши да се защити, затова се впусна в контранастъпление.

— Аз също нямам. Вече. Това време е отминало. — После добави с новия си мистичен глас: Ще вляза в битка със своите неф и ще надделея!!!

Ако някой в семейство Казанджъ набереше смелост да направи нещо необичайно, останалите реагираха винаги по един и същ начин и открай време предприемаха действия, които можеха да се обобщят с: „Прави каквото знаеш. Троши си главата.“ Затова и никой не погледна сериозно на леля Бану. След като забеляза всеобщия скептицизъм, тя се отправи към стаята си, затръшна вратата и през следващите четирийсет дни не я отвори повече, освен за да посети набързо кухнята и тоалетната. Остави я да зее само веднъж, за да закачи картон с надписа: **КОЙТО ВЛЕЗЕ ТУК, ДА ЗАБРАВИ ЗА СЕБЕ СИ!**

В началото се опита да вкара вътре и Паша Трети, който по онова време вече береше душа. Сигурно си мислеше, че той може да ѝ прави компания в самотното ѝ покаяние — не че дервишите са имали домашни любимци. Но колкото и необщителен да беше понякога котаракът, отшелническият живот му дойде в повече, защото той държеше на светската суета, и най-вече на бялото саламурено сирене и електрическите кабели. Прекара, има-няма, един час в килията на леля Бану и започна да надава такова пронизително мяукане и да драска толкова силно по вратата, че тутакси беше пуснат на свобода. След като загуби и тази единствена компания, леля Бану се потопи в усамотението си и престана да говори: оглуша и онемя за всички. Престана и да се къпе, да се реши и дори да гледа любимата си сапунка: „Проклятието на любовта“, бразилска драма за супермодел с добро сърце, предаден по всички фронтове от любимите си хора.

Но всички се уплашиха не на шега, когато леля Бану, открай време славеща се с вълчия си апетит, престана да яде друго освен хляб с вода. Беше прословута с любовта си към въглехидратите, особено

към хляба, но на никого и през ум не му беше минавало, че тя може да остане жива, ако кара само на хляб. За да я изкушат и да я накарат отново да започне да си угажда, трите сестри се надпреварваха да готвят ястия, кое от кое по-вкусни, така че в къщата миришеше на сладки десерти, на пържена риба с хрупкава коричка и на печено месо, често с много масло, за да е по-силно уханието.

Леля Бану и не трепна. Ако изобщо направи нещо, то бе да се вкопчи още по-решително в благочестието си, а също и в сухия хляб. Четирийсет дни и четирийсет ноци тя бе недосегаема, макар и под същия покрив. Миенето на съдовете, прането, гледането на телевизия, клюкаренето със съседките — всекидневните житейски дела се превърнаха за нея в богохулство, с което тя не искаше да има нищо общо. През тези дни, надникнеха ли да проверят как е, сестрите я заварваха да чете Свещения Коран. Блажената ѝ бездна беше толкова дълбока, че тя се отчужди напълно от хората, които бе познавала цял живот. После, сутринта на четирийсет и първия ден, докато всички останали закусваха суджук на скара и пържени яйца, Бану излезе от стаята си с лъчезарна усмивка, странен блясък в очите и черешовочервена кърпа на главата.

— Какъв е тоя парцал на главата ти? — беше първата реакция на баба Гюлсюм, която през всичките тези години не бе омекнала и на йота и пак си приличаше на Иван Грозни.

— От този миг нататък ще ходя с покрита глава, както изисква вярата ми.

— Що за глупости? — свъси се баба Гюлсюм. — Туркините са се отървали от фереджетото преди цели деветдесет години. Няма да допусна моя дъщеря да предаде правата, извоювани за жените в страната ни от великия пълководец Ататюрк.

— Точно така, жените получават правото на глас още през 1934 година — допълни като ехо леля Джеврийе. — В случай че не знаеш, историята върви напред, а не назад. Махай това нещо веднага!

Но леля Бану не го махна.

Остана забрадена и тъй като бе издържала проверката на трите „П“: покаянието, поста и почитанието, се самопровъзгласи за гадателка.

Подобно на външния ѝ вид, и ясновидският ѝ подход претърпя дълбока промяна по тази медиумна траектория. В началото леля Бану

използваше само чаши от кафе, по които предсказваше бъдещето на клиентките си, но с времето започна да прилага и нови, твърде необичайни техники, включително карти таро, бобени зърна, сребърни монети, мъниста от броеница, звънчета, изкуствени перли, истински перли, океански камъчета — какво ли не, стига то да носеше вести от света на паранормалното. Понякога разговаряше разпалено с двете си рамене, на които, както твърдеше, седели два невидими джина, клатещи крака. Добрият бил на дясното ѝ рамо, а лошият — на лявото. Макар и да знаела имената и на двамата, не искаше да ги изговаря на глас, затова просто ги наричаше Госпожа Сладката и Господин Горчивия.

— Щом на лявото ти рамо има лош джин, защо просто не го метнеш долу? — попита веднъж Ася леля си.

— Защото понякога всички имаме нужда от лошите — гласеше отговорът.

Ася опита да се свъси, после завъртя очи, но и с двете не постигна друго освен детинско лице. Засвирука едно парче на Джони Кеш, което обичаше да си припомня в различни ситуации със своите лели: *Защо точно аз, Господи, какво толкова съм направил...*

— Какво си свирукаш? — попита леля Бану подозрително.

Не знаеше и дума английски и се отнасяше с огромно недоверие към всеки език, заради който пропускаше очевидни неща.

— Тананикам си песен, в която се казва, че като моя най-възрастна леля от теб се очаква да си ми пример за подражание и да ме учиш как да различавам доброто от злото. А ти си седнала да ме убеждаваш, че злото било нужно.

— Е, нека ти кажа едно — оповести леля Бану, загледана втренчено в племенницата си. — На този свят има такива ужасни неща, че хората с добри сърца, Аллах да ги поживи, нямат и понятие за тях. И е хубаво, че нямат, това доказва колко са добри. Иначе нямаше да са добри, нали?

Ася нямаше друг избор, освен да кимне. Така де, струваше ѝ се, че и Джони Кеш е на същото мнение.

— Но ако някога стъпиш върху мина на злото, няма да потърсиш помощ от тези хора.

— А от злия *джин*, така ли? — възкликна Ася.

— Може би — поклати глава леля Бану. — Да се надяваме, че няма да ти се наложи.

И разговорът приключи дотук. Никога вече двете не отвориха дума колко ограничено е доброто и колко нужни понякога са безскрупулните.

Някъде по същото време леля Бану за пореден път прекрои ясновидския си подход и се прехвърли на лешници, по-често печени. В семейството подозираха, че това, както и повечето останали нововъведения, се е появило по чиста случайност. Някоя клиентка сигурно е заварила леля Бану да дъвче лешници и тя ѝ е казала първото, което ѝ е хрумнало: че може да гадае на тях. В това бе убедено цялото семейство. Всички останали бяха на друго мнение. В Истанбул се мълвеше, че понеже е светица, леля Бану не искала пари от своите изпаднали в нужда клиентки и им казвала да ѝ донесат само шепа лешници. Лешниците се превърнаха в олицетворение на великодушието ѝ. При всички положения странният подход в гадателството само увеличи и без това раздутата ѝ слава. Започнаха да я наричат „Майка Лешник“ и дори „Шейх Лешник“, без да забелязват, че заради своята ограниченост жените не могат да носят това почетно звание.

Лош джин, печени лешници... с времето Ася Казанджъ бе свикнала с тези и с други особнячества, но въпреки това в най-възрастната ѝ леля имаше нещо, което тя не можеше да преглътне: името. Просто бе невъзможно да приеме, че „леля Бану“ се е преобразила в „Шейх Лешник“, затова просто я избягваше, ако в къщата имаше клиентки или на масата бяха наредени карти таро. Ето защо, макар и да бе чула много добре последните думи, изречени от леля ѝ, тя се престори, че не е. И щеше да продължи да тъне в блажено неведение, ако точно тогава във всекидневната не влезе леля Фериде, понесла огромна плоска чиния, върху която проблясваше тортата за рождения ден.

— Какво търсиш тук? — свъси се леля Фериде на Ася. — Не би трябвало да си тук, сега имаш урок по балет.

Да, балетът, поредните окови върху глезените на Ася. Подобно на много турски майки от средната класа, стремящи се децата им да се справят отлично с неща, с каквито според тях се занимаваха децата от

висшата класа, нейното семейство от горната прослойка на средната класа ѝ налагаше занимания, които изобщо не я вълнуваха.

— Това тук е лудница — промърмори Ася. Напоследък тези четири думи се бяха превърнали в нейна мантра и тя ги повтаряше постоянно. Повиши малко глас и заяви: — Не се тревожи. Тъкмо излизах.

— Сега вече е все едно — тросна се леля Фериде, като сочеше чинията. — Това би трябвало да е изненада.

— Тази година тя не иска торта — намеси се от ъгъла леля Бану, после обърна първата от трите чакащи карти таро.

Беше се паднала Жрицата, символ на дейното подсъзнание, вход към въображението и неразкритите дарби, но и към неизвестното. Леля Бану стисна устни и обърна следващата карта: Кулата. Символ на бурни промени, на емоционални изблици и внезапно крушение. Леля Бану се замисли за миг. След това обърна и третата карта. Както личеше, скоро щеше да им дойде гост, нечакан гост, който щеше да пристигне отвъд океана.

— Как така не иска торта? Има рожден ден, да му се не види! — възкликна леля Фериде с издадени устни и сърдито блеснал поглед. Но точно тогава явно ѝ хрумна друго, защото тя се извърна към Ася и присви очи. — Да не те е страх, че някой е сложил в тортата отрова?

Ася я погледна изненадана. След толкова време и такъв богат непосредствен опит пак не бе успяла да разработи стратегия, златна стратегия, и да не губи спокойствие и самообладание, щом се сблъска с пристъпите на леля Фериде.

Години наред тя беше пребивавала вярно и предано в земите на „хебефренната шизофрения“, но наскоро се беше преселила при параноята. Колкото повече се мъчеха да я върнат в действителността, толкова по-параноична ставаше и ги подозираше в какво ли не.

— Да я е страх, че някой е сложил в тортата отрова? Няма такова нещо, безобидна ексцентричке.

Всички глави в стаята се извърнаха към вратата, където стоеше леля Зелиха с кадифено яке на раменете, високи токове на краката и озадачено изражение, с което изглеждаше убийствено красива. Освен ако не бе развила дарбата да изниква от нищото, тя очевидно се беше промъкнала неусетно във всекидневната и после бе стояла и мълчаливо беше слушала разговора. За разлика от повечето туркини,

които на младини може и да са харесвали късите поли и високите токове, Зелиха не удължи полите и не скъси токовете с годините. Стилът ѝ на обличане си остана все така ярък. С възрастта тя само се бе разхубавила още повече — за разлика от сестрите си. Съзнавайки как влияе с присъствието си, тя остана на вратата и започна да оглежда маникюра си. Грижеше се много за ръцете си, защото работеше с тях. Не обичаше бюрократичните учреждения и йерархията на заповедите, освен това носеше в себе си прекалено много избухливост и гняв и още на ранна възраст си бе дала сметка, че ще се наложи да избере професия, където може да е независима, изобретателна, а и, ако е възможно, да причинява малко болка.

Преди десет години леля Зелиха беше отворила ателие за татуировки, където бе започнала да разработва колекция от свои модели. Наред с класиката в това изкуство: алени рози, бляскави пеперуди във всички цветове на дъгата, издути от любов сърца, и обичайната сбирка космати насекоми, стръвни вълци и паяци великани беше въвела и свои рисунки, вдъхновени от един принцип: противоречието. Имаше лица, които от едната страна бяха мъжки, а от другата — женски, тела, наполовина животински, наполовина човешки, дървета, които от едната страна бяха отрупани с цвят, а от другата бяха изсъхнали... Но рисунките ѝ не се ползваха с успех. Клиентите искаха да съобщят с татуировките нещо, а не да добавят в и без това несигурния си живот поредната двусмислица. Татуировките им трябваше да изразяват просто чувство, а не отвлечени мисли. Зелиха усвои добре урока и не след дълго пусна нова поредица, сложна колекция от образи, които озаглави „Управление на главоболията, за които няма лек“.

Всички татуировки в тази специална колекция бяха създадени така, че да говорят на един-единствен човек: бившата любов. Изоставените и обезверените, наранените и вбесените носеха снимка на бившата си любов, която искаха да махнат завинаги от живота си, а не можеха да спрат да обичат. След това леля Зелиха разглеждаше внимателно снимката и умуваше на кое точно животно прилича човекът на нея. Останалото беше сравнително лесно. Зелиха рисуваше животното и после пренасяше с татуировка рисунката върху тялото на отчаяния клиент. Във всичко това се придържаше към подхода на древните шамани, които са вкарвали тотемите вътре в човека и

същевременно са ги изваждали от него. За да придобиеш сила срещу противника си, трябва да го приемеш, да го посрещнеш с разтворени обятия и след това да го преобразиш. Бившата любов се вкарва — инжектира се *вътре* в тялото, и в същото време се вади от него, изкарва се *върху* кожата. След като бившият любим бъде разположен на този праг между „вътре“ и „вън“ и бъде превърнат ловко в животно, съотношението на силите между изоставения и изоставилия го се променя. Сега човекът с татуировката чувства, че има превъзходство, сякаш държи ключа от душата на бившия любим. Веднага щом се достигне този стадий и бившият любим изгуби притегателната си сила, онзи, който страда неизлечимо, най-после може да се отърве от обсебеността си, понеже любовта обича силата. Ето защо можем да се влюбим самоубийствено в някого, но рядко можем да споделим любовта на онези, които са самоубийствено влюбени в нас.

Иstanbul е град на разбитите сърца и на леля Зелиха не й трябваше много време, за да наложи ателието и да се превърне в легенда — особено в бохемските среди.

Ася извърна очи, за да не гледа повече майка си, майката, която не бе наричала никога „мамо“ и която вероятно се бе надявала да държи на разстояние, като я „лельосва“. Плисна я вълна на самосъжаление. Каква непростима несправедливост беше допуснал Аллах, като бе създал дъщеря, далеч по-малко красива от собствената си майка.

— Толкова ли не разбирате защо тази година Ася не иска торта? — възкликна леля Зелиха, след като приключи с огледа на маникюра си. — Просто се страхува да не надобелее!

Макар да знаеше, че е грешка да си изпуска нервите пред майка си, Ася изкрещя ядосано:

— Не е вярно!

Леля Зелиха се предаде с дяволито пламъче в очите.

— Добре, скъпа, щом казваш!

Чак тогава Ася забеляза таблата, която леля Фериде носеше. На нея имаше голяма топка месо и още по-голяма — тесто. Щяха да вечерят манти^[25].

— Колко пъти да ви повтарям, че не обичам манти? — ревна Ася. — Знаете, че вече не ям месо.

Гласът й прозвуча странно, прегракнал, като на чужд човек.

— Казах ли ви аз, че се страхува да не надобелее — поклати глава леля Зелиха и вдигна кичура черна коса, паднал върху лицето ѝ.

— Толкова ли не си чувала думата „вегетарианец“?

Ася също поклати глава, но се сдържа и не вдигна кичура коса от страх да не повтори движението на майка си.

— Чувала съм я, как да не съм я чувала — отвърна леля Зелиха и изправи рамене. — Но не забравяй, скъпа — продължи по-тихо, защото знаеше, че така ще бъде по-убедително, — че ти си Казанджъ, а не вегетарианец.

Ася преглътна, изведнъж устата ѝ беше пресъхнала.

— А ние в семейство Казанджъ обичаме тлъсто месо! Колкото по-тлъсто, толкова по-добре! Ако не ми вярваш, питай Султан Пети, така ли е, Султане?

Леля Зелиха понаведе глава към охранения котарак, излегнал се на кадифената възглавничка при вратата на балкона. Той се извърна и я погледна с присвити премрежени очи, сякаш бе разбрал всичко, което е казала, и го одобрява.

Леля Бану разбърка колодата карти таро и им се скара от ъгъла.

— В страната има хора, които са толкова бедни, че нямаше да знаят какъв е вкусът на тлъстото месо, ако на Курбан байрам добродетелните мюсюлмани не им го раздаваха като подаяние. Само тогава те могат да се нахранят хубаво. Иди и ги питай тези несретници какво означава да си вегетарианец. Трябва да си признателна за всяко късче месо в чинията си, защото то олицетворява богатството.

— Това тук е лудница! Всички до последната сме луди! — повтори мантрата си Ася, този път обаче в гласа ѝ звучеше поражение. — Излизам, драги дами. Яжте каквото искате. Вече закъснях за урока по балет.

Никой не обърна внимание, че е избълвала думата „балет“ така, сякаш е хрчка, която трябва да изплюе и е отвратена от безсилието да обуздае подтика.

[23] Тринайсет — (анг.) Б.пр. ↑

[24] Его (турски) — Б.ред. ↑

[25] Тестени топки с пълнеж от месо, мляно или на късове, и подправки (турски). — Б.пр. ↑

V. ВАНИЛИЯ

„Кундера“ беше малко кафене на тясна крива уличка в европейската част на Истанбул. Това бе единственото бистро в града, където човек не си хабеше силите за разговори и даваше на келнерите бакшиш, за да се държат зле с него. Никой не знаеше със сигурност как и защо се е получило така, че то носи името на прочутия писател, липсата на обяснение се подсилваше от факта, че нищо, буквално *нищо* в него не беше свързано с Милан Кундера или с някой от романите му.

На четирите страни имаше стотици рамки във всевъзможни размери и форми, безброй снимки, картини и скици, толкова много, че човек спокойно можеше да се усъмни дали зад тях изобщо има стени. Цялото заведение създаваше усещането, че е построено не от тухли, а от рамки. И във всички рамки без изключение блестеше образът на път. Широки американски магистрали, безкрайни австралийски пътища, оживени германски аутобани, лъскави парижки булеварди, задръстени от минувачи римски пресечки, тесни пътеки в Мачу Пикчу, забравени северноафрикански друмища, по които са минавали кервани, карти с древни търговски маршрути по Пътя на коприната и по стъпките на Марко Поло — имаше изображения на пътища от цял свят. Посетителите се чувстваха отлично сред този декор. Смятаха, че това е полезна алтернатива на безполезните разговори, които не водят доникъде. Ако не им се приказваше, просто си избираха рамка — в зависимост от ъгъла на масата, където седяха, и от това къде точно искаха да бъдат пренесени този ден. После се вторачваха замечтано в избраната картинка и полака-лека се озоваваха в далечните земи на нея — изгаряйки от желание да са някъде, все едно къде, само не и тук. На следващия ден се отправяха на друго пътешествие.

Колкото и надалеч да отвеждаха картините обаче, едно беше сигурно: никоя от тях нямаше нищо общо с Милан Кундера. Малко след откриването на заведението се ширеше теорията, че докато бил в

Истанбул, писателят случайно се отбил тук на капучино. Капучиното не било чак толкова хубаво и бисквитата с ванилия, която му донесли към него, никак не му харесала, но въпреки това той бързо си поръчал второ и дори започнал да яде, защото никой не му досаждал и даже не го разпознавали. В онзи ден заведението било наречено на Кундера. Според друга теория обаче собственикът бил запален почитател на Кундера, и след като изчел книгите му от кора до кора и получил автограф към всяка от тях, решил да назове кафенето на любимия си писател. Това твърдение щеше да звучи по-правдоподобно, ако собственикът не беше застаряващ музикант и певец с вечен загар и атлетичен вид, който така ненавиждаше печатното слово, че дори не си правеше труда да чете текстовете към песните, които оркестърът му свиреше в петък вечер.

В опровержение на предишните доводи се твърдеше, че бистрото носело името на Кундера, защото това място в пространството всъщност не било нищо повече от плод на развихреното му въображение. Кафенето било измислено място и в него идвали измислени хора. Преди известно време Кундера бил седнал да пише нова книга и се бил заел да разказва за заведението, като по този начин му бил вдъхнал живот и хаос, но много скоро насочил вниманието си към далеч по-важни начинания: покани, заседания и литературни награди, и в това трескаво темпо накрая забравил запуснатата дупка в Истанбул, която дължала съществуването си единствено на него. Оттогава посетителите и сервитьорите в кафене „Кундера“ се мъчели да се отърсят от усещането за празнота, ровели се сред отчаяни футуристични сценарии, въсели се над турското кафе в чаши за еспreso и чакали своето предназначение в интелектуална драма, в която трябвало да изиграят главна роля. Сред всички теории за произхода на името на кафенето именно последното обяснение имаше най-много привърженици. Въпреки това все се намираще някой нов в заведението, или пък жаден за внимание, който да застъпи друга теория, а останалите посетители да му повярват в мимолетното затишие и да заобсъждат надълго и широко новата теория, докато не се отегчат и не затънат обратно в мочурищата на мрачното си настроение.

Днес, когато Карикатуриста Алкоголик се зае да излага поредната нова теория за името на кафенето, всичките му приятели — и дори жена му — се почувстваха длъжни да го слушат внимателно в

знак на подкрепа, че най-после се е престашил да направи онова, за което всички го молеха от цяла вечност — да се запише в „Анонимни алкохолици“.

Имаше обаче още една причина всички на масата да са по-състрадателни към него от обикновено. Днес за втори път го бяха подвели под съдебна отговорност за това, че обижда в карикатурите си министър-председателя, и ако в деня на делото съдията подкрепеше обвинението, Карикатуриста Алкохолик можеше да получи до три години затвор. Беше прочут с поредицата си политически карикатури, в които рисуваше целия кабинет като стадо овце, а премиера — като вълк в агнешка кожа. Сега, след като му бяха забранили да използва метафората, той смяташе да нарисува кабинета като глутница вълци, а министър-председателя — като чакал във вълча кожа. Ако му отнемеха и тази карикатура, вече бе измислил и стратегия за отстъпление: пингвини! Беше решен да покаже всички членове на парламента като пингвини в смокинги.

— Ето я и новата ми теория! — каза Карикатуриста Алкохолик, който и не подозираше какво състрадание е породил и бе леко изненадан, че публиката — дори жена му — проявява такъв интерес.

Беше едър мъж с патрициански нос, изпъкнали скули, наситеносини очи и мрачно стисната уста. Бе вкусил от нещастиято и тъгата отдавна. Ала бе станал два пъти по-мрачен, откакто се беше влюбил тайно в недосегаема жена.

От вида му човек трудно би се досетил, че си вади хляба с хумор и че от навъсеното му лице се леят най-смешните шеги. Открай време беше прословут с пиенето си, но напоследък проблемите му с алкохола бяха приели космически размери. Започна да се буди на места, където никога дотогава не бе стъпвал. Но чашата на търпението преля, когато рано една сутрин той откри, че се намира в двора на джамия и се е проснал върху плоския камък, на който миеха мъртъвците — очевидно се бе свлякъл на него, докато е режисирал собственото си погребение. Когато призори успя да отвори очи, до него стоеше млад имам, който бе тръгнал да чете сутрешната молитва и, смаян, се бе натъкнал на непознатия, хъркащ върху камъка на мъртъвците. След тази случка приятелите на Карикатуриста Алкохолик — и дори жена му — се притесниха толкова, че го приканиха да потърси помощта на професионалист и да направи нещо повече с живота си. Днес той най-

после беше отишъл на сбирка на „Анонимни алкохолици“ и бе заявил на всеослушание, че е сложил край на пиенето. Затова всички на масата — дори жена му — се облегнаха, за да изслушат внимателно теорията му, каквато и да беше тя.

— Това кафене носи името, което носи, защото думата „Кундера“ е шифър. Важното в случая е не кое е името, а за какво е показателно то.

— И за какво? — попита Ненационалиста Сценарист на Ултранационалистични Филми, нисък изпит мъж с брада, боядисана в пепелявосиво от деня, в който бе стигнал до заключението, че младите жени предпочитат зрели мъже.

Беше сценарист и създател на много гледан телевизионен сериал — „Тимур Львското сърце“, който разказваше за як и здрав национален герой, способен да смаже на кървава пихтия цели противникови батальони. Попитаха ли го за този съмнителен телевизионен сериал и за филмите, се защитаваше с довода, че по професия е националист, но е истински нихилист по убеждения. Днес се беше появил с поредната си приятелка, хубавелка, която ловеше окото, но не се отличаваше с особена задълбоченост. Той не го сподели с нея, ала в мъжките среди наричаха такива кухи жени „мезета“ — не са основното ястие, разбира се, но стават за замезване. Без да престава да лапа от кашуто в купичката на масата, той се изкикоти и след като прегърна новата си приятелка, подкани:

— Хайде, кажи ни какъв е този шифър!

— Скука — отвърна Карикатуриста Алкохолик, след като издиша тютюневия дим.

Той се издигаше на валма от всички страни, тъй като хората наоколо пушеха като комини, и рехавият дим на Сценариста се сля с плътния сив облак, увиснал над масата.

На масата не пушеше само Журналиста Прикрит-Гей. Той ненавиждаше миризмата на цигари. Прибереше ли се, веднага си събличаше дрехите, за да се отърве от вонята в кафене „Кундера“. Въпреки това нямаше нищо против другите да пушат. Нито престана да идва в кафенето. Посещаваше го редовно и защото му харесваше да е част от тази пъстра група, и защото тайно си падаше по Карикатуриста Алкохолик.

Не че Журналиста Прикрит-Гей, искаше да има нещо с него физически. Изтръпваше само като си го представеше гол. Внушаваше си, че е привлечен не заради секса, а защото двамата са сродни души. Пък и на пътя му имаше две големи препятствия. Първо, Карикатуриста Алкохолик беше подчертано хетеросексуален и нямаше голяма вероятност това да се промени. Второ, беше хлътнал по онова намусено момиче, Ася — факт, вече забелязан от всички, освен от нея.

Затова Журналиста Прикрит-Гей не хранеше никакви надежди, че ще има връзка с Карикатуриста Алкохолик. Просто искаше да е близо до него. Изтръпваше всеки път, щом карикатуристът го докоснеше случайно по ръката или рамото, докато се пресягаше да вземе чашата или пепелника. Въпреки това в усърдието си да убеди всички, че изобщо не се интересува от него, пък и от който и да било мъж, журналистът понякога се държеше хладно с карикатуриста и най-неочаквано се впускаше да оспорва мнението му. Беше си сложна история.

— Скука — отбеляза Карикатуриста Алкохолик, след като изпи на един дъх кафето си с мляко. — Скука, ето до какво се свежда животът ни. Ден след ден затъваме все повече в отегчение. Защо? Защото не намираме сили да напуснем мишата си дупка от страх да не се натъкнем на собствената си култура. Политиците на Запад смятат, че съществува културна пропаст между източната и западната цивилизация. Де да беше толкова просто! Истинската цивилизационна пропаст е между турците и турците! Ние сме шепа образовани градски чада, заобиколени от всички страни от селяндури и дръвници. Те са превзели целия град. — Той погледна крадешком прозорците, сякаш се страхуваше, че тълпата може да ги щурмува със сопи и топове. — На тях принадлежат улиците, площадите, фериботите. Техни са всички открити пространства. Нищо чудно до няколко години това кафене да е единственото място, което ни е останало. Последната свободна зона. Всеки ден бързаме да дойдем тук, за да намерим убежище от тях. О, да, от тях! Бог да ме пази от собствения ми народ!

— Говориш като поет — отбеляза Изключително Неталантливия Поет.

Тъй като беше изключително неталантлив поет, той имаше навика да оприличава всичко на поезия.

— Заседнали сме. Заседнали сме между Изтока и Запада. Между минало и бъдеще. От едната страна са секуларистите модернисти, толкова горди от режима, който са създали, че човек не може да каже и една-едничка критична дума. Привлекли са на своя страна армията и половината държава. В другия лагер са традиционалистите конвенционалисти, толкова влюбени в османското минало, че човек не може да каже и една-едничка критична дума. Привлекли са на своя страна широката общественост и другата половина от държавата. Какво остава за нас?

Той отново стисна цигарата между бледите си напукани устни, където тя остана до края на дългия му вопъл:

— Модернистите ни призовават да се движим напред, ние обаче не вярваме на представите им за напредък. Традиционалистите ни призовават да се движим назад, но ние не искаме и да се връщаме към техния съвършен ред. Притиснати между двата лагера, правим две крачки напред и една назад, точно както е правел военният оркестър на османската армия. Но дори не свирим на инструменти! Къде да избягаме? Дори не сме малцинство. Де да бяхме етническо малцинство или туземци под закрилата на Устава на ООН. Тогава, ако не друго, поне щяхме да имаме някакви основни права. Но nihilistите, песимистите и анархистите не са смятани за малцинство, въпреки че сме изчезващ вид. От ден на ден ставаме все по-малко. Колко още ще издържим?

Въпросът надвисна тежко над главите им, някъде под облака дим. Съпругата на карикатуриста, нервна жена с влажни тъжни очи и прекалено голяма обида, стаена в тях, която по една случайност бе и по-добра карикатуристка от мъжа си, без обаче да бъде призната като него, скръцна със зъби: не знаеше какво да направи, дали, както ѝ се иска, да се заяде с брачния си партньор от дванайсет години, или въпреки всичко да го подкрепи в трескавите му твърдения, както би направила една примерна съпруга. Най-чистосърдечно не се харесваха един друг, но през всичките години и двамата отстояваха със зъби и нокти брака си, тя — с надеждата да си отмъсти, той — с надеждата, че нещата ще се оправят. Днес говореха с думи и жестове, откраднати от другия. Сега вече дори карикатурите им си приличаха. И двамата рисуваха безформени тела и измисляха извратени диалози между потиснати хора, озовали се в тъжни и саркастични ситуации.

— Знаете ли какво сме ние? Плявата на страната. Жалки мекотели, нищо повече от това! Всички, освен нас, са си наумили, че трябва да правим, да струваме, но да влезем в ЕС, да трупаме печалба, да купуваме акции, да си разменяме колите, жените...

Пръстите на Ненационалиста Сценарист на Ултранационалистични Филми се размърдаха нервно.

— Точно тук на сцената се появява Кундера — продължи Карикатуриста Алкоголик — не се бе усетил какъв гаф е направил. — Лекотата като понятие просмуква живота ни във вид на безсмислена пустота. Битието ни е кич, красива лъжа и с нейна помощ ние се опълчваме срещу действителността: срещу смъртта и тленността. Тъкмо това...

Но думите му бяха прекъснати от звънчетата по вратата на кафене „Кундера“, която се отвори с гръм и в заведението влезе млада жена — изглеждаше уморена не като за възрастта си и бясна.

— Ей, Ася! — провикна се сценаристът, сякаш тя бе дългоочакваният спасител, който ще сложи край на този малоумен разговор. — Насам! Тук сме!

Ася Казанджъ се подсмихна и челото ѝ се сбърчи в изражение, с което сякаш казваше: *Е, добре, хора, ще поостана малко при вас, не е ли все тая, животът така и така не струва*. Тя се приближи до масата бавно, сякаш притисната от невидими чували инерция, поздрави всички с безизразен глас, седна и се зае да си свива цигара.

— Какво правиш тук по това време? Нали уж трябваше да си на балет — попита Карикатуриста Алкоголик, забравил за монолога си.

В очите му проблесна внимание, знак, забелязан от всички, освен от жена му.

— Ами аз съм именно там: на балет. Точно сега... — Ася напълни навитата хартийка с тютюн — правя един от най-трудните скокове, допирам прасци във въздуха, между четирийсет и петия и деветдесетия градус — *кабриол!*

— Охо! — усмихна се карикатуристът.

— После се завъртам във въздуха — продължи Ася. — С десен крак отпред, демиплие, скок! — Тя грабна кожената кесийка с тютюна и я вдигна високо. — Завъртам се на сто и осемдесет градуса... — Тя поръча, както въртеше кесийката и ръсеше по масата тютюн. — ... и се приземявам на ляв крак! — Кесийката увисна до купичката с кашу. —

После повтарям всичко отначало, за да се върна на изходната позиция. Амбоате!

— Балетът е като поезия, която пишеш с тяло — пророни Изключително Неталантливия Поет.

Налегна ги мрачно мълчание. Някъде в далечината ехтяха шумовете на града, в които сирените, клаксоните, виковете и смехът се смесваха с писъците на чайките. Влязоха няколко нови посетители, други излязоха. Един от келнерите падна с подноса чаши. Друг донесе метла и посетителите загледаха нехайно как събира парчетата. Тук келнерите се сменяха често. Работното време беше дълго, а заплащането — не особено добро. Въпреки това досега нито един сервитьор не бе напуснал сам — всички чакаха да бъдат уволнени. Такова беше положението в кафене „Кундера“, влезеш ли веднъж вътре, стоиш като завързан, докато мястото не те изплюе само.

През следващия половин час някои на масата на Ася Казанджъ си поръчаха кафе, а останалите — бира. После обратното, първите пиха бира, а вторите — кафе. И продължиха все в този дух. Единствен карикатуристът караше само на кафе с мляко, като отхапваше от бисквитите с ванилия към него, макар вече видимо да му личеше, че не се чувства никак добре. При всички положения нищо не се правеше в хармония, ала в този дисонанс беше заложен необичаен ритъм. Ася харесваше в кафенето най-много именно това: сънената умисленост и фарсовия дисонанс. Това място се намираще извън времето и пространството. Истанбул постоянно бързаше нанякъде, а в кафене „Кундера“ преобладаваше летаргията. Хората извън него се вкопчваха един в друг, за да прикрият самотата си и се преструваха, че са си много по-близки, отколкото всъщност бяха, докато тук беше точно обратното — всички се преструваха, че са много по-независими, отколкото бяха. Това място беше отрицание на целия град. Ася всмукна дълбоко от цигарата — наслаждаваше се докрай на бездействието, докато карикатуристът не си погледна часовника и не се извърна към нея.

— Осем без двайсет е, скъпа. Урокът ти свърши.

— О, наистина ли трябва да си ходиш? Семейството ти е ужасно старомодно — изпелтечи приятелката на сценариста. — Защо те карат да ходиш на балет, щом не ти харесва?

Това им беше лошото на всички тези приятелки с живот колкото на пеперуда, които сценаристът мъкнеше със себе си. Тласкани от подтика да се сприятелят с всички в групата, те задаваха прекалено много лични въпроси, правеха прекалено много лични забележки, отчайващо неспособни да проумеят, че членовете на групата са привлечени един към друг точно от обратното — от липсата на какъвто и да било искрен интерес към личните проблеми на останалите.

— Как изобщо излизаш на глава с толкова много лели? — продължи приятелката на сценариста, така и не доловила какво се е изписало върху лицето на Ася. — Божичко, толкова много жени, които се правят на майки под един покрив... Лично аз нямаше да издържа и една минута.

Това вече беше в повече. В еkleктична група като тази си имаше неписани правила, които не могат да бъдат нарушавани. Ася изсумтя. Не обичаше жени и сигурно щеше да се справи по-лесно с това, ако самата тя не бе една от тях. Срещнеше ли нова жена, правеше едно от следните две неща: или изчакваше да види кога ще я намрази, или я намразваше от самото начало.

— Аз нямам семейство в нормалния смисъл на думата — Ася я погледна снизходително с надеждата да заглуши каквото и да смяташе да каже другата.

Но докато се опитваше да го направи, погледът ѝ падна върху лъскава сребърна рамка на стената, точно над дясното рамо на приятелката. Беше снимка на път за Червената лагуна в Боливия. Колко хубаво щеше да бъде Ася да е на този път сега! Тя допи кафето си, угаси цигарата и докато свиваше нова, промърмори:

— Ние сме глутница самки, принудени да живеят заедно. Не го наричам семейство.

— Но семейството се свежда точно до това, скъпа — възрази Изключително Неталантливия Поет.

В такива моменти се сецаше, че е най-възрастният в групата не само на години, но и като грешки, допуснати през тях. Беше се женил и развеждал три пъти и беше видял как една по една и трите му бивши съпруги напускат Истанбул, за да отидат възможно най-далече от него. От всеки брак имаше деца, които посещаваше от дъжд на вятър, но пък винаги си приписваше гордо собственост над тях.

— Не забравяй — размаха той бащински пръст към Ася, — всички щастливи семейства си приличат, всяко нещастно семейство е нещастно посвоему.

— Лесно му е било на Толстой да избълва тая глупост — сви рамене съпругата на Карикатуриста Алкохолик. — Имал е жена, която се е грижела за всички битови подробности, възпитавала е дванайсетте им деца и се е трудела до изнемога, само и само негово превъзходителство Толстой да не се разсейва и да си пише романите.

— Какво искаш? — попита Карикатуриста Алкохолик.

— Признание! Ето какво. Искам целият свят да заяви, че стига да е имала възможност, съпругата на Толстой е щяла да бъде по-добра писателка от него.

— Защо? Само защото е била жена ли?

— Защото е била много талантива жена, потискана от много талантив мъж — тросна се съпругата му.

— О! — възкликна Карикатуриста Алкохолик.

Развълнуван, повика келнера и за всеобщ ужас си поръча бира. Но когато му я донесоха, явно изпита вина, защото ни в клин, ни в ръкав смени темата и се впусна да държи реч за ползата от пиенето.

— Страната ни дължи свободата си на тази малка бутилка, която мога да държа съвсем свободно — повиши глас карикатуристът, за да не го заглуши сирената на линейка, писнала отвън. — Не на обществените реформи или на политическите правила. Дори не на Войната за независимост. Точно по тази малка бутилка Турция се различава от всички други мюсюлмански страни. Тази бутилка тук — вдигна я той като за наздравница — е символът на свободата и гражданското общество.

— О, я стига. Откога това да си скапан пияница олицетворява свободата? — скастри го остро сценаристът.

Другите не се включиха. Нямаше смисъл да спорят — само щяха да си хабят силите. Вместо това си избраха по една рамка върху стената и се вторачиха в снимка на път.

— Откакто алкохолът е забранен и обруган в целия мюсюлмански Близък изток — изсумтя Карикатуриста Алкохолик. — Спомни си историята на Османската империя. Кръчмите, мезетата към всяка чаша... Явно са се забавлявали добре. Като народ ние ценим пиенето, защо да си кривим душата? Обществото ни обича да си пийва

единайсет месеца в годината, а после — по време на Рамазана, изпада в паника, покаява се и пости, само за да се върне отново към пиенето, щом светият месец свърши. От мен да го знаете, в страната ни никога не е имало шариат, за разлика от другаде, фундаменталистите не са постигнали нищо именно благодарение на тази изопачена традиция. Именно благодарение на пиенето в Турция имаме някакво подобие на демокрация.

— В такъв случай защо да не пийнем? — усмихна се уморено жената на Карикатуриста Алкохолик. — А какъв по-добър повод за това от Господин Палците? Как му беше името... Чеке ли?

— Чекети — поправи я Ася, която и досега не можеше да си прости, че веднъж си е пийнала повече и е дръпнала пред групата реч за историята на балета, в която мимоходом е споменала името Чекети.

То им хареса. Оттогава често се случваше някой на масата да вдигне наздравица за човека, въвел ходенето на палци.

— Значи, ако не е бил той, балерините нямаше да могат да ходят на палци — винаги прихваше някой.

— Къде му е бил умът? — добавяше друг, а после всички се превиваха от смях.

Срещаха се всеки ден в кафене „Кундера“. Изключително Неталантливия Поет, Ненационалиста Сценарист на Ултранационалистични Филми и поредната му приятелка, Карикатуриста Алкохолик и жена му, Журналиста Прикрит-Гей и Ася Казанджъ. Дълбоко под повърхността тлееше напрежение, което чакаше да подхванат разговор, за да избие навън. Междуременно всичко вървеше мирно и кротко. Понякога водеха със себе си и други: приятели, колеги или напълно непознати, някои дни се появяваха сами. Групата бе саморегулиращ се организъм, където всеки проявяваше отличителните си черти, без те да надделяват, сякаш организъмът имаше живот извън и отвъд личностите, които го съставяха.

Сред тях Ася Казанджъ намираше душевен мир. Кафене „Кундера“ беше нейното убежище. В дома на семейство Казанджъ тя постоянно трябваше да се поправя и да се стреми към съвършенство, което не проумяваше, докато тук, в кафене „Кундера“, никой не те принуждаваше да се променяш, защото се смяташе, че човек поначало е несъвършен и непоправим.

Е, да, това не бяха най-добрите приятели, които лелите биха ѝ избрали. Някои в групата бяха достатъчно стари да ѝ бъдат майки и бащи. Ася бе най-младата и ѝ доставяше удоволствие да ги наблюдава как се вдетиняват. Беше утешително да вижда, че с годините животът всъщност не става по-добър и че, ако си бил мрачен тийнейджър, ще се окажеш мрачен възрастен. Какъвто си, такъв оставаш. Вярно, звучеше малко тъжно, но поне — успокояваше се Ася — доказва, че не е нужно да се опитваш да се променяш, да ставаш нещо повече, както ѝ натякваха ден и нощ нейните лели. Щом с времето не се променяше нищо и намусеността щеше да ѝ остане до гроб, тя можеше да продължи и занапред да си бъде намусена.

— Днес имам рожден ден — събщи Ася, с което изненада самата себе си, защото нямаше никакво намерение да го оповестява.

— О, така ли? — попита някой.

— Какво съвпадение! Днес е рожденият ден и на най-малката ми дъщеря — възкликна Изключително Неталантливия Поет.

— О, така ли? — беше ред на Ася да повтори.

— Значи си родена в един ден с дъщеря ми! Близнаци — възкликна поетът и поклати рошавата си глава радостно, сякаш е на сцена.

— Риби — поправи го Ася.

С това приключи всичко. Никой не се опита да я прегръща и да я души с целувки, точно както на никого не му хрумна и да поръчва торта. Вместо това поетът ѝ издекламира ужасно стихотворение, карикатуристът изпи в нейна чест три бири, а жената на карикатуриста нарисова карикатурата ѝ върху салфетка — нацупена млада жена с щръкнала във всички посоки коса, огромни цици и остър нос под пронизващо проникателни очи. Другите ѝ поръчаха още едно кафе и накрая не ѝ разрешиха да плати своята част от сметката. Никакви лиготии. Не че не бяха погледнали сериозно на рождения ден на Ася. Обратното, погледнаха на него толкова сериозно, че не след дълго обсъждаха на глас понятия като време и тленност колкото да се пренесат от тях към въпросите кога ще умрат и дали наистина има задгробен живот. *Има задгробен живот и в него е по-лошо, отколкото тук — беше всеобщото мнение в групата. — Затова се радвай на времето, което ти е останало.*

Някои се замислиха, други млъкнаха наред думата и избягаха в една или друга от снимките с пътища по стената. Не бързаха, сякаш отвън не ги чакаше никой, а върху лицата им малко по малко грейнаха блажените усмивки на безразличието. Останали без сили, без страст, без необходимостта да разговарят повече, се потопиха по-надълбоко в мътните води на апатията, като се питаха защо, да му се не види, кафенето е наречено „Кундера“.

* * *

В девет часа същата вечер, след като се нахраниха хубаво и угасиха осветлението, сред песни и ръкопляскане Ася Казанджъ духна свещичките по трипластовата торта с карамелизирани ябълки (изключително сладка) и с глазура от бита сметана с лимон (изключително кисела). Тя успя да угаси едва една трета от тях. Другите бяха духнати от лелите, баба и Маминка, които я бяха наобиколили от всички страни.

— Как мина балетът днес? — попита леля Фериде, докато включваше отново осветлението.

— Беше хубаво — усмихна се Ася. — От многото разтягане, което учителката ни кара да правим, ме понаболва гърбът, но не мога да се оплача. Научих много нови движения...

— О, така ли? — чу се глас, в който се долавяха съмнения. Беше на леля Зелиха. — Например?

— Ами... — подхвана Ася и отхапа първата хапка от тортата. — Чакай да помисля. Научих как да правя пти жоте, което означава лек подскок, пирует и глисада.

— С един куршум два заека — отбеляза леля Фериде. — Плащаме за уроци по балет, а тя научава не само него, но и френски. Пестим сума пари!

Всички кимнаха — без леля Зелиха. Със скептично пламъче в бездната на нефритовозелените ѝ очи тя доближи лице до дъщеря си и каза почти нечуто:

— Покажи ни!

— Ти да не си полудяла! — трепна Ася. — Не мога да направя всичко това наред всекидневната. Трябва ми зала и учителка, с която

да работя. Първо загреваме, разтягаме се и се съсредоточаваме. И винаги има музика... „Глисада“ означава приплъзване, не знаеш ли? Как очакваш да се приплъзвам тук, на килима? Балет не се танцува току-така.

Върху устните на леля Зелиха затрепка мрачна усмивка и тя прокара пръсти по тъмната си коса. Не каза нищо повече, явно ѝ беше по-интересно да яде торта, отколкото да се кара с дъщеря си. Но усмивката ѝ бе достатъчна, за да вбеси Ася. Тя избута чинията, изтика стола назад и стана.

В девет и петнайсет онази вечер, във всекидневната на някога красивия, но вече остарял и доста занемарен богаташки конак в Истанбул, Ася Казанджъ танцуваше балет върху персийския килим — на лицето ѝ беше застинало романтично изражение, ръцете ѝ бяха протегнати, дланите — леко извити, така че средните пръсти да докосват палците, а мислите ѝ се носеха на вихрушка от гняв и негодувание.

VI. ШАМФЪСТЪК

Докато чакаха данните на кредитната карта да бъдат обработени, Армануш Чакмакчян гледаше как касиерката в книжарница „Клийн Уел Лайтид Плейс фор Букс“ слага един по един в раницата дванайсетте романа, които току-що беше купила. Когато най-последно получи касовата бележка, тя я подписа, като се постара да не поглежда сумата. Отново бе изхарчила за книги всичките си месечни спестявания! Наистина беше книжен червей, особеност, която не обещаваше кой знае какво, ако се има предвид, че изобщо не се котираше сред момчетата, и затова само разстройваше майка ѝ, която се надяваше да я омъжи за човек с пари. Днес сутринта майка ѝ я беше накарала да обещае, че довечера на срещата няма да спомене и дума за романи. Армануш си спомни за срещата и стомахът я присви от страх. След една година, през която не беше излизала с никого — печална дан на двацет и една годишната ѝ хронична необвързаност, нарушавана от пагубни псевдолюбовни срещи, — днес Армануш Чакмакчян смяташе да даде още един шанс на любовта.

Страстта ѝ към книгите бе основна причина за постоянната ѝ неспособност да поддържа нормални отношения с противоположния пол, имаше обаче и още два фактора, наливащи масло в огъня на нейния провал. Първо и най-важно, Армануш беше красива — прекалено красива. Беше с добре сложено тяло, нежно лице, тъмноруса чуплива коса, огромни сиво-сини очи и остър нос с лека гърбица, която при други сигурно щеше да мине за недостатък, но при нея само добавяше усещане за самоувереност. Съчетана с ум, физическата ѝ привлекателност плашеше младежите. Не че те предпочитаха грозни жени или не ценяха ума. Просто не знаеха към кого да я причислят: към жените, с които умираха да преспят (гаджетата), към онези, с които се съветваха (приятелките), или към момчетата, за които някой ден искаха да се оженият (от типа „годеници“). Тъй като Армануш беше

съвършена и можеше да бъде и трите едновременно, накрая тя не бе причислявана към никоя от трите групи.

Вторият фактор беше много по-сложен, но също тъй извън властта ѝ — нейните роднини. Родът Чакмакчян в Сан Франциско и майка ѝ в Аризона имаха взаимно изключващи се представи по въпроса кой мъж е подходящ за Армануш. Още откакто беше проходила, тя прекарваше тук близо пет месеца в годината (лятната и пролетната ваканция и доста съботи и недели) и останалите седем в Аризона и бе имала възможност да разбере от първа ръка какво очаква всяка от страните от нея и че тези очаквания са напълно непримирими. Това, което се харесваше на едната страна, беше истинско бедствие за другата. За да не огорчава никого, Армануш бе опитала да излиза с млади арменци в Сан Франциско и с всякакви, само не и арменци, в Аризона. Но съдбата явно си играеше с нея, защото в Сан Франциско я привличаха само неарменци, а и трите момчета, в които се бе влюбвала в Аризона, се оказаха американски арменци за огромно разочарование на майка ѝ.

Понесла заедно с тежката раница и притесненията си, тя прекоси „Опера Плаза“, а вятърът засвистя в ушите ѝ и зави тревожни мелодии. Армануш зърна в кафене „Максис Опера“ момче и момиче, които или бяха разочаровани от огромните сандвичи с телешко пред тях, или току-що се бяха скарали. *Слава Богу, че съм сама* — помисли си почти на шега, после зави към Търк Стрийт. Преди години, доста преди да навърши двайсет, Армануш бе тръгнала да показва града на едно момиче, американска арменка, от Ню Йорк. След като излязоха на тази улица, момичето се намръщи.

— Търк Стрийт^[26]. Тези са плъзнали навсякъде.

Армануш си спомни колко се бе изненадала от реакцията. Беше се опитала да обясни, че улицата носи името на Франк Търк, юрист, избран за заместник-кмет и играл важна роля в историята на града.

— Все едно — беше прекъснала лекцията приятелката ѝ, явно не се интересуваше особено от историята на града. — Въпреки това не са ли плъзнали навсякъде?

Да, наистина бяха плъзнали навсякъде — един от тях даже бе женен за майка ѝ. Но Армануш запази тази информация за себе си.

Избягваше да говори с приятелите си арменци за своя втори баща. Не говореше за него и с неарменци. Дори с онези, които се

вълнуваха единствено от собствения си живот и затова изобщо не се интересуваха от историята на конфликта между турци и арменци. Армануш обаче бе достатъчно умна да знае, че понякога тайните се разчуват по-бързо и от вдигнат от вятъра прах, и затова си мълчеше. Още като малка беше установила, че ако не споделяш с никого необичайното, хората смятат, че всичко е нормално. Тъй като майка ѝ беше *одар*, не би могло да има нищо по-нормално от това да се омъжи за друг *одар*? Ето какво си мислеха като цяло приятелите на Армануш и предполагаха, че вторият ѝ баща е американец, вероятно от Средния запад.

На Търк Стрийт тя мина покрай евтин хотел за хомосексуалисти, блискоизточен магазин за хранителни стоки и малък тайландски пазар и продължи нататък редом с пешеходци от всякакви прослойки, за да се качи на трамвая за Руския хълм. Долепи чело до прашния прозорец и докато гледаше как по хоризонта се стеле рехава мъгла, се замисли за „Другото Аз“ в сборника на Борхес. И тя имаше друго Аз, което — където и да ходеше — не изваждаше наяве.

Обичаше този град и усещаше как силата и мощта му тупти и в нейното тяло. Откакто беше проходила, с радост идваше тук, за да поживее с баща си и с баба си Шушан. За разлика от майка ѝ, баща ѝ не се беше оженил отново. Армануш знаеше, че в миналото е имал приятелки, но не я беше запознал с нито една или защото връзките с тях не са били достатъчно сериозни, или от страх да не я разстрои по някакъв начин. Вероятно второто. Беше по в стила на Барсам Чакмакчян. Армануш беше убедена, че той е най-безкористната душа и *най-безполовият* мъж под слънцето, и досега не проумяваше как изобщо се е събрал с жена като Роуз, толкова погълната от себе си. Не че не обичаше майка си, обичаше я по свой начин, но понякога имаше чувството, че ще се задуши от неудовлетворената ѝ любов. В такива моменти бягаше в Сан Франциско, за да се хвърли в обятията на рода Чакмакчян, където я чакаше удовлетворена, но точно толкова взискателна любов.

Слезе от трамвая и ускори крачката. Мат Хасингър щеше да дойде да я вземе в седем и половина. Армануш имаше по-малко от час и половина, за да се приготви, което всъщност означаваше да си вземе душ и да облече набързо някоя рокля, вероятно тюркоазната, която според всички ѝ отивала много. Нищо повече. Никакъв грим, никакви

накити. Нямаше намерение да се гласи за тази среща, нито пък искаше да ѝ възлага особени надежди. Ако се получише — добре. Ако не се получише, ще бъде подготвена и за това. Така, след като повървя из мъглата, похлупила града, в шест и десет онази вечер Армануш стигна до големия апартамент на баба си на Руския хълм, оживен квартал, построен на един от най-стръмните хълмове в Сан Франциско.

— Здравей, миличка, добре дошла у дома!

За изненада на Армануш ѝ отвори не баба ѝ, а леля Сурпун.

— Домъчня ми за теб — изчурулика тя с любов. — Какво прави цял ден? Как мина денят ти?

— Добре — отвърна спокойно Армануш и се запита какво ли търси тук във вторник вечерта най-младата ѝ леля.

Леля Сурпун живееше в Бъркли, където преподаваше от цяла вечност, или поне от времето, когато Армануш беше малка. За събота и неделя си идваше с колата в Сан Франциско, но бе твърде необичайно да се появява в средата на седмицата. Ала този въпрос бързо престана да я занимава, след като започна да разказва за деня си. Армануш отбеляза сърдечно, с грейнало лице:

— Купих си нови книги.

— Книги ли? Пак „книги“ ли каза? — викна отвътре познат глас.

Май беше леля Варсениг! Армануш си окачи шлифера, приглади косата си, която вятърът бе разрошил, и се зачуди какво търси тук и леля Варсениг. Довечера нейните близначки се връщаха от Лос Анджелис, където участваха в баскетболен турнир. Леля Варсениг се вълнуваше толкова, че от три дни не спеше като хората и постоянно говореше по телефона с дъщерите си или с техния треньор. А ето че в деня, когато се прибираха, тя не беше отишла часове по-рано да ги посрещне на летището, какъвто навик имаше, а редеше масата за вечеря в къщата на баба ѝ.

— Да, наистина казах „книги“ — потвърди Армануш и влезе с раницата в просторната всекидневна.

— Не я слушай. Остарява и е станала сприхава — изгука зад нея леля Сурпун, като я последва във всекидневната. — Всички много се гордеем с теб, миличка.

— Да, *наистина* се гордеем, но не е зле да се държи като връстниците си — сви рамене леля Варсениг, а после сложи върху масата последната порцеланова чиния и прегърна племенницата си. —

На твоите години момичетата обикновено не се занимават с друго, освен да се разкрасяват. Не че на теб ти трябва, разбира се, но ако само четеш и четеш, и четеш, къде ще му излезе краят?

— Знаеш ли, за разлика от филмите, в края на книгите не пише КРАЙ. След като прочета някоя книга, нямам чувството, че съм приключила. Ето защо започвам нова — намигна Армануш, без да осъзнава колко красива изглежда на помръкващата слънчева светлина в стаята.

Остави раницата върху креслото на баба си и тутакси я изпразни — като дете, което изгаря от нетърпение да види новите си играчки. Книгите западаха една по една. „Алефът" и други разкази", „Сговор на глупци“, „Веселбата“, „Управление на болката“, „Избрани творби“ на Борхес, „Нарцис и Голдмунд“, „Кралете на мамбо свирят любовни песни“, „Пейзаж, нарисуван с чай“, „Жълтата жена и красотата на духа“ и две на Милан Кундера, любимия ѝ писател, „Книга за смеха и забавата“ и „Животът е другаде“. Някои бяха нови за нея, други беше чела преди години, но искаше да прочете пак.

Армануш знаеше — може би по-скоро инстинктивно, отколкото рационално, че родът Чакмакчян не одобрява страстта ѝ към книгите не просто защото иска да ѝ напомни, че момичетата на нейна възраст се занимават с друго, а по-различна, по-дълбока и по-страшна причина. Армануш беше не само жена, но и арменка, и затова от нея се очакваше да се въздържа два пъти повече от своето библиофилство. Тя имаше чувството, че зад постоянните натяквания на леля ѝ Варсениг, че чете много, се крие по-същностна, дори първична грижа: страхът за оцеляването. Леля ѝ просто не искаше Армануш да блести толкова ярко и да се откроява сред стадото. Управниците в късната Османска империя изстребили най-напред писателите, поетите, художниците, интелектуалците в арменския милет. Отгървали са се от „мозъка“ и чак тогава се заели да изселват останалите — обикновените хора. Подобно на много други арменски семейства в диаспората, които бяха в безопасност, но въпреки това постоянно бяха нащрек, и Чакмакчян се радваха, но и се стряскаха, ако някое от децата им се увличаше да чете, да мисли и да се отклонява прекалено много от средното ниво.

Ако книгите бяха потенциално вредни, още по-опасни бяха романите. Пътят на художествената литература лесно можеше да те отклони към вселена от измислици, където всичко бе мъгляво,

донкихотовско и подвластно на изненадите като безлунна нощ в пустинята. Още преди да си се усетил, можеш да се увлечеш така, че да загубиш връзка с действителността — тази неоспорима и сурова истина, от която никое малцинство не бива да се отклонява много, за да не остане без защита, когато вятърът смени посоката си и настъпят тежки времена. Още по-лошо е да проявиш наивността да мислиш, че няма да настъпят тежки времена — те идват задължително. Ако си принуден да си реалист в живота, въображението е опасно увеличаща магия, а думите могат да са отрова за тези, орисани на вечно мълчание. Когато си дете на оцелели по чудо и ти се иска да четеш и мислиш, не е зле да го правиш тихомълком, предпазливо, и да не допускаш да се превърнеш в ненаситен читател. Ако не си в състояние да се сдържиш и пак имаш високи стремежи, не е зле поне да се ограничаваш с простички желания, да си с по-скромни страсти и амбиции, сякаш са ти отнели силите и сега са ти останали само колкото да се издигнеш до посредственото. С такава съдба и семейство Армануш трябваше да се научи да прикрива талантите си и да се постарее да не бие на очи.

Откъм кухнята се разнесе остра миризма на подправки, която я загъделичка по ноздрите и я изтръгна от унеса.

— И така — възкликна Армануш, като се извърна към най-бъбривата от трите си лели, — ще останете ли за вечеря?

— Само за малко, скъпа — прошепна леля Варсениг. — Скоро трябва да тръгвам за летището, близначките си идват днес. Отбих се колкото да ви оставя домашно манти и... — Леля Варсениг грейна от гордост. — Познай какво? Получихме от Ереван бастирма.

— Божичко, няма да ям манти, още по-малко бастирма — свъси се Армануш. — Днес вечерта не мога да воня на чесън.

— Няма страшно. Ако си измиеш зъбите и лапнеш ментова дъвка, изобщо няма да миришеш — каза леля Зарухи, която влезе при тях с чиния мусака, украсена с магданоз и резени лимон.

Остави чинията на масата и разпери широко ръце да прегърне племенницата си. Армануш също я прегърна и се запита какво ли търси и тя тук... Но май вече се досещаше. Какво добре обмислено „съвпадение“ всички от семейство Чакмакчян да се появят в дома на баба Шушан точно когато Армануш отиваше на среща. Всички бяха дошли уж по друга причина, но с еднаква цел — да видят с очите си,

да проверят и да го преценят този Мат Хасингър, късметлията, който довчера имаше среща с тяхното съкровище.

Армануш погледна роднините си, вече на ръба на отчаянието. Какво можеше да направи? Как да е независима, при положение че те са толкова стряскащо близо? Как да ги убеди, че е излишно да се притесняват за нея — и без това си имат предостатъчно тревоги в живота? Как да се отскубне и да се освободи от генетичното наследство, особено когато част от нея толкова се гордееше с него? Как да се справи с добротата на любимите си хора? Можеше ли да се воюва срещу добротата?

— Няма да помогне! — въздъхна Армануш. — Нищо на този свят: никакви пасти за зъби, дъвки, нито дори ужасната ментова вода за уста, не може да заличи миризмата на бастирма. Трябва да мине цяла седмица, докато тя изчезне. Ако ядеш бастирма, после дни наред всичко, и кожата, и потта, и дъхът ти вонят на нея. Дори урината!

— Какво общо има урината с една среща? — пошушна изумена леля Варсениг на леля Сурпун веднага щом Армануш им обърна гръб.

Още ѝ вреше отвътре, но тя не искаше да се кара с тях, затова се насочи към банята колкото да завари там вуйчо Дикран — не мъж, а цяла канара, — който беше застанал на четири крака и бе пъхнал глава в шкафчето под мивката.

— Вуйчо! — за малко да изпици Армануш.

— Здравстии! — ревна той от шкафчето.

— В къщата е пълно с герои на Чехов — промърмори момичето.

— Щом твърдиш — прокънтя гласът изпод мивката.

— Какво правиш, вуйчо?

— Баба ти все се оплаква, че крановете на мивките в къщата били стари. Затова днес вечерта си казах, я да затворя по-рано магазина и да отскоча до Шушан, за да ѝ оправя проклетите тръби.

— Да, виждам — отбеляза Армануш, като се постара да не се подхилва. — Между другото, къде е баба?

— Легна да подремне — отвърна Дикран, като се измъкна с доста усилия от шкафчето, за да вземе инструмента за огъване на тръби и пак да пропълзи вътре. — Какво да се прави, старост, тялото се нуждае от сън! Но ти не се притеснявай, до седем и половина ще стане.

До седем и половина ли? Явно всички в семейството бяха настроили биологичния си часовник за мига, в който Мат Хасингър щеше да натисне звънеца.

— Я ми подай гаечния ключ — помоли той с притеснен глас. — Този не върши работа.

Армануш погледна свъсена чантата на пода, в която проблясваха стотина инструмента с всякакви размери. Подаде на вуйчо си едни клещи, шмиргел и уреда за измерване на налягането, докато не откри случайно гаечния ключ. За нещастие се оказа, че и той „не върши работа“. Момичето видя, че няма как да се изкъпе, докато вуйчо Дикран, Набедения Водопроводчик, се труди тук, и тръгна към стаята на баба си: откряна вратата и надзърна вътре. Баба ѝ само бе задрямала, но с блаженото спокойствие, обземащо стариците, когато са заобиколени от деца и внуци. Дребна жена, която открай време бе с крехко тяло и с прекалено голямо бреме за носене, с годините баба Шушан се беше смалила и бе отслабнала още повече. И се нуждаеше от все повече сън през деня. Нощем обаче будуваше като сова. Старостта изобщо не бе притъпила безсънието ѝ. Семейството ѝ смяташе, че се терзае от миналото, което не я оставя да почива задълго, позволява ѝ само да подремва по малко. Армануш затвори вратата и я остави да спи.

Когато се върна във всекидневната, масата вече беше подредена. Бяха сложили чиния и за нея. Армануш недоумяваше как така очакват да седне и да яде, при положение че след по-малко от час има среща, но предпочете да не пита. Беше грешка да проявяваш прекалено здрав разум в това семейство. Армануш щеше да хапне малко, само мир да има. Пък и обичаше тези гозби. Майка ѝ в Аризона правеше всичко по силите си да държи арменската кухня възможно най-далеч от пределите на дома си и с голямо удоволствие разказваше на съседите и приятели колко е отблъскваща. Насочваше вниманието най-вече към две ястия, които плюеше при всеки удобен случай — телешкия джолан и пълнените черва. Армануш още помнеше как веднъж Роуз се оплака на съседката госпожа Гринъл, която живееше до тях:

— Ужас! — възкликна госпожа Гринъл с глас, в който се прокрадна следа от погнуса. — Ама наистина ли ядат черва?

— О, да — кимна въодушевена Роуз. — Честна дума. Слагат им подправки и чесън, пълнят ги с ориз и ги излапват.

Двете жени нададоха снизходителен кикот и сигурно щяха да се смеят още, но точно тогава вторият баща на Армануш се обърна към тях и отбеляза с уморено лице:

— Какво толкова! Както го описваш, звучи точно като *мумбар*. Трябва да го опиташ някой път, много е вкусно.

— И той ли е арменец? — пошушна госпожа Гринъл, след като Мустафа излезе от стаята.

— Разбира се, че не — провлачи Роуз. — Просто имат някои общи неща.

* * *

Звънецът на вратата иззвъня оглушително и изтръгна Армануш от мислите ѝ, а всички останали подскочиха уплашени. Още нямаше седем. Както личеше, точността не бе сред добрите качества на Мат Хасингър. Сякаш някой бе натиснал бутон — и трите лели се втурнаха към вратата, но спряха пред нея, без да я отворят. Вуйчо Дикран си удари главата в шкафчето, по което още се трудеше, а баба Шушан се стресна и отвори очи. Само Армануш запази спокойствие и самообладание. Под вперените погледи на лелите си, тя отиде с нарочно премерени крачки до вратата и я отвори.

— Татко!!! — викна зарадвана. — Пък аз си мислех, че тази вечер имаш заседание. Защо се прибираш толкова рано?

Ала още преди да е приключила с въпросите, вече се досети за отговора.

Барсам Чакмакчян се усмихна, при което, както винаги, се показаха трапчинките му, и прегърна дъщеря си с очи, блеснали от гордост, но и от едва доловима тревога.

— Да, но не се получи, наложи се да пренасрочим заседанието за друг ден — каза той на Армануш. Веднага след като тя се отдалечи и не ги чуваше, Барсам пошушна на сестрите си: — Тук ли е вече?

Последните трийсет минути преди появата на Мат Хасингър бяха белязани от засилващо се притеснение у всички, освен у Армануш. Накараха я да облече няколко рокли и да им се покаже с всяка, докато не стигнаха до единодушното решение: тюркоазната. Тоалетът беше допълнен с обици, които му подходат, с обшита с

мъниста виненочервена чантичка, която според леля Варсениг щяла да добави женственост, и с пухкава тъмносиня жилетка — за всеки случай, ако стане студено. Армануш беше наясно, че може да оспорва всичко, но не и жилетката. Кой знае защо, в очите на всички в рода Чакмакчян светът навън приличаше на Северния полюс. „Навън“ означаваше „мразовити земи“ и ако някой бе решил да ги посети, задължително трябваше да си вземе и жилетка, за предпочитане домашно плетена. Армануш го знаеше още от малка — беше прекарала ранните си години под меките одеяла със собствените ѝ инициали по краищата, изплетени от нейната баба. Да легнеш да спиш, без да се завиеш, беше просто немислимо, а да излезеш на улицата без жилетка — груба грешка. Точно както къщата има нужда от покрив над главата си, така и хората имат нужда от допълнителна кожа, която да ги отделя от останалия свят, за да се чувстват в безопасност, на топло.

Щом Армануш се съгласи да сложи жилетката и частта с обличането приключи, роднините отправиха още едно искане — парадоксално, но не и според рода Чакмакчян. Те настояха Армануш да седне с тях на масата и да хапне, за да се почувствала готова и силна за вечерята след това.

— Но, скъпа, ядеш като пиле. Само не ми казвай, че дори няма да опиташ моите манти — проплака леля Варсениг, както държеше черпака, а в тъмнокафявите ѝ очи се мерна такава безутешна несрета, че Армануш се запита дали става въпрос просто за купичка манти, или за нещо, от което зависи животът им.

— Не мога, лельо — въздъхна шумно тя. — Вече си ми напълнила чинията с кадаиф. Нека първо изям това, предостатъчно е.

— Нали не искаше да миришеш на месо и чесън — изчурулика леля Сурпун с намек на дяволитост в гласа. — Затова ти сложихме екмек кадаиф. Така дъхът ти ще мирише на шамфъстък.

— За какво му е на човек да мирише на шамфъстък? — изуми се баба Шушан, която бе пропуснала първата серия на дебата, макар че и да го беше чула, едва ли щеше да види някакъв смисъл в него.

— Не искам да мириша на шамфъстък — отсече Армануш и след като разшири отчаяно очи, се обърна към баща си, за да му изпрати знак, че е в беда и чака да я спасят.

Но тъкмо Барсам Чакмакчян да каже нещо, от мобилния на Армануш се чу класическа мелодия на Чайковски — „Танцът на

Захарната фея“. Тя го взе и се взря в екранчето. Скрит номер. Можеше да е всеки. Дори Мат Хасингър, който сигурно се обаждаше, за да даде някакво нелепо извинение и да отмени вечерята. Армануш стана от стола, както стискаше непохватно аппарата. На четвъртото позвъняване отговори с надеждата, че не е майка ѝ.

Беше тя.

— Добре ли се държат с теб, скъпа? — беше първото, което попита.

— Да, мамо — промърмори безизразно Армануш.

Вече беше свикнала. Още от малка, останеше ли за малко при семейство Чакмакчян, майка ѝ се държеше така, сякаш животът на Армануш е в опасност.

— Само не ми казвай, Ейми, че още си вкъщи.

Армануш беше свикнала и с това — относително казано. От деня, когато родителите ѝ се бяха разделили, между майка ѝ и името Армануш бе станала друга раздяла. Тя бе престанала да я нарича така, сякаш, за да е в състояние да продължи да я обича, трябваше да ѝ даде различно име. Досега Армануш не бе споменала за това на никого в рода Чакмакчян. Понякога се налагаше нещата да се държат в тайна, а тайни Армануш имаше много.

— Защо не отговаряш? — настоя майка ѝ. — Нали щеше да излизаш тази вечер?

Армануш мълча известно време — знаеше прекрасно, че всички в стаята подслушват.

— Да, майко — беше единственото, което изрече след неловкото мълчание.

— Не си се отказала, нали?

— Не съм, майко. Но защо се обаждаш от скрит номер?

— Ами като всяка майка и аз си имам причини. Когато знаеш, че те търся аз, невинаги ми вдигаш. — Гласът на Роуз заглъхна отчаяно, но после пак набра сила. — Мат ще се запознае ли със семейството?

— Да, майко.

— Недей! Това ще бъде най-ужасната грешка. Те ще го уплашат до смърт. Не ги познаваш тия твои лели, добро момиче си и не виждаш лошото, с въпросите и разпитите си ще хвърлят бедното момче в ужас.

Армануш не каза нищо. По линията се чуваше странен шум и тя заподозря, че докато ѝ се кара, майка ѝ разресва косата си.

— Защо не казваш нищо, скъпа? Всички ли са там? — попита Роуз.

Отново се чу приглушено шумолене, но този път на Армануш не ѝ прозвуча като ресане. По-скоро приличаше на звук от мек предмет, който пада в течност, без да я разплисква, или, по-точно, от тесто за палачинки, излято върху нагорещен тиган.

— О, защо ли питам за очевидното! То се знае, че са там. Всичките. И досега ме мразят, нали?

Армануш не знаеше какво да отговори. Представи си Роуз в сумрачната кухня с шкафчета с розово-оранжев като съомга ламинат, които смяташе да преоблицова, но все не намираше пари и време; с коса, прибрана на хлабав кок; с безжичния телефон, залепен за ухото ѝ; с шпатула в ръка — правеше купчина палачинки, сякаш в къщата имаше цели пълчища деца, колкото вечерта да си ги изяде сама. Армануш си представи и втория си баща — Мустафа Казанджъ, как седи на масата в кухнята, разбърква кафето си със сметана и разлиства „Аризона Дейли Стар“.

След като беше завършил Университета на Аризона и се беше оженил за Роуз, Мустафа се бе хванал на работа в една местна фирма за минерали и доколкото можеше да прецени Армануш, харесваше света на камъните и скалите повече от всичко друго. Не беше лош човек, само дето беше малко унил. Сякаш не изпитваше страст към нищо в този живот. Уж имаше роднини в Истанбул, а не си беше ходил там един Бог знае откога. Понякога на Армануш ѝ се струваше, че Мустафа иска да се отскубне от миналото, но тя не знаеше защо. Няколко пъти се бе опитала да разговаря с него за 1915 година и за онова, което турците са причинили на арменците. *Не знам много за тези неща* — отвърщаше Мустафа и я отправяше внимателно, но твърдо. — *Всичко това е история. Обсъди го с историк.*

— Ще разговаряш ли с мен, Ейми? — рече подразнена Роуз.

— Трябва да затворям, мамо. Ще ти се обадя по-късно — отвърна момичето.

Чу се рязко пукане, съпроводено със съскане — майка ѝ или беше изляла още една лъжица тесто за палачинки в тигана, или се бе разхлипала. Армануш предпочиташе да мисли, че е първото.

Съвсем вкисната, тя се върна на масата, седна отново на стола, грабна лъжицата и без да поглежда никого в очите, започна да яде

каквото ѝ бяха сложили, с тази разлика, че то не бе онова, което ѝ се ядеше. Трябваше да гребне още няколко пъти, докато осъзнае грешката.

— Защо ям манти? — възкликна.

— Не знам, скъпа — възкликна леля Варсениг и я погледна уплашено, сякаш бе някаква нова твар. — Сложих ти, в случай че решиш да опиташ. И ти явно реши.

Сега вече на Армануш ѝ се доплака. Тя поиска разрешение да стане от масата и изтича в банята да си измие зъбите — вече съжаляваше ужасно, че е приела да ходи на глупавата среща. Стоеше пред огледалото с празната до половина туба с паста за зъби в ръка и с вид на човек, който се кани да напусне обществото завинаги, за да стане самотен отшелник на забравена от Бога планина. Как някакъв си избелващ „Колгейт“ можеше да победи противните манти? Дали да не звънне на Мат Хасингър и да отмени всичко? Искаше ѝ се само да се излежава, просмукана с отчаяние, и да чете романите, които беше купила. Да чете, докато от носа ѝ потече кръв и очите ѝ се затворят. Не искаше нищо друго.

— Трябваше да си останеш в леглото и да си четеш романите — скара се Армануш на познатото лице в огледалото.

— Глупости! — заяви леля Зарухи, която тъкмо бе изникнала до нея в огледалото. — Ти си красива млада жена, която заслужава най-добрия мъж на света. А сега малко женски блясък. Сложи си малко червило, драга им госпожице!

Армануш го направи. Отдолу на червилото не пишеше точно „женски блясък“, но беше близо — ЧЕРЕШОВ БЛЯСЪК. Сложи щедра доза, но после избърса уста с хартиена салфетка и го свали почти цялото. И точно тогава се позвъни на вратата. Седем и трийсет и две! Все пак точността явно бе сред достойнствата на Мат Хасингър.

След минута Армануш вече се усмихваше на спретнато облечения, видимо развълнуван и донякъде озадачен Мат Хасингър, застанал на вратата. Беше три години по-малък от нея — дребна подробност, за която тя не бе сметнала за нужно да съобщава на никого, но която бе повече от очевидна. Дали защото беше направил нещо с късо подстриганата си коса, или защото беше облякъл дрехи, с каквито обикновено не ходи (тъмнокафяво яке от агнешка кожа и зелен панталон на „Ралф Лорън“), но Мат Хасингър приличаше на

тийнейджър, облечен като възрастен. Той влезе вътре с огромен букет алени лалета в лявата ръка, усмихна се на Армануш, после забеляза публиката отзад и се смрази. Зад Армануш се беше строил целият род Чакмакчян.

— Влизай, младежо — покани го леля Варсениг с най-насърчителния си глас, който по една случайност бе и най-стряскащият.

Мат Хасингър се ръкува с всички от семейството — усещаше върху лицето си изпитателните им погледи. Изгуби самообладание и плувна в пот. Някой взе цветята, друг — якето. Без яке Мат приличаше на оскубан паун и след като стигна, тътрузейки крака, до всекидневната, се метна на първото кресло, изпречило се пред погледа му. Другите също насядаха на плътен полумесец около него. Размениха няколко думи за времето, за следването на Мат (той учеше право, което беше и хубаво, и лошо), за семейството му (Мат беше единствено дете, което бе и хубаво, и лошо), за родителите му (и двамата адвокати, което бе и хубаво, и лошо), за равнището му на познания за арменците (а то не бе високо, което беше лошо, но той проявявал желание да научи повече, което беше хубаво), после отново за времето, а след това настъпи дразнещо мълчание. Близо пет минути никой не каза и дума, затова пък всички сияеха, сякаш на гърлата им беше заседнало нещо и от това ги напушваше смях. Неловкото положение бе на път да се превърне в почти отчайваща задънена улица, но точно тогава отново се чу „Танцът на Захарната фея“. Армануш погледна дисплея: скрит номер. Затвори телефона и го остави да си вибрира. Изви вежди и сви устни, сякаш казваше на Мат: „Все едно“, но не я разбраха — нито той, нито останалите.

В осем без петнайсет Армануш Чакмакчян и Мат Хасингър вече бяха навън и се носеха шеметно по Хайд Стрийт в керемиденочервено сузуки витара към ресторант, за който Мат беше слушал много и беше решил, че там ще бъде страхотно и романтично: „Скюд Уиндоу“.

— Дано обичаш азиатска кухня с карибски привкус — засмя се той, развеселен от собствените си думи. — Заведението ми беше препоръчано горещо.

Това „препоръчано горещо“ не беше за Армануш мерило главно защото тя винаги бе нащрек, чуеше ли, че някой бестселър е

„препоръчван горещо“. Но въпреки това не възрази с надеждата, че в края на вечерта цинизмът ѝ ще бъде опроверган.

Случаят обаче се оказа съвсем различен. Нашумяло заведение, където се срещаха интелектуалците и творците в града, „Скюд Уиндоу“ беше всичко друго, но не и страхотен романтичен ресторант. Помещаваше се в най-обикновен склад с високи тавани, лампи в стил ар деко и стени, по които проблясваха образци на съвременната абстрактна живопис. Облечени от глава до пети в черно, сервитьорите ситнеха наоколо като колония мравки, току-що намерили цяла купчина кристална захар. Колонията сервитьори поднасяше красиво подредени ястия със съзнанието, че скоро на твоего място ще седне друг, който вероятно ще даде по-голям бакшиш. Колкото до менюто, то беше направо неразбираемо. Сякаш съдържанието не бе достатъчно озадачаващо, всяко ястие беше подредено и гарнирано така, че и на вид, и като форма да наподобява определено платно от абстрактния експресионизъм.

Главният готвач — по произход холандец — имаше три стремежа в живота: да стане философ, да стане художник и да стане главен готвач в ресторант. И тъй като на младини се бе провалил с гръм и трясък във философията и изобразителното изкуство, той не виждаше причини да не изяви неocenените си таланти в кухнята. Затова се гордееше, че придава плът на абстрактното, че вкарва обратно в човешкото тяло произведения на изкуството, появили се от желанието на твореца да извади на показ вътрешното си емоционално състояние. Тук, в „Скюд Уиндоу“, вечерите бяха не толкова кулинарно, колкото философско начинание, а храненето се направляваше не от първичния подтик да заситиш стомаха си или да притъпиш глада, а от сублимния танц с катарзиса.

След значителен брой безплодни опити да изберат какво да вечерят, Армануш реши да поръча риба тон със сусамова коричка, сос тартар и гъши дроб якинику, а Мат се претраши да опита крехкия телешки бифтек с топъл сос от сметана и горчица върху подложка от маракуя с винегрет и хикама. Тъй като не беше наясно кое вино ще върви с тези ястия, а искаше да направи добро впечатление, Мат дълго разглежда листа с вината и след пет минути умудване направи каквото правеше винаги, ако не знаеше какво да вземе: избра вино по цената. Каберне совиньон, реколта 1997, му се стори подходящо — достатъчно

скъпо, но в рамките на средствата, с които разполагаше. След като дадох поръчката, двамата се опитаха да разберат от лицето на обслужващия ги сервитьор дали одобрява избора им, но не видяха друго освен празната страница на професионалната любезност.

Поговориха малко: той за кариерата, която иска да изгради, тя за детството, което би желала да разруши, той за бъдещите си планове, тя — за следите от миналото, той за очакванията си от живота, тя за семейните си спомени. „Захарната фея“ се разтанцува точно когато двамата се канеха да подхванат друга тема. Армануш провери номера със свито сърце. Не ѝ беше познат, но не беше и скрит. Тя вдигна.

— Къде си, Ейми?

Смаяна, Армануш изпелтечи:

— Ма-мо! Как... защо номерът ти е друг?

— О, защото се обаждам от апарата на госпожа Гринъл — призна си Роуз. — Нямахте, разбира се, да си правя чак такъв труд, ако ти благоволяваше да ми вдигаш.

Армануш премига смаяна, докато гледаше как сервитьорът слага пред нея странна на вид чиния с храна, изваяна от отенъци на червено, бежово и бяло. Сред соса, който приличаше на размазани петна боя, имаше три сферични парчета сурова червена риба тон и яркожълт жълтък, които, взети заедно, образуваха тъжно лице с кухи очи. Армануш продължи да държи телефона до ухото си, но вече без да слуша майка си, и нацупена, се опита да си представи как се яде лице.

— Защо не ми отговаряш, Ейми? Нали съм ти майка! Защо не ми даваш поне половината от правата, които си предоставила на Чакмакчян?

— Моля те, мамо — каза Армануш, понеже това приличаше на въпрос, на който можеше да отговори само като помоли майка си да не ѝ го задава.

Приведе рамене, сякаш тялото ѝ е станало два пъти по-тежко. Защо ѝ беше толкова трудно да общува с майка си?

Затвори с бързо извинение и обещанието да ѝ звънне веднага щом се прибере и изключи телефона. Погледна крадешком Мат — да види дали му е станало неприятно от телефонния разговор, но реши да не се притеснява, — той още си разглеждаше чинията. Тя беше не кръгла, а правоъгълна, а храната в нея бе разделена на две зони,

очертани с абсолютно права линия от сос със сметана и горчица. Мат бе изумен не толкова от формата и цветовете, а от безупречната подредба. Той преглътна, сякаш се страхуваше да не развали съвършената правоъгълност.

Ястията им бяха копия на две експресионистки картини. Чинията на Армануш повтаряше платно на Франческо Борети със заглавие „Сляпа проститутка“. Колкото до чинията на Мат, тя беше вдъхновена от една творба на Марк Ротко и уместно бе озаглавена „Без заглавие“. Двата бяха толкова погълнати от чиниите си, че не чуха, когато сервитьорът ги попита дали всичко е наред.

Оттук нататък вечерта беше приятна, но само толкова. Храната се оказа много вкусна и те бързо свикнаха с мисълта, че поглъщат произведения на изкуството, затова, когато им донесоха десерта, Мат не се затрудни да разбърка безукорно подредените боровинки в „Априлско синьото носи майско жълтото“ на Питър Китчъл, а Армануш изобщо не се поколеба да забие лъжицата в леко поклащация се, гладък като кадифе крем, вдъхновен от „Потрепваща субстанция“ на Джаксън Полак. В разговора обаче те не успяха да отбележат и половината от напредъка, който постигнаха в яденето. Не че на Армануш не ѝ беше приятно да е с Мат, не че не го смяташе за привлекателен. Но имаше нещо, чиято липса се усещаше ужасно — не в смисъл на подробност, която липсва на цялото, а в смисъл на цяло, което се разпада на части заради онова, което му липсва. Може би храната бе прекалено философска. При всички положения Армануш проумя едно — че никога няма да се влюби в Мат Хасингър. След като направи това откритие, тя престана да се двоуми и интересът ѝ към Мат бе изместен от най-обикновена симпатия.

На връщане оставиха колата и умислени и мълчаливи, повървяха малко пеш по Кълъмбъс Авеню. Точно тогава ветрецьт смени посоката и за стотна от секундата Армануш долови острия солен полъх на морето и ѝ се прииска сега да е на брега, да избяга далече от този миг. Когато минаха покрай книжарница „Сити Лайтс“, не се съдържа да надзърне заинтригувана вътре, защото бе видяла на витрината една от любимите си книги — „Гробница за Борис Давидович“.

— О, чел ли си тази книга? Страхотна е! — възкликна и след като чу категоричното „Не“, се впусна да описва първия разказ в сборника, а после всичките седем.

Тъй като бе искрено убедена, че не можеш да схванеш докрай смисъла на книгата, ако първо не се запознаеш с неравния терен на източноевропейската литература, през следващите десет минути Армануш Чакмакчян, общо взето, се зае с това и така не спази обещанието, което същата сутрин бе дала на майка си: поне на първата среща да не проронва и дума за книги.

След като се върнаха на Руския хълм, пред апартамента на баба Шушан, двамата застанаха с лице един към друг — знаеха, че вечерта е приключила, и искаха да направят края ѝ по-добър от отминалите часове по единствения начин, за който се сещаха. Целувката бе замислена като истинска, дългоочаквана и изпълнена с копнеж. Вместо това се оказа лека, скрепена със състрадание от страна на Армануш и с възхищение от страна на Мат — двамата бяха на километри от това да изпитват каквато и да е страст.

— Знаеш ли, цяла вечер се каня да ти кажа — изпелтечи Мат, сякаш затиснат от бремето на неудобната истина, която ще сподели. — Миришеш невероятно... Необичайно и екзотично... На...

— На какво? — пребледня Армануш, като си представи чиния с манти, над които се вие пара.

Мат Хасингър я прегърна и прошепна:

— На шамфъстък... да, миришеш точно на шамфъстък.

В единайсет и петнайсет Армануш извади връзка ключове и отключи многото ключалки по вратата на баба Шушан — страхуваше се, че ѝ предстои да се сблъска с цялото семейство, което бистри политиката във всекидневната, пие чай, яде плодове и я чака да се прибере.

Но вътре беше тъмно, нямаше никого. Баща ѝ и баба ѝ си бяха легнали, а всички останали си бяха тръгнали. На масата имаше чиния с две ябълки и два портокала, старателно обелени и очевидно оставени за нея да ги изяде. Армануш грабна една от ябълките, вече потъмняла отвън. Сърцето ѝ се сви. Отхапа от ябълката в зловещата притихналост на нощта и се почувства тъжна и уморена. Скоро трябваше да се върне в Аризона, а не беше сигурна, че ще издържи на вселената на майка си, която сякаш я всмукваше в пашкула си. Но макар че тук, в Сан Франциско, ѝ харесваше и тя можеше да пропусне един семестър, за да постои с баща си и с баба Шушан, имаше чувството, че и тук липсва нещо, че част от самоличността ѝ я няма и без нея Армануш няма да е

в състояние да заживее свой живот. Вялата среща с Мат Хасингър само бе засилила това усещане. Сега Армануш се чувстваше по-зряла, по-наясно с положението си, но и натъжена от цената на това познание.

Тя изхлузи обувките и забърза към стаята, като взе и плодовете. Там завърза косата си на конска опашка, смъкна тюркоазната рокля и облече копринената пижама, която си беше купила в Китайския град. След като се приготви, затвори вратата на стаята и веднага включи компютъра. Трябваша ѝ само няколко минути, за да стигне единственото убежище, където можеше да избяга в моменти като този — *Кафене „Константинопол“*.

Това беше чат, или както го наричаха редовните посетители, киберкафе, първоначално създадено от няколко американци с гръцки, сефарадски и американски произход, които, освен че живеяха в Ню Йорк, имаха още една изключително важна допирна точка: всички бяха внуци на семейства, живели навремето в Истанбул. Електронната страница се отвори с познатата песен „Истанбул е бил Константинопол, днес е Истанбул, не Константинопол...“.

Заедно с песента изникна и силуетът на града, забулен с трепкащите отънъци на залеза: аметист, черно и жълто, намятани едно върху друго като було. В средата на екрана имаше мигаща стрелка, показваща къде да натиснеш с мишката, за да влезеш в чата. За да продължиш нататък, първо трябваше да напишеш паролата. Подобно на много истински кафенета, и това уж беше за всички, но всъщност бе запазено за редовни посетители. Затова, макар и от време на време да се появяваха доста случайни чатъри, ядрото малко или много оставаше същото. След като влезеш, силуетът отдолу избледняваше и се отдръпваше като плюшена театрална завеса преди началото на действието. После се чуваха камбани и същата песен, само че вече някъде в далечината.

Армануш подмина *Запознанствата за арменци, Запознанствата за гърци* и изобщо *Запознанствата* и кликна върху *Дървото на Ануш*, форум, където се срещаша само редовни посетители и хора с интелектуални интереси. Тя беше открила групата преди десет месеца и оттогава беше редовен член: почти всяка вечер се включваше в разговора. Някои оставяха съобщения и през деня, но истинските обсъждания винаги бяха вечер, след като утихнеше суматохата на деня. Армануш обичаше да си представя форума като опушено запуснато

заведение, където има навика да се отбива на път за вкъщи. *Кафене „Константинополис“* беше убежище, където можеш да оставиш на входа истинското си скучно „Аз“, все едно оставяш мокрия си дъждобран да се суши в антрето.

Секцията *Дървото на Ануш* в *Кафене „Константинополис“* се списваше от седем постоянни членове, петима арменци и двама гърци. Те не се бяха срещали на живо и никога не бяха изпитвали нужда да го правят. Всички бяха от различни градове и нямаха нищо общо като професия и живот. Всички бяха с никове. Никът на Армануш беше Мадам Моята-Прокудена-Душа. Беше избрала това име в чест на Завел Есиян, единствената белетристка, която през 1915 година младотурците бяха включили в списъка с осъдени на смърт. Завел беше изключително интересна личност. Беше родена в Константинопол, но беше прекарала почти целия си живот в изгнание. Като писателка и журналистка бе живяла бурно. Армануш държеше върху бюрото си нейна снимка, на която Завел гледаше замислено изпод периферията на шапката неизвестно място извън рамката.

Какви бяха причините за никовете на останалите в *Дървото на Ануш*, никой не питаше. Всяка седмица избираха тема, която да обсъждат. Макар и да се различаваха много, всички тези теми бяха свързани с общата история и култура на участниците, а „обща“ често се свеждаше до „общ враг“ — турците. Нищо не сплотява хората толкова бързо и силно, пък било то за кратко и не особено здраво, както общия враг.

Тази седмица темата бяха еничарите. Докато преглеждаше някои от последните съобщения, Армануш с радост видя, че Барон Багдасарян е онлайн. Не знаеше много за него, само че е внук на хора, оцелели в погромите, точно като нея, и че за разлика от нея прелива от гняв. Понякога беше изключително остър и скептично настроен. През последните месеци, въпреки уклончивостта на киберпространство — или може би тъкмо благодарение на това, Армануш неусетно почувства, че го харесва. За нея денят не беше пълен, ако не е прочела съобщенията му. Каквото и да изпитваше към него: приятелство, обич или просто любопитство, Армануш знаеше, че е споделено.

Хора, убедени, че Османското владичество е било справедливо, не знаят нищо за Парадокса на еничарите. Това са деца на християни, залавяни и принуждавани от Османската държава да приемат исляма, което им давало възможност да се издигнат в обществото, но само ако презрат собствения си народ и забравят миналото си. Днес Парадоксът на еничарите е актуален за всяко общество не по-малко, отколкото вчера. Ти, потомъко на изгонени от родните си места! Ти трябва да си задаваш отново и отново отколешния въпрос: какво е становището ти за този парадокс, ще приемеш ли ролята на еничар? Ще изоставиш ли сънародниците си, за да склучиш мир с турците и да загърбиш миналото, така че, както се изразяват те, всички да продължим напред?

Залепена за екрана, Армануш отхапа от ябълката, която ѝ беше останала, и я задъвка нервно. Никога дотогава не се беше възхищавала толкова на мъж — ако не броим, разбира се, баща ѝ, но това беше друго. В Барон Багдасарян имаше нещо, което я очароваше и в същото време я плашеше, тя се страхуваше не точно от него и от онова, което той отстояваше толкова смело, плашеше се от себе си. Думите му я докосваха дълбоко и бяха в състояние да извадят наяве онази друга Армануш, която живееше вътре в нея, но още не се беше показала — тайнствено същество, потънало в дълбок сън. Барон Багдасарян някак разръчкваше това същество с копието на думите и явно нямаше да се успокои, докато то не се събудеше, не ревнеше с мощен глас и не излезеше на светло.

Армануш още умуваше над този стряскащ резултат, когато зърна дълго съобщение, оставено от Лейди Пийкок/Сирамарк, американка от арменски произход, специалистка по вината, която работеше във винарска изба със седалище в Калифорния, често пътуваше до Ереван и беше известна със забавно находчивите си сравнения между Съединените щати и Армения. Днес тя беше пунала тест за самооценка, в който да измериш степента, в която си арменец.

1. Като малък завивал ли си се с домашно плетени одеяла и носил ли си в училище домашно плетени жилетки?
2. Докато си навършил шест-седем години, подарявали ли са ти книжки на арменската азбука за всеки рожден ден?
3. В къщата, в гаража или в офиса ти виси ли плакат с връх Арарат?
4. Свикнал ли си да те обичат и да ти говорят мило на арменски, да ти се карат и да те строят на английски и да те избягват на турски?
5. Поднасяш ли на гостите си хумус с царевичен чипс, имамбаялдъ и оризови сладкиши?
6. Познаваш ли вкуса на манти, миризмата на суджук и проклятието бастирма?
7. Ядосваш ли се, вбесяваш ли се лесно от забележително дребни неща, но успяваш да запазиш самообладание, когато наистина трябва да се безпокоиш и страхуваш за нещо сериозно?
8. Правил ли си (смяташ ли да си правиш) пластична операция на носа?
9. Държиш ли в хладилника бурканче „Нутела“ и някъде из къщата табла?
10. Имаш ли във всекидневната си килимче, което много обичаш?
11. Натъжаваш ли се, когато танцуваш на „Лорке Лорке“, дори и мелодията да е весела и да не разбираш текста?
12. Имате ли у вас дълбоко вкоренения навик да се събирате след вечеря, за да ядете плодове, а баща ти бели ли ти портокалите, на колкото и години да си?
13. Роднините ти тъпчат ли те с храна, дори да им казваш, че не си гладен?
14. Настръхваш ли от звука на дудука и питаш ли се как свирка, направена от кайсиево дърво, може да плаче толкова тъжно?

15. Чувстваш ли дълбоко в себе си, че в миналото винаги ще има още нещо, което няма да ти бъде позволено да научиш никога?

След като отговори с „да“ на абсолютно всички въпроси, Армануш премести мишката надолу, за да разбере резултата:

0–3 точки: Съжалявам, мой човек, но нямаш нищо общо с арменците.

4–8 точки: Звучиш така, сякаш хем имаш нещо общо с арменците, хем не си от тях. По всяка вероятност си женен за арменка или си омъжена за арменец.

9–12 точки: Почти със сигурност си арменец.

13–15 точки: Няма съмнение — ти си горд арменец.

Армануш се усмихна на екрана. И в този миг осъзна онова, което вече знаеше. Сякаш в дълбините на ума ѝ се отвори тайна портичка и още преди съзнанието ѝ да е осмислило мислите, нахлули в него, я плисна вълната на спомена. Налагаше се Армануш да отиде там. Ето от какво се нуждаеше: от пътешествие.

Заради накъсаното си детство, тя и до днес не бе успяла да открие усещане за приемственост и самоличност. Налагаше се да поеме на пътешествие в миналото, за да заживее собствения си живот. Стоварвайки се върху нея, бремето на това откровение я подтикна и да напише съобщение — уж до всички, но най-вече до Барон Багдасарян:

Парадоксът на еничарите се свежда до това да се разкъсваш между две житейски състояния, влезли в сблъсък. От една страна, се трупат остатъците от миналото: утроба от нежност и скръб, усещането за несправедливост и дискриминация. От друга, пред теб проблясва обещаното бъдеще — убежище, окичено с украсата на успеха, усещане за сигурност, каквото не си изпитвал дотогава,

удобството да се присъединиш към мнозинството и най-после да те смятат за нормален.

Здравей, Мадам Моята-Прокудена-Душа! Радвам се, че се върна. Прекрасно е да чуя поетесата в теб.

Беше Барон Багдасарян. Армануш не се сдържа и прочете отново последната част на глас: *Прекрасно е да чуя поетесата в теб*. Изгуби нишката на мисълта си, но само за миг.

Мисля, че съм свързана с Парадокса на еничаря. Като единствено дете на развели се със скандал родители, които идват от различни култури.

Армануш спря, притеснена, че е разкрила личната си история, но желанието да продължи бе твърде силно.

Тъй като съм единствена дъщеря на баща арменец, роден в семейство на оцелели по време на погромите, и на майка от Елизабеттаун в щата Кентъки, знам какво е да си разкъсван между двете крайности, да не си в състояние да се отъждествиш с никоя от тях и постоянно да се луташ между две житейски състояния.

До този ден не беше писала на никого от групата нещо, толкова лично и толкова откровено. Сърцето ѝ биеше ускорено и тя си пое въздух. Какво ли щеше да си помисли сега за нея Барон Багдасарян и дали ще напише искрените си мисли?

Сигурно е трудно. За повечето арменци в диаспората Хай Тад^[27] е единствената психологическа котва, с която разполагаме, за да запазим самоличността си. Твоето положение е различно, но в крайна сметка всички сме

американци и арменци и в тази множественост няма нищо лошо, стига да не губим котвата си.

Написа го Тъжно-Съвместно-Съществуване, домакиня, нещастно омъжена за главния редактор на нашумяло литературно списание, излизащо в района на Сан Франциско.

„Множественост“ означава състояние, когато си нещо повече от едно. Но моят случай не е такъв. Изобщо не успях да стана арменка. — Армануш го написа и осъзна, че е на път да направи признание. — Трябва да намеря своята самоличност. Знаеш ли какво обмислям тайно? Да посетя семейната къща в Турция. Баба все повтаря колко хубава е тази къща в Истанбул. Ще отида да я видя с очите си. Това е пътешествие в миналото на рода ми, както и в моето бъдеще. Парадоксът на еничаря ще ме преследва, ако не направя нещо, за да откроя миналото си.

Чакай, чакай, чакай — написа, изпаднала в паника, Лейди Пийкок/Сирамарк. — **Какво, по дяволите, си намислила? Нима наистина смяташ да ходиш сама в Турция, ти да не си полудяла?**

Ще намеря връзки. Не е толкова трудно.

И как ще стане тази работа, Мадам Моята-Прокудена-Душа? — настоя Лейди Пийкок/Сирамарк. — **Докъде според теб ще стигнеш с това име в паспорта?**

Защо не вземеш да влезеш направо в някой полицейски участък в Истанбул, за да те арестуват? — намеси се и Анти-Кавърма, който следваше блискоизточни науки в Колумбийския университет.

Армануш почувства, че може би тъкмо сега е моментът да признае още една важна истина за себе си. **Едва ли ще бъде трудно да намеря връзки, майка ми е омъжена за турчин.**

Настъпи неловко затишие. Цяла минута никой не написа нищо, затова Армануш продължи: **Казва се Мустафа, геолог е и работи в една фирма в Аризона. Свестен човек е, но изобщо не се**

интересува от история и откакто е дошъл в САЩ, а това е станало някъде преди двайсет години, не се е прибирал у дома. Не е поканил роднините си дори на сватбата. Там има нещо гнило, но не знам какво. Той просто не говори за това, но знам, че има много роднини в Истанбул. Веднъж го попитах що за хора са и той ми отговори: „О, най-обикновени, като теб и мен“.

Както го описваш, не ми прилича на най-чувствителния човек на земята... ако мъжете изобщо могат да имат чувства де — намеси се Дъщерята на Сафо, барманка лесбийка, която наскоро си беше намерила работа в западно реге заведение в Бруклин.

Определено — съгласи се Тъжно-Съвместно-Съществуване. — **Има ли сърце?**

О, да. Обича мама, а майка обича него — потвърди Армануш. Даде си сметка, че за пръв път признава любовта между майка си и втория си баща, сякаш ги виждаше през очите на чужд човек. — **При всички положения мога да отида при роднините му, все пак съм му доведена дъщеря, предполагам, ще им се наложи да ме приемат като своя гостенка. Чудно ми е как ли ще ме посрещнат обикновените турци. Истинско турско семейство, а не някой от онези американизирани академици.**

За какво ще си говориш с обикновените турци? — попита Лейди Пийкок/Сирамарк. — **Виж какво, дори високо образованите са или националисти, или невежи. Нима смяташ, че обикновените хора ще тръгнат да признават историческите истини? Нима смяташ, че ще кажат: „О, да, съжаляваме, че ви клахме и изселвахме, а после доволни, го отрекохме“? Защо само си навличаш неприятности?**

Разбирам те. Но и ти се опитай да ме разбереш. — Изведнъж Армануш усети, че я плисва униние. Беше започнала да разкрива тайна след тайна и това отприщи чувството, че е сама в целия огромен свят — нещо, което знаеше открай време, но чакаше подходящ момент, за да си го признае. — **Вие, хора, сте родени в арменската общност и никога не ви се е налагало да доказвате, че се числите към нея. А аз, още откакто съм се родила, съм на вододела и постоянно се лутам между гордите си, но наранени арменски роднини и майка, истерично настроена против всички арменци. За да стана арменска американка като вас, първо трябва да открива**

арменското в себе си. Щом за това се иска да се върна в миналото, така да бъде, ще го направя, каквото и да кажат или да сторят турците.

Но как баща ти и роднините ти ще те пуснат в Турция? — попита Алекс Стоика, американец от гръцки произход, който живееше в Бостън и беше доволен от съдбата си, стига да бе заобиколен от хубаво време, вкусна храна и красиви жени. Като верен последовател на Зенон смяташе, че хората трябва да правят всичко възможно, за да не вървят срещу природата си, и да са доволни от онова, което имат. **Не мислиш ли, че роднините ти в Сан Франциско ще се тревожат?**

Дали щяха да се тревожат? Армануш се свъси, като си представи лелите и баба си. Знаеше, че ще си умират от притеснение.

За тяхно добро няма да научат. Скоро е пролетната ваканция, мога да прекарам и десетте дни в Истанбул. Татко ще си мисли, че съм в Аризона при мама. Мама пък ще си мисли, че съм още тук, в Сан Франциско. Изобщо не си говорят. А вторият ми баща не разговаря с роднините си в Истанбул. Няма как да ме разкрият. Това ще бъде тайна. Армануш присви очи срещу екрана, сякаш озадачена от думите, които е написала там. — Ако продължавам да звъня на мама всеки ден и през два-три дни на татко, всичко ще е под контрол.

Добър план! След като пристигнеш в Истанбул, можеш всеки ден да пращаш отчет в кафенето — предложи Лейди Пийкок/Сирамарк.

Еха! Ще ни бъдеш военен репортер — въодушеви се Анти-Кавърма, но никой не отговори на шегата и настъпи още по-дълго мълчание.

Армануш се облегна на стола. В притихналата нощ можеше да чуе как баща ѝ диша равномерно, а баба ѝ се върти в леглото. Усети как тялото ѝ се плъзга настрани, тъй като част от нея мечтаеше да седи тук цяла нощ, за да усети вкуса на безсънието, а другата част искаше да си легне и да потъне в дълбок сън. Изяде каквото беше останало от ябълката и усети прилив на адреналин от опасното решение.

Изключи нощната лампа и остана само на зърнестата светлина на компютъра. Точно се канеше да излезе от *Кафене „Константинополис“*, когато върху екрана се появи един ред:

Където и да те отведе вътрешното ти пътешествие,
много те моля, Мадам Моята-Прокудена-Душа, пази се и
не допускай турците да се държат зле с теб.

Беше Барон Багдасарян.

[26] Букв. „Турска улица“ (англ.). — Б.пр. ↑

[27] Арменската кауза (арм.). — Б. пр ↑

VII. ПШЕНИЦА

Ася Казанджъ се беше събудила преди цели два часа, но още се излежаваше под пухения юрган и докато слушаше безбройните звуци, каквито може да издава само Истанбул, умът ѝ старателно съставяше Личен манифест на нихилизма.

Член първи: Ако не намираш причина да обичаш живота, който живееш, не се преструвай, че обичаш живота, който живееш.

Обмисли го и реши, че ѝ харесва и може да го направи встъпление на своя манифест. Премина към втория член и точно тогава отвън на улицата някой удари спирачки. Веднага се чу как шофьорът ругае и крещи колкото му глас държи на пешеходец, изникнал изневиделица на пътя, за да прекоси кръстовището по диагонал, и то на червено. Човекът зад волана крещя и крещя, докато гласът му не бе погълнат от бученето на града.

Член втори: Преобладаващото мнозинство хора не мислят изобщо, а тези, които мислят, никога не се превръщат в преобладаващо мнозинство. Избери си страна!

Член трети: Ако не можеш да избереш, просто съществувай, бъди гъба или растение.

— Не мога да повярвам, че си в същото положение, в което те заварих преди половин час. Какво, по дяволите, правиш още в леглото,

мързелано! — възкликна леля Бану, която беше надзърнала, без да счита за нужно първо да почука. Днес сутринта беше с биещ на очи шал в такъв зашеметяващ отънък на червеното, че отдалеч главата ѝ приличаше на огромен зрял домати. — Докато те чакаме, Царице наша, изпихме цял самовар чай. Хайде, ставай! Не надушваш ли суджук на скара? Не си ли гладна?

Леля Бану не дочака отговор и затръшна вратата.

Ася промърмори, после придърпа юргана чак до носа си и се обърна на другата страна.

Член четвърти: Ако отговорите не те вълнуват, не задавай въпроси.

Сред обичайната суетня по време на закуска в почивните дни чуваше как от мъничкото кранче на самовара капе вода, как седемте яйца се варят трескаво в канчето, как резените суджук цвърчат върху скарата и някой сменя непрекъснато телевизионните канали и се прехвърля от анимационните филмчета на клипове с поп музика и от местните на международните новини. Не се налагаше Ася да надзърта, и така знаеше, че за самовара отговаря баба Гюлсум, а леля Бану пече суджук — след четирийсетте дни суфистко покаяние и успешното самообявяване за ясновидка, нечуваният ѝ апетит се беше върнал. Ася знаеше и че леля Фериде е тази, която сменя каналите, неспособна да избере един, в необятните простори на шизофреничната ѝ параноя имаше предостатъчно място за всички — анимационни филмчета, поп музика и новини по едно и също време, точно както тя се стремеше да преуспее в много неща в живота и накрая се проваляше във всички.

Член пети: Ако нямаш причина или възможност да постигнеш нещо, просто практикувай изкуството на утвърждаването.

Член шести: Ако нямаш причина или възможност да прилагаш изкуството на утвърждаването, просто бъди.

— Ася!!! — Вратата се отвори рязко и в стаята нахълта леля Зелиха със зелени очи, блеснали като две топчета нефрит. — Налага ли се да пращаме още пратеници до леглото ти, за да те накараме да дойдеш?

Член седми: Ако нямаш причина или възможност да бъдеш, просто търпи.

— Ася!!!

— Какво?!!! — отвърна тя и изпод завивките се показва главата ѝ — гарвановочерно къдраво кълбо от ярост.

Скачайки на крака, тя изрита теменужените пантофи до леглото си — не улучи единия, но пък успя да изстреля втория право върху тоалетката, където той удари огледалото и оттам се спусна като с парашут на пода. После придърпа хлабавото долнище на пижамата си по доста смешен начин, който, в интерес на истината, не постигна драматичния ефект, който целеше.

— За Бога, не мога ли да имам миг спокойствие в неделя сутрин?

— За съжаление на тази земя няма *миг*, който продължава два часа — напомни леля Зелиха, след като проследи с поглед потискащата траектория на пантофа. — Защо ми късаш нервите? Ако си обявила пуберски бунт, си позакъсняла, госпожичке, трябвало е да го вдигнеш най-малко преди пет години. Не забравяй, вече си на деветнайсет.

— Да, възрастта, когато си ме родила извънбрачно — ревна Ася — знаеше, че не трябва да е толкова жестока, но пак не се сдържа.

От прага леля Зелиха я изгледа с разочарованието на художник, заспал доволен, след като цяла нощ е пил и е творил, само за да се събуди на другата сутрин пред хаоса, който е създал на пияна глава. Колкото и горчиво да беше откритието, цяла минута тя не каза нищо. После устните ѝ потрепериха в мрачна усмивка, сякаш току-що бе установила, че лицето, което гледа, всъщност е собственото ѝ отражение в огледалото — почти същото, но и някак чуждо. Като характер дъщеря ѝ беше точно като нея, макар на външен вид да бе съвсем различна.

Ася проявяваше същия скептицизъм, същата неуправляемост, същото огорчение като Зелиха на нейните години. Още преди да се е

усетила, Зелиха беше прехвърлила на дъщеря си ролята на черната овца в семейство Казанджъ. За щастие поне засега Ася не изглеждаше уморена от света и сърдита на всички, бе прекалено млада за всичко това. Но изкушението да срине до основи зданието на собственото си битие беше тук, леко проблясащо в очите ѝ, сладкото привличане на саморазрушението, от което страдат само прекалено изтънчените и родените под влиянието на Сатурн.

Колкото до външния вид, леля Зелиха виждаше съвсем ясно, че Ася почти не прилича на нея. Тя не беше и вероятно никога нямаше да стане красива жена. Не че имаше нещо сбъркано в лицето и тялото ѝ. Гледани поотделно, всички части си бяха точно каквито трябва: точният ръст и тегло, точната гарвановочерна къдрава коса, точната брадичка... но заедно те образуваха съчетание, на което сякаш липсваше нещо. Ася не беше и грозна, никак даже. По-скоро бе средно хубава, с приятен вид, който обаче не остава в съзнанието. Лицето ѝ беше съвсем обикновено и мнозина, които я виждаха за пръв път, имаха чувството, че я познават отнякъде. Тя беше неповторимо обикновена. На този етап най-големият комплимент, който можеше да получи, бе не „красива“, а „миловидна“, което би било прекрасно, но за съжаление тя изживяваше етап от живота си, в който последното, с което иска да я свързват, беше „миловидността“. След двайсет години щеше да възприема тялото си различно. Ася беше от жените, които, макар и не хубави в тийнейджърска възраст или пък привлекателни като млади, стават доста красиви на средна възраст, стига да издържат дотогава.

За беда Ася не бе благословена и с грамче вяра. Беше прекалено саркастична, че да се довери на хода на времето. Беше истински огън отвътре, без ни най-малка вяра в справедливостта на божествения ред. И в това отношение приличаше не на друг, а на своята майка. С такава природа и в такава разположение на духа, бе изключено да прояви търпение и с почит да чака деня, в който животът ще промени тялото ѝ в нейна полза. Леля Зелиха виждаше ясно, че мисълта за посредствения външен вид не дава мира на младото сърце на дъщеря ѝ. Де да можеше да ѝ каже, че красавиците привличат най-големите негодници. Де да можеше да ѝ обясни какъв късмет е извадила, че не се е родила прекалено красива, че всъщност и мъжете, и жените ще се

отнасят по-благосклонно към нея и животът ѝ ще бъде по-добър, да, много по-добър, без прелестите, за които сега копнее толкова силно.

Пак без да казва и дума, леля Зелиха отиде при тоалетката, взе пантофа и го сложи заедно с другия пред босите крака на дъщеря си. После застана пред разбунтувалото се момиче, което тутакси вдигна брадичка и изправи гръб в позата на горд военнопленник, който е предал оръжието, но със сигурност не и достойнството си.

— Да вървим! — заповяда леля Зелиха.

Мълчешком, майка и дъщеря се отправиха към всекидневната.

Разтегателната маса беше отдавна приготвена за закуска. Колкото и да беше нацупена, Ася неволно забеляза, че подредена така, масата пасва перфектно, почти живописно, на огромния червеникав килим, грейнал отдолу със сложния си флорален мотив и коралови краища. Точно като килима отдолу, и масата изглеждаше като изрисувана с цветни орнаменти. Имаше черни маслини, зелени маслини с червена чушка, бяло сирене, топено сирене, козе сирене, варени яйца, медени пити, биволска сметана, домашен мармалад от кайсии, домашно сладко от ягоди и домати с джоджен и зехтин във фаянсови купички. Откъм кухнята ухаеше силно на току-що опечен бюрек — бяло саламурено сирене, спанак, масло и магданоз като пълнеж между точените кори.

Сега вече на деветдесет и шест години, Маминка седеше в другия край на масата и държеше чаша за чай, по-тънка и от нея. Гледаше захласнато и малко озадачено канарчето, което цвърчеше в кафеза при балконската врата, сякаш го бе забелязала едва сега. А може и да го беше забелязала едва сега. Беше навлязла в петия стадий на алцхаймер и вече бъркаше и най-познатите лица и факти от живота си.

Миналата седмица например, към края на следобедната молитва, Маминка се беше навела, бе долепила чело до килимчето за сажда^[28] и беше забравила какво се прави след това. Най-неочаквано думите от молитвата, която трябваше да изрече, се бяха нанизали на дълга верига от букви и две по две се бяха изнесли — като космата черна гъсеница с прекалено много крака, че да бъдат преброени. След малко гъсеницата беше спряла, беше се обърнала и беше махнала на Маминка отдалеч с краче, сякаш хваната между стъклени стени, толкова ясна, а въпреки това недосегаема. Объркана и замаяна, Маминка бе продължила да седи там, без да се помръдва и без да продумва нищо, с лице към

Кибла^[29], залепена за килимчето, с молитвена кърпа на главата и с кехлибарената броеница в ръка, докато накрая някой не забележа какво става и не я вдигна.

— Как беше нататък? — бе попитала ужасена Маминка, след като я сложиха да легне на канапето и пъхнаха под главата ѝ мека възглавница. — На килимчето трябва да кажеш: Subhana rabbiyal-ala^[30]. Трябва да го повториш поне три пъти. Аз го направих. Казах го три пъти. Subhana rabbiyal-ala. Subhana rabbiyal-ala. Subhana rabbiyal-ala — бе изрекла тя думите като в транс. — И после какво? Как беше нататък?

Когато Маминка зададе въпроса, по една случайност до нея бе леля Зелиха. Тъй като нямаше опит в намаз^[31] и изобщо във верските неща, тя не разбра какво ѝ говори баба ѝ. Но искаше да ѝ помогне, да притъпи по някакъв начин болката на старицата. Затова взе Свещения Коран и започна да го разлиства, докато не намери стихове с някакво подобие на утеха:

— Виж какво пише тук. „Щом се призове за молитвата в петъчния ден, устремете се към споменаването на Аллах... И щом молитвата завърши, разпръснете се по земята и търсете благодат от Аллах, и често споменавайте Аллах, за да сполучите.“^[32]

— Какво ми говориш? — примига Маминка, по-объркана отвсякога.

— Говоря ти, че молитвата вече е свършила по един или друг начин и вече можеш да спреш да мислиш за нея. Тук пише така, нали? Ела, Маминко, разпръсни се по земята... и вечеряй с нас.

Беше се получило. Маминка бе престанала да се притеснява за думите, които е забравила, и бе вечеряла спокойно с тях. Въпреки това напоследък такива неща се случваха тревожно често. Притихнала и затворена в себе си, Маминка понякога забравяше най-елементарни неща, включително къде се намира, кой ден от седмицата е и кои са непознатите, насядали на масата заедно с нея. Но друг път бе трудно да повярваш, че е болна, умът ѝ беше бистър и ясен като току-що лъснато венецианско стъкло. Тази сутрин бе трудно да се каже. Прекалено рано да се каже.

— Добро утро, Маминко! — възкликна Ася, докато тътрузеше към масата теменужени крака, най-после си беше измила лицето и зъбите.

Надвеси се над старицата и я млясна и по двете бузи.

Още откакто беше малка, от всички жени в семейството Маминка заемаше най-специално място в сърцето ѝ. Ася я обичаше дълбоко. За разлика от някои други в къщата Маминка знаеше да обича, без да задушава. Никога не натякваше, не досаждаше и не се заяждаше. Закриляше, без да проявява собственически чувства. От време на време пускаше тайно в джобовете на Ася осветени с молитва зърна пшеница — против уроки. Освен да води кръстоносни походи против уроките, онова, което правеше най-добре и най-често, беше да се смее — до деня, когато болестта ѝ започна да се развива. Навремето двете с Ася се смееха много: Маминка надаваше дълъг водопад от сладкогласни звуци, а Ася прихваше внезапно с кънтящ кикот. Сега — макар и силно разтревожена от състоянието на прабаба си, Ася зачиташе независимото царство на амнезията, в което Маминка навлизаше понякога, нали на нея самата постоянно ѝ отказваха независимост. Колкото повече старицата се отдалечаваше, толкова по-близо до нея се чувстваше момичето.

— Добро утро на красивата ми правнучка — отвърна Маминка, впечатлявайки всички с яснотата на паметта си.

Леля Фериде, която стискаше в ръка дистанционното на телевизора, изчурулика, без да я поглежда:

— Намусената принцеса се събуди най-после.

Каза го весело, въпреки че в гласа ѝ се доловиха назидателни нотки. Днес сутринта се беше изрусила почти до пепеляво. Сега вече Ася знаеше, че такива крайни промени в косата издават крайни промени и в настроението на леля Фериде. Тя я огледа — за признаци на лудост. Не откри никакви, ако не броим това, че леля Фериде явно беше погълната от телевизора и гледаше прехласната някакъв ужасно бездарен поп певец, който се въртеше в танц, прекалено смехотворен, за да е истински.

— Знаеш, че трябва да се приготвиш, довечера пристига гостенката — напомни леля Бану, като влезе във всекидневната с тепсията бюрек, който беше извадила току-що от фурната, личеше, че е доволна, задето си е подсигурила дневната доза въглехидрати. — Трябва да приготвим къщата, преди да е пристигнала.

Ася се опита да изтика с крак Султан Пети от капещото кранче и след като си наля чаша чай от изпускащия пара самовар, попита глухо:

— Какво толкова се вълнувате всички от тази американка?

Отпи от чая колкото да се смръщи и да се огледа за захарта: една, две... тя сложи в мъничката чашка цели пет бучки.

— В какъв смисъл какво толкова се вълнуваме? Тя ни е гостенка! Идва от другия край на планетата.

Леля Фериде протегна напред ръка като за нацистки поздрав, за да покаже къде и колко далеч е другият край на планетата. Мисълта за планетата придаде на гласа ѝ развълнуван тембър, тъй като в съзнанието ѝ за миг блесна картата на циркулацията в атмосферата и световните океани. Последния път я беше виждала на хартия още в гимназията. Никой и не подозираше, но бе научила картата наизуст — до най-малките подробности, и до днес тя се бе врязала в паметта ѝ — ярка, като в първия ден, когато я беше разглеждала.

— И най-важното, е пратена от вуйчо ти — намеси се и баба Гюлсум, която упорито отстояваше славата си на прероден Иван Грозни.

— *Вуйчо* ми ли? Кой вуйчо? Онзи, когото и досега не съм виждала? — Ася опита чая. Още горчеше. Тя пусна вътре още една бучка захар. — Ей, я се събудете всички! Мъжът, за когото говорите, не ни е посещавал от деня, в който е стъпил на американска земя. Единственото, което сме получавали като доказателство, че още е жив, са пощенски картички с пейзажи от Аризона — изрече момичето с отровен поглед. — Кактус под слънцето, кактус на здрачаване, кактус с морави цветове, кактус с червени птички... Този тип не си прави труда дори да смени вида на картичките.

— Праща и снимки на жена си — добави леля Фериде, за да има справедливост.

— Чудо голямо, като ги праща. Тантуреста руса жена, която се усмихва пред къщата си, където, между другото, не са ни канили никога, тантуреста руса жена, която се усмихва пред Големия каньон, тантуреста руса жена, която се усмихва с мъртъв койот на верандата, тантуреста руса жена, която се усмихва, докато прави палачинки в кухнята... Не ви ли писна всеки месец да ви праща тази напълно непозната жена в различни пози? И защо изобщо тя ни се усмихва? В името на Аллах, та ние дори не сме се запознавали с нея!

Ася загълта чая, без да обръща внимание, че още е връл.

— Не е безопасно да пътуваш. По пътищата дебнат всякакви опасности.

Самолетите ги отвлечат, колите се блъскат... дори влаковете се преобръщат. Вчера осем души са загинали в катастрофа на Егейско море — отбеляза леля Фериде.

Тъй като не успя да улови ничий поглед, очите ѝ започнаха да описват нервни кръгове по масата, докато не попаднаха на черната маслина в чинията ѝ.

Всеки път, щом леля Фериде започнеше да съобщава ужасните новини от третите страници на турските таблоиди, всички потъваха в неловко мълчание. Този път не беше по-различно. В спусналата се тишина баба Гюлсюм се свъси, притеснена, че черният сина ѝ. Леля Бану придърпа краищата на кърпата за глава, леля Джеврийе се помъчи да си спомни що за животно е „койотът“, но тъй като двайсет и четирите години в учителската професия я бяха направили страхотна с отговорите и точно толкова слаба с въпросите, не се осмели да попита, Маминка престана да си боцка от суджука в чинията си, а леля Фериде се опита да се сети за какви други злополуки е чела, но вместо още зловещи новини си спомни яркосиньото сомбреро, което онази американка, жената на Мустафа, носеше на една от снимките — ако успееше да си намери нещо подобно в Истанбул, нямаше изобщо да го сваля от главата си. Междувременно никой не забеляза, че изведнъж върху лицето на леля Зелиха се е изписала скръб.

— Дайте да не си затваряме очите за истината! — призова уверено Ася. — През всичките тези години сте боготворили вуйчо Мустафа като единствения ненагледен син в семейството, а в мига, в който е отлетял от гнездото, той ви е забравил. Толкова ли не виждате, че не дава пет пари за роднините си? Защо тогава да означава нещо за нас?

— Заето е момчето — възрази баба Гюлсюм. Истината беше, че предпочиташе сина си, понеже той ѝ беше само един, а не дъщерите си, които бяха много. — Не е лесно да си в чужбина. Америка е далеч.

— Да, разбира се, далеч е, особено ако трябва да преплуваш Атлантическия океан и да пресечеш пеша целия европейски континент — заяви Ася и отхапа от парчето сирене, за да ѝ мине опареният от чая език. За нейна изненада сиренето наистина беше вкусно, меко и солено, както го обичаше. Видя ѝ се малко трудно едновременно да се

заяжда и да се наслаждава на храната, затова замълча за малко и задъвка нервно.

Леля Бану се възползва от краткото затишие и се впусна да разказва нравоучителна история — както винаги във време на беда. Разправи им за човека, който решил да тръгне и да обикаля надлъж и шир света, само и само да избяга от смъртта. Скитал се на север и на юг, на изток и на запад — накъдето му видят очите. Веднъж по време на едно от многобройните си пътешествия, най-неочаквано се натъкнал на ангела на смъртта Азраил в Кайро. Азраил го пронизал с тайнствен поглед. Не казал нищо, нито тръгнал след него. Човекът напуснал тутакси Кайро и започнал да пътува, без да спира никъде, докато не стигнал до сънливо градче в Китай. Жаден и уморен, нахълтал в първата кръчма, която му се изпречила пред очите. Там, до масата, на която го отвели, седял Азраил — чакал го търпеливо, този път с облекчение върху лицето. „Много се изненадах, когато се натъкнах на теб в Кайро — рекъл той грубо на мъжа, — защото съдбата ти казваше, че трябва да се срещнем тук, в Китай.“

Ася знаеше историята наизуст, както знаеше и многото други истории, които се разказваха под този покрив отново и отново. Това, което не проумяваше и едва ли щеше някога да проумее, е какво удоволствие изпитват лелите ѝ от това да разказват нещо, чиято развързка вече се знае. Въздухът във всекидневната натежа от усещане за уют, за прекалена сигурност, запечатан от повтаряща се рутина, сякаш животът беше дълга, непрекъсвана от нищо репетиция и всеки си знаеше текста. През следващите минути, докато жените наоколо скачаха напосоки от тема на тема и всяка история даваше тласък за следващата, Ася се оживи и вече изобщо не приличаше на момичето от по-рано същата сутрин. Понякога самата тя се объркваше от собствената си непоследователност. Как изобщо можеше да се нахъсва така срещу хората, които обичаше най-много? Настроенията ѝ приличаха на йо-йо, скачаха нагоре и надолу — ту ядосани, ту спокойни. В това отношение също приличаше на майка си.

През отворения прозорец проникна монотонния глас на продавач на симид, извисил се над разговора в стаята. Леля Бану се спусна натам и подаде глава.

— Симидчийо! Симидчийо! Насам! — провикна се тя. — По колко ги даваш?

Не че не знаеше по колко са симидите, със сигурност знаеше. Въпросът бе не толкова питане, колкото надлежно изпълнен обред. Затова, още щом въпросът излезе от устата ѝ, леля Бану продължи със следващия ред, без да изчака мъжът да отговори:

— Добре тогава, дай ни осем.

Всяка неделя на закуска те купуваха по осем симида — по един за всеки в семейството и още един — за липсващия роднина, който бе далеч оттук.

— О, миришат страхотно! — грейна леля Бану, след като се върна на масата — носеше симидите в двете си ръце като цирков акробат, готов да жонглира с обръчи.

Сложи по един на всеки, разпръсквайки сусамовите семена навсякъде. Видимо успокоена сега, след като се бе запасила с въглехидрати, тя започна да ги поглъща, като ядеше симид с бюрек и бюрек с хляб. Но много скоро — явно получи киселини или пък тъжно прозрение, защото се свъси както когато съобщаваше на някоя клиентка, че картите таро вещаят лоши събития.

— Зависи как възприемаш нещата — вдигна вежди леля Бану, оповестявайки така значимостта на съобщението, което се канеше да направи.

— Имало едно време... в Османската империя двама кошничари. И двамата се трудели с пот на чело, но единият имал вяра, а другият все се мусел. Веднъж в селото дошъл султанът. Казал им: „Така и така, ще напълня кошниците ви с пшеница и ако се грижите добре за нея, зърната ще се превърнат в жълтици“. Първият кошничар приел с радост предложението и си напълнил кошниците. Вторият, и той такъв кисел като теб, отказал подаръка на великия султан. Знаеш ли какво станало накрая?

— Разбира се, че знам — отвърна Ася. — Как мога да не знам края на разказ, който съм чувала поне сто пъти? Виж, ти обаче не знаеш колко вредят такива разкази на креативността на децата. Заради тази смехотворна история, преди да тръгна на училище, спях с пшенична слама под възглавницата с надеждата на другата сутрин да се е превърнала в жълтица. И после какво? Тръгвам на училище. Един прекрасен ден казвам на другите деца, че ще забогатея с моята пшеница, която ще се превърне в злато, и тутакси се оказвам прицел на всяка тъпа шегичка в класа. Превърна ме в идиот.

От всички удари и рани, които Ася бе получила като малка, най-горчиво в паметта ѝ се беше врязала именно случката с пшеницата. Точно тогава тя чу отново думата, която щеше да я съпровожда през годините нататък, винаги тогава, когато най-малко го очаква: „Копеле!“. До случката с пшеницата в първи клас беше чувала думата „копеле“ само веднъж и не ѝ беше обърнала особено внимание главно защото не знаеше какво означава. Съучениците ѝ побързаха да поправят тогавашното ѝ неведение. Но тази част от историята тя запази за себе си и само си наля още чай — изгарящ и парещ.

— Виж какво, Ася, на нас можеш да ни се цупиш колкото искаш, но когато пристигне гостенката, се въздържай и се дръж мило с нея. Английският ти е по-добър от моя, по-добър и от този на останалите в семейството.

Това изявление на леля Бану не бе от най-скромните, тъй като от него излизаше, че тя поназнайва английски, което изобщо не отговаряше на истината. Е, да, беше го учила в гимназията, но каквото и да бе научила, го беше забравила. Тъй като за изкуството на ясновидството не се изискваха чужди езици, леля Бану никога не бе смятала за нужно да учи английски. Колкото до леля Фериде, тя изобщо не беше проявявала интерес към този език и в училище бе предпочела немския. Но тъй като това беше съвпаднало с времето, когато тя изгубила интерес към всички предмети, освен географията, и нейният немски не бе отбелязал особен напредък. Маминка и баба Гюлсюм не влизаха в класацията и така оставаха само леля Зелиха и леля Джеврийе, които знаеха английски колкото да се прехвърлят от нивото за начинаещи на равнище за средно напреднали. С това уточнение все пак имаше огромна разлика в познанията по английски на двете лели. Леля Зелиха говореше всекидневен английски, изпъстрен със сленг, идиоми и жаргон, които практикуваше почти всеки ден с чужденците, посещаващи ателието за татуировки, докато леля Джеврийе говореше застинал във времето, граматически правилен учебникарски английски, какъвто можеш да усвоиш само и единствено в гимназията. Правеше разлика между прости, съставни и сложно съчинените изречения, можеше да посочи кое е подчинено определително, подчинено подложно и сказуемноопределително изречение и дори да открие грешките в употребата и мястото на

обстоятелствените пояснения в синтактичния строеж, но не можеше да говори.

— Затова, скъпа, ще ѝ превеждаш. Ще пренасяш нейните думи до нас и нашите — до нея. — Леля Бану присви очи и се свъси в опит да намекне колко значимо е онова, което ѝ предстои да оповести. — Ти ще свържеш Изтока и Запада — като мост, разпрострял се над културите.

Ася сбърчи нос, сякаш току-що е надушила в къщата ужасна смрад, която усеща единствена тя, и стисна устни, все едно казваше: „Иска ти се!“.

Никой и не забеляза, че през това време Маминка е станала от стола и е отишла при пианото, на което не беше свирено от години. Понякога използваша затворения капак като помощна масичка за чиниите и съдовете, за които нямаше място на масата.

— Прекрасно е, че двете сте връстнички — каза в заключение на монолога си леля Бану. — Ще се сприятелите.

Ася я погледна с подновено любопитство — питаше се дали някога тя ще престане да я възприема като дете. Когато беше малка, ако у тях доведяха друго дете, лелите ги слагаха заедно и се разпореждаха:

— А сега играйте! Сприятелете се!

Това, че са от една възрастова група, вече от само себе си означаваше, че трябва да се разбират — връстниците, кой знае защо, се възприемаха като плочки от пъзел, от които се очаква, че, сложени една до друга, ще се свържат в завършено цяло.

— Ще бъде вълнуващо. А когато тя се прибере в страната си, можете да си пишете — изгука леля Джеврийе.

Вяръваше силно в приятелството, поддържано с писма. Като учителка на републиканския режим в Турция смяташе, че дори и да е най-обикновен човек, всеки турски гражданин има дълга да е горд представител на своята татковина пред целия свят. А каква по-добра възможност да го направиш от едно международно приятелство, поддържано с писма?

— Вие двете ще си разменяте писма между Сан Франциско и Истанбул — прошепна леля Джеврийе едва ли не на себе си. И тъй като за нея бе направо немислимо да си пишеш с непознат без образователна цел, тя се впусна в лекция за скритата педагогическа

полза от такова начинание: — Ние, турците, имаме един проблем — непрекъснато не ни разбират, тълкуват ни погрешно. Хората на Запад трябва да проумеят, че нямаме нищо общо с арабите. Това тук е съвременна светска държава.

Най-неочаквано леля Фериде увеличи звука на телевизора и всички се разсеяха от новия турски поп клип. Ася плъзна очи към певицата, която приличаше на клоун, и забеляза, че прическата ѝ е някак позната, ама много позната. Погледът ѝ започна да се мести от екрана към леля Фериде и обратно и чак сега Ася разбра откъде е дошло вдъхновението за новата прическа.

— Мозъците на повечето американци са промити от гърците и арменците, които за беда са отишли в Съединените щати преди турците — продължи леля Джеврийе. — Затова са подведени и смятат, че Турция е страната на „Средноцен експрес“. Ти ще покажеш на това американско момиче колко красива е държавата ни и ще допринесеш за международната дружба и културно разбирателство.

Ася въздъхна с отчаяно изражение на лицето и сигурно щеше малко или много да си остане така, ако най-възрастната ѝ леля не бе продължила безмилостно.

— И не само това, благодарение на нея ще подобриш английския си и може би ще я научиш на турски. Какво прекрасно приятелство, нали? Не мислиш ли?

Приятелство... При тази дума Ася се изправи и грабна недоядения симид — смяташе да излезе и да отиде при истински приятели.

— Къде отиваш, госпожичке? Закуската още не е приключила — каза леля Зелиха. — Отваряше уста за пръв път, откакто бяха седнали на масата.

Шест дни в седмицата се трудеше от дванайсет до девет вечерта сред суматохата в ателието за татуировки и повече от всички други в семейството се наслаждаваше на сънената мудност по време на закуска в неделните утрини.

— Има Фестивал на китайското кино — отвърна Ася, като се постара да изглежда сериозна и искрена, от което гласът ѝ прозвуча малко напрегнато. — Един от преподавателите помоли в края на тази седмица да видим някой от филмите и после да напишем нещо като рецензия.

— Ама че домашно! — вдигна вежда леля Джеврийе, която винаги посрещаше на нож новаторския педагогически подход.

Но леля Зелиха не го направи на въпрос.

— Добре тогава, върви да си гледаш китайския филм — кимна тя. — Но не закъснявай, госпожичке. Искам те вкъщи преди пет. Довечера ще ходим да вземем гостенката от летището.

Ася грабна хипарската чанта и забърза към вратата. Точно преди да прекрачи прага обаче, чу звук, какъвто изобщо не бе очаквала. Някой свиреше на пианото. Свенливи, плахи ноти, търсеци отдавна изгубена мелодия.

От лицето ѝ пролича, че се е досетила, когато прошепна на себе си:

— Маминка!

* * *

Маминка беше родена в Солун. Била е съвсем малка, когато се преселила заедно с майка си, вдовица, в Истанбул. Било през 1923 година. Няма как да сбъркаш времето, когато е пристигнала в града, защото то съвпаднало с обявяването на съвременната Турска република.

— Вие с републиката дойдохте заедно в града. Чаках ви отчаяно и двете — казал ѝ влюбено след години нейният мъж Ръза Селим Казанджъ. — И двете сложихте завинаги край на старите режими — едната в държавата, а другата в дома ми. Когато дойде при мен, животът стана по-светъл.

— Когато дойдох при теб, беше тъжен, но силен. Донесох ти радост, а ти ми вдъхна сила — отвърнала Маминка.

Маминка всъщност била ненагледно хубава и весела и когато навършила шестнайсет години, за жена я искали толкова много мъже, че ако се наредели на опашка, тя щяла да се проточи от единия чак до другия край на моста Галата. Сред всички кандидати, почукали на вратата ѝ, имало само един, към когото тя изпитвала симпатии още от мига, в който го зърнала иззад дантелената завеса: представителен висок мъж на име Ръза.

Бил с гъста брада и тънки мустаци, с големи сериозни тъмни очи и бил най-малко трийсет и три години по-възрастен от нея. Имал един брак и се мъляло, че съпругата му, коравосърдечна жена, го била зарязала заедно със сина им. След предателството ѝ той дълго отказвал да се ожени повторно, въпреки че бил останал сам с невръстно дете — предпочитал да живее сам-самичък в голямата семейна къща. Стоял си в нея, množал богатството си, което дялял с приятели, и омразата, която пазел за враговете си. Бил предприемач, проправил сам пътя си, първо бил казанджия, занаятчия, после проявил благоразумието да се заеме в точното време и на точното място с изработката на знамена. През двайсетте години на ХХ век младата Турска република още преливала от плам, а ръчният труд, колкото и да го превъзнасяла държавната пропаганда, не носел пари. Новата власт имала нужда от учители, които да превърнат учениците си в турци родолюбци, от финансисти, които да помогнат за създаването на национална буржоазия, и от производители на знамена, които да украсят с турски флагове цялата страна, но със сигурност нямала нужда от казанджия. Така Ръза Селим се заел да прави знамена.

Но макар новото поприще да му донесло планини от пари и влиятелни приятели, през 1925 година, когато по новия Закон за фамилните имена всички турски граждани били задължени да имат и фамилия, Ръза Селим пожелал да бъде наричан с името, останало от първия му занаят — *Казанджъ*.

Въпреки че изглеждал добре и определено бил заможен, заради възрастта и травмата от първия си брак (не се знае защо първата му жена го е изоставила, може би е извратеняк — шушукали жените) Ръза Селим Казанджъ бил един от последните мъже на земята, на които майката на Маминка би дала ненагледната си дъщеря за жена. Със сигурност имало по-добри кандидати. Но въпреки упоритите възражения на майка си Маминка отказала да слуша друг освен сърцето си. В тъмните очи на Ръза Селим Казанджъ имало нещо, от което Маминка разбрала — не с разума, а с шестото си чувство, — че на него му е дадено качество, с каквото могат да се похвалят малцина на този свят: способността да обича друг повече от себе си. Макар че била съвсем неопитна и млада — едва на шестнайсет години, Маминка била достатъчно разумна, за да знае какво изключително блаженство ще бъде да я обича и обожава мъж с такава дарба. Очите на Ръза

Селим Казанджъ били нежни и искрящи, точно като гласа му — у него имало нещо, което карало човек да се чувства в безопасност, ценен и защитен дори сред вихрушката наоколо. Този мъж не бил дезертър.

Но Маминка била привлечена от него не само заради това. Всъщност била заинтригувана от историята му много преди да почувства влечение към самия мъж. Долавяла, че душата му е дълбоко наранена от дезертърството на първата му жена. Тя със сигурност можела да излекува тези рани. Така де, жените с радост се запретват да заличават пораженията, нанесени от друга. На Маминка не ѝ трябвало много време, за да вземе решение. Щяла да се омъжи за този човек и никой, дори съдбата, не била в състояние да я разубеди.

Маминка вярвала интуитивно на Ръза Селим Казанджъ, а той на свой ред щял да доказва до сетния си дъх, че го е заслужил. Русата синеока жена, дошла при него не както подобава — с чеиз, а със снежнобяла пухкава котка, щяла да се превърне в радостта на живота му. Няколко ден, в който той да отказвал да изпълни желанията ѝ, без значение колко капризни. Не така обаче стояли нещата с момченцето в къщата, което по онова време било на шест години: Левент Казанджъ така и не приел Маминка за майка. Години наред ѝ правел напук и ѝ се присмивал и детството му приключило с потискана горчилка, ако детството изобщо може да приключи, когато носиш в себе си такова огорчение.

Във време, когато бракът без деца бил ако не признак на нелечима болест, то със сигурност кошунство, Маминка и Ръза Селим Казанджъ останали без деца. Не защото той бил много стар, а защото в началото Маминка била прекалено млада и не изгаряла от желание да гледа деца, а после, когато променила мнението си, Ръза Селим просто вече бил в напреднала възраст. Левент Казанджъ останал единствено дете, което да продължи рода, звание, от което не се радвал особено.

Макар и натъжена и обидена от враждебното отношение на заварения си син, Маминка била жизнерадостно общително момиче с голямо въображение и още по-голям списък с желания. На този свят имало неща, далеч по-интересни от това да гледаш деца, например да се научиш да свириш на пиано. Не след дълго на видно място във всекидневната вече проблясвало пиано „Бентли“, произведено от английската „Стауд Пиано ООД“. Именно на него Маминка започнала да взима уроци от първия си учител — руснак белогвардеец и

музикант, избягал от болшевишката революция и установил се за постоянно в Истанбул. Маминка била най-добрата му ученичка. Притежавала не само таланта, но и постоянството да превърне пианото в свой пожизнен спътник, а не просто в мимолетно увлечение.

Най-любими ѝ били Рахманинов, Бородин и Чайковски. Именно тези композитори предпочитала, когато останела сама в къщата и свирела за свое удоволствие, с Паша Първи върху скута. Но ако свирела за гости, избирала произведения от съвсем различен репертоар. Западен: Бах, Бетховен, Моцарт, Шуман, и най-вече Вагнер в специалните случаи, когато им гостували високопоставени държавни служители и изтънчените им съпруги. След вечерята мъжете се събирали с чаши в ръка при камината, за да бистрят световната политика. В края на двайсетте години времената били такива, че националната политика можела само да се одобрява и подкрепя, колкото по-гръмогласно, толкова по-добре, защото и стените имали уши. Затова, възникнала ли необходимост от истинско обсъждане, новият политически и културен елит на Турската република тутакси превключвал на световната политика, която сама по себе си била пълна каша и затова винаги било интересно да говорят за нея.

През това време дамите се струпвали в другия край на къщата и както държали кристалните чаши с мента, си оглеждали тоалетите. В дамския сектор имало два вида жени, които се различавали коренно: кариеристките и съпругите.

Кариеристките били жени другарки, *самото възплъщение на новата туркиня*: идеализирани, превъзнасяни и защитавани от реформаторския елит. Сред тях имало адвокатки, учителки, съдийки, директорки на предприятия, чиновнички, учени... За разлика от майките си те не се ограничавали с дома и имали възможност да се издигнат в обществената, стопанската и културна йерархия, стига да се откажат преди това от женствеността и сексуалността си. Най-често се обличали в костюми в кафяво, черно и сиво, цветовете на целомъдрието, скромността и верността. Подстригвали се късо, ходели без грим и накити. Движели се в тела, лишени от женственост и полова принадлежност. И всеки път, когато съпругите се кикотели в дразнещо женски стил, кариеристките стискали с пръсти кожените чантички, които държали под мишница, сякаш в тях имало свръхповерителна информация и те са дали дума да я защитават,

каквото и да се случва. Съпругите, обратно — идвали на тези вечери в атлазени официални рокли в бяло, бледорозово и пастелносиньо, оттенъците на женствеността, невинността и уязвимостта. Не харесвали особено кариеристките, които смятали по-скоро за „другарки“, отколкото за жени, а те, от своя страна, също не ги харесвали и гледали на тях по-скоро като на „наложници“, отколкото на жени. В крайна сметка никой не смятал никого за достатъчно „жена“.

Засилело ли се напрежението между другарките и наложниците, Маминка, която не се причислявала към никоя от двете групи, давала тайно знак на прислужницата да поднесе ментов ликьор в кристални чаши и бадемови пасти в сребърни чинии. Била установила, че само тези две неща са в състояние да успокоят нервите на всяка туркиня в стаята, от който и лагер да е тя.

По-късно Ръза Селим Казанджъ викал жена си и я молел да посвири за почетните гости на пианото. Маминка не отказвала никога. Освен западни композитори изпълнявала национални песни, преливащи от пламенно родолюбие. Гостите я поздравявали и ѝ ръкопляскали. През 1933 година, когато в чест на десетата годишнина бил написан „Републиканският марш“, се наложило тя да го свири отново и отново. Той звучал навсякъде и кънтял в ушите им, докато спели. В ония години дори пеленачетата били приспивани в люлките с този сърцат ритъм.

И така, по време, когато благодарение на социалните реформи туркините изживявали коренни промени в обществената сфера, Маминка се радвала на своя собствена независимост в частната сфера на дома си. Интересът ѝ към пианото не угаснал, но въпреки това много скоро тя съставила списък с нови развлечения. Така през следващите години научила френски, написала разкази, които така и не били издадени, станала много добра в различни техники на маслената живопис, гиздела се с лъскави обувки и атлазени бални рокли, влачела мъжа си по танци, устройвала шумни увеселения и нито ден не се захванала да върши къщната работа. Каквото и да поискала веселата му съпруга, Ръза Селим Казанджъ го изпълнявал начаса. Обикновено бил сдържан човек, който уважавал другите и се откроявал с острото си чувство за справедливост. Но подобно на мнозина, направени по същия калъп, и той не можел да се възстанови съвсем, след като

веднъж вече бил прекършен. Затова имало един въпрос, който изваждал наяве лошотията в него — първата му жена.

Дори след години, всеки път щом Маминка случайно попитала нещо за нея, Ръза Селим Казанджъ се затварял в себе си, млъквал, а очите му помръквали от нетипична сянка.

— Що за жена ще зареже сина си? — възкликвал и лицето му се сбръчквало от ненавист.

— Ама не ти ли е любопитно какво е станало с нея? — подпитвала Маминка, после се приближавала, сядала върху коленете на мъжа си и започвала да го милва нежно по брадичката, сякаш да го убеди да погледне въпроса в лицето.

— Изобщо не ме вълнува съдбата на тази пачавра — застивал Ръза Селим Казанджъ, без изобщо да си прави труда да понижи глас, та синът му да не чуе как хули майка му.

— С друг ли е избягала? — не мирясвала Маминка, макар да знаела, че е прекрачила границата, била убедена, че няма да разбере къде е границата, ако не я прекрачи.

— Защо си пъхаш носа в неща, които не ти влизат в работата? — тросвал се в отговор Ръза Селим Казанджъ. — Какво, да не искаш и ти да направиш като нея?

Така Маминка разбрала къде минава границата ѝ.

Ако не броим миговете, когато се повдигал въпросът за първата жена, през следващите години животът им течал мирно и кротко. В разбирателство и уют. И това си било необичайно, ако отчетем, че семействата наоколо били всякакви, но не и такива. Доволството им пораждало завист сред роднини, приятели и съседи. Те се бъркали за щяло и нещяло. Най-подходяща тема било бездетието на двойката. Мнозина се опитвали да убедят Ръза Селим Казанджъ да се ожени за друга, докато не е станало късно. По новия граждански закон многоженството било забранено, затова щяло да се наложи да се разведе със сегашната си съпруга, която, както вече подозирали всички, била или ялова, или болшевичка. Ръза Селим Казанджъ не давал ухо на такива съвети.

В деня, когато починал — съвсем неочаквано, както поколения мъже в рода Казанджъ, Маминка за пръв път в живота си повярвала в уроките. Била убедена, че погледите на завистниците са проникнали

през стените на конака им, където иначе царяло блаженство, и са погубили мъжа ѝ.

Днес тя не помнеше почти нищо от това. Докато сбръчканите ѝ кокалести пръсти галеха старото пиано, дните ѝ с Ръза Селим Казанджъ проблясваха в далечината като слаб дървен фар, който грешно направлява мислите ѝ из бурните води на алцхаймера.

* * *

На диван в ремонтиран апартамент с изглед към кулата Галата, в квартал, където улиците не знаеха сън и калдъръмът пазеше много тайни, под лъчите на залеза, отразен от прозорците на порутените сгради, и сред писъците на чайките лежеше Ася Казанджъ. Беше гола и не помръдваше — като статуетка, погълнала таланта на твореца, който я изсякъл от къс мрамор. Мислите ѝ се носеха из някаква измислена страна, точно както гъстият пушек, който бе всмукала току-що и който пърлеше белите ѝ дробове, за да извиси духа ѝ, докато накрая Ася не го издиша бавно, без желание.

— За какво си мислиш, скъпа?

— Работя върху Член осми от Личния си манифест на нихилизма — отвърна тя и отвори замъглени очи.

Член осми: Ако между обществото и истинското ти
Аз лежи дълбока пропаст само с паянтов мост отгоре, по-
добре изгори този мост и остани на страната на Аз-а, здрав
и невредим, освен ако не се стремиш към пропастта.

Ася всмукна още веднъж от цигарата и задържа дима.

— Дай да те нахраня — каза Карикатуриста Алкохолик, след като взе от ръцете ѝ цигарата с трева.

Надвеси се над нея и долепи космата си гръд към нейната, а Ася отвори уста като сляпо птиче, готово да бъде нахранено. Той духна струята дим право в устата ѝ и Ася го вдиша с готовност, сякаш бе жадна и пиеше вода.

Член девети: Ако пропастта вътре в теб те привлича повече от света навън, по-добре падни в нея, падни вътре в своето истинско Аз.

Повториха го още веднъж — той насочи дима към устата на Ася, а тя го пое отново и отново в себе си, докато и последното кльбце, изчезнало в гърлото ѝ, не бе освободено.

— Обзалагам се, че сега ти е по-добре — рече гальовно Карикатуриста Алкохолик с лице, върху което бе изписано желание за още секс. — Няма по-добър лек от доброто чукане и добрата трева.

Ася прехапа устната си отвътре, за да спре подтика да възрази. Наклони глава към отворения прозорец и протегна ръце, сякаш се канеше да прегърне целия град заедно с хаоса и великолепието му.

През това време Карикатуриста Алкохолик бе погълнат от това да довърши своя манифест:

— Чакай сега да видим. Нищо не е по-надценявано от лошото чукане и нищо не е по-подценявано от доброто...

— Лайно — притече се на помощ Ася.

Карикатуриста Алкохолик кимна въодушевено и стана, както беше само по копринени боксерки, с изложено на показ бирено коремче. Отиде вяло при уредбата и пусна парче, което по една случайност се оказа от най-любимите на Ася — на Джони Кеш — Hurt^[33].

Като се поклащаше в такт с музиката, Карикатуриста Алкохолик се върна с блеснали очи. *Днес си причиних болка, да видя дали още я чувствам...*

Ася се свъси, сякаш току-що я бяха боцнали с игла.

— Жалко...

— Какво „жалко“, скъпа?

Тя го погледна с широко отворени тревожни очи като на човек, три пъти по-възрастен от нея.

— Голяма гадост — простена. — Тия мениджъри и организатори, или както там се казват, организират европейски обиколки, азиатски обиколки и дори обиколки „Ура за перестройката в Съветския съюз“... но ако си фен на музиката в Истанбул, не се вместиш в никое географско определение. Изпадаме в пукнатините. И

знаеш ли, единствената причина да нямаме толкова концерти, колкото ни се иска, е геостратегическото разположение на Истанбул.

— Да, всички трябва да се наредим на моста над Босфора и да духаме с все сила, за да преместим града на запад. Ако не стане, ще опитаме в другата посока, за да проверим дали няма да завием на изток — прихна Карикатуриста Алкохолик. — Не е хубаво да си по средата. Международната политика не цени двусмислието.

Но Ася се рееше високо над облаците и не го чу. Запали още една цигара с трева и я стисна с напукани устни. Всмукна дълбоко и безразлично от дима, без да обръща внимание на пръстите на Карикатуриста Алкохолик по кожата си, на езика му върху нейния език.

— Все е имало някакъв начин да се свържат с Джони Кеш, преди да умре. Той трябваше да дойде в Истанбул, а сега си отиде, без дори да подозира, че тук има негови заклетни фенове...

Карикатуриста Алкохолик се усмихна нежно. Целуна бемчицата върху бузата ѝ, замилва я леко по врата, а после дланите му се плъзнаха по налетите ѝ гърди и ги обхванаха. Целувката беше дръзка, не припряна, но в нея се долавяше следа от сила, дори от кръвожадност. Той попита с блеснали очи:

— Кога ще се видим пак?

— Сигурно когато отидем и двамата в кафене „Кундера“ — сви рамене Ася и се дръпна от него.

Щом тя се отдалечи, той се приближи.

— Но кога ще се видим тук, в дома ми?

— Искаш да кажеш *кога ще се видим в любовната ми квартира?* — избълва Ася — вече не се съпротивляваше на желанието да се заяжда. — Защото и двамата знаем прекрасно, че това тук не ти е дом! Домът ти е там, където е съпругата ти, за която си се оженил преди доста години, а това тук е тайна любовна квартира, където можеш да си пийваш на воля и да чукаш *мацките*. Колкото по-млади, по-вятърничави и по-пийнали, толкова по-добре!

Карикатуриста Алкохолик въздъхна и грабна чашата с ракията. Изпи я на един дъх до половината. Лицето му бе изкривено от тъга, тъй безутешна, че за миг Ася се уплаши, че той или ще ѝ се разкрещи, или ще се разридае — не си представяше толкова много болка да остане неизлята. Карикатуриста обаче изрече прегракнало:

— Понякога можеш да си много жестока.

В стаята се спусна зловеща тишина, нарушавана от писъците на децата, които играеха футбол долу на улицата. Виковете им бяха оглушителни, някой от малчуганите явно току-що бе получил червен картон и сега всичките му съотборници спореха със съдията, който и да беше той.

— Ти имаш тъмна страна, Ася — чу се отдалеч гласът на Карикатуриста Алкохолик. — Тя не личи върху милото ти лице и е трудно да я откриеш на пръв поглед. Но я има. Притежаваш бездънен потенциал за унищожение.

— Е, не *унищожавам* никого, нали? — попита Ася, усетила нуждата да се отбранява. — Единственото, което искам, е да съм свободна, такава, каквато съм, и така нататък... Веднъж да ме оставят на мира...

— Да те оставят на мира, за да се самоунищожиш по-бързо и лесно... Това ли искаш? Саморазрушението те привлича, както светлината привлича нощна пеперуда.

Ася изсумтя и се засмя притеснена.

— Когато пиеш, няма спиране, когато критикуваш, премазваш като булдозер, когато се натъжиш, потъваш така, че стигаш дъното. Наистина не знам как да се държа с теб. Ти, скъпа, си сърдита на целия свят...

— Сигурно защото съм извънбрачно дете — отбеляза Ася и пак всмукна от цигарата. — Дори не знам кой е баща ми. Никога не питам, те никога не казват. Понякога майка ми ме гледа така, сякаш вижда в лицето ми него, но не изрича и дума. Всички се преструваме, че няма такава нещо като баща. Има само Отец с главно „О“. Щом там, горе, имаш Аллах, който да се грижи за теб, за какво ти е притрябвал баща? Нали всички сме Негови чада? Не че майка ми се хваща на тия тъпотии. Казвам ти, не знам да има по-цинична жена. Точно там е проблемът. Ние с мама си приличаме ужасно и в същото време сме толкова далеч една от друга.

Тя издиша струя дим по посока на махагоновото бюро, където Карикатуриста Алкохолик държеше някои от най-добрите си работи, онези, които се страхуваше жена му да не унищожи след поредния от честите им скандали. Пак там държеше и първите груби скици на „Политика амфибия“ и „Политикус Носорогус“, две нови поредици, в

които беше нарисувал турските депутати като различни животни. Смяташе да пусне поредиците скоро, особено след решението на съда да отложи за неопределено време изпълнението на тригодишната му присъда, задето е нарисувал министър-председателя като вълк в агнешка кожа. Не го бяха пратили в затвора най-вече защото не бе повторил нарушението, нещо, което бе решен да направи. Смяташе, че няма никакъв смисъл да се бориш за свобода на изразяване, ако преди това не си се преборил за свободата на хумора.

В ъгъла на бюрото, под жълтеникавата светлина на настолната лампа с огъваща се поставка в стил ар деко, имаше огромна, ръчно издялана от дърво скулптура на Дон Кихот, надвесен над книга и потънал в размисъл. Ася я харесваше много.

— Всичките ми роднини са откачалки. Не правят друго, освен да бършат и да чистят спомените си! Дай им да говорят за миналото, само че това минало е доста изчистено. Всички в рода Казанджъ решават проблемите по следния начин: ако нещо не ти дава мира, затваряш очи, броиш до десет, пожелаваш си то да не се е случвало никога и ето че наистина не се е случило, ура! Ден след ден гълтаме поредния хап лъжа...

Какво ли четеше Дон Кихот — запита се, развълнувана, наум Ася. Какво ли пишеше на отворената страница там? Дали скулпторът си беше направил труда да драсне няколко думи? Тласкана от любопитство, скочи от канапето и се доближи до скулптурата. Уви, върху дървената страница нямаше думи. Всмукна силно от цигарата, после се върна на мястото си и отново започна да мърмори:

— Дразня се, като ги гледам всички тези скъпи-о-скъпи-домове. Тъжни факсимилета на щастливи семейства. Знаеш ли, понякога завиждам на Маминка, тя е почти на сто години, как само ми се иска да съм болна от нейната болест. От скъпия алцхаймер. Паметта изсъхва и се изпарява.

— Не е хубаво така, мила.

— За хората наоколо може и да не е хубаво, но за теб е — настоя Ася.

— Е, обикновено двете са свързани.

Но Ася не му обърна внимание.

— Знаеш ли, след толкова години днес Маминка отвори пианото — чух я да свири някакви несвързани звуци. Потискащо е. Навремето

е изпълнявала Рахманинов, а сега не може да изкара и смешна детска песничка. — Замълча за миг и се замисли над онова, което бе казала току-що. Случваше ѝ се първо да говори, после да мисли. — Но важното в случая е, че тя не знае, знаем само ние! — възкликна Ася с насилена плам. — Алцхаймерът не е чак толкова ужасен, колкото изглежда. Миналото не е нищо друго освен окови, от които трябва да се отървем. Непосилно бреме. Де да можех да нямам минало... де да можех да съм никоя, да започна от нулата и да си остана там завинаги. Лека като перце. Без роднини, без спомени и всички тия тъпотии...

— Всеки има нужда от минало — възрази Карикатуриста Алкохолик и отпи от чашата, а изражението му увисна някъде по средата между съжалението и гнева.

— Мен не ме слагай, аз със сигурност нямам нужда! — възкликна Ася, грабна от масичката запалката зипо, щракна я веднъж и после бързо я затвори с остро изщракване. Звукът ѝ хареса и тя го повтори многократно, без да подозира, че леко подлудява Карикатуриста Алкохолик. Щрак! Щрак! Щрак!

— Аз ще си тръгвам. — Ася му връчи запалката и си затърси дрехите. — Скъпите ми роднини са ми възложили важна задача. Трябва да отида с мама на летището и да посрещна непознатото си американско другарче.

— Имаш непознато американско другарче?

— В известен смисъл. Това момиче ми падна като гръм от ясно небе. Събуждам се един прекрасен ден и намирам в кутията писмо, познай откъде! От Сан Франциско! От момиче на име Ейми. Била доведена дъщеря на вуйчо ми Мустафа. А ние и не подозирахме, че имал доведена дъщеря! Чак сега разбрахме, че за жена му това е втори брак. Изобщо не ни е казал. Баба за малко да получи инфаркт, щом научи, че жената, за която ненагледният ѝ син е женен от двайсет години, всъщност не е била девствена, когато са се оженили, и не само не е била девствена, ами е била разведена!

Ася замълча, за да отдаде дължимото на парчето, което тъкмо беше започнало. Беше It Ain't Me, Baby^[34]. Засвирука мелодията, после започна да повтаря думите само с устни, а накрая поднови речта си.

— Та като гръм от ясно небе тази Ейми ми праща писмо, в което обяснява, че следвала в Университета на Аризона, че много искала да

опознае и други култури и изгаряла от желание някой ден да се запознае с нас, дрън-дрън-дрън. После изведнъж хвърля бомбата: между другото, след една седмица пристигам в Истанбул. Може ли да отседна във вашата къща?

— Охо! — възкликна Карикатуриста Алкохолик и метна три кубчета лед в чашата, която отново бе напълнил с ракия. — А каза ли защо идва точно тук? Просто като туристка ли?

— Не знам — промърмори Ася от пода, където беше приклепнала и търсеше под дивана един от чорапите си. — Но като се има предвид, че е студентка, се обзалагам, че подготвя реферат на тема „Ислямът и потисничеството на жените“ или „Патриархални прецеденти в Близкия изток“. За какво ѝ е иначе да отсяда в нашата лудница — където е пълно с жени, — при положение че в града има толкова много хотели, евтини и хубави? Сигурна съм, че иска да интервюира всяка от нас за положението на жените в мюсюлманските държави и за всичките тия...

— Тъпотии! — довърши вместо нея Карикатуриста Алкохолик.

— Именно! — възкликна тържествуващо Ася — беше намерила изгубения чорап.

За нула време облече полата и ризата и се среса набързо.

— Е, доведи я някой път в кафе „Кундера“.

— Ще я питам, но не съм сигурна, че няма да предпочете да отиде на музей — изсумтя тя, докато нахлузваше кожените ботуши. Огледа се — да провери дали не е забравила нещо. — Е, определено ще се наложи да прекарам известно време с нея — вкъщи постоянно ме увещават да съм я разведяла из цял Истанбул, така че тя да ахне. Искат, когато се прибере в Америка, да превъзнася града ни.

Въпреки отворените прозорци в стаята още миришеше силно на марихуана, ракия и секс. Джони Кеш гърмеше за фон.

Ася грабна чантата и тръгна към вратата. Точно преди да излезе, Карикатуриста Алкохолик препречи пътя ѝ. Погледна я право в очите, сграбчи я за раменете и я притегли леко към себе си. Под тъмнокафявите му очи се синееха торбички, типични за хората, страдащи от алкохолизъм, от мъка, или и от двете.

— Скъпа Ася — прошепна той с лице, озарено от състрадание, каквото дотогава тя не бе виждала никога. — Въпреки цялата отрова, която носиш в себе си, или може би точно заради нея, по някакъв

странен начин ти си много специална и истинска сродна душа. И те обичам. Влюбих се в теб още в деня, когато се появи за пръв път в кафе „Кундера“ с тревожното си лице. Не знам дали това значи нещо за теб, но въпреки това ще го призная. Преди да си тръгнеш оттук, искам да разбереш, че това не е любовна квартира и не водя мацки тук. Идвам, за да пия, да рисувам и да се депресирам, да се депресирам, да рисувам и да пия, а понякога и за да рисувам, да се депресирам и да пия... Това е...

Напълно смаяна, Ася се вкопчи в дръжката на вратата и застина на прага за миг. Понеже не знаеше какво да прави с ръцете си, ги пъкна в джобовете на полата и напипа нещо като трохи. Извади длани колкото да види по върховете на пръстите си кафеникавите зрънца, осветени от Маминка, за да я защитават от уроки.

— Погледни, моля ти се! Пшеница... пшеница... — завъртя Ася думата в устата си. — Маминка се опитва да ме предпази от злото.

Тя отвори длан и му даде пшенично зърно. Но още щом го направи, се изчерви, сякаш беше разкрила някаква любовна тайна.

Отвори вратата с пламнали страни, с горчилка, която вече не бе притъпена от наглост. Излезе възможно най-бързо и се поколеба за миг, после се обърна. Понечи да каже нещо, но само го притисна в обятията си. Сетне изтича по стълбите и хукна, за да избяга от всички терзания, подгонили душата ѝ.

[28] Поклон, молитва (турски). — Б.пр. ↑

[29] Посоката, в която мюсюлманинът трябва да се обърне, докато се моли (турски). — Б.пр. ↑

[30] Хвала на Господа, на Всевишния (турски). — Б.пр. ↑

[31] Молитва (турски). — Б.пр. ↑

[32] 629–10. Стиховете от Корана в книгата са в превод на Цветан Теофанов. — Б.пр. ↑

[33] Болка (анг.) — Б.пр. ↑

[34] „Не съм аз, скъпа“ (анг.) — Б.пр. ↑

VIII. КЕДРОВИ ЯДКИ

Ама как така още спи? — попита Ася с брадичка, вдигната към стаята ѝ. На връщане от летището с ужас бе установила, че лелите са сложили срещу леглото ѝ второ и са превърнали единственото място, където тя можеше да се усамоти под този покрив, в „момичешка стая“. Бяха го направили или защото все търсеха нови и нови начини да я тормозят, или защото от стаята се откриваше по-красива гледка и те искаха да направят добро впечатление на гостенката, или защото смятаха, че това е поредната възможност да сближат момичетата в рамките на своя ПНДКРН — Проект за Насърчаване на Дружбата и Културното Разбирателство между Народите. Ася нямаше никакво желание да дели личното си пространство с някаква непозната, но нямаше как да възрази пред гостенката и затова се бе съгласила неохотно. Сега обаче търпението ѝ беше на изчерпване. Сякаш не стигаше това, че бяха сложили американката в стаята ѝ, жените от семейство Казанджъ явно бяха решили в никакъв случай да не започват вечерята, докато почетната гостенка не се присъедини. Затова, макар че яденето бе готово отпреди час и всички, включително Султан Пети, отдавна бяха заели местата си около масата, все още никой, включително Султан Пети, не бе вечерял официално. През двайсетина минути някой ставаше да притопли лещата и месото, като разнасяше тенджерите до кухнята и обратно, а Султан Пети следваше с жално мяукане миризмата. Бяха се залепили за столовете, гледаха телевизия с намален звук и разговаряха шепнешком. Въпреки това, понеже постоянно опитваха по някое ястие, всички, с изключение на Султан Пети, вече бяха яли повече от обикновено.

— Може би се е събудила, но лежи в леглото, защото я е срам. Дали да не отида да погледна? — предложи Ася.

— Стой си на мястото, госпожичке. Остави момичето да се наспи — вдигна вежда леля Зелиха.

Загледана с едното око в екрана, а с другото — в дистанционното на телевизора, леля Фериде се съгласи:

— Има нужда от сън. Заради часовата разлика. Прекосила е не само океанските течения, но и различни часови зони.

— Е, поне на някои в тази къща им е разрешено да се излежават колкото си искат — изсумтя Ася.

Точно тогава някъде в дъното засвири искряща музика и върху екрана блесна предаването, което всички чакаха — турската разновидност на „Стажантът“. Загледаха прехласнати, без да казват нищо, как турският Доналд Тръмп изниква иззад ярките сатенени пердета в просторния кабинет с прекрасна гледка към моста над Босфора. След като погледна бързо и снизходително двата отбора, чакащи нарежданията му, бизнесменът им съобщи какво иска от тях. Всеки от отборите получи указания да разработи дизайн на бутилка за газирана вода, да направи деветдесет и девет такива бутилки и после да ги продаде възможно най-бързо и скъпо в най-люксовите квартали на града.

— Това не е никакво предизвикателство — викна Ася. — Ако искат истинско предизвикателство, трябва да изпратят всички участници в надпреварата в най-религиозните и консервативни квартали на Истанбул и да ги накарат да продават там бутилирано червено вино.

— О, я млъквай! — тросна се леля Бану с въздишка. Не ѝ беше приятно, че племенницата ѝ постоянно осмива вярата и вярващите — в това отношение виждаше съвсем ясно на кого точно прилича Ася — на майка си. Щом богохулството се предаваше генетично, от майка на дъщеря като рака на гърдата и диабета, какъв смисъл имаше да я поправя? Затова въздъхна още веднъж.

Ася не обърна внимание, че натъжава леля си, и сви рамене.

— Защо пък не? Ще бъде много по-оригинално от това безпочвено турско подражание на Америка. Винаги трябва да смесваш техническия материал, заимстван от Запада, с особеностите на културата, към която се обръщаш. На това му викам Доналд Тръмп, показан наистина *ала турка*^[35]. Би могъл да накара участниците да продават пакетирано свинско в мюсюлмански квартал, например. Готово — това вече е *предизвикателство*. Да видим как маркетинговите стратегии ще се увенчаят с успех.

Още преди другите да са изказали мнение, вратата на стаята се отвори със скърцане и при тях малко неуверена и замаяна влезе Армануш Чакмакчян. Беше облечена в избелели дънки и тъмносиня тениска, достатъчно дълга и широка, за да скрие тялото ѝ. Докато си беше приготвяла багажа за Турция, беше умувала много какви дрехи да вземе и накрая бе избрала най-скромните, за да не изглежда странно в консервативно място като това. Затова се стъписа, когато на летището в Истанбул я посрещна леля Зелиха по възмутително къса пола и с още по-възмутително високи токове. Още по-изумително обаче бе след това да се запознае с леля Бану — със забрадка на главата и дълга рокля, и да разбере, че тя се моли благочестиво по пет пъти на ден. Армануш реши, че ще ѝ е нужно време, за да проумее как е възможно тези две жени да са сестри и да живеят под един покрив, въпреки че и като външност, и като характери очевидно са съвсем различни.

— Welcome, welcome^[36]! — възкликна бодро леля Бану, но с това английският ѝ се изчерпа.

Докато наблюдаваха как момичето се приближава, четирите лели на масата започнаха да се наместват, притеснени от необичайната ситуация, но не свалиха широките усмивки от лицата си. На Султан Пети му стана любопитно как мирише непознатата, затова веднага скочи на крака и започна да описва стесняващи се кръгове около Армануш, като душеше чехлите ѝ, докато накрая не реши, че няма нищо интересно.

— Съжалявам много, не знам как съм спала толкова дълго — изпелтечи на бавен английски Армануш.

— Тялото ти, разбира се, се нуждае от сън. Полетът е бил дълъг — каза леля Зелиха. Говореше с лек, макар и очебиен акцент и проявяваше склонност да слага ударенията не където трябва, но явно не се притесняваше да се изразява на английски. — Гладна ли си? Надявам се, че турската кухня ще ти хареса.

Леля Бану можеше да познае думата „кухня“ на всички езици, затова се завтече да донесе лещата. Султан Пети скочи почти машинално от възглавницата си, за да я последва, като пътьом замяука умолително.

След като седна на запазения за нея стол, Армануш огледа за пръв път всекидневната. Плъзна очи бързо и предпазливо, като спираше на определени места: резбованото палисандрово дърво;

шкафа със стъклени вратички и подредените зад тях позлатени чашки за кафе, стъклени сервизи за чай и антики; старото пияно до стената; красивия килим на пода; дантелените покривки, сияещи по масичките, по плюшените кресла и дори върху телевизора; канарчето в украсен кафез, който се полюшваше при балконската врата; картините по стените — пасторални маслени платна с провинциални пейзажи, толкова живописни, че не изглеждаха истински, календар със снимки на различни културни и природни забележителности от Турция, амулет против уроки и портрет на Ататюрк в смокинг и с бомбе в ръката, с което махаше на множество извън рамката. Цялата стая пулсираше от предмети за спомен и ярки цветове — синьо, кафеникаво, морскозелено, тюркоазно, и сияеше така, сякаш освен лампите вътре светеше и нещо друго.

С все по-голям интерес Армануш погледна чиниите по масата.

— Каква прекрасна трапеза! — грейна тя. — Все любимите ми ястия. Виждам, направили сте хумус, бабагануш, сарми... и виж ти, опекли сте *чъорек*!

— Аааа, да не знаеш турски? — възкликна стъписана леля Бану, когато се върна с димяща тенджерата в ръцете и Султан Пети по петите.

Армануш поклати глава, развеселена, но и натъжена, сякаш съжеляваше, че е подвела очакванията ѝ.

— Не, не. За беда не знам турски, но очевидно познавам турските ястия.

Тъй като не разбра последната част, леля Бану се извърна отчаяно към Ася, тя обаче явно не проявяваше интерес да изпълнява ролята на преводачка, толкова бе погълната от задачата, поставена от турския Доналд Тръмп. Участниците в надпреварата получиха указания да се гмурнат дълбоко в текстилната промишленост и да направят нови екипи в жълто и небесносиньо за един от най-големите футболни отбори в първенството. Победител щеше да е моделът, харесал се най-много на самите играчи. През това време Ася умуваше алтернатива и на тази задача, но този път реши да не огласява какво ѝ е хрумнало. Вече не ѝ се говореше. Честно казано, младата американка се бе оказала много по-хубава, отколкото беше очаквала — не че беше *очаквала* нещо, но дълбоко в себе си бе мислила, може би дори се беше надявала, че на летището ще посрещнат някоя тъпа блондинка.

Кой знае защо, ѝ идеше да се заяде с гостенката, но нямаше нито повод, нито сили. Засега предпочиташе да остане сдържана и хладна, за да даде да се разбере, че турското гостоприемство не важи за нея.

— Хайде, разкажи ни — подкани леля Фериде, след като огледа прическата на младата американка и реши, че е прекалено обикновена. — Как е в Америка?

Въпросът беше толкова нелеп, че Ася изгуби самообладание, колкото и твърда да бе в решението си да не се намесва. Погледна измъчено леля си. Но дори да бе сметнала въпроса за смехотворен, Армануш не го показва с нищо. Знаеше как да излиза на глава с лели. Лелите ѝ бяха специалност. Тя отговори с дясна буза, поиздута от бучката хумус в устата:

— Хубаво е, хубаво е. Страната е голяма. Има различни Америки, зависи къде живееш.

— Питай я за Мустафа — настоя баба Гюлсюз, без изобщо да обръща внимание на последната информация, която не бе разбрала.

— Добре е, работи много — отвърна Армануш, като в същото време слушаше напевния глас на леля Зелиха, която превеждаше. — Имат хубава къща и две кучета. Там, в пустинята, е страхотно. И времето в Аризона винаги е хубаво, топло и слънчево...

След като изядоха супата и опитаха предястията, баба Гюлсюз и леля Фериде направиха посещение в кухнята и се върнаха, всяка понесла огромна табла — вървяха в съвършен синхрон, като египтянки. Сложиха на масата чиниите, които бяха крепили на рамо.

— Има пилаф — усмихна се Армануш и се наведе напред, за да разгледа ястията. — Има и туршия, и...

— О! — възкликнаха в хор лелите, възхитени от познанията на гостенката за турската кухня.

Изведнъж Армануш забеляза последната тенджерка, донесена на масата.

— О, жалко, че баба не може да види любимите ѝ кабурга^[37]...

— В Америка много турски ресторант? — попита леля Джеврийе.

— Всъщност познавам ястията, защото ги има и в арменската кухня — поясни бавно Армануш.

Първоначално бе смятала, след като се представи на семейството като Ейми — доведената дъщеря на Мустафа, млада американка от

Сан Франциско, да разкрие тайната за другата част от идентичността си малко по малко, след като се изгради някакво взаимно доверие. А ето че препускаше презглава към същността на въпроса.

Изпаднала в напрегнато, но едновременно самоуверено настроение, тя изправи гръб и огледа масата от единия до другия край, за да види как реагират всички. Празното изражение върху лицата им я накара да обясни по-ясно.

— Арменка съм... по-точно, американка с арменски корени.

Този път думите не бяха преведени. Не се налагаше. Четирите лели се усмихнаха едновременно, всяка по свой си начин: едната любезно, другата разтревожено, третата любопитно, четвъртата дружелюбно. Но най-видима беше реакцията на Ася. Тя спря да гледа „Стажантът“ и за пръв път се взря с искрено любопитство в гостенката, осъзнавайки, че в крайна сметка, тя може и да не е тук за изследване на тема „Ислямът и жените“.

— Виж ти! — отвори накрая уста и след като се наведе напред, се подпря на лакти върху масата. — Я ми кажи, System of a Down наистина ли ни мразят?

Армануш примига — нямаше представа за какво ѝ говори момичето. Един бегъл поглед ѝ беше достатъчен да разбере, че не само тя е озадачена, лелите също недоумяваха.

— Това е рок банда, която много обичам. Арменци са и се носят градски легенди, че мразели турците и не искат никой турчин да харесва музиката им, затова просто ми стана любопитно — сви рамене Ася, явно недоволна, че трябва да обяснява такива неща на разни невежи.

— Не знам нищо за тях — стисна устни Армануш. Изведнъж се почувства толкова мъничка тук, слаба и уязвима в самотата на чужденец в чужда страна. — Семейството ми... тоест баба, е от Истанбул.

Тя посочи с пръст Маминка, сякаш имаше нужда от възрастен човек, за да онагледя по-добре разказа си.

— Питай я как се казват — сръга баба Гюлсюм Ася — изрече го така, сякаш пазеше ключа от таен архив в мазето, където старателно са подредени досиетата на всички родове в Истанбул, минали и настоящи.

— Чакмакчян — отговори Армануш, след като ѝ преведоха въпроса. — Ако искате, можете да ме наричате Ейми, но името ми всъщност е Армануш Чакмакчян.

Лицето на леля Зелиха светна и тя възкликна, разпознала името.

— Винаги ми е било интересно. Турците добавят наставката „джъ“ към всичко и така обозначават професията. Вземете нашето фамилно име. Казан-джиъ. Ние сме „Казанджии“. Сега виждам, че и арменците правят така. Чакмак^[38]... Чакмакчъ... Чакмакчян.

— Още една допирна точка — усмихна се Армануш.

У леля Зелиха имаше нещо, което ѝ бе харесало веднага. Дали начинът, по който се обличаше — с тези скандално къси поли, с фрапантната халка на носа и прекалено силния грим, който си слагаше? Или беше погледът ѝ? Гледаше така, че си убеден — ще те разбере, без да те съди.

— Вижте, имам адреса на къщата. — Армануш извади от джоба си лист хартия. — Баба ми Шушан се е родила в тази къща. Ако можете да ми помогнете и да ме упътите, бих искала някой път да отида да я видя.

Леля Зелиха надзърна да види какво пише, а Ася забеляза, че леля Фериде е притеснена. Тя хвърляше панически погледи към откренатата балконска врата и явно беше развълнувана — като човек, който е изправен пред опасност, а не знае в коя посока да хукне.

Ася се наведе на една страна, към пилафа, над който се виеше пара, и пошушна на лудата си леля:

— Ей, какво има?

Леля Фериде също се наклони на една страна, към пилафа, над който се виеше пара, сетне прошепна със странни пламъчета в сиво-зелените очи:

— Чувала съм, че арменците се връщали в старите си къщи, за да копаят и да търсят в тях ковчежетата, които дядовците им са скрили, преди да избягат. — Тя присви очи и повиши мъничко глас. — Злато и скъпоценности — допълни задъхана и замълча, за да помисли и да постигне някакво съгласие със себе си. — Злато и скъпоценности!

Трябваше да минат още няколко секунди, докато Ася схване за какво говори леля ѝ.

— Знаеш какво имам предвид, това момиче тук е дошло да търси ковчеже със съкровища — добави развълнувана леля Фериде — вече

разглеждаше наум съдържанието на въображаемото ковчеже с лице, озарено от вкуса на приключението и сиянието на рубините.

— Много си права! — възкликна Ася. — Не ти ли споменах? Когато слезе от самолета, момичето носеше не багаж, а лопата, и тикаше ръчна количка...

— О, я млъквай — тросна се засегната леля Фериде.

Кръстоса ръце и се облегна.

През това време, открила далеч по-дълбока причина за посещението на Армануш, леля Зелиха я попита:

— Значи си дошла да видиш къщата на баба си. Но тя защо е заминала?

На Армануш ѝ се искаше да ѝ зададат този въпрос, но същевременно нямаше желание да отговаря. Не беше ли много рано да им казва? Колко да разкрива? Ако не сега, то кога? И защо изобщо да чака? Отпи от чая. Произнесе отговора безжизнено, почти вяло:

— Били са принудени да заминат. — Веднага щом го изрече, предпазливостта ѝ изчезна. Тя вдигна брадичка и добави: — Бащата на баба — Ованес Стамбулян, е бил поет и писател. Бил е изтъкната личност, уважавана от всички наоколо.

— Какво казва? — Леля Фериде сръчка Ася, тъй като бе разбрала само първата половина на изречението.

— Каза, че е от видно истанбулско семейство — пошушна ѝ Ася.

— *Dedim sana altın liralар için gelmiş olması...* Казвах ли ти аз, че е дошла за жълтици.

Ася завъртя очи, но не чак толкова присмехулно, колкото ѝ се искаше, и отново заслуша съсредоточено разказа на Армануш.

— Разказвали са ми, че е бил човек на словото, най-много обичал да чете и да размишлява. Баба твърди, че приличам на него. И аз много обичам книгите — допълни със свенлива усмивка Армануш.

Някои от слушателите отвърнаха на усмивката ѝ, а когато преводът приключи, вече се усмихваха всички.

— Но за съжаление името му е било в списъка — продължи плахо Армануш.

— Какъв списък? — поллюбопитства леля Джеврийе.

— Списъкът с арменски интелектуалци, които е трябвало да се изтребят. Политически водачи, поети, писатели, духовници... Общо двеста трийсет и четирима души.

— Но защо? — изуми се леля Бану, въпрос, който Армануш подмина.

— На двайсет и четвърти април, събота, в полунощ десетки изтъкнати арменци в Истанбул били задържани и отведени насила в полицейския участък. Всички се били облекли добре, в най-хубавите си дрехи, като за церемония. Били с безупречни яки и в елегантни костюми. Всички били високообразовани. Държали ги без обяснения в участъка, а накрая ги изселили в Аяш и Чанкъръ. Хората в първата група били в по-тежко положение, отколкото във втората. Никой не оцелял в Аяш. А отведените в Чанкъръ били избивани един по един. Сред тях бил и дядо. Охранявани от турски войници, те се качили на влака от Истанбул за Чанкъръ. Накарали ги да вървят пет километра пеш от гарата до града. Дотогава се държали с тях добре. Но докато вървели от гарата, ги биели с пръчки и дръжки на пики. Известният композитор Комитас полудял след онова, което видял. Щом пристигнали в Чанкъръ, ги пуснали — при едно условие — било им забранено да напускат града. Затова те си взели квартири под наем и заживели с местните хора. Всеки ден войниците извеждали двама-трима от тях на разходка извън града, а после се връщали без тях. Един ден отвели на разходка и дядо.

Все така усмихната, леля Бану погледна наляво и надясно — първо сестра си, после и племенницата си, за да провери кой ще ѝ преведе, но за нейна изненада по лицата на двете преводачки се четеше единствено смут.

— Дълго е за разказване. Няма да ви отнемам времето с всички подробности. Когато бащата ѝ загинал, баба Шушан била на три години. Имала трима братя, била най-малкото от четири деца. Семейството останало без патриарх. Прабаба ми вече била вдовица. Тъй като ѝ било трудно да стои с децата в Истанбул, тя потърсила убежище в бащиния си дом в Сивас. Ала веднага щом пристигнали, започнали изселванията. На цялото семейство било наредено да остави къщата и вещите си и заедно с хиляди други да се отправи в неизвестна посока. — Армануш огледа внимателно публиката си и реши да довърши разказа. — Вървели и вървели. По пътя прабаба умряла, починали и другите възрастни. Понеже нямали родители, които да ги наглеждат, по-малките деца се изгубили сред хаоса и бъркотията. Но след като няколко месеца били разделени, братята се

срещнали като по чудо в Ливан, с помощта на мисионери католици. От оцелелите роднини липсвала само баба Шушан. Никой не знаел каква е съдбата на невръстното дете. Никой и не подозирал, че са я отвели обратно в Истанбул и са я дали в сиропиталище.

С крайчеца на окоето си Ася забеляза, че сега вече майка ѝ я гледа напрегнато. В началото заподозря, че вероятно се опитва да я предупреди да не превежда всичко. После обаче си даде сметка, че в изумените очи на майка ѝ проблясва единствено интерес към разказа на Армануш. Може би се питаше и колко от всичко това непокорната ѝ дъщеря ще преведе на жените от семейство Казанджъ.

— Цели десет години по-големите братя на баба Шушан я издирвали. Накрая брат ѝ Ервент я открил и я отвел в Америка, при другите роднини — допълни тихо Армануш.

Леля Бану понаклони глава на една страна и започна да върти зърната на кехлибарената броеница между кокалестите си, никога невиджали маникюр пръсти, като същевременно нашепваше: *„Всичко тук погива. Но пребъдва Ликът на твоя Господ, Владетеля на величието и почитта.“*

— Ама как така! — усъмни се първа Леля Фериде. — Какво е станало с тях? Как така са умрели, защото са вървели пеш?

Преди да го преведе, Ася погледна майка си — да провери дали няма да го направи тя. Леля Зелиха вдигна вежди и кимна.

След като въпросът ѝ беше зададен, Армануш се позамисли, прокара пръсти по медальона с изображението на свети Франциск Асизки и чак тогава отговори. Забеляза, че Маминка, която седеше в другия край на масата с бледо лице, белязано от бръчките на толкова много години, я гледа вторачено, с огромно съчувствие, и предположи, че тя или изобщо не е слушала внимателно разказа и вече не е с тях, или е слушала толкова внимателно, че сякаш е изживяла всичко, и пак вече не е с тях.

— Не им давали вода и храна, не ги оставяли да си починат. Накарали ги да вървят дълго пеш. Жени, някои бременни, деца, възрастни, болни, недъгави... — Гласът на момичето заглъхна. — Мнозина издъхнали от глад. Други били убити.

Този път Ася преведе всичко, не пропусна и дума.

— Кой е извършил такова зверство? — възкликна леля Джеврийе, сякаш стоеше в класна стая, пълна с немирни ученици.

Леля Бану се присъедини към реакцията на сестра си, макар че нейната издаваше по-скоро неверие, отколкото гняв. Широко отвори очи, тя придърпа краищата на забрадката, както правеше винаги, когато е притеснена, сетне започна да се моли, както правеше винаги, когато подръпването на забрадката не помагаше с нищо.

— Леля пита кой го е извършил — каза Ася.

— Турците — отговори Армануш, без да се замисля за последиците.

— Какъв срам, какъв грях, не са ли хора? — изуми се леля Фериде.

— Някои хора са чудовища! — заяви леля Джеврийе, без да разбира, че отзвукът на думите ѝ може да е много по-сложен, отколкото би си признала. От двайсет години учителка по турска история, тя бе свикнала да прокарва непреодолима граница между минало и настояще, да разграничава Османската империя от съвременната Турска република и затова бе възприела разказа като мрачна новина от далечна страна. Новата турска държава бе създадена през 1923 година и генезисът на властта можеше да се проследи само до там. Каквото и да се е случвало или да не се е случвало преди тази отправна точка, то беше свързано с друга епоха — и с друг народ.

Озадачена, Армануш ги погледна една по една. С облекчение видя, че семейството не е възприело разказа ѝ така зле, както бе очаквала, но не беше и сигурна, че изобщо са го възприели. Е, да, не го оспорваха, не я и нападаха с контрааргументи. Всъщност слушаха внимателно и всички, изглежда, бяха разстроени. Но къде бяха границите на съчувствието им? И какво точно беше очаквала? Леко смутена, Армануш се запита дали щеше да е различно, ако бе говорела на интелектуалци.

Лека-полека разбра, че вероятно е чакала те да си признаят вината, може би дори да се извинят. Но извинение не последва — не защото не им беше мъчно за нея — личеше си, че наистина ѝ съчувстват, — а защото не бяха видели връзка между себе си и извършителите на престъплението. Като арменка тя носеше в себе си духа на народа си, на цели поколения от миналото, докато обикновеният турчин не чувстваше такава приемственост с предците си. Арменци и турци живееха в различни времеви рамки. За арменците времето беше цикъл, в който миналото въплъщава настоящето, а

настоящото ражда бъдещето. За турците времето беше пунктирана черта, където миналото свършва в някаква точка, а настоящето започва от нулата и между тях няма нищо, което да ги свързва.

— Но ти не яде нищо. Хайде, детето ми, пътувала си дълго, хапни — подкани леля Бану, като смени темата и заговори за храна, един от двата лека за скръбта, които знаеше.

— Много е вкусно, благодаря — грабна Армануш вилицата.

Забеляза, че са приготвили ориза точно както го прави баба й, с масло и запържени кедрови ядки.

— Браво, браво! Яж, яж — закима леля Бану възможно най-усърдно.

Ася гледаше със свито сърце как Армануш приема любезно поканата, взима вилицата и посяга към ребрата. Наведе глава — вече не й се ядеше. Не че чуваше историята за депортирането на арменците за пръв път. Беше слушала такива разкази и преди — някои за, повечето против. Но бе съвсем различно да го чуеш от жив човек. Никога дотогава Ася не беше срещала толкова млад човек с такава стара памет.

Ала нихилистката в нея не чака дълго — отхвърли притесненията. Ася сви рамене. Какво толкова! Светът си беше ужасен. Минало и бъдеше, тук и там... все тая. Навсякъде нещастие. Бог или не съществуваше, или нехаеше, че ни е потопил всички в такива злочестини. Животът беше гаден и жесток и на Ася отдавна й беше писнало да научава такива неща. Замъгленият й поглед се плъзна към екрана, където турският Доналд Тръмп въртеше на шиш тримата най-виновни членове на губещия отбор. Екипите, които бяха направили за футболния клуб, бяха толкова ужасни, че и най-небрежните спортисти бяха отказали да ги носят. Сега някой трябваше да изхвърчи. Като по знак и тримата участници се впуснаха да се обиждат един друг, за да се спасят от отстраняване.

Ася се затвори в себе си и се усмихна презрително. Такъв беше светът, в който живеем. История, политика, религия, общество, конкуренция, маркетинг, свободен пазар, борба за надмощие, всички се хванали за гушите, за да се докопат до поредното парче победа... На нея със сигурност не й трябваша всичките тия дивотии и цялата тая...

... гадост.

Без да сваля очи от екрана, но вече върнала апетита си, Ася избута стола напред и се зае да си пълни чинията. Взе си голямо ребро и започна да яде. Когато вдигна глава, срещна пронизващия поглед на майка си и побърза да се извърне.

* * *

След вечерята Армануш се усамоти в момичешката стая, за да проведе два телефонни разговора. Първо се обади в Сан Франциско. Стоеше с лице към плаката на Джони Кеш върху стената точно над бюрото.

— Аз съм, бабо! — възкликна развълнувана, но веднага спря. — Какъв е този шум при теб?

— О, не се притеснявай, скъпа — дойде отговорът. — Поправят тръбите в банята. Оказа се, че завчера вуйчо ти Дикран е объркал всичко. Наложил се да викаме водопроводчик. Каж ми ти как си.

Тъй като очакваше въпроса, Армануш започна да описва деня си в Аризона. Чувстваше се ужасно, задето лъже, и се опита да попритъпи угризенията си с мисълта, че така е най-добре. Как можеше да каже на баба си: „Не съм в Аризона. В родния ти град съм.“

След като затвори, изчака няколко минути. Замислена, си пое дълбоко въздух, събра смелост и набра втория номер. Реши да запази спокойствие и да не говори притеснено — обещание, което ѝ бе трудно да удържи, след като чу напрегнатия глас на майка си.

— Ейми, скъпа, защо не ми звънна по-рано? Как си? Какво е времето в Сан Франциско? Добре ли се държат с теб?

— Да, мамо. Добре съм. Времето е... — Армануш съжали, че не е проверила прогнозата в интернет. — Хубаво е, както винаги, духа малко...

— Да — прекъсна я Роуз. — Скъсах се да те търся, но мобилният ти беше изключен. Ох, ужасно се притесних.

— Много те моля, мамо, чуй ме — каза момичето, изненадано от решителната нотка в гласа си. — Притеснявам се, когато ми звъниш у баба. Хайде да се разберем веднъж завинаги. Ще те търся аз, а не ти. Моля те.

— Те ли те карат да говориш така? — усъмни се майка ѝ.

— Не, мамо, разбира се, че не. За Бога! Моля те аз, не те.

Въпреки съпротивата си Роуз прие условията. Оплака се, че нямала никакво време за себе си и че се разкъсвала между дома и работата. После обаче се ободри и започна да разказва за разпродажбата в „Хоум Депоу“ и че Мустафа се бил съгласил да вземат нови шкафчета за кухнята.

— Каж ми мнението си — подкани Роуз. — Какво мислиш за черешово дърво? Дали ще стои добре в кухнята?

— Да, предполагам...

— И аз мисля така. Но какво ще кажеш за тъмен дъб? Малко по-скъп е, но веднага си личи класата. Кой според теб ще са по-хубави?

— Не знам, мамо, тъмният дъб също звучи добре.

— Да, но не ми помагаш особено — въздъхна майка ѝ.

След като затвори, Армануш се огледа и се почувства много отчуждена. Персийските килими, старовремските нощни лампи, непознатата покъщнина, книгите и вестниците на чужд език... Изведнъж я обзе паника, каквато не бе усещала от малка.

Когато беше на шест години, двете с майка ѝ пътуваха с колата и наскреж пустинята в Аризона им свърши бензинът. Наложиха се да чакат близо час, докато мине друг автомобил. Роуз вдигна палец и спря един камион, който да ги откара. В камиона имаше двама груби на вид здравеняци, страшни намусени мъже. Без да казват и дума, ги хвърлиха до следващата бензиностанция. След като ги свалиха и камионът се скри, с разтреперана устна Роуз прегърна Армануш и проплака ужасена:

— О, господи, ами ако бяха лоши хора? Можеха да ни отвлекат, да ни изнасят и да ни убият и никой нямаше да намери труповете ни. Как можах да ни изложя на такава опасност?

Сега Армануш изпитваше нещо подобно, макар и не в такава крайна степен. Беше в Истанбул, в къщата на непознати, а никой от близките ѝ не знаеше. Как можа да постъпи толкова необмислено?

Ами ако бяха лоши хора?

[35] По турски (ит.), обикновено се използва за кафе. — Б.пр. ↑

[36] Добре дошла, добре дошла (англ.). — Б.пр. ↑

[37] Ребра (турски). — Б.пр. ↑

[38] Огън (турски). — Б.пр. ↑

IX. ПОРТОКАЛОВИ КОРИ

Рано сутринта на другия ден Ася Казанджъ и Армануш Чакмакчян излязоха от конака и тръгнаха да търсят родната къща на баба Шушан. Лесно намериха мястото — живописен изискан квартал в европейската част на града. Но къщата вече я нямаше. На нейно място бе вдигнат модерен пететажен жилищен блок. На целия първи етаж имаше скъп рибен ресторант. Преди да влезе, Ася се огледа в стъклото и след като си оправи косата, се намуси недоволно на гърдите си.

Още беше рано за обяд и в ресторанта нямаше никого освен шепа сервитьори, които заличаваха следите по пода от предната вечер, и пълен румен готвач, който приготвяше мезетата и ястията за вечеря сред облак апетитни миризми в кухнята. Ася поговори и с келнерите, и с готвача — разпита ги за миналото на сградата. Но сервитьорите бяха отскоро в града, бяха се преселили тук от някакво кюрдско село на югоизток, готвачът бе живял по-дълго в Истанбул, ала също не помнеше историята на тази улица.

— Малко от старите истанбулски семейства са останали на родна земя — обясни авторитетно готвачът и се зае да корми и чисти огромна скумрия. — Едно време градът е бил много космополитен — продължи той, докато прекършваше костта на рибата първо при опашката, а после и под главата. — Имахме съседни евреи, доста бяха. Имахме и съседни гърци и арменци... Като малък купувах риба от гръцки рибари. Шивачката на майка ми беше арменка. Шефът на баща ми беше евреин. Всички се бяхме смесили.

— Попитай го защо нещата са се променили — извърна се Армануш към Ася.

— Защото Истанбул не е град — отбеляза готвачът с лице, грейнало от значимостта на онова, което се кани да каже. — Прилича на град, ама не е. Това е град кораб. Живеем на плавателен съд!

След тези думи хвана рибата за главата и започна да мърда костта наляво-надясно. За миг Армануш си представи, че скумрията е

порцеланова, и се уплаши, че в ръцете на готвача тя ще се натроши на парчета. Но след няколко секунди човекът вече бе успял да махне цялата кост. Доволен, той продължи:

— Всички тук сме пътници, идваме и си отиваме на групи, евреите си отиват и идват руснаци, кварталът на брат ми е пълен с молдовци... Утре те ще се изнесат и ще се появят други. Така стоят нещата...

Те благодариха на готвача и стрелнаха за последно с поглед скумрията, която чакаше с отворена уста да бъде напълнена.

Ася беше разочарована, Армануш — натъжена, когато излязоха от ресторанта и се озоваха пред красивата гледка на Босфора, който проблясваше долу под късното зимно слънце. Закриха очите си с длан — да не ги заслепява. Поеха си дълбоко въздух и усетиха дъха на пролет.

Тъй като нямаха по-добър план, тръгнаха бавно през квартала, като купуваха по нещо от почти всеки уличен търговец, на когото се натъкнеха: варена царевица, пълнени миди, грис халва и накрая голямо пакетче слънчогледови семки. С всяка нова вкуснотия подхващаха нова тема и говориха за най-различни неща, с изключение на трите теми, за които младите жени избягват да отварят дума, ако не се познават: секс, мъже и бащи.

— Роднините ти ми харесват — каза Армануш. — Много са жизнени.

— Да, разбира се, прекалено жизнени — отвърна Ася и издрънча с многото си гривни.

Беше облечена в дълга сивкавозелена хипарска пола на светлокафяви цветя, носеше чанта на кръпки и купища накити — стъклени гerdани, гривни и сребърни пръстени на почти всички пръсти. До нея Армануш се чувстваше твърде скромно облечена в своите дънки и туидено яке.

— Има си и обратна страна — продължи Ася. — Не е лесно да си роден в къща, пълна с жени, където всички те обичат толкова много, че направо те задушават с любовта си, в къща, където като единствено дете трябва да си по-зрял от всички възрастни наоколо. Признателна съм, че съм пратена в най-доброто училище и съм получила възможно най-престижното образование в страната. Лошото е само, че искат от

мен да направя всичко онова, което те не са постигнали в живота. Разбираш ли?

Армануш се опасяваше, че разбира.

— Налагаше се да си скъсвам задника от работа, за да изпълня всичките им мечти. На шест години започнах да уча английски, в което няма нищо лошо, стига да бяха спрели дотук. След година вече имах частен учител по френски. Когато станах на девет, ме накараха цяла година да ходя на цигулка, макар и от сто километра да личеше, че не проявявам никакъв интерес и нямам и грамче талант. След това до нас откриха ледена пързалка и лелите ми решиха, че трябва да стана фигуристка. Мечтаеха как, облечена в лъскави рокли, ще правя пируети под звуците на националния химн. Как ще стана турската Катарина Вит! Не след дълго вече кръжах по леда и непрекъснато падах по дупе, докато се мъчех да направя пирует! И досега изтръпвам, чуя ли кънки да стържат по лед.

От любезност Армануш се сдържа и не прихна, макар че я напуши смях, като си представи как Ася прави пируети на международно състезание.

— После дойде време, когато очаквах от мен да стана лекоатлетка. Смятах, че ако тренирам достатъчно, ще стана страхотна и ще представям Турция на Олимпийските игри! В името на Аллах, представяш ли си да участвам в женски маратон с такива големи гърди?

Този път Армануш вече не се сдържа и се разсмя.

— Не знам как го постигат, но всички лекоатлетки са плоски като дъски. Сигурно взимат мъжки хормони, за да си намалят гърдите. Но жени като мен не са създадени за атлетки, това противоречи на основните физични закони. Тялото се движи напред и набира скорост по закона за ускорението. Промяната в скоростта е правопропорционална на количеството сила, оказвана върху тялото, и е със същата посока. И какво става? Гърдите също получават ускорение, макар че се движат в свой си, съвсем различен ритъм, нагоре-надолу, и накрая забавят ускорението ти. Законът за инерцията плюс всеобщия закон за земното притегляне. Няма как да спечелиш. О, беше ужасно! — възкликна развълнувана Ася. — Слава Богу, че този етап приключи бързо. След това тръгнах на уроци по рисуване и, уви, накараха ме да

ходя дори на балет, но наскоро мама откри, че пропускам уроците, и реши да ме остави на мира.

Армануш кимна като човек, разпознал в разказа на събеседника си части от своя собствен живот. И тя можеше да разкаже за същата *всепоглъщаща любов* на своите лели, но се притесняваше да говори по въпроса. Вместо това попита:

— Има нещо, което не разбирам. Жената, с която дойде на летището, жената с халката на носа — изкиска се Армануш, но на мига се стегна. — Зелиха... Тя ти е майка, нали? Ти обаче не я наричаш „мамо“... нали?

— Да. Малко е объркващо. Понякога и аз се обърквам — отвърна Ася, докато палеше първата си цигара за деня.

Вече бе доловила, че Армануш мрази цигарите. Ася още не си беше изяснила що за птица е новата ѝ приятелка, но все пак бе успяла да я причисли към „момичетата с добри обноски“. Предполагаше, че щом цигарите са кощунство в порядъчния стерилен бит на Армануш, тя никога нямаше да приеме другите ѝ лоши навици. Издиша дима в обратната посока, възможно най-далеч от Армануш, но вятърът го върна право при тях.

— Дори не помня кога точно съм започнала да наричам майка си „лельо“. Може би още от началото, от самото начало — отвърна Ася. Почти го прошепна, но очите ѝ пламтяха. — Израснах сред всички тези лели, които изпълняваха ролята на майка. Трагедията ми е, че в известен смисъл бях единствено дете на четири жени. Както сигурно си забелязала, леля Фериде си е малко ку-ку, никога не е била омъжена. Работила е какво ли не. В маниакалния си период беше страхотен търговец. Навремето леля Джейврийе е била щастливо омъжена, после обаче изгубила съпруга си и радостта от живота. Оттогава се е посветила да преподава турска история. Между нас да си остане, но ми се струва, че не харесва секса и смята нуждите на тялото за отблъскващи! После идва най-старата, леля Бану. Тя е солта на земята. На хартия още се води омъжена, но рядко се вижда със съпруга си. Бракът ѝ е много трагичен. Имала двама прекрасни синове, които починали. Мъжете в рода са прокълнати. Всички умират рано.

Армануш въздъхна, понеже не знаеше как да изтълкува тези думи.

— Разбирам защо леля Бану има нужда да потърси убежище в Аллах — допълни Ася, като прокара пръсти по топчетата на гердана си. — Та, важното в случая е, че когато съм се родила, съм се озовала сред четири лели-майки или майки-лели. Трябваше или да ги наричам всичките „мамо“, или да се обръщам към майка ми с „лельо Зелиха“. Това в известен смисъл се оказа по-лесно.

— Но тя не се ли чувства обидена?

Лицето на Ася се оживи — беше забелязала в открито море покрит с ръжда товарен кораб. Обичаше да гледа как плавателните съдове се плъзгат по Босфора и да си представя екипажа на борда, да се опитва да види града през очите на моряците, които постоянно са в движение, моряци, които нямат пристанище, за да слязат на него, а и не изпитват нужда да го правят.

— Да се чувства обидена ли? Не! Разбираш ли, била е само на деветнайсет, когато ме е заченала. Колкото и странно да звучи, сигурно ѝ е олекнало, че не я наричам „мамо“. За мен всички те бяха „лели“ и така грехът на майка ми не биеше толкова на очи в обществото. Нямахте съгрешила майка, която всички да сочат с пръст. Всъщност подозирам, че са ме насърчавали да я наричам „лельо“ — поне за известно време, а после вече е било трудно да се откажа от навика.

— Тя ми хареса — каза Армануш, но после замълча объркано. — За какъв грях говориш?

— О, родила е извънбрачно дете. Мама е... — Ася сбърчи нос, докато търсеше подходящата дума. — Тя е... черната овца в семейството. Войнът бунтовник, родил дете без брак.

Покрай тях премина руски танкер и изпрати вълнички към брега. Беше голям, прекарваше нефт.

— Забелязах, че нямаш баща, но реших, че може би е починал — изпелтечи Армануш. — Съжалявам.

— Съжаляваш, че баща ми не е мъртъв ли? — засмя се Ася. Стрелна бързо с поглед Армануш, която се беше изчервила до мораво. — Но знаеш ли, права си — продължи тя и в очите ѝ проблесна гняв. — И аз го чувствам така. Ако баща ми беше починал, вече нямаше да има неясноти. Това ме вбесява най-много. Не мога да спра да мисля, че баща ми може да е всеки. Когато нямаш никаква представа що за човек е баща ти, въображението ти запълва празнините. Нищо чудно, без дори да подозирам, да го гледам по телевизията и всеки ден да слушам

гласа му по радиото. Или някога, някъде да съм се сблъскала лице в лице с него. Представям си, че може да се кача на един и същ автобус с него, че може той да е преподавателят, с когото разговарям след часовете, фотографът, на чиято изложба отивам, или уличният продавач ето тук... Човек никога не знае.

Обектът, привлякъл вниманието им, беше слаб мъж с тънки мустачки между четирийсет и петдесет. По покрития щанд пред него имаше десетки огромни буркани с кисели краставички с най-различни размери, които той превръщаше в сок с автоматична сокоизтисквачка. Продавачът забеляза, че двете млади жени го гледат, и се усмихна. Армануш веднага се обърна на другата страна, а Ася му се намръщи.

— Значи майка ти не ти е казвала кой е баща ти? — попита предпазливо Армануш.

— Няма друга като майка ми! Не ми казва нищо, освен ако не иска. Едва ли ще срещнеш по-инатлива жена с по-железна воля. Мисля, че и другите не знаят кой е баща ми. Съмнявам се мама да е споделила с някого. Но и да знаят, роднините няма да ми кажат. Никой не ми казва нищо. В тази къща съм като чужд човек, вътрешно заточен далеч от страшните семейни тайни. За да ме защитят, са ме отделили от тях. — Ася отвори със зъби една семка и изплю люспата. — След известно време и аз се включих в играта: щом те стоят настрани от мен, и аз ще стоя настрани от тях.

В този миг и двете забавиха крачка. На около шестстотин-седемстотин метра от тях, в морето минаваше малка моторница с мъж, който стоеше прав заедно с другите пътници и в едната ръка държеше току-що запалена цигара, а в другата — невероятно дърво от балони в ярки оранжеви, жълти и морави цветове. Може би беше уморен продавач на балони, баща на много деца, който преминаваше направо от единия до другия бряг, за да си отиде вкъщи, без да си дава сметка каква изумителна поза е заел сред дъжда от цветове и шлейфа дим отзад над сините вълни.

Напълно неподготвени от тази живописна гледка, Армануш и Ася спряха и загледаха мълчешком моторницата, докато всички балони не се скриха зад хоризонта.

— Хайде да седнем някъде, искаш ли? — попита Ася, сякаш уморена от онова, което току-що е видяла.

Наблизо имаше занемарено кафене на открито.

— Кажи ми каква музика обичаш? — попита Ася веднага щом намериха свободни места и поръчаха нещо за пиене: тя чай с лимон, а Армануш — диетична кола с лед.

Въпросът беше неприкрит опит двете да се опознаят по-добре, тъй като музиката беше основното, което свързваше Ася с целия свят.

— Класическа, етническа, арменска музика, джаз — отвърна другото момиче. — А ти?

— Малко по-различна — изчерви се Ася, макар че и тя не знаеше защо. — Известно време слушах по-твърди неща: алтернативна музика, пънк, постпънк, индъстриъл метал, дед метал, даркуейв, психеделик, а също малко ска от третата вълна и готик, ей такива неща.

Свикнала да смята „ей такива неща“ за изгубен жанр, предпочитан от упадъчни пубери и останали без посока възрастни, които носят в себе си повече гняв, отколкото дух, Армануш попита:

— Наистина ли?

— Да, но преди известно време се запалих по Джони Кеш. И край на всичко останало. Оттогава не слушам нищо друго. Харесвам Кеш. Депресира ме толкова много, че вече не се чувствам в депресия.

— А не слушаш ли местна музика? Турска... Турски поп...

— Турски поп ли!!! Няма начин! — замаха ужасена с ръце Ася, сякаш се опитваше да отпрати нахален уличен търговец.

Усетила, че е прекарила, Армануш не попита нищо повече. Реши, че турците явно преминават през етап на себеомраза.

Но Ася изпи на един дъх чая и допълни.

— Леля Фериде си пада по такива неща. Въпреки че, ако трябва да бъда докрай откровена, понякога не мога да определя дали проявява интерес към музиката, или към прическите на певците.

На половината на втората си диетична кола, Армануш попита Ася какви книги чете, тъй като художествената литература бе основното, което я свързваше с целия свят.

— Книги. О, да, те ми спасиха живота. Обичам да чета, но не художествена литература.

В кафенето се появи шумна тумба момчета и момичета — сложиха ги на масата срещу Ася и Армануш. Веднага след като се настаниха, те започнаха да взимат на подбив всичко и всички. Смееха се на пластмасовите винени столове, на хладилните шкафови с

изложен в тях скромнен избор от безалкохолни напитки, на грешките в английския превод на менюто, и на тениските на келнерите с надпис АЗ ОБИЧАМ ИСТАНБУЛ. Ася и Армануш избутаха столовете напред.

— Чета философия, най-вече политическа, Бенджамин, Адорно, Грамши, малко Жижек... особено Делъоз. Ей такива неща. Харесвам ги. Вероятно харесвам абстракциите, философията — обичам философията. Предимно екзистенциалната. — Ася запали поредната цигара и попита през дима. — А ти?

Армануш изброи дълъг списък от белетристи, предимно руски и източноевропейски.

— Видя ли! — възкликна Ася и обърна длани нагоре, сякаш да покаже в какво положение са и двете. — Когато става въпрос за любимото ти занимание в живота, не се ограничаваш в избора си географски... Списъкът ти с книги не ми звучи много арменски.

Веждата на Армануш се вдигна леко.

— За да се развива, литературата се нуждае от свобода — каза тя и поклати глава. — Не сме разполагали с много свобода, за да разширим и обогатим арменската литература, нали така?

Усетила, че е прекалила, Ася не попита нищо повече. Реши, че арменците явно преминават през етап на самосъжаление.

Тийнейджърите отзад започнаха да играят на филми. Всеки получаваше от противниковия отбор заглавие, което трябваше да опише без думи на съотборниците си. Едно луничаво рижо момиче започна да жестикулира и при всяко негово движение останалите прихваха в гръмогласен смях. Беше странно да наблюдаваш как игра, основаваща се на мълчанието, предизвиква такава врява.

Вероятно заради шума наоколо духът, който досега бе спирал Армануш да прекрачи границата, сякаш се изпари.

— Музиката, която слушаш, е съвсем западняшка. Защо не слушаш блискоизточните си корени?

— В какъв смисъл? — озадачи се Ася. — Ние сме от Запада.

— Не, не сте от Запада. Турците са от Близкия изток, но кой знае защо, постоянно го отричат. Ако ни бяхте разрешили да останем по домовете си, и ние щяхме да сме от Близкия изток и нямаше да се превръщаме в диаспора — възрази Армануш и веднага се притесни, защото не бе искала да звучи толкова рязко.

Ася задъвка устата си, а после единственото, което попита, бе:

— В какъв смисъл?

— В какъв смисъл ли? В смисъл, че робството, наложено от султан Хамид, е турско и ислямско. В смисъл, че през 1909 година в Адана е имало кланета, а през 1915 година са изселени много хора... Това говори ли ти нещо? Чувала ли си някога за геноцида над арменците?

— Аз съм само на деветнайсет — сви рамене Ася.

Тийнейджърите отзад изръкопляскаха на луничавото момиче, което не успя да изпълни навреме задачата, и на негово място застана нов играч — върлинесто красиво момче с адамова ябълка, която изпъкваше на врата му при всяко движение. Момчето вдигна четири пръста, за да покаже, че заглавието на филма е от толкова думи. После се зае да обяснява първата. Вдигна ръце във въздуха и уж хвана между длани въображаемо клъбце, което помириса и започна да изстиска. Съотборниците му не се досетиха какво показва, а противниците им започнаха да се подсмиват.

— Това оправдание ли е? — погледна Армануш Ася право в очите. — Как може да си толкова дебелокожа?

Понеже не знаеше какво означава английската дума „дебелокожа“, Ася не видя проблем да приеме, че е именно такава, докато не намери английско-турски речник да я провери. Мълча дълго, докато се наслаждаваше на слънцето, надзърнало за кратко иззад плътните облаци. Сетне промълви:

— Ти си толкова увлечена по историята.

— А ти не си ли? — провлачи Армануш с глас, в който се долавяха и неверие, и презрение.

— Каква е ползата? — отсече в отговор Ася. — Защо да знам нещо за миналото? Спомените са само бремене.

Армануш извърна глава и погледът ѝ неволно падна върху тийнейджърите. Тя присви очи и започна да следи съсредоточено движенията на момчето. Ася също се обърна, погледа играта и без да иска, изтърси отговора:

— Портокал!

Тийнейджърите прихнаха и погледнаха младите жени на съседната маса. Ася се изчерви, Армануш се усмихна. Двете платиха сметката набързо и отново излязоха на улицата.

— Кой филм е с „портокал“ в заглавието? — попита Армануш, след като стигнаха крайбрежната алея.

— *Портокал с часовников механизъм*, предполагам.

— О, вярно! — кимна в знак на Армануш. — Слушай, за увлечението по историята — продължи тя, като се постара да подреди мислите си. — Трябва да разбереш, че колкото и болка да носи, именно историята ни държи живи и сплотени.

— Е, бих казала, че това е привилегия.

— В какъв смисъл?

— В смисъл, че приемствеността е привилегия. Прави те част от група със силно чувство за сплотеност — отговори Ася. — Не ме разбирай погрешно, виждам колко трагично е било миналото за семейството ти и уважавам желанието ти, каквото и да става, да държиш спомените живи, така че скръбта на предците ти да не се забравя. Но точно тук пътищата ни се разделят. Ти си повела кръстоносен поход, с който отстояваш паметта, докато аз предпочитам да съм като Маминка и да не помня нищо.

— Защо миналото те плаши толкова много?

Ася се поколеба.

— Не ме плаши! — Своенравното напред-назад на истанбулския вятър развяваше дългата ѝ пола и разносяше дима от цигарата ѝ във всички посоки и тя поспря за малко. — Просто не искам да имам нищо общо с него, това е.

— Но в това няма логика — продължи да упорства Армануш.

— Вероятно няма. Но, честно казано, човек като мен не може да е обърнат към миналото... Знаеш ли защо? — попита Ася след дълго мълчание. — Не защото смятам миналото си за мъчително или защото не ми пука. А защото не знам нищо за него. Според мен е за предпочитане да знаеш какво се е случило в миналото, отколкото да не знаеш нищо.

Върху лицето на Армануш се мерна изумление.

— Но ти каза, че не искаш да знаеш миналото си. Сега говориш друго.

— Така ли? — попита Ася. — Добре тогава, нека се изразя така: по този въпрос чувам противоречиви гласове в главата си. — Тя погледна дяволито спътницата си, но после гласът ѝ стана по-сериозен. — Единственото, което знам за миналото си, е, че в него има нещо

гнило и че не мога да достигна до тази информация. За мен историята започва днес, разбираш ли? Във времето няма приемственост. Няма как да се чувстваш свързан с предците си, ако не знаеш кой е собственият ти баща. Може би никога няма да науча името му. И ако продължавам да мисля за това, ще превъртя. Затова си казвам — за какво ти е да разкриваш тайните? Не виждаш ли, че миналото е порочен кръг? Примка. Всмуква ни и ни кара да тичаме като хамстер в колело. После започваме да се повтаряме отново и отново.

Докато вървяха по стръмните улици, всеки квартал се струваше на Армануш толкова различен от другите, че тя започна да си мисли, че Истанбул е градски лабиринт, няколко града вътре в града. Запита се дали и Джеймс Болдуин се е чувствал по същия начин, когато е бил тук.

В три следобед, изтощени и гладни, двете влязоха в ресторант, в който, както обясни Ася, трябвало да отидат на всяка цена, тъй като в него предлагали най-вкусния пилешки дюнер в града. Поръчаха си по един дюнер и голям пенест айран.

— Трябва да си призная — пророни Армануш, след като помълча, — че Истанбул не е точно какъвто очаквах. По-модерен е и по-малко консервативен, отколкото се опасявах.

— Е, не е зле някой път да го кажеш на леля Джеврийе. Ще се зарадва много. Ще ми връчи медал, задето съм представила толкова добре страната си!

Засмяха се заедно за пръв път, откакто се бяха запознали.

— Има едно място, на което искам да те заведа някой път — продължи Ася. — Малко кафене, в което се срещаме редовно. „Кундера“.

— Виж ти! Това е един от любимите ми писатели! — възкликна радостна Армануш. — Защо се казва така?

— Е, по този въпрос се води безкраен спор. Всъщност всеки ден разработваме нова теория.

Докато се връщаха към конака, Армануш хвана ръката на Ася и я стисна, докато казваше:

— Приличаш ми на един мой приятел.

Известно време я гледа така, сякаш знае нещо, а не може да го каже. После обаче отбеляза:

— Никога не съм срещала толкова прозорлив и толкова... състрадателен човек, който в същото време да е толкова... войнствено настроен. Освен един! Приличаш на най-необичайния ми приятел — Барон Багдасарян. Толкова сте еднакви, че сте като сродни души.

— Така ли? — попита Ася, заинтригувана от името. — Какво има? Кажете ми защо се смееш?

— Извинявай, но не се съдържам, засмях се на превратностите на съдбата — обясни Армануш. — Просто по една случайност от всичките ми познати Барон Багдасарян е най-силно настроен срещу турците!

* * *

Същата вечер, след като всички жени от семейство Казанджъ си легнаха, Армануш стана от леглото по пижама, запали слабата нощна лампа и като се постара да не вдига шум, включи лаптопа. Никога дотогава не бе забелязвала колко притеснително шумно е да влезеш в интернет. Набра телефонния номер, намери връзка и написа паролата, за да попадне в *Кафене „Константинополис“*.

Къде беше? Щяхме да умрем от притеснение! Как си? — посипаха се въпроси.

Добре съм — написа Мадам Моята-Прокудена-Душа. — **Но не успях да намеря къщата на баба. На нейното място има грозна модерна сграда. Къщата я няма. Не са останали никакви следи... Няма следи, няма документи, няма спомени за арменското семейство, живяло там в началото на миналия век.**

Ужасно съжалявам, скъпа — написа Лейди Пийкок/Сирамарк. — **Кога се връщаш?**

Ще остана до края на седмицата — отговори Мадам Моята-Прокудена-Душа. — **Тук си е цяло приключение. Градът е красив. В някои отношения прилича на Сан Франциско — стръмни улици, постоянна мъгла и бриз, бохемски лица на места, където ги очакваш най-малко. Тук е истински лабиринт. Не е просто град, а градове вътре в града. Между другото, кухнята е страхотна. Всеки арменец ще се чувства като в рая тук.**

Армануш спря, осъзнала ужасена какво е написала току-що. **Имам предвид по отношение на храната — побърза да добави.**

Ей, Мадам Моята-Прокудена-Душа, уж ни беше репортер от бойното поле, а сега говориш като туркиня! Да не са те потурчили? Беше Анти-Кавърма.

Армануш си пое дълбоко въздух.

Точно обратното. Никога през живота си не съм се чувствала толкова арменка. За да усетя докрай арменските си корени, трябваше да дойда в Турция и да се срещна с турците. Семейството, на което гостувам, е много интересно, малко са лудички, но вероятно всички семейства са луди. Тук обаче има нещо сюрреалистично. Ирационалността е част от здравия разум. Имам чувството, че съм се озовала в роман на Габриел Гарсия Маркес. Една от сестрите прави татуировки, другата е ясновидка, третата е учителка по турска история, а четвъртата е ексцентрична стара мома, или ку-ку на пълен работен ден, както би казала Ася.

Коя е Ася? — написа веднага Лейди Пийкок/Сирамарк.

Дъщерята в семейството. Млада жена с четири майки и нито един баща. Голям образ... гневна, саркастична и остроумна. От нея ще излезе добра героиня на Достоевски.

Армануш се запита къде ли е Барон Багдасарян.

Говори ли с някого за геноцида, Мадам Моята-Прокудена-Душа?, полюбопитства Тъжно Съвместно-Съществуване.

Да, няколко пъти, но е много трудно. Жените в къщата изслушаха с искрен интерес и тъга историята на семейството ми, но толкова. За турците миналото е друга губерния.

Щом жените стигат само дотук, не тая надежди за мъжете им... — намеси се и Дъщерята на Сафо.

Всъщност досега не съм имала възможност да разговарям с мъже — написа Мадам Моята-Прокудена-Душа — беше го осъзнала току-що. — Но тези дни Ася ще ме заведе в кафене, където се срещат редовно. Там, предполагам, ще се запозная с някакви мъже.

Внимавай, ако седнеш да пиеш с тях. Алкохолът изважда на показ най-неприятното у хората, така да знаеш — предупреди Алекс Стоика.

Според мен Ася не пие. Те са мюсюлмани! Но със сигурност пуши като комин.

Лейди Пийкок/Сирамарк написа: **В Армения също пушат много. Наскоро ходих отново до Ереван. Цигарите изтребват нацията.**

Армануш се намести нервно на стола. Къде беше той? Защо не пишеше? Дали беше ядосан, дали не й се сърдеше? Дали изобщо си мислеше за нея?... Тя щеше да продължи да се терзае с въпроси, ако точно тогава върху трепкащия екран не се появи следващото изречение.

Кажи ни, Мадам Моята-Прокудена-Душа, мисли ли си за Парадокса с еничарите, откакто си в Турция?

Беше той! Той! Той! Армануш прочете отново изречението, после написа: **Да, мислила съм.** Но не знаеше какво друго да добави. Сякаш доловил колебанието й, Барон Багдасарян продължи:

Хубаво е, че се разбираш така добре със семейството. И ти вярвам, когато разказваш, че са добродушни хора, интересни посвоему. Но не разбираш ли? Ти си им приятелка само докато се отказваш от националната си принадлежност. Така е било с турците през цялата им история.

Натъжена, Армануш стисна устни. В другия край на стаята Ася се мяташе и въртеше в леглото, явно сънуваше мъчителен кошмар, и мърмореше нещо неразбираемо. Каквото и да казваше, тя го повтори много пъти.

Единственото, което ние, арменците, искаме, е да ни признаят загубата и болката — най-важното условие, ако искаме истинските отношения между хората да

процъфтяват. Това казваме на турците: вижте какво, ние скърбим, скърбим вече близо век, защото сме загубили любимите си хора, били сме изгонени от домовете си, били сме прокудени от земите си, отнасяха се с нас като с животни и ни клаха като овце. Беше ни отказано дори да умрем достойно. Дори болката, причинена на предците ни, не е толкова мъчителна, както постоянното отричане след това.

Как ще отвърнат турците, ако им кажеш това? Никак. Има само един начин да се сприятелиш с турците — да си точно толкова неинформиран и плиткопаметен като тях. Те няма да се присъединят към нас в признаването ни на миналото, затова от нас се очаква да се присъединим към тях в невежеството им за миналото.

Най-неочаквано на вратата се почука тихо, после още и още веднъж. Армануш се сви на стола, а сърцето ѝ заби ускорено. Импулсивно изключи екрана на компютъра.

— Да — прошепна.

Вратата се отвори тихо и вътре се шумна леля Бану. Сега беше с хлабаво завързана розова кърпа на главата и дълъг бозав халат. Станала в този час заради молитвата, тя бе забелязала, че в стаята на момичетата свети.

С изписано на лицето ѝ неудобство заради всички думи на английски, които не ѝ достигаха, тя направи няколко движения, сякаш също играеше на филми. Поклати глава, склучи вежди, после се закани усмихната с пръст, а Армануш изтълкува всичко това като: *Много учиш. Не се преуморявай толкова.*

След това леля Бану протегна чинията, която носеше, и направи движение, все едно яде — беше повече от ясно и не се нуждаеше от превод. Усмихна се, потупа Армануш по рамото, остави чинията до лаптопа, после си тръгна, като затвори вратата внимателно. В чинията имаше два портокала, обелени и разделени на парченца.

След като включи отново екрана, Армануш отхапа от портокала, докато обмисляше какво да отговори на Барон Багдасарян.

Х. БАДЕМИ

На петия ден от престоя си Армануш вече беше научила сутрешната програма в конака на Казанджъ. В работен ден закуската се поднасяше още в шест и стоеше на масата до девет и половина. През това време самоварът вреше непрекъснато и на всеки час имаше готов нов чайник с чай. Вместо всички от семейството да седнат заедно на масата, те идваха по различно време — в зависимост от работата, настроението и програмата си. Затова, за разлика от вечерята, която беше напълно синхронизирано събитие, в работен ден закуската приличаше на сутрешен влак, който спира на различни спирки и всеки път на него се качват нови пътници, а други слизат.

Почти винаги леля Бану беше тази, която слага масата, тъй като ставаше първа, готова за ранната молитва. Ставаше от леглото, като си мърмореше: *Така е, така е*. Докато мюезинът от най-близката джамия се провикваше за втори път: *По-добре да се молиш, отколкото да спиш*.

След това леля Бану отиваше в банята, за да се подготви за молитва, като си измие лицето, ръцете до лактите и краката до прасците. Понякога водата беше леденостудена, но на нея не ѝ пречеше. *За да се събуди, душата трябва да трепери* — казваше си тя. — *Душата трябва да трепери*. Не ѝ пречеше и че всички други в къщата са потънали в дълбок сън. Молеше се дважд по-усърдно — за да се прости и на тях.

Затова, тази сутрин, когато мюезинът повтори като ехо: *Аллах е превелик, Аллах е превелик*, леля Бану вече бе отворила очи и се пресегна да вземе халата и кърпата за глава. За разлика от всеки друг ден обаче чувстваше тялото си тежко, много тежко. Мюезинът се провикна: *Свидетелствам, че няма друг бог освен Аллах*. А леля Бану пак не успя да се изправи. Дори когато чу: *Елате на молитва*, а после: *Елате при доброто!*, тя пак не успя да вдигне от леглото половината

си тяло. Сякаш всичката кръв от тази част на тялото ѝ бе изтекла, за да остави след себе си тежък мъртъв чувал.

По-добре да се молиш, отколкото да спиш. По-добре да се молиш, отколкото да спиш.

— Какво ви става, защо не ме пускате да стана? — попита разстроена леля Бану.

Двата *джина*, разположили се на раменете ѝ, се спогледаха.

— Не питай мен, питай него. Само той върши поразии — отвърна от дясното ѝ рамо Госпожа Сладката.

Както се разбира и от името, Госпожа Сладката беше добър джин — от праведните. Беше с грейнало мило личице, с корона в оттенъци на виолетово, розово и мораво около главата и източена красива шия, а там, където свършваше шията и би трябвало да започва тялото, нямаше друго освен тънка струя дим. Понеже беше без тяло, приличаше на глава върху пиедестал, но това изобщо не ѝ пречеше. За разлика от жените, при джиновете от женски пол не се очакваше да са със съразмерни черти.

Леля Бану се доверяваше неимоверно на Госпожа Сладката, защото тя не бе вероотстъпница, беше добродушен благочестив джин, преминал от атеизма към исляма — болест, която върлуваше сред женските джинове. Госпожа Сладката често посещаваше джамиите и светилищата и познаваше отлично Свещения Коран. През годините двете с леля Бану се бяха сблизили много. Не такъв обаче беше случаят с Господин Горчивия, който беше създаден по съвсем различен калъп и бе дошъл от места, където вятърът не спира да вие. Господин Горчивия беше много стар — дори за джин. Затова бе далеч по-силен, отколкото често показваше, защото, както всички знаят, колкото по-стар е един джин, толкова по-голямо е могъществото му.

Господин Горчивия стоеше в дома на Казанджъ по една-единствена причина — преди години, в последното утро на четирийсетте си дни покаяние, леля Бану го бе привързала към себе си. Оттогава го беше подчинила и нито веднъж не бе сваляла талисмана, с който го държеше в плен. Не бе никак лесно да привържеш към себе си джин. Искаше се преди всичко и най-вече да разбереш неговото име — да отгатнеш правилно бе наистина смъртоносна игра, понеже, ако джинът познаеше твоето име преди ти да откриеш неговото, господарят става той, а ти се превръщаш в негов роб. Дори и да

отгатнеш правилно името и да подчиниш джина, не бива да приемаш властта си за даденост, защото ще изпаднеш в твърде глупава заблуда. Откакто свят светува, единствен великият Соломон е успял да победи джин, цели войнства джинове, но и той е опрял до помощта на вълшебен железен пръстен. И тъй като никой не може да се мери с великия Соломон, само глупав нарцис ще седне да се възгордява, задето е взел в плен джин, а леля Бану беше всичко друго, но не и глупав нарцис. Въпреки че Господин Горчивия й служеше вече повече от шест години, тя смяташе отношенията им за временно споразумение, което често трябва да се подновява. Никога не се бе държала с него грубо или снизходително, понеже знаеше, че за разлика от хората, джиновете пазят вечно живи спомените за проявените към тях неправди. Никога не биха простили несправедливост. Подобно на верен чиновник, който описва до най-малките подробности всяка случка, паметта на джиновете запечатваше всичко колкото някой прекрасен ден отново да го извади на показ. Ето защо леля Бану винаги беше зачитала правата на пленника си и никога не бе злоупотребявала със своята власт.

Пак можеше да я използва по съвсем друг начин, да иска материални блага, например — пари, скъпоценности или слава. Но не го правеше. Знаеше, че всичко това не е нищо повече от илюзия и че джиновете ги бива много в създаването на илюзии. Пък и всяко богатство, придобито внезапно от някого, задължително бе богатство, заграбено от друг — в природата няма такова нещо като чист вакуум и съдбите на хората са преплетени като бримките в дантела. Затова през всичките тези години леля Бану благоразумно се беше въздържала да иска материална изгода. Бе искала от Господин Горчивия само едно: познание.

Познание за забравени събития, за хора с неустановена самоличност, за имуществени спорове, семейни кавги, неразкрити тайни, неразбулени загадки — основното, което й бе необходимо, за да помага на многобройните си клиентки. Ако в някое семейство изгубеха ценен документ, идваха при леля Бану, за да разберат къде е. Или пък жена, заподозряла, че са й направили черна магия, идваше да пита кой е извършил злодеянието. Веднъж бяха довели бременна, която внезапно легнала болна и от ден на ден ставала все по-зле. След като се допита до джина, леля Бану каза на бременната да отиде при

безплодното лимоново дърво в градината, където в кесийка от черно кадифе ще намери калъп маслинов сапун с изрязаните ѝ нокти, забучени в него — магия, направена от завистлива съседка. Леля Бану обаче не ѝ съобщи как се казва съседката, за да не сее още раздори. След няколко дни получи вестта, че бременната се е оправила бързо и сега е добре. По този начин беше използвала леля Бану услугите на Господин Горчивия до този ден. С едно изключение. Само веднъж го беше помолила за лична услуга — само за нея — да отговори на най-тайния въпрос: Кой е бащата на Ася?

Господин Горчивия ѝ даде отговор — *Отговорът*, тя обаче възмутено и категорично отказваше да му повярва, макар и да знаеше прекрасно, че поробеният джин никога не може да излъже своя господар. Отказваше да му повярва, докато един ден сърцето ѝ просто престана да оспорва онова, което умът ѝ бе разбрал отдавна. Оттогава леля Бану вече не бе същата. От време на време още се питаше дали нямаше да е по-добре да не знае, след като в този случай знанието ѝ бе донесло само страдания и скръб, проклятието на мъдростта. И все пак днес, години след онази случка, леля Бану отново обмисляше да поиска от Господин Горчивия лична услуга. Именно заради това тази сутрин бе толкова омаломощена: противоречивите мисли, кипнали в ума ѝ, бяха отслабили властта над роба ѝ, който, изпаднаше ли господарката в безпътица, тежеше все повече и повече на лявото ѝ рамо.

Дали да зададе на Господин Горчивия друг личен въпрос сега, макар да бе съжалявала толкова последния път, когато го направи? Или може би е време да сложи край на тази игра и да махне талисмана, с което веднъж завинаги да пусне джина на свобода? Можеше да продължи да изпълнява задълженията си на ясновидка и с помощта на Госпожа Сладката. Способностите ѝ нямаше да са толкова силни, но какво от това. Не беше ли и това предостатъчно? От една страна, леля Бану се страхуваше от проклятието на мъдростта, ужасяваше се от мъчителната агония, която идваше с многото знания. От друга обаче, умираше да научи повече — вечно любопитна, добросъвестна. Господин Горчивия долавяше прекрасно дилемата и явно злорадстваше, с всяко нейно съмнение натискаше все по-силно лявото ѝ рамо и увеличаваше бремето на тежките ѝ мисли.

— Слизай от рамото ми — нареди леля Бану и изрече молитва, каквато според съвета на Корана трябва да казваш всеки път, щом се изправиш лице в лице с коварен джин.

Най-неочаквано Господин Горчивия се подчини, скочи настрани и остави леля Бану да се изправи.

— Ще ме освободиш ли? — попита, разчел мислите ѝ. — Или ще впрегнеш способностите ми, за да получиш информация?

От леко раздалечените устни на леля Бану се отскубна прошепната дума, но независимо дали беше „да“, или „не“, прозвуча като стон. Тя се почувства съвсем мъничка сред необходимия безкрай земя, небе и звезди и затруднението, натрошило на прах душата ѝ.

— Можеш да ми зададеш въпроса, който те терзае до смърт, откакто онова американче ти разказа тъжните неща за семейството си. Не искаш ли да разбереш дали е вярно? Не искаш ли да ѝ помогнеш да научи истината? Или пазиш способностите си само за своите клиентки? — попита предизвикателно Господин Горчивия, а черните му като катран изпъкнали очи проблеснаха трескаво и тържествуващо. После добави, изведнъж миролюбив: — Мога да ти кажа, достатъчно стар съм, за да знам. Бях там.

— Престани! — възкликна леля Бану почти с писък. Усети как ѝ пари в стомаха и как на гърлото ѝ засяда жлъч, когато се тросна: — Не искам да научавам. Не съм любопитна. Проклинам деня, в който те попитах за бащата на Ася. О, Боже, иска ми се да не бях. За какво ми е да знам, щом не мога да променя нищо? Това е отрова, която те осакатява завинаги. Не можеш да я повърнеш, не можеш да умреш. Не искам да ми се случва още веднъж... Пък и какво ли знаеш ти!

Не проумяваше защо е изпуснала последния въпрос. Беше наясно, че поиска ли да узнае повече за миналото на Армануш, трябва да попита именно Господин Горчивия, той беше *гюлябани*^[39], най-коварните от всички джинове, но и най-осведомените, когато ставаше въпрос за мъчителен край.

Застигнати от прокоба войници, издебнати от засада и избити до крак далеч от родния дом; пътници, покосени от бялата смърт в планината; чумави, заточени навътре в пустинята; странници, ограбени и заклани от разбойници; пътешественици, залутали се наскреда пущинака; престъпници, изпратени на далечен остров да посрещнат смъртта си... гюлябани се бяха нагледали на какво ли не. Бяха

присъствали на кървави битки, в които до крак бяха избивани цели батальони, бяха в села, обречени на гладна смърт, при кервани, изпепелени от вражески огън. Бяха там, когато в Битката при Ярмук мюсюлманите премазали огромната войска на император Ираклий и когато берберът Тарик заявил с гръмовит глас на войниците си: *Отзад е морето, отпред е противникът! О, воини мои, къде ще избягате?*, и бяха видели как нахлува в Испания на вестготите и изстребва всичко по пътя си; бяха присъствали когато Карл, по-късно наречен Мартел^[40], съсякъл триста хиляди араби в Битката при Тур и когато замаяните от хашиша асасини убили прославения везир Низам ал-Мулк и започнали да сеят терор, докато монголският хан Хулагу не разрушил крепостта им в едно с всичко останало. Гюлябани бяха видели с очите си всички тези злочестини. Бяха прословили най-вече с това, че торможат залуталите се без храна и вода в пустинята. Когато и където и да умреше някой, без да оставя подире си гроб, те се появяваха до трупа. Стига да решеха, че се налага, можеха да се преобразят в растения, камъни или животни, особено в лешояди. Дебнеха, наблюдаваха гледката от страни или отгоре, макар и да бе известно, че се случва да преследват и керваните, да крадат каквато храна имат несретниците, да плашат пилигримите на път за поклонение, да нападат шестивия или да нашепват ужасяваща мелодия за смърт в ушите на осъдените на каторжен труд или на принудените да поемат към своята гибел. Те бяха наблюдатели на онези мигове от времето, за които хората не разполагаха с доказателства, нямаха летописи, които да четат.

Гюлябани бяха грозни свидетели на грозотата, която човешките същества са способни взаимно да си причинят. Затова леля Бану реши, че ако, както твърдеше Армануш, през 1915 година семейството ѝ наистина е било принудено да тръгне към своята смърт, Господин Горчивия със сигурност ще знае.

— Ще ме питаш ли нещо? — рече той, както седеше в края на леглото и злорадстваше, че леля Бану е изпаднала в такова затруднено положение. — Бях лешояд — продължи горчиво — единствения глас, с който знаеше да говори. — Видях всичко. Наблюдавах как те, жени и деца, вървят и вървят, и вървят. Летях над тях, кръжах в синьото небе и чаках да се свлекат на колене.

— Млъквай! — ревно леля Бану. — Млъквай! Не искам да знам. Не забравяй кой е господарят.

— Да, господарко — сви се Господин Горчивия. — Твоята воля е задължителна за мен и ще бъде така, докато носиш талисмана. Но ако решиш да разбереш какво се е случило през 1915 година със семейството на момичето, само ми кажи. Моята памет може да бъде и твоя, господарко.

Както седеше на леглото, леля Бану изправи гръб и прехапа силно устни, за да изглежда непреклонна, нямаше намерение да показва слабост пред Господин Горчивия. Докато се опитваше да устои на изкушението, замириса на прах и мухъл, сякаш стаята бе започнала да загнива. Или сегашният миг бързо се разлагаше в утайката на времето, или разложението от миналото бе започнало да се просмуква в настоящето. Вътрешните порти на времето чакаха да бъдат отворени. За да ги запази залостени и всичко да си остане на мястото, леля Бану извади Свещения Коран, който държеше под седефен капак в едно чекмедже на нощното шкафче. Отвори го напосоки и прочете:

Ние сме по-близо до него, отколкото вената на шията (му)^[41].

— Аллах — въздъхна тя. — Ти си по-близо до мен, отколкото вената на шията ми. Помогни ми да изляза от безпътицата. Дай ми блаженството на неведението или силата да понеса знанието. Каквото и да избереш, ще бъде признателна, но моля те, не ме прави безсилна, ако ми даваш знание.

С тази молитва леля Бану стана от леглото, облече халата и отиде тихо и бързо в банята да се приготви за сутрешната молитва. Погледна часовника върху шкафчето: осем без петнайсет. Нима беше лежала толкова дълго в леглото и бе спорила с Господин Горчивия, със съвестта си? Тя побърза да си измие лицето, ръцете и краката, после се върна в стаята, вече забрадена с прозрачната кърпа за молитва, постла килимчето и се замоли.

Ако тази сутрин леля Бану беше закъсняла да подреди масата за закуска, Армануш щеше да е от последните, които ще научат. Беше стояла до късно пред компютъра и се беше успала, дори сега още ѝ се спеше. Размърда се, обърна се, придърпа нагоре завивката и се постара да заспи отново. Отвори сънено око и видя, че Ася седи на бюрото, чете книга и слуша музика със слушалки.

— Какво си си пуснала? — попита високо Армануш.

— Ъ? — извика Ася. — Джони Кеш!

— А, да, разбира се. Какво четеш?

— „Ирационалният човек. Изследване върху екзистенциалната философия“ — отговори същият висок нетрепкащ глас.

— Не е ли и това малко ирационално? Как е възможно да слушаш музика и в същото време да се съсредоточиш дотолкова, че да четеш екзистенциална философия?

— Пасват си отлично — отбеляза Ася. — И Джони Кеш, и екзистенциалната философия проникват в човешката душа, за да видят какво има вътре, и нещастни от онова, което са открили, я оставят отворена.

Преди Армануш да успее да се замисли над това, някой почука на вратата и повика момичетата да хванат последния влак за закуска.

* * *

Намериха масата сложена само за тях двете — всички останали вече се бяха нахранили. Баба и Маминка бяха отишли на гости у роднина, леля Джеврийе беше в училището, леля Зелиха — в ателието за татуировки, а леля Фериде беше в банята, за да боядиса косата си морковена. Единствената леля във всекидневната, кой знае защо, изглеждаше кисела.

— Какво има, да не би твоят джин да те е зарязал? — попита Ася.

Вместо да отговори, леля Бану се отправи към кухнята. През следващите два часа подреди наново кутиите със зърнени храни по полиците, изтърка подовете, направи ореховки със стафида, изми пластмасовите плодове по плота и старателно изтърка с гъбата превърналата се във вкаменелост горчица в ъгъла на печката. Когато накрая се върна във всекидневната, завари двете момичета още на масата за закуска — присмиваха се на всеки кадър от „Проклятието на любовта“, най-дълго излъчвания сапунен сериал в историята на турската телевизия. Но вместо да се възмути, задето се подиграват на нещо, толкова ценно за нея, леля Бану само се изненада — изненада се, че съвсем е забравила за него и за пръв път от години е пропуснала любимия си сериал. Беше ѝ се случвало само веднъж, преди години, по времето на нейното покаяние. Да ѝ прости Аллах, но дори тогава си мислеше за „Проклятието на любовта“ и се питаше какво ли става в

епизодите, докато тя се покаява. Как обаче го беше пропуснала сега, съвсем без причина? Дали мислите ѝ наистина бяха толкова погълнати с друго? Нима нямаше да усети, ако наистина беше толкова объркана?

Изведнъж забеляза, че двете момичета я наблюдават от столовете, и се притесни — вероятно защото се досети, че след като сапуненият сериал е свършил, те може би си търсят нов обект на насмешки.

Ася обаче явно беше намислила друго.

— Армануш се чудеше дали ще ѝ гледаш на таро.

— За какво ѝ е? — отвърна тихо леля Бану. — Кажи ѝ, че е красива умна млада жена с бляскаво бъдеще. Само който няма бъдеще, иска да научи нещо за бъдещето си.

— Ами гледай ѝ тогава на печени лешници — настоя Ася, като пропусна превода.

— Вече не гледам на такива неща — заяви леля Бану така, сякаш се разкайваше. — Методът не се оказа чак толкова добър.

— Виждаш ли, леля е ясновидка позитивистка. Всеки път, когато гадае, измерва допустимата грешка по научен път — обясни на английски Ася на Армануш, но после продължи вече сериозно на турски: — Гледай ни тогава на кафе.

— Това вече е друго нещо — виновно отвърна леля Бану, неспособна да устои на кафето. — На *това* мога да гледам винаги.

Направиха кафе: за Армануш без захар, а за Ася — с много захар, макар че тя не искаше да ѝ гледат. Кофеинът я вълнуваше повече, отколкото съдбата. След като Армануш изпи кафето, чинийката беше сложена отгоре върху чашата, беше притисната силно, после чашата бе завъртяна в три водоравни кръга и бе обърната върху чинийката, така че утайката на дъното да се стече бавно надолу и да образува рисунък. След като дъното на чашката се охлади, леля Бану го обърна и се зае да разчита рисунъка, като плъзгаше поглед по часовниковата стрелка.

— Виждам тук една много разтревожена жена.

— Сигурно майка ми — въздъхна момичето.

— Страшно се безпокои. Мисли те през цялото време, обича те много, но душата ѝ е потисната. После виждам град с червени мостове. Има вода, море, вятър и... мъгла. Виждам и семейство, много глави... погледни, много хора, много любов и грижи, а също много храна...

Армануш кимна, леко притеснена, че са я разчели толкова ясно.

— После... — подхвана пак леля Бану, пропускайки лошата новина на дъното на чашата — цветя, които скоро щяха да бъдат разпръснати върху гроб, далече, много далече. Завъртя чашата между пълните си пръсти. Следващите ѝ думи прозвучаха по-високо, отколкото бе смятала, и стреснаха всички. — О, има и младеж, който много държи на теб. Но защо е зад було?... Зад нещо като було.

Сърцето на Армануш трепна.

— Възможно ли е да е екран на компютър? — попита дяволито Ася точно когато Султан Пети ѝ скочи на коленете.

— Не виждам компютри в утайката — възрази леля Бану. Не обичаше да включва техниката в медиумния си свят.

Застина вгълбено, завъртя леко чашата, после застина отново. Сега вече върху лицето ѝ се четеше тревога.

— Виждам едно момиче, твоя връстничка. С къдрава коса, черна, съвсем черна... големи гърди...

— Благодаря, лельо, схванах тънкия намек — засмя се Ася. — Но не е задължително да включваш родините си във всяка чаша, на която гледаш, на това му се вика шуробаджанашчина.

Леля Бану примига с вкаменено лице.

— Тук има въже, дебело здраво въже с примка в единия край, прилича на ласо. Вие двете, момичета, ще бъдете свързани една с друга много силно... Виждам духовна връзка...

За тяхно разочарование леля Бану не каза нищо повече. Спря да гадае, остави чашата от кафе върху чинийката и я напълни със студена вода, така че рисунъкът да се размаже и да изчезне, преди някой, бил той добър или зъл, да е успял да надзърне вътре. Това му беше хубавото на гадаенето на кафе — за разлика от съдбата, написана от Аллах, написаното от кафето винаги може да бъде измито.

* * *

На път за кафене „Кундера“ се качиха на ферибота, та Армануш да види града в целия му размах и великолепие. Подобно на самия ферибот, и пътниците на него имаха уморен вид, но той бързо бе заличен от вятъра, извил се внезапно, когато огромният съд навлезе в

лазурносиньото море. Врявата на множеството се засили за минута, после заглъхна до монотонно жужене — фон на другите звуци: тракането на двигателя отстрани на корпуса, плисъкът на вълните, писъците на чайките. Армануш забеляза зарадвана, че ленивите чайки по брега са поели заедно с тях. Почти всички на ферибота ги хранеха с парчета симид — сусамови гевреци, които тези месоядни птици смятаха за неустоймо лакомство.

На пейката отсреща седяха строго облечена представителна жена и синът ѝ, тийнейджър — уж бяха един до друг, а сякаш ги делиха светове. Армануш долови от лицето на жената, че не е първа поклонница на обществения транспорт, че презира масите и стига да има възможност, ще метне в морето всички бедно облечени пътници. Скрит зад очилата с дебели рамки, синът явно се притесняваше от студеното държане на майка си. *Като герои на Фланъри О'Конър са* — помисли си Армануш.

— Разкажи ми още за този Барон — подкани неочаквано Ася. — Как изглежда? На колко години е?

Армануш се изчерви. В ярката светлина на зимното слънце, надзърнало през плътните облаци, лицето ѝ изглеждаше точно като на влюбена млада жена.

— Не знам. Не съм го виждала никога. Виртуални приятели сме. Вероятно се възхищавам на ума и страстта му.

— Не искаш ли някой ден да се срещнете?

— И да, и не — призна Армануш, след като купи симид от малкия, но пълен с хора бюфет вътре.

Отчупи едно парче и се надвеси с него над перилата отстрани на ферибота, за да изчака да се приближи някоя от чайките.

— Не се налага да чакаш — усмихна се Ася. — Просто метни парчето във въздуха и някоя на мига ще го хване.

Армануш направи, както ѝ бяха казали. От пустото небе изникна чайка и отнесе почерпката.

— Умирам от желание да науча повече за него, но дълбоко в себе си не искам изобщо да го виждам. Когато излизаш с някого, магията загива. Няма да го понеса, ако се случи и с него. Твърде ми е важен. Срещите и сексът са друга история, твърде заплетена...

Навлизаха в мътната зона, охранявана от трите недосегаеми теми. Добър знак, че двете се сближават.

— Магия! — повтори Ася. — На кого му е притрябвала магия? Разказите за Лейла и Маджнун, за Юсуф и Зулейха, за Пеперудата и Свещта, за Славей и Розата... Начини да обичаш от разстояние, да бъдеш с някого, без дори да го докосваш — *Amor platonicus*! Стълбата на любовта, по която се очаква да се изкачваме, да стигаме все по-нависоко и нависоко, за да възнесем Себе си и Другия. Платон определено смята всеки физически допир за нещо покварено и позорно, защото според него истинската цел на Ерос е красотата. Няма ли красота и в секса? Според Платон не. Той си поставя „повъзвишени цели“. Но мен ако питаш, проблемът на Платон, а и на мнозина други, е, че никога не се е радвал на добър секс.

Армануш погледна изумена приятелката си.

— Мислех, че обичаш философията... — изпелтечи тя, без да знае защо изобщо го е казала.

— Възхищавам се на философията — съгласи се Ася. — Но това не означава, че непременно съм съгласна с философите.

— Да приема ли тогава, че не си голяма поклонница на *Amor platonicus*?

Това вече беше информация, която Ася предпочиташе да не разгласява, но не защото не можеше да отговори на въпроса, а защото се страхуваше какви последици ще има отговорът. Армануш беше много любезна и възпитана и Ася не искаше да я стряска. Как изобщо можеше да ѝ каже, че макар и да е само на деветнайсет години, е познала ръцете на много мъже и не чувства ни най-малка вина от това? Пък и как можеше да разкрие истината, без да развенчава пред една чужденка мита за „целомъдрието на турските момичета“?

Този вид „национална отговорност“ бе напълно чужд на Ася Казанджъ. Тя никога не се беше чувствала част от „колектива“ и нямаше намерение нито сега, нито за в бъдеще да се приобщава към него. А ето я днес — без проблем влизаше в чуждата роля, в ролята на човек, станал родолюбец за една нощ. Как сега да отхвърли националната си самоличност и да бъде собственото си грешно Аз? Как да каже на Армануш, че дълбоко в себе си е убедена, че само ако правиш секс с един мъж, можеш да си сигурна, че той е за теб, че най-недоловимите и дълбоки комплекси излизат на показ само в леглото и че, каквото и да си мислят през цялото време хората, сексът всъщност е много повече чувствен, отколкото физически. Как можеше да

разкрие, че в миналото е имала много, прекалено много връзки, сякаш за да си отмъсти на мъжете, макар и да не знаеше за какво. Беше имала много любовници, понякога едновременно, полигамни афери, които накрая винаги бяха завършвали с разбито сърце, трупайки планини от тайни, които Ася старателно бе държала далеч от стените на дома Казанджъ. Как да разкрие всичко това? Щеше ли Армануш да я разбере, без да я съди, можеше ли истински да погледне в душата на Ася от ешелоните на своята стерилна кула?

Можеше ли Ася да ѝ довери, че е посегнала на живота си, гадно изживяване, от което е извлякла две важни поуки — че начинът да го направиш не е, като изгълташ хапчетата на откачената си леля, и че ако си решил да се самоубиваш, не е зле да си приготвиш разумна причина, в случай че прескочиш трапа, понеже после от всички страни ще се посипе един-единствен въпрос: ЗАЩО? Можеше ли да ѝ сподели още, че и до ден-днешен не е успяла да открие отговора на този въпрос, ако не броим това, че е била прекалено малка, прекалено глупава, прекалено разгневена, прекалено чувствителна за вселената, в която живее? Дали всичко това щеше да прозвучи логично на Армануш? Можеше ли после Ася да разкрие пред нея, че напоследък е отбелязала известен напредък и вече е по-уравновесена и спокойна, защото сега има моногамна връзка с тази малка подробност, че мъжът е женен и е два пъти по-голям от нея, и че тя се среща с него от време на време, за да правят секс, да пушат трева и да избягат от самотата? Как можеше да сподели с Армануш, че, честно казано, е много далеч от правия път?

Затова, вместо да отговори, тя извади от раницата уокмена и поиска разрешение да чуе едно парче, само едно. Точно сега ѝ трябваше доза Кеш. Предложи една от слушалките на Армануш. Тя я пое предпазливо и попита:

— Кое парче на Джони Кеш ще слушаме?

— Dirty Old Egg-Suckin' Dog^[42].

— Така ли се казва парчето? Не го знам.

— Ъхъ — отвърна сериозно Ася. — Хайде, почва. Слушай...

Парчето започна — вяла прелюдия, после кълтри мелодии, които се сливаха с писъците на чайките и с гласовете на турците в далечината.

Докато слушаше, Армануш беше твърде изумена от разминаването между текста и гледката наоколо, за да се наслади на песента. Хрумна ѝ, че тази песен е точно като Ася — пълна с противоречия и темперамент, в разрез с онова, което я заобикаля, чувствителна, реагираща на всичко, готова всеки момент да избухне. Армануш се облегна, а шепотът в далечината се превърна в монотонно жужене, във въздуха отново политнаха парчета симид — малко вълшебство, отнесено от бриза, фериботът продължи да се плъзга плавно напред и призраците на всички риби, обитавали някога тези води, заплуваха заедно с тях в наситеносиньото, почти мастилено море.

Когато парчето свърши, вече бяха пристигнали. Някои от пътниците скочиха на брега още преди фериботът да е опрял в кея. Армануш загледа смаяна акробатичните изпълнения, възхитена от многото таланти, които истанбулчани бяха развили, за да не изостават от градското темпо.

След петнайсет минути увисналата дървена врата на кафене „Кундера“ се отвори с оглушително тракане и в него влязоха Ася Казанджъ в светломорава хипарска рокля и гостенката ѝ по дънки и най-обикновен пуловер. На обичайното място Ася завари обичайната групичка в обичайното настроение.

— Здравейте всички — изчурулика тя. — Това е Ейми, приятелка от Америка.

— Здравей, Ейми! — поздравиха я в хор. — Добре дошла в Истанбул!

— За пръв път ли си тук? — попита някой.

Към него се присъединиха и други.

— Градът харесва ли ти? А храната? Колко ще останеш? Смяташ ли да дойдеш пак?...

Макар да я посрещнаха сърдечно, бързо се върнаха към обичайното си състояние на неуморно безразличие, тъй като нищо не можеше да наруши велия ритъм, който обикновено цареше в кафене „Кундера“. Който изпитваше нужда от скорост и разнообразие, просто можеше да излезе навън, където имаше колкото щещ. Тук властваха задължителната мудност и вечното повторение. Това бе заведение на повторенията, на обсебеността и вторачването, то беше за хора, които

не искат да имат нищо общо с по-голямата картина, ако изобщо съществуваше такава.

По време на кратките паузи между въпросите Армануш разглеждаше мястото и хората и се опитваше да се досети откъде е дошло името на кафенето. Постоянното напрежение между вулгарната действителност и тази предателка фантазията, представата за „чуждите“, *противопоставени на „нашите“*, унесът в заведението и накрая, намусените лица на мъжете, които сякаш се двоумяха, отчаяни, дали да предпочетат бремето на хаотичните си любовни връзки, или да станат полуистински от лекота — всичко тук наподобяваше сцена от роман на Кундера. Те обаче не знаеха и нямаше как да знаят всичко това, защото бяха погълнати от него, бяха негова неразделна част, точно както рибите не могат да проумеят колко огромен е океанът, в който плуват, наблюдавайки го през размазаните лещи на водата наоколо.

Сравнението на кафенето със сцена от Кундера, удвои интереса на Армануш. Тя забеляза много други неща, включително факта, че всички на масата говорят английски, макар и с акцент и с граматически грешки. Като цяло явно не им беше трудно да превключват от турски на английски. В началото си обясни тази лекота със самоувереността им, но в края на деня подозираше, че тя се дължи не толкова на увереността им в знанията по английски, колкото на липсата на увереност на какъвто и да е език. Те се държаха и разговаряха така, сякаш, каквото и да кажат, както и да го кажат, няма да изразят докрай най-съкровената си същност, и в крайна сметка езикът не е друго освен вмирисания труп на кухите думи, които отдавна са се разложили отвътре.

Армануш забеляза и че на почти всички снимки на пътища по стените са изобразени или западни държави, или екзотични места и на пръсти се броят картините, имащи нещо общо с местата по средата. Направила това откритие, тя не бе съвсем сигурна как трябва да го тълкува. Може би полетът на въображението тук беше насочен или към преселване на Запад, или към бягство в далечни екзотични земи.

В кафенето се шумгна мургав слаб уличен търговец, който явно се криеше от келнерите от страх да не го изгонят. Носеше голяма табла с небелени жълти бадеми върху кубчета лед.

— Бадеми! — възкликна той, сякаш така се казва някой, когото издирва отчаяно.

— Насам, насам! — провикна се Карикатуриста Алкохолик, сякаш отговаряше на името.

Бадемите вървяха много добре с онова, което той пиеше в момента — бира. Вече съвсем открито беше напуснал „Анонимните алкохолици“, но не толкова заради зависимостта, колкото заради убедеността си, че няма причини да се причислява към алкохолиците, при положение че не е такъв. Не му се струваше искрено. Вместо това бе решил сам да се наглежда. Днес например смяташе да изпие само три бири. Вече беше изгълтал една и му оставаха две. След това щеше да спре. Да, уверяваше той всеки срещнат, беше по силите му да си наложи дисциплина, без да опира до окаяната помощ на разни професионалисти. Със същата решителност купи четири черпака бадеми и ги струпа наред масата — да ги стигат всички.

Междувременно Армануш беше погълната от мисли. Тя загледа как високият като върлина келнер с вид на изгубен взима поръчките на всички и се изненада, че толкова много хора пият. Спомни си безразсъдното си изявление от онази вечер за мюсюлманите и алкохола. Дали да спомене пред приятелите си от *Кафене „Константинополис“*, че турците обичат да пият? Колко от ставащото да им разкрива?

След няколко минути келнерът се върна с голяма чаша пенеста бира за Карикатуриста Алкохолик и с гарафа сухо червено вино за всички останали. Докато той пълнеше изисканите винени чаши, Армануш се възползва от възможността да огледа хората на масата. Предположи, че раздразнителната жена до едрия мъж с камбестия нос сигурно му е жена, макар че бе на километри от него. Огледа един по един Карикатуриста Алкохолик и жена му, а също Журналиста Прикрит-Гей, Изключително Неталантливия Поет, Ненационалиста Сценарист на Ултранационалистични Филми, и... не се сдържа и спря поглед върху младата сексапилна брюнетка отсреща, която явно не беше от групата, но по всичко личеше, че е привързана силно към нея. Определено беше от хората, които не се отделят от мобилния си телефон, защото постоянно си играеше с лъскавия розов апарат, отваряше го ей така, без причина, натискаше ту един, ту друг бутон, изпращаше или получаваше есемеси, изцяло погълната от него. От

време на време тя се приближаваше до брадатия мъж до нея и се търкаше в ухото му. Очевидно беше новата приятелка на Ненационалиста Сценарист на Ултранационалистични Филми.

— Вчера си направих татуировка.

Изтърси го ни в клин, ни в ръкав и Армануш не разбра на кого го е казала — дали не на нея, ако изобщо го беше казала на някого. Но дали от скука, или в опит да се сприятели с единствения друг нов човек в групата, новата приятелка на Националсоциалиста Сценарист на Ултранационалистични Филми говореше на нея.

— Искаш ли да я видиш?

Беше дива орхидея, червена като кръв и огъната като змийче около пъпа ѝ.

— Страхотна е! — рече Армануш.

Жената се усмихна доволно.

— Благодаря — отвърна и си избърса устните със салфетка, въпреки че не беше яла нищо.

През това време Ася също наблюдаваше приятелката, макар и с далеч по-неодобрителен поглед. Както обикновено, щом бе срещнала нова жена, тя трябваше да избере една от двете възможности — или да изчака да види кога ще я намрази, или да предпочете по-късия път и да я намрази от самото начало. Тя избра второто.

Облегна се и след като хвана с палец и показалец чашата, се взря в червената течност. Дори когато заговори, не свали очи от чашата.

— Всъщност, ако си спомним колко отдавнашен е обичаят да се правят татуировки... — подхвана тя, но не довърши изречението. Вместо това започна ново: — В началото на деветдесетте години на XX век пътешественици намерили в Италианските Алпи добре запазен труп. Бил на повече от пет хилядолетия. По него имало петдесет и седем татуировки. Най-старите в света!

— Виж ти! — възкликна Армануш. — Какви ли татуировки са правели тогава?

— Често на животни, на своите тотеми... може би на магарета, елени, кукумявки, планински овни... и, разбира се, на змии, сигурна съм, че змиите винаги са се търсели.

— Еха, над пет хилядолетия! — запали се новата приятелка на Ненационалиста Сценарист на Ултранационалистични Филми.

— Но той едва ли е имал татуировка на пъпа — изгука ѝ той в отговор.

После двамата се засмяха, целунаха се и се прегърнаха.

Тук-там по тротоара имаше наслагани маси. На една от тях седнаха намръщени мъж и жена, после се настани още една двойка със стресирани сериозни градски лица. Армануш загледа с любопитство жестовете им, които ѝ напомниха за герои от роман на Фицджералд.

— Кой знае защо, сме склонни да свързваме татуировките с оригиналността, изобретателността, дори с духа на новото време. А всъщност татуировките на пъпа са един от най-старите обичаи в световната история. Нека ви напомня, че в края на XIX век неколцина западни археолози откриха мумифицирано тяло. Било е на египетска принцеса. Казвала се е Амунет. И знаете ли? Била е с татуировка. Познайте къде! — Сега вече Ася се извърна към сценариста и го погледна право в очите. — На пъпа!

Той примига, озадачен от толкова много информация. Новата му приятелка изглеждаше точно толкова възхитена, когато попита:

— Откъде знаеш всичко това?

— Майка ѝ държи ателие за татуировки — включи се и Карикатуриста Алкохолик, без да откъсва очи от Ася.

Отпусна се на стола — удържайки порива да я целуне по гневните устни, удържайки порива да поръча още една бира без излишно суетене, удържайки порива да престане да се прави на човек, какъвто не е.

Никой освен един човек не забеляза настроението му. Армануш обаче долови топлотата в очите му, докато гледаше Ася, и предположи, че вероятно е влюбен в нея.

Междувременно Ася, изглежда, беше в съвсем различно душевно състояние и се готвеше да се впусне в поредното нападение срещу новата приятелка на Ненационалиста Сценарист на Ултранационалистични Филми. Тя се наведе напред и заяви с непреклонно изражение:

— Но татуировките могат да бъдат много опасни. — Изчака няколко секунди, така че всички да осмислят думата „опасни“. — Инструментите, с които се правят, трябва да са добре дезинфекцирани, истината обаче е, че никога не можеш да бъдеш сто процента сигурен дали няма риск от зараза, което, разбира се, си е сериозен въпрос, като

се има предвид, че при татуиране мастилото най-често се вкарва под кожата с игли...

Ася изрече думата „игли“ толкова застрашително, че всички на масата настръхнаха. Само Карикатуриста Алкохолик я гледаше с дяволити пламъчета в очите и се наслаждаваше на шоуто.

— Иглата се вкарва и изкарва отново и отново в кожата в ритъм, който отговаря на приблизително три хиляди пъти в минута — продължи Ася.

Извади от пакета цигара, която започна да мести напред-назад, сякаш показваше как става, и накрая я запали. Новата приятелка на Ненационалиста Сценарист на Ултранационалистични Филми се помъчи да се усмихне на неприкрито сексуалното движение, но нещо в очите на Ася я спря.

— Отравянето на кръвта и хепатитът са само две от многото смъртоносни болести, които можеш да пипнеш в ателие за татуировки. Човекът, който ги прави, трябва всеки път да отваря нов стерилен пакет и да си мие ръцете с гореща вода и сапун, както и да използва дезинфектанти и латексови ръкавици... Теоретично казано, разбира се. Но кой ще си губи времето с такива подробности?

— Човекът направи всичко това. Иглите бяха нови и ръцете му бяха чисти — отбеляза на турски новата приятелка и в гласа ѝ се прокрадна паника.

Ася обаче не се поддаде и продължи на английски:

— Да, чудесно. За съжаление това не е достатъчно. Ами мастилото? Знаехте ли, че всеки път трябва да се подновяват не само иглите, но и мастилото? За всяка татуировка, за всеки клиент трябва да се използва току-що отворено мастило.

— Мастилото...

Сега вече новата приятелка наистина се притесни.

— Точно така, мастилото! — постанови уверено Ася. — Само заради мастилото след татуиране могат да се появят множество инфекции. Сред най-разпространените е *Staphylococcus aureus*, за която за съжаление се знае, че сериозно уврежда сърцето — свъси се тя.

Въпреки че се постара да запази самообладание, след тази информация новата приятелка на Ненационалиста Сценарист на

Ултранационалистични Филми пребледня като платно. Точно тогава мобилният ѝ иззвъня, но тя дори не го погледна.

— Посъветва ли се с лекар, преди да си направиш татуировка? — попита Ася с угрижен вид, за който се надяваше да е убедителен.

— Не, не съм — призна си новата приятелка на Ненационалиста Сценарист на Ултранационалистични Филми.

Сега вече лицето ѝ беше пепеляво, около устата и очите ѝ се бяха врязали нови бръчки.

— И таз добра! Е, както и да е, не се притеснявай — вдигна ръце Ася. — Почти със сигурност няма да ти се случи нищо лошо.

След тези думи се облегна. Карикатуриста Алкохолик и Армануш се усмигнаха, другите обаче не реагираха изобщо.

Карикатуриста Алкохолик реши да се включи в играта, обърна се към Ася и лукаво развеселен, попита:

— Но ако пожелае, тя може да махне татуировката, нали? Татуировките могат да се махат.

— Възможно е — отвърна на мига Ася. — Ала в най-добрия случай е болезнено и стряскащо. Има три начина: операция, лазерно лечение или пилинг на кожата.

При тези думи Ася си взе от купчината един бадем и го обели. Всички на масата, дори Армануш, не се сдържаха и загледаха ужасени бадема. Доволна от реакцията на публиката, Ася метна в устата си обеления бадем и го задъвка сладко-сладко. Новата приятелка на Ненационалиста Сценарист на Ултранационалистични Филми се вторачи в нея с разширени очи.

— Лично аз не бих препоръчала третото. Не че първите две са за предпочитане. Трябва да намериш добър, наистина добър дерматолог или пластичен хирург. Струва скъпо, но какво да се прави? За едно посещение отиват цял тон пари, а трябва да ходиш няколко пъти. Дори и да ти махнат татуировката, остава видим белег, да не говорим, че кожата се обезцветява. Ако искаш да се отървеш и от това, трябва да си направиш още една пластична операция. И пак няма сто процента гаранция.

Армануш се ощипа, за да не се засмее.

— Е, защо не прием? — намеси се с уморена усмивка жената на Карикатуриста Алкохолик. — И какъв по-добър повод да прием от Господин Палците? Как се казваше?... Чеке ли?

— Чекети — поправи я Ася — и досега не можеше да си прости деня, когато беше пийнала толкова, че да дръпне пред тях цяла реч за историята на балета.

— Да, да, Чекети — прихна Изключително Неталантливия Поет и обясни на Армануш: — Ако не беше той, балетистите нямаше да се морят да ходят на палци.

— Къде му е бил умът? — допълни някой и всички се засмяха.

— Е, Ейми, кажи ни откъде идваш! — подкани Изключително Неталантливия Поет Армануш така, че да надвика обичайната врява в кафенето.

— Всъщност Ейми е съкратено от Армануш — уточни Ася, която още беше в предизвикателно настроение. — Тя е арменска американка!

Думата *арменка* не би учудила никого в кафене „Кундера“, но, виж, *арменска американка* беше друга история. *Арменската арменка* не създаваше никакви затруднения: сходна култура, сходни проблеми, докато, виж, *арменска американка* означаваше човек, който презира турците. Сега вече всички глави се извърнаха към Армануш. В погледите се четеше любопитство, примесено с тревога, сякаш тя беше кутия за подаръци с ярка опаковка и неизвестно съдържание. В кутията можеше да има подарък, красив като опаковката, но можеше да има и бомба. Армануш изправи рамене, сякаш очакваше да я ударят, но тъй като всички в групата бяха редовни посетители на кафене „Кундера“ от години, те бяха твърде дълбоко пропити с мудния дух на заведението, че да се развълнуват от нещо задълго.

Ася обаче не допусна вълнението да се притъпи.

— Знаете ли, че семейството на Армануш е от Истанбул? — попита тя между два бадема. — През 1915 година е трябвало да понесат какво ли не. Мнозина са измрели по време на депортирането — измрели са от глад, изтощение, жестокости...

Мълчание. Никакви коментари. Под угрижения поглед на Карикатуриста Алкоголик Ася продължи да дърпа дявола за опашката.

— Но прадядо ѝ е бил убит преди това — каза Ася и се обърна към Армануш, въпреки че следващите ѝ думи бяха насочени не толкова към нея, колкото към членовете на групата, — защото е бил интелектуалец! — Тя отпи бавно от виното. — Там е работата, че арменската интелигенция е била изтребена първа, така че общността да остане без водещите си умове.

Не се наложи да чакат дълго, докато някой наруши мълчанието.

— Не се е случвало такова нещо — заклати рязко глава Ненационалиста Сценарист на Ултранационалистични Филми. — Изобщо не сме чували за такова чудо. — Той всмукна от лулата и погледна Армануш в очите сред валмата дим, после сниши глас до състрадателен шепот. — Виж какво, много съжалявам за семейството ти. Моите съболезнования. Но, разбери, водела се е война. Има загинали и от двата лагера. Имаш ли представа колко турци са били избити от разбунтувалите се арменци? Мислила ли си някога за другата страна? Обзалагам се, че не! Ами страданията на турските семейства? Трагично е, но трябва да разберем, че 1915 година не е 2005-а. Тогава времената са били други. Тогава дори не е имало Турска държава за Бога, имало е Османска империя. Отминала епоха с отминали трагедии.

Армануш стисна устни толкова силно, че те побеляха. Имаше много контрадводи, а не знаеше откъде да започне. Жалко, че Барон Багдасарян не беше тук и не чуваше всичко това.

Мълчанието на Армануш беше запълнено незабавно от Ася:

— Виж ти! Пък аз си мислех, че не си националист!

— Не съм! — възкликна Ненационалиста Сценарист на Ултранационалистични Филми като повиши глас с две-три октави. За да се успокои, започна да глади брадата си. — Затова пък уважавам историческите истини.

— Хората са с промити мозъци — включи се и новата му приятелка в опит и да подкрепи любовника си, и да отмъсти за обсъждането на татуировките.

Сега вече Ася и Армануш се спогледаха. В този кратък миг отново се появи сервитьорът, който замени празната гарафа с нова.

— И откъде си толкова сигурна? Може би и твоят мозък е промит — провлачи Армануш.

— Точно така, откъде си толкова сигурна? — повтори като ехо Ася. — Какво знаем за 1915 година? Колко книги по темата си прочела? Колко взаимно изключващи се мнения си сравнила и противопоставила? Какво изследване, каква литература?... Обзалагам се, че не си чела нищо! А си толкова убедена. Не се ли задоволяваме просто да поглъщаме каквото ни дават? Хапове информация, хапове дезинформация. Всеки ден ги лапаме с шепи.

— Съгласен съм, капиталистическата система потъпква чувствата ни и осакатява въображението — намеси се и Изключително Неталантливия Поет. — Тази система е виновна светът да се лиши от вълшебство. Може да ни спаси само поезията.

— Вижте какво — отвърна Ненационалиста Сценарист на Ултранационалистични Филми. — За разлика от мнозина в Турция съм проучвал въпроса задълбочено — покрай работата си. Пиша сценарии за исторически филми. През цялото време чета история. И говоря така не защото съм го чул някъде или съм бил дезинформиран. Точно обратното! Говоря като човек, проучил най-внимателно въпроса. — Той замълча, за да отпие от виното. — Твърденията на арменците се основават на преувеличение и изопачение. Може ли такова нещо, някои стигат до там да разправят, че сме избили два милиона арменци. Никой историк със здрав разум няма да го приеме насериозно.

— И един е много — тросна му се Ася.

Сервитьорът изникна отново с поредната гарафа в ръка и с угрижено лице. Даде знак на Карикатуриста Алкохолик.

— Ще поръчвате ли още?

В отговор Карикатуриста Алкохолик вдигна палец. Отдавна беше изпил трите бири и верен на решението си да не прекрачва това количество, се беше прехвърлил на вино.

— Нека ти кажа нещо, Ася — рече Ненационалиста Сценарист на Ултранационалистични Филми, докато пълнеше чашата си за пореден път. — Чувала ли си за прословутия процес срещу салемяските вещици? Любопитното е, че почти всички жени, обвинени, че са вещици, са направили сходни признания, имали са еднакви симптоми, дори са припаднали по едно и също време... Дали са лъжели? Не! Дали са се престрували? Не! Страдали са от колективна истерия.

— Какво означава това? — попита Армануш, която едвам сдържаше гнева си.

— Точно така, какво, да го вземат мътните, означава това? — повтори Ася, без да сдържа гнева си.

Сценаристът позволи върху мрачното му лице да се мерне уморена усмивка.

— Съществува нещо, наречено колективна истерия. Не твърдя, че арменците са истерици, не ме разбирайте погрешно. Научно доказан факт е, че колективите са в състояние да манипулират убежденията,

мислите и дори физическите реакции на отделните си членове. Слушаш отново и отново някаква история и вече я приемаш за своя. От този миг нататък тя престава да бъде чужда история. И вече дори не е история, а истина, твоята истина!

— Сякаш си омагьосан — отбеляза Изключително Неталантливия Поет.

Ася прокара ръка през косата си, после се отпусна на стола, издиша малко дим и каза:

— Нека ти обясня какво е истерия. Всички сценарии, които си написал досега, целият сериал „Тимур Лъвското сърце“ — мускулестият турчин с вид на Херкулес, който тича от приключение на приключение и се бие с онзи малоумен византиец. Ето на кое му викам истерия. А след като я превърнеш в телевизионен сериал и накараш милиони хора да *приемат* за свое ужасното ѝ послание, тя се превръща в колективна истерия.

Този път се намеси Журналиста Прикрит-Гей.

— Да, всички тези простаци и мачовци — турски герои, които си създал, за да осмееш женското поведение на врага, издават авторитаризъм.

— Какво ви става, бе хора! — попита Ненационалиста Сценарист на Ултранационалистични Филми, а долната му устна затрепери от яд. — Знаете прекрасно, че не вярвам в тия тъпотии. Знаете, че тези сериали са за развлечение.

Армануш направи всичко по силите си да промени настроението. Макар и да знаеше, че Барон Багдасарян изобщо няма да се съгласи, смяташе, че растящото напрежение няма да допринесе да се признае геноцидът.

— Рамката ей там, горе — посочи тя стената. — Знаете ли, че снимката с пътя в морковената рамка е от Аризона. Когато бях малка, с мама сме минавали много пъти по този път.

— Аризона — промълви Изключително Неталантливия Поет и въздъхна, сякаш за него името означаваше утопични земи, нещо като Шангри-ла.

Ася обаче не се хвана на въдицата.

— Точно там е работата — каза тя. — Онова, което правиш, е още по-страшно. Ако вярваше в него, ако вярваше поне малко в тези филми, пак щях да оспорвам мнението ти, но не и твоята искреност.

Пишеш сценариите за масите. Пишеш ги, продаваш ги и печелиш луди пари. А после ми идваш тук, прикриваш се в това интелектуално кафене, и заедно с нас се присмиваш на същите тези филми. Двуличие!

Сценаристът пребледня като платно, лицето му стана сурово, а очите заприличаха на лед.

— Коя си ти, че да ми говориш за двуличие, Госпожице Копеле! Защо не идеш да се поинтересуваш кой е *татенцето ти*, вместо да седиш тук и да ми опяваш?

Посегна да вземе чашата си с вино, но всъщност не се налагаше, тъй като към него вече посягаше друга чаша с вино: Карикатуриста Алкохолик скочи на крака, грабна една чаша и я метна към сценариста, но не го уцели за малко. Удари рамка на стената и виното се разплиска, ала колкото и да е странно, чашата не се счупи. След като не улучи целта, Карикатуриста Алкохолик запретна ръкави.

Ненационалиста Сценарист на Ултранационалистични Филми беше два пъти по-дребен и точно толкова пиян, но пак успя да отбие първия удар. След това побърза да се оттегли в един ъгъл, като държеше под око изхода.

Така и не го забеляза. Журналиста Прикрит-Гей скочи от стола и се стрелна към ъгъла с гарафата в ръка. След секунда сценаристът беше на пода, а от челото му бликаше кръв. Притиснал кървавата салфетка до главата си, сякаш е ранен във война, той погледна първо журналиста, после карикатуриста и накрая някъде встрани.

Но все пак „Кундера“ беше уютно мрачно интелектуално кафене, където за добро или за лошо, ритъмът на живот не се прекъсва никога. Това не беше място за пиянски сбивания. Още преди да е спряла кръвта, потекла от челото на сценариста, всички в кафенето се бяха върнали към онова, което правеха, преди да ги прекъснат — някои се въсеха, други си бърбяха на вино или кафе, трети се бяха загледали унесено във фотографиите в рамки по стените.

[39] Галасъм (турски). — Б.пр. ↑

[40] Букв. „Чука“. — Б.пр. ↑

[41] 50:16. — Б.а. ↑

[42] Дъртото мръсно гадно псе (анг.) ↑

ХІ. СУШЕНИ КАЙСИИ

Всеки момент ще се зазори, онзи тайнствен праг между нощ и ден е само на хвърлей. Единствено по това време е все още възможно да намериш утеха в съня, но и твърде късно да го градиш от начало.

Ако на седмото небе има око, Вселенски Взор, който гледа отвисоко всичко и всички, Той би трябвало да наблюдава дълго Истанбул, ако иска да добие представа кой какво върши зад затворените врати и кой богохулства, ако изобщо някой го прави. За онзи на небесата градът вероятно прилича на проблясваща плетеница от мънички светлинки във всички посоки, наподобяващи фойерверки, пръснати сред непрогледния мрак. Точно в този миг градската плетеница, засяла тук, е в оттенъците на оранжево, червено и охра. Това е конфигурацията от искри, от светещи точки, всяка запалена от някой, който е буден в този час. От мястото, където пребивава Вселенският Взор, отвисоко, всички тези произволно запалени електрически крушки вероятно изглеждат съвсем хармонични — мигат постоянно, сякаш шифроват тайнствено послание за Бога.

Ако не броим пръснатите мъждукащи светлинки, в Истанбул още е тъмно като в рог. Всички спят непробудно — и по мръсните тесни улички, които лъкатушат из най-старите квартали, и в модерните жилищни блокове, задръстили новопостроените райони, и в скъпите предградия. Всички, с малки изключения.

Както обикновено, някои истанбулчани са се събудили по-рано от други. Например имамите из целия град: млади и стари, сладкогласни и не толкова сладкогласни, имамите от многобройните джамии стават първи, готови да призоват вярващите на сутрешна молитва. Както и търговците на симид. Те също са будни и са се отправили към съответните хлебарници, за да вземат хрупкавите сусамени гевреци, които ще продават чак до вечерта. Разбира се, хлебарите също са будни. Повечето спят само по няколко часа преди работа, има и такива, които нощем изобщо не лягат. Всеки ден, без

изключение, хлебарите палят фурните си посред нощ, за да може призори хлебарниците в целия град да заухаят вкусно на хляб.

Будни са и чистачките. Тези жени на всякакви възрасти стават рано, за да сменят поне два-три автобуса и да отидат в къщите на заможните, където ще търкат, ще чистят, ще лъскат чак до вечерта. Това тук е друг свят. Богатите жени винаги носят грим и никога не показват възрастта си. За разлика от мъжете на чистачките мъжете в богаташките предградия са вечно заети, изненадващо любезни и даже леко женствени. В богаташките предградия времето не е дефицитна стока. Хората го използват щедро, на воля, като топлата вода.

Вече се е зазорило. В този миг градът е лепкава, почти желатинова, аморфна маса — наполовина течен, наполовина твърд.

За Вселенския Взор горе на небето домът на семейство Казанджъ сигурно прилича на проблясващо кълбо замърсени пращинки сред сенките на града. Сега в повечето стаи е тъмно и тихо, в някои обаче свети.

Между обитателите в дома на Казанджъ, които са будни в този час, е Армануш. Тя стана рано и веднага включи компютъра — изгаряше от нетърпение да сподели в *Кафене „Константинополис“* за стъписващата случка от предния ден. Описа бохемските среди в Истанбул и после кавгата, като разправи накратко за всеки герой и всяка подробност, която бе забелязала в кафене „Кундера“. Сега разказва надълго и широко за Карикатуриста Алкохолик, като добавя новото приложение, което той е намерил, за виното върху масата.

Вижда ми се забавен — пише Анти-Кавърма. — Значи според теб може да отиде в затвора, задето е нарисувал министър-председателя като вълк? Хуморът е сериозен бизнес в Турция!

Да, този тип изглежда готин — съгласява се Лейди Пийкок/Сирамарк. — Разкажи ни повече за него.

Някой обаче е изтълкувал по съвсем различен начин случката.

Стига бе, хора, няма нищо готино и интересно нито в него, нито в другите от това западнало кафене. Толкова ли не разбирате, всички те са лица и имена от бохемските, авангардистки, художествени среди в Истанбул. Типичен елит в страна от Третия свят — мразят себе си повече от всичко друго по земята.

Армануш се въси от острия език на Барон Багдасарян и се оглежда.

Ася спи в другия край на стаята със Султан Пети, свит на кълбо върху гърдите ѝ, със слушалки на главата и разтворена книга в ръката — „Тоталност и безкрайност. Есе върху външността“ на Еманюел Левинас. До леглото ѝ има и кутийка от компактдиск — Джони Кеш стои, облечен от глава до пети в черно, на фона на сивото мрачно небе с куче от едната страна и котка — от другата, и гледа кисело нещо далеч извън кадъра. Ася е спала с плейъра, включен на повторение. И в това отношение е истинска дъщеря на майка си — способна е да се опълчи срещу всякакви гласове, но не и да се справи с тишината.

От мястото си Армануш не чува текста, но пък долавя ритъма на повтарящите се парчета. Приятно ѝ е, че баритонът на Джони Кеш се лее от слушалките в стаята, както ѝ е приятно да слуша и различните звуци, долитащи отвътре и отвън — сутрешните молитви, които кънтят от джамиите в далечината, млекаря, тракащ с бутилките, които оставя пред бакалията отсреща, изненадващо синхронизираното дишане на Султан Пети и Ася — нещо средно между свистене, похъркване и мъркане, макар че невинаги е лесно да определиш кой кое издава, и звука от собствените ѝ пръсти, които се движат по клавиатурата и търсят най-добрия отговор за Барон Багдасарян. Утрото е съвсем близо и въпреки че не е спала достатъчно, Армануш е въодушевена, обзета от ликуването, което идва, когато разгромиш съня.

Долу е стаята на баба Гюлсюм. Тя може и наистина да е прероденият Иван Грозни, но за тази суровост си има причина. Подобно на мнозина, които накрая са огорчени от живота, баба Гюлсюм също си има история. Израсла в малко градче на Егейско море, в идилия, но и недоимък, омъжила се е за мъж от Казанджъ — род, много по-заможен и по-изтънчен от нейния, но и определено позлочест, притеснявала се, че е млада провинциалистка, станала жена на единствения син в жизнерадостно, но и подвластно на какви ли не беди семейство, била смазана от бремето, че от нея се иска на всяка цена да роди синове, колкото повече, толкова по-добре, понеже никога не се знае колко ще живеят, а давала живот все на момичета и търпяла болката да вижда как след появата на всяка дъщеря мъжът ѝ се отчуждава все повече.

Левент Казанджъ бил неспокоен човек, който не се е колебаел да използва каиша, за да вкара в пътя жената и децата си: *Момче, ако Аллах ме бе дарил с момче, всичко щеше да е наред*. Три момичета едно

след друго и накрая мечтата, четвъртата рожба — най-сетне момче. С надеждата, че съдбата им се е променила, те опитали пак — пето дете, но то било момиче отново. Мустафа обаче бил достатъчен, той бил всичко, от което се нуждаели, за да се продължи родът. Това бил Мустафа, мамино синче, глезеника, любимеца, винаги предпочитан пред момичетата до степен да се задоволяват всички му прищевки... после песента свършила и в мечтата се прокраднали мрак и отчаяние — Мустафа заминал за Съединените щати, за да не се завърне никога.

Баба Гюлсюм бе жена, не познала споделената любов, жена от онези, които остаряват не постепенно, а набързо — от девствеността веднага се озовават при бръчките и така и не получават възможност да вкусят от средата. Тя се бе посветила изцяло на единствения си син и го поставяла над дъщерите си в опит да открие в него утехата за всичко, отнето ѝ от живота. Но след като момчето се озовало в Аризона, съществуването му се свело до пощенски картички и писма. Той така и не се е върнал да се види със семейството си. Баба Гюлсюм заровила силната болка от това, че била отхвърлена. С времето ставала все по-коравосърдечна. Днес приличаше на човек, който по своя воля се е превърнал в аскет и смята да си остане такъв докрая.

В десния ъгъл на първия етаж Маминка е потънала в дълбок сън, с румени страни и отворена уста тя похърква мирно. До леглото ѝ има шкафче от черешово дърво, а върху него са оставени Свещеният Коран, книга за мюсюлманските светии и прелестна лампа, излъчваща мека сивкавозелена светлина. До книгата има броеница в охра с късче кехлибар, поклащащо се в единия край, и пълна до половината чаша с изкуствените зъби на старицата.

За нея времето отдавна е изгубило линейната насоченост, по магистралата на историята вече няма упътващи знаци, предупредителни светлини, указания за посоката. Маминка има свободата да се движи накъдето поиска или да сменя платната. Може и да спре точно по средата на пътя и да откаже да се движи, да откаже да върви напред, тъй като в живота ѝ вече не съществува понятие като „напред“, съществува само постоянното повторение на откъслечни мигове.

Напоследък я спохождат детски спомени, толкова ярки, сякаш се случват тук и сега. Ето я — осемгодишно синеоко и русо момиченце, в Солун заедно с майка ѝ, двете оплакват тихо баща ѝ, загинал в

Балканските войни, после тя вижда себе си в Истанбул, краят на октомври е — обявяват съвременната Турска република. Знамена. Маминка вижда много знамена, червени и бели, полумесец и звезда, които плющят на вятъра като току-що изпрани дрехи. Зад знамената изникват лицето на Ръза Селим, гъстата му брада и големите сериозни очи. След това Маминка вижда себе си като млада жена — седи на пианото „Бентли“ и свири весели мелодии на представителните си гости.

В стаичката точно над Маминка спи леля Джеврийе. Мъчи я кошмарът, който през последните години е сънувала безброй пъти. Отново е ученичка и седи в класна стая, облечена е в грозна пепелявосива униформа. Учителката я вика на дъската, за да я изпита устно. Леля Джеврийе плувва в пот и тръгва неуверено, с отмалели крака. Въпросите, които ѝ задават, са лишени от всякакъв смисъл. Тя установява, че всъщност не е завършила гимназия. Някъде в документите има грешка и се налага да мине изпит по този предмет, за да ѝ дадат диплома и да стане учителка. Всеки път се буди точно на една и съща сцена. Учителката вади дневника и с червена химикалка пише срещу името Джеврийе огромна червена двойка.

Това е кошмарът, който сънува през последните десет години, откакто загуби съпруга си. Той бе лежал в затвора за подкуп, обвинение, в което леля Джеврийе отказваше да повярва. Само месец преди да го пуснат на свобода, бе починал, докато гледал сбиване, бил убит от някакъв глупав електрически кабел. Леля Джеврийе виждаше тази сцена отново и отново и си представяше извършителя (все трябва да има извършител), сложил там кабела и погубил съпруга ѝ. Сънуваше как чака на портала пред затвора. Оттам нататък сценарият се менеше всеки път. Понякога леля Джеврийе издебваше убиеца, за да го заплюе в лицето веднага щом го пуснат от затвора, друг път го наблюдаваше от разстояние, случваше се и да го застреля, веднага щом излезеше на светло.

След като изгубила съпруга си, леля Джеврийе продала къщата и се е присъединила към другите дъщери, приели да живеят под един покрив. Първите месеци там единственото, което правела, било да лее сълзи. Започвала деня, като разглеждала снимките на съпруга си, говорела им, хлипала над всяка, само за да завърши деня, уморена от толкова много скръб. Очите ѝ — подпухнали торбички с червена мъка,

носът ѝ — на люспи от многото бърсане — такава било състоянието ѝ, докато една сутрин тя не се е прибрала от гробищата и не е видяла, че старите фотографии ги няма.

— Какво си направила със снимките му? — възкликнала леля Джеврийе, знаейки прекрасно кого да обвини. — Върни ми ги!

— Няма — отсякла баба Гюлсюм строго и студено. — Снимките са при мен. Но няма по цял ден да ми ревеш над тях. По-добре известно време не ги гледай, да ти се излекува сърцето.

Не се е излекувало нищо. Леля Джеврийе започнала да си представя своя съпруг, без да гледа снимките. От време на време се хващала, че променя лицето му — добавяла му прошарени мустаци или тук-там по някой и друг кичур коса. Изчезването на снимките съвпаднало с превръщането на леля Джеврийе в строга учителка по турска история.

В стаята срещу нея спи леля Фериде. Тя е умна и креативна, не жена, а колаж. Само да можеше да удържи на едно място отделните си части. Необичайно е да си толкова чувствителен, страхотно е да си толкова чувствителен, плашещо е да си толкова чувствителен. Тъй като по всяко време може да се случи нещо, тя никога не е сигурна за почвата под краката си. Няма усещане за безопасност и приемственост. Всичко изниква на откъслечни части и парченца, които молят да бъдат съединени, а в същото време оспорват самото понятие за цялост. От време на време леля Фериде си мечтае да има любовник. Иска любов, която да я погълне напълно, толкова пълно, че да обхване и многобройните ѝ тревоги, особнячествата и отклоненията ѝ. Любим, който да обожава всичко в нея. Леля Фериде не иска любов, която да е добра с добрите ѝ страни, но да отхвърля тъмната ѝ същност. Тя има нужда от човек, който да бъде с нея и в добро, и в зло, и в здравомислие, и в лудост. *Сигурно заради това на ненормалните им е трудно да се срещат с някого — мисли си тя, — не защото им хлопа дъската, а защото е трудно да намериш някого, готов да се среща с толкова много хора в един човек.*

Но това са само мечти наяве. Насън леля Фериде вижда не любовници, а абстрактни колажи. Нощем създава пъстри картинки с изумителни багри и най-различни геометрични фигури. Духа силен вятър, океанските течения се плъзгат заедно с него и светът се превръща в орбита с безброй възможности. Всичко изградено може да

бъде разрушено в едно и също време. Лекарите са казали на леля Фериде да го кара спокойно и редовно да си взима хапчетата. Те обаче не знаят почти нищо за тази диалектика. Гради и руши, гради и руши, гради и руши. Умът на леля Фериде е отличен художник на колажи.

До стаята на леля Фериде е банята, после е стаята на леля Зелиха. Тя е будна. Седи с изправен гръб в леглото и оглежда помещението, сякаш е на друг, сякаш запаметява подробностите, за да се почувства по-близко до непознатата, живееща тук.

Гледа дрехите си, десетките поли, всичките къси, всичките ярки, нейният си начин да се опълчи срещу нравствените закони, сред които се е родила. По стените има рисунки и плакати с татуировки. Леля Зелиха е жена към четирийсетте, но в много отношения стаята ѝ е като на тийнейджърка. Вероятно никога няма да порасне и да загуби вътрешния гняв, гнева, който неволно е предала и на дъщеря си. Начинът ѝ на мислене е такъв, че за нея не е жив никой, който не е в състояние да се вдигне и да се разбунтува, който не притежава способността да е несъгласен. Ключът към живота е заложен в съпротивата. Останалите хора се числят към два лагера — зеленчуците, на които им харесва всичко, и чаените чаши, които, макар и да не харесват много неща, не притежават силата да се опълчат. От двете именно вторите са по-страшни. Навремето, когато още си пишеше правила, леля Зелиха измисли едно и за тях.

Желязното правило на благоразумната истанбулчанка: ако си крехка и чуплива като чаена чаша, или намери начин никога да не срещаш вряла вода и се надявай да се омъжиш за идеален съпруг, или се подложи и се счупи възможно най-бързо. В противен случай — спри да си чаена чаша!

Леля Зелиха бе предпочела третия път. Ужасяваше се от чупливостта. И досега беше единствената жена в семейство Казанджъ, способна да се вбеси на чаена чаша, която се е пукнала от напрежение.

Леля Зелиха посяга към пакета „Марлборо Лайтс“ на нощното си шкафче и пали цигара. Възрастта не се е отразила на навика ѝ да пуши. Тя знае, че и дъщеря ѝ е пушачка. Всичко това звучи като тъпо

предупреждение от брошура на Министерството на здравеопазването: *Децата на хора, пристрастени към пушенето, са изложени на три пъти по-голяма опасност също да станат пушачи.* Леля Зелиха се притеснява за Ася, но е достатъчно умна да усеща, че ако ѝ се меси прекалено много и проявява признаци на недоверие, само ще отприщи реакция. Трудно е да се прави, че не се тревожи, както ѝ е трудно собственото ѝ дете да я нарича „леля“. Това я убива. И все пак тя продължава да се надява, че може би така е по-добре и за двете. Това някак е освободило и детето, и майката — двете трябваше формално да се откъснат, за да могат да се свържат физически и духовно. Аллах ѝ е свидетел, лошото е само, че тя не вярва в съществуването Му.

Леля Зелиха всмуква замислено от тютюневия дим, задържа го за миг и го издишва рязко и ядосано. Ако приемем, че има Аллах и Той знае толкова много, защо не прави нищо с това Свое познание? Защо допуска да става, каквото става? Не, леля Зелиха е преизпълнена с решимост — няма да се поддаде на религията. Живяла е като агностичка и ще си умре такава. Искрена и чиста в богохулството си. Ако наистина някъде има Аллах, Той би трябвало да оцени чистосърдечното ѝ отричане, прилягащо само на малцина избрани, което тя продължава да спазва, вместо да се поддаде на сладките приказки и молби на самовлюбените религиозни фанатици, които се срещат навсякъде.

В стаята в другия край на втория етаж е леля Бану. Тя също е будна в този час. Третият буден в дома на Казанджъ. Тази сутрин в нея има нещо необичайно. Пребледняла е и големите ѝ кафеникавосиви очи шарят тревожно. Отсреща има огледало. Леля Бану се оглежда и вижда преждевременно състарена жена. За пръв път от години ѝ е мъчно за съпруга ѝ — за съпруга, от когото си е отишла, без обаче да го изостави напълно.

Той е добър човек и заслужава по-святна жена. Никога не се е държал зле с нея, никога не ѝ е казвал и една-едничка лоша дума, но след като леля Бану изгуби двамата си синове, тя вече не издържаше да живее при него. От време на време ходи в предишния си дом като чужд човек, който познава къщата до най-малките подробности от дежа вю. По пътя винаги купува сушени кайсии, любимите на мъжа ѝ. След като отиде, почиства малко, зашива някое и друго копче, готви — все любимите неща на мъжа си, и подрежда. Не че има много за

подреждане — мъжът ѝ поддържа къщата в ред. Докато леля Бану върши къщната работа, той я наблюдава съсредоточено.

В края на деня винаги пита:

— Ще останеш ли?

Отговорът ѝ никога не се променя.

— Днес не.

Преди да си тръгне, тя добавя:

— В хладилника има храна, не забравяй да притоплиш супата, до два дни да изядеш пилакито, иначе ще се развали. Не забравяй да полееш теменужките, смених им мястото при прозореца.

Той кима и мълви тихо, сякаш на себе си:

— Не се притеснявай. Знам как да се грижа за себе си. И благодаря за кайсиите...

След това леля Бану се връща в дома на Казанджъ. И така ден след ден, година след година.

Тази нощ жената в огледалото изглежда стара. Леля Бану открай време смята, че бързото състаряване е цена, която трябва да плати за своята професия. Повечето хора остаряват постепенно с годините, това обаче не важи за ясновидките. Те остаряват с всеки нов разказ. Стига да беше поискала, леля Бану можеше да помоли за някаква отплата. Точно както не бе молила джина за материални блага, така не беше молила и за физическа красота. Някой ден може и да го направи. Дотук Аллах ѝ е давал сили да се справя, без да иска повече. Днес обаче леля Бану смята да поиска още нещо.

Аллах, дай ми знанието, понеже не мога да устоя на порива да узная, но ми дай и силата да понеса това познание. Амин.

Тя вади от едно чекмедже нефритена броеница и гали зърната.

— Добре тогава, готова съм, да почваме. И Аллах да ми е на помощ!

Докато клати крака от полицата с газеника, Госпожа Сладката се въси — не е особено щастлива от ролята на наблюдател, в която изведнъж се е озовала, не е щастлива и заради нещата, на които ще стане свидетелка след малко в тази стая. През това време Господин Горчивия се усмихва горчиво, единственият начин, по който знае да се усмихва. Доволен е. Най-после леля Бану е убедена. Убедена не от джинската заповед на Господин Горчивия, а от собственото си любопитство на обикновена простосмъртна. Не бе устояла на порива

да узнае. На отколешния порив за повече знания... Кой ли всъщност би могъл да му устои?

Сега леля Бану и Господин Горчивия ще се върнат заедно назад във времето. От 2005 в 1915 година. Пътешествието изглежда дълго, но в години на гюлябани това са само няколко крачки.

Пред огледалото, между джина и господарката му, има сребърна купа със светена вода от Мека. В сребърната купа има посребрена вода, а във водата има разказ, и той посребрен.

XII. ЗРЪНЦА НАР

Ованес Стамбулян прокара длан по ръчно резбованото орехово писалище, пред което седеше от ранния следобед, и усети как гладката лъскава повърхност се плъзга под пръстите му. Евреинът, търговец на антики, който му го бе продал, беше обяснил, че такива писалища се срещат доста рядко, понеже са трудни за направа. Издялани от орех, расъл по островите в Егейско море, после украсени с чекмедженца и тайни отделения, така че да наподобяват красива бродерия. Колкото и крехка да беше украсата, бюрото беше достатъчно здраво да издържи няколко човешки живота.

— Ще надживее и теб, и дори децата ти! — беше прихнал търговецът, сякаш е много смешно стоката да надживее купувачите. — Не е ли невероятно, че парче дърво живее по-дълго от нас?

Макар да знаеше, че с тези думи търговецът иска да покаже качеството на стоката, Ованес Стамбулян бе усетил как го жегва тъга.

Въпреки това беше взел писалището. Заедно с него бе купил от същия магазин и брошка — красива брошка, с форма на нар, деликатно покрита с тънички златни нишки, леко пукната по средата, със зрънца от червени рубини, които грееха отвътре. Обясниха му, че е изработена от майстор арменец в Сивас. Ованес Стамбулян я купи подарък като за жена си. Смяташе да ѝ я поднесе довечера, след вечеря, или може би — по-добре — преди това, веднага щом приключеше с главата.

От всички глави, които беше написал, тази бе най-мъчна. Ако знаеше, че ще му бъде толкова трудно, вероятно щеше да се откаже от цялото начинание. Но беше затънал до гуша в книгата и единственият начин да се измъкне, бе да я довърши. Ованес Стамбулян, именит поет и журналист, пишеше тайно книга, която нямаше нищо общо с основните му занимания. Нищо чудно накрая да го отхвърлят, да му се присмеят и да го охулят. Във време, когато цялата Османска империя беше обзета от грандиозни начинания, революционни движения и

националистично разцепление; във време, когато арменската общност постоянно раждаше новаторски идеологии и пламенни спорове, Ованес Стамбулян се беше усамотил в къщата си и пишеше детска книжка.

Никой дотогава не бе писал детска книжка на арменски, беше почти немислимо. Защо нямаше и едно-едничко произведение в това литературно минало? Дали защото арменското малцинство се бе превърнало в общност, неспособна да възприема децата си като деца? Дали детството не беше безполезен лукс, отказан на малцинство, което трябваше да порасне възможно най-бързо? Или причината бе, че литераторите в Истанбул бяха откъснати от устните традиции, вярно предавани от арменските баби на техните внуци?

Книгата беше озаглавена „Малкия Изгубен Гълъб и Земята на блаженството“. Беше за гълъб, който, докато летял заедно със семейството и приятелите си над Земята на блаженството, се изгубил високо в синьото небе. Спирал в не едно и две села и градове — малки и големи, търсел своите близки и където и да отидел, чувал нова приказка.

По този начин Ованес Стамбулян обединяваше в книгата стари арменски приказки, повечето предавани от поколение на поколение, някои отдавна забравени. В цялата книга оставаше верен на духа на приказките и почти не променяше думите. Сега обаче смяташе да завърши сборника със своя приказка. След като приключеше, книгата щеше да бъде издадена в Истанбул и после разпространена в големи градове като Адана, Харпут, Ван, Трабзон и Сивас, където живееха голям брой арменци. Мюсюлманите бяха започнали да използват печатарската машина преди около два века, но много преди това арменското малцинство вече печаташе свои книги и текстове.

Ованес Стамбулян искаше родителите да четат тези приказки на децата си всяка вечер, преди да си легнат да спят. По ирония на съдбата през последната година и половина книгата му бе отнела много време и самият той не бе общувал често с децата си. Всеки следобед влизаше в тази стая, сядаше на писалището и пишеше до премала. Всяка вечер, щом излезеше от стаята, децата му вече бяха по леглата и спяха. Поривът да пише сякаш бе омагьосал всичко и всички в живота му. Но за щастие скоро щеше да приключи. Тази вечер пишеше последната глава, най-трудната. След като я завършеше, щеше

да слезе долу, да завърже целия текст с панделка, да скрие във възела златната брошка и да поднесе на жена си пакета. „Малкия Изгубен Гълъб и Земята на блаженството“ бе посветена на нея.

— Прочети я, моля те — щеше да ѝ каже. — Изгори я, ако не е достатъчно добра. Цялата. Обещавам, няма дори да питам защо. Но ако смяташ, че е добра, достатъчно добра, за да бъде издадена и разпространена, те моля да я отнесеш на Гарабед Ефенди в издателство „Зора“.

Ованес Стамбулян уважаваше най-много мнението на жена си. Тя имаше изискан вкус за книги и изобразително изкуство. Благодарение на гостоприемството ѝ белосаният конак край Босфора още преди години се бе утвърдил като средище на интелектуалци и художници и беше посещаван от литератори — някои известни писатели, други решени да се утвърдят. Идваха да похапнат и да пийнат, да четат, да размишляват и да обсъждат разгорещено творбите на другите и още по-разгорещено — своите.

След като летял дълго, Малкия Изгубен Гълъб се уморил и ожаднял и кацнал на отрупан със сняг клон, който принадлежал на нарово дърво, готово да разцъфне. Гълъбът напълнил малката си човчица със сняг и щом утолил жаждата си, започнал да рони сълзи за своите близки.

— Не плачи, малък гълъбе — рекъл му нарът. — Нека ти разкажа една приказка. Приказката за един малък изгубен гълъб.

Ованес Стамбулян спря — така и не разбра какво го е разсеяло. Въздъхна отчаяно за своя собствена изненада. От час-час и нещо съзнанието му се бе отърсило от всякакви мрачни мисли. Ованес Стамбулян не проумяваше защо дълбоко в себе си е така притеснен, сякаш умът му действаше сам и обмисляше какви ли не безименни тревоги. Каквато и да беше причината за тези притеснения, той трябваше да се изтръгне от вцепенението. Това беше последната глава, последната приказка. Трябваше да бъде добра. Ованес Стамбулян стисна устни и продължи да пише.

— Но ти говориш за мен. Аз съм този гълъб — изгукал учуден Малкия Изгубен Гълъб.

— Така ли? — попитал нарът, макар че изобщо не проличало да е изненадан. — В такъв случай чуй приказката за себе си... Не искаш ли да узнаеш какво те чака в бъдеще?

— Само ако е щастливо — отвърнал Малкия Изгубен Гълъб. — Не искам да узнавам, ако ще е тъжно.

Изневиделица застиналият въздух бе раздран от звук на счупено стъкло. Ованес Стамбулян трепна на стола, спря да пише и инстинктивно се извърна към прозореца, целият в слух, застинал. Дълго не чу нищо освен воя на вятъра. Колкото и да бе странно, тишината му се стори по-зловеща от онзи необичаен звук. В нощта бе надвиснала призрочна застиналост, а вятърът навън ревеше и ревеше, сякаш пренасяше гнева на Бога, разярен по причина, която простосмъртните не знаят. В противовес на вятъра, който шибаше стените вън, тук, в къщата, беше изключително тихо. Ованес Стамбулян се почувства толкова напрегнат от необичайното затишие, че почти му олекна, когато чу отдолу звуци. Някой претича от единия до другия край на къщата, а после обратно — уплашени припрени стъпки, сякаш човекът бягаше от нещо или някого.

Сигурно е Ервант — каза си Ованес Стамбулян, а в очите му се прокрадна нова грижа, загледа замислено и с уплаха. Най-големият му син Ервант открай време беше палав и шумен, напоследък обаче своенравието му бе прекрачило всякакви граници. Истината бе, че Ованес Стамбулян изпитваше угризения на съвестта, задето не прекарва достатъчно време с него. Момчето очевидно копнееше за баща си. В сравнение с него трите други деца, две момчета и едно момиче, бяха много кротки, сякаш трескавата енергия на най-големия брат им действаше приспивателно. Двете по-малки момчета бяха с три години разлика, но еднакво послушни. После идваше най-малкото от децата, единственото момиче в семейството — мъничката Шушан.

— Не се притеснявай, малко пиле — усмихнал се нарът и отърсил клоните си от снега. — Приказката, която ще ти разкажа, има щастлив край.

Долу в коридора стъпките се умножиха тревожно. Сега вече сякаш имаше десетина Ервантовци, които тичат непослушно от единия до другия край, блъскат и удрят по пода. Но сред трясъците, съвсем изведнъж, на Ованес Стамбулян му се стори, че чува глас, толкова неочакван и рязък, че беше трудно да е сигурен — суров и пресипнал, екнал за стотна от секундата. Толкоз. После пак се спусна тишина, сякаш всичко е било плод на неговото въображение.

Обикновено щеше веднага да изтича от стаята, за да провери дали всичко е наред. Но днес не бе обикновена вечер. Не искаше да го безпокоят, не и сега, не и когато бе на път да приключи своя труд от последните осемнайсет месеца. Ованес се сгърчи от тревога като гмуркач, който след като се е спуснал твърде надълбоко, не може да накара тялото си да заплува отново към повърхността. Водовъртежът на писането беше бездънен и всепоглъщащ, но и определено съблазнителен. Думите подскачаха напред-назад по твърдата хартия и го молеха да доведе докрай тази последна приказка и да ги съпроводи към дългоочакваната им съдба.

— *Добре тогава — изгука Малкия Изгубен Гълъб. — Разкажи ми приказката за Малкия Изгубен Гълъб. Но те предупреждавам, чуя ли нещо тъжно, разпервам криле и отлитам.*

Ованес Стамбулян знаеше какво ще отговори нарът и как ще започне последната приказка, но преди да успее да го запише на хартията, някъде нещо падна на пода и се разби на парчета. Сред трясъка долови хлип — и макар да беше кратък и глух, — той в миг разпозна плача на жена си. Изправи се рязко на крака, сега вече напълно изтръгнат от бездната на своето писане, и изскочи на повърхността като мъртва риба.

* * *

Докато тичаше стремглаво към стълбите, си спомни как днес сутринта се бе спречкал с Киркор Агопян, прочут адвокат и член на Османското народно събрание.

— Времената са лоши, много лоши. Пригответи се за най-страшното — бе първото, което промърмори Киркор, когато двамата се засякоха в бръснарницата. — Първо, мобилизираха арменци. „Не сме ли всички равни, не сме ли всички османци? — заявиха. — Мюсюлмани и немюсюлмани, всички се бием рамо до рамо с врага!“ После обаче иззеха оръжието на арменските войници, сякаш не друг, а те са врагът. След това пък събраха арменците в трудовашки батальони. А сега, друже мой, са плъзнали слухове... Според някои се задавало най-страшното.

Макар и искрено загрижен, Ованес Стамбулян не беше особено разтърсен от новината. Самият той бе твърде стар, за да го мобилизират, момчетата пък бяха твърде малки. Единственият, който можеше да получи призовка, беше по-малкият му шурей Левон. Но по време на Балканските войни бе освободен като „неподлежащ на повинност“, като всички мъже, глави на семейство. Нищо чудно обаче старото османско правило да се промени. Днес човек не можеше да бъде сигурен. В началото на Първата световна война бяха обявили, че ще мобилизират само наскоро навършилите двацет, но след като бойните действия набраха скорост, призовки започнаха да получават и мъжете, станали на трийсет, после и онези, прехвърлили четирийсетте.

Битките не бяха за Ованес Стамбулян. Както и тежкия физически труд. Той обичаше поезията. Обичаше думите и усещаше върху езика и устните си всяка буква в арменската азбука. След дълъг размисъл бе стигнал до извода, че арменската общност се нуждае най-много не от оръжие, както твърдяха някои революционери, а от книги, от още и още книги. Въпреки че след началото на Танзимата бяха създадени нови училища, те изпитваха остра нужда от по-свободомислещи и образовани учители и от по-добри учебници. След революцията от 1908 година бе отбелязан известен напредък. Арменското население беше подкрепило младотурците с надеждата, че

те ще се отнасят справедливо и почтено с немюсюлманите. В своето възвание младотурците бяха заявили:

Всеки гражданин ще се радва на пълна свобода и равенство, без оглед на националната и верската принадлежност, и ще има същите задължения. Като равни пред закона по отношение на правата и задълженията към държавата, всички османци могат да заемат държавни длъжности според своите способности и образование.

Вярно, те не бяха спазили дадената дума и бяха изоставили мултинационалния османизъм в полза на туркизма, европейските държави обаче държаха империята под око и със сигурност щяха да се намесят, ако се случеше нещо лошо. Ованес Стамбулян смяташе, че при сегашните обстоятелства не радикализмът, а османизмът е най-добър за арменците. От векове турци, гърци и арменци живееха заедно и намираха начин да не нарушават мирното съвместно съществуване.

— Нищо не разбираш — тросна се вбесен Киркор Агопян. — Живееш в своите приказки!

Ованес Стамбулян не го беше виждал никога толкова неспокоен и войнствено настроен. Но пак не се съгласи.

— Не мисля, че националната ревност ще ни помогне — възрази той почти през шепот.

Беше убеден, че ревностният национализъм няма да постигне нищо, освен да замени едните злочестини с други, и неминуемо ще навреди на онеправданите и угнетените. Накрая малцинствата се откъсваха от по-голямата общност на солена цена, колкото да създадат свои си потисници. Национализмът не правеше друго, освен да подхранва потисниците. Вместо да те потиска някой от друга народност, накрая те потиска твой сънародник.

— Национална ревност ли! — Лицето на Киркор Агопян се превърна в свъсена маска. — От много анадолски градове пристигат новини. Толкова ли не си чул за случилото се в Адана? Нахлуват в домовете на арменци, уж че търсят оръжие, а после ги плякосват. Толкова ли не разбираш? Всички арменци ще бъдем изпратени в заточение. Всички до последния! А ти предаваш собствения си народ.

Известно време Ованес Стамбулян мълча, като дъвчеше краищата на мустаците си. Стене промълви бавно, но уверено:

— Ние — евреи, християни, мюсюлмани, трябва да работим заедно. Векове наред сме под шапката на една империя. През цялото време сме живели заедно, макар и не като равни. Сега можем да постигнем справедливост и равноправие за всички, да преобразим заедно цялата империя.

Точно тогава Киркор Агопян изрече онези мрачни думи, а лицето му помръкна съвсем:

— Събуди се, дружи мой, вече не сме заедно. Отвори ли се веднъж нарът, разпилеят ли се в различни посоки зрънцата му, няма как да ги събереш отново.

Сега, докато стоеше вцепенен в горния край на стълбището и слушаше зловецата тишина в къщата, Ованес Стамбулян неволно си представи този образ — отворения нар, червен и тъжен. С видима паника повика жена си:

— Армануш! Къде си, Армануш!

Сигурно всички са в кухнята — помисли си той и забърза към долния етаж.

След избухването на Първата световна война беше обявена всеобща мобилизация. Макар че всички в Истанбул говореха за нея, тя се почувства най-силно в малките градчета. По улиците минаваха да бият тъпани, отново и отново ехтеше: *Сеферберликтир! Сеферберликтир!*^[43] Тогава мнозина млади арменски мъже получиха призовки. Над триста хиляди. В началото на всички тези войници беше раздадено оръжие, точно както на връстниците им мюсюлмани. Скоро обаче им го поискаха обратно. За разлика от войниците мюсюлмани арменците бяха отведени в специални трудовашки батальони. Всички мълвяха, че решението е взето не от друг, а лично от Енвер паша: „Трябва ни работна ръка, която да прокарва пътища за войниците“ — бе оповестил той.

После обаче започнаха да пристигат страшни вести, този път за самите трудовашки батальони. Хората разправяха, че всички арменци били впрегнати в тежък физически труд — да правят пътища, макар че някои си били платили бедел^[44] и би трябвало да ги освободят от повинност. Били откарани да прокопават пътища, но това било претекст, всъщност ги карали да дълбаят ровове, достатъчно дълбоки и

широки, за да... Мълвеше се, че арменците били погребвани в същите трапове, които били принуждавани да изравят.

— Турските власти обявиха, че арменците ще боядисват великденските яйца със собствената си кръв! — ето какво заяви Киркор Агопян, преди да си тръгне от бръснарницата.

Ованес Стамбулян не вярваше особено на тези слухове. Но признаваше, че времената са тежки.

Долу на първия етаж отново повика по име жена си и въздъхна, след като не получи отговор. Излезе на вътрешния двор и докато минаваше покрай дългата черешова маса, където при меко време закусуваха, в съзнанието му изникна нова сцена от „Малкия Изгубен Гълъб“

— Чуй тогава приказката за тебе — рече нарът и тръсна няколко от клоните си, отърсвайки остатъците от снежеца — Имало едно време, когато Божиите твари нямали чет, точно като зрънцата пшеница, и било грях да говориш много.

— Но защо? — изгукал Малкия Изгубен Гълъб. — Защо е било грях да говориш много?

Вратата на кухнята беше затворена. Нещо необичайно за това време на деня — там Армануш би трябвало да се труди заедно с Мари, тяхната прислужница от пет години, и децата, струпани около тях. Никога не затваряха вратата.

Ованес Стамбулян се пресегна към дръжката на старата дървена врата, но още преди да я е натиснал, тя се отвори отвътре и той застана лице в лице с турски войник, сержант. Двамата се стъписаха толкова, че една минута стояха и се гледаха смаяни. Пръв от вцепенението излезе сержантът. Той отстъпи назад и огледа другия мъж от глава до пети. Беше цяла канара и лицето му сигурно щеше да изглежда гладко и младежко, ако не бе суровият му поглед.

— Какво става тук? — възкликна Ованес Стамбулян.

Зърна жена си, децата и Мари, бяха ги строили един до друг като наказани малчугани при стената в дъното.

— Имаме заповед да претърсим къщата — обясни сержантът.

В гласа му не се долавяше враждебност, но нямаше и състрадание. Сержантът говореше така, сякаш е уморен и по каквато и причина да е дошъл тук, иска да приключи час по-скоро и да си ходи.

— Бихте ли ни показали как да стигнем в кабинета ви?

Отидоха в дъното на къщата и тръгнаха с тежка крачка по огромното вито стълбище: отпред вървеше Ованес Стамбулян, а зад него — сержантът и войниците. След като се качиха в кабинета, войниците се заеха с претърсването — всеки оглеждаше сантиметър по сантиметър по някой от мебелите, както земните пчели обикалят и смучат от меда по цветята в полето. Тършуваха из шкафове и чекмеджета, по всички лавици на библиотеката, заела цялата стена. Прелистваха стотиците томове с надеждата да открият пъхнати вътре документи, вираха се в любимите книги на Ованес Стамбулян, като се започне от „Цветя на злото“ на Бодлер и „Химери“ на Жерар дьо Нервал и се стигне до „Нощите“ на Алфред дьо Мюсе и „Клетниците“ и „Парижката света Богородица“ на Юго. Докато един войник — здравеняк с мънистени очи, преглеждаше подозрително „За обществения договор“ на Русо, Ованес Стамбулян се замисли неволно върху откъсите, в които мъжът се вираше, без всъщност да ги вижда:

Човек се ражда свободен, но навсякъде е в окови.
Всъщност разликата е, че дивакът живее вътре в себе си, докато общественият човек живее извън себе си и може да живее само в мнението на другите, затова сякаш получава усещането за собственото си битие единствено от преценката на другите за него.

След като приключиха с книгите, те се заеха да преглеждат едно по едно чекмеджетата на ореховото писалище. Точно тогава един от войниците зърна златната брошка отгоре. Подаде я на сержанта, който взе мъничкия нар, претегли го върху дланта си, завъртя го във въздуха, за да види по-добре рубините вътре, а после я връчи с усмивка на Ованес Стамбулян.

— Не е хубаво да държите такива скъпоценности на открито. Приберете я — каза сержантът вежливо и възпитано.

— Да, благодаря. Подарък е за жена ми — отвърна той тихо.

Сержантът му се усмихна съзаклятнически, като мъж на мъж. Но сърдечността върху лицето му бързо се смени с намръщване и когато заговори отново, гласът му вече не беше толкова благ.

— Кажете ми какво пише тук — подкани сержантът, като сочеше книгата — всички на арменската азбука, — които бе намерил в едно чекмедже.

Ованес Стамбулян веднага позна стихотворението — беше го написал веднъж, когато се бе разболял и бе вдигнал висока температура. Някъде миналата есен. Цели три дни не стана от леглото, не можеше дори да се помръдне, трепереше и в същото време се потеше, като че ли тялото му се бе превърнало в продънена бъчва с вода. През цялото време Армануш не се отдели от леглото на мъжа си: слагаше му на челото натопени в оцет студени кърпи и му разтриваше гърдите с кубчета лед. После, в края на третия ден, когато температурата най-последно спадна, Ованес Стамбулян бе осенен от стихотворението и го посрещна като отплата за своите страдания. Изобщо не беше религиозен, но пък непоклатимо вярваше в небесната отплата, която според него не толкова имаше мащабни проявления, колкото ни се даваше чрез малки знаци и дарове като този.

— Прочетете го! — побутна листите сержантът.

Ованес Стамбулян си сложи очилата и прочете с треперещ глас първите редове:

*Плаче детето насън, без да знае защо,
стон надава сподавен, изпълнен с копнеж,
и няма кой да го утеша,
така и аз за теб бленувам...*

— Това е поезия — ревно сержантът, като натърти на последната дума с интонация, прозвучала като разочарование.

— Да — кимна Ованес Стамбулян, макар и да не бе сигурен дали това е добре, или зле.

Но пламъчето, което видя в очите на сержанта, не му се стори чак толкова враждебно. Стихотворението може би му беше харесало. Може би щеше да си тръгне и да отведе със себе си войниците.

— О-ва-нес Стам-бу-лян — промърмори сержантът, като заваляше думите. — Ерудит сте, човек с познания. Много известен и уважаван. Защо изтънчен човек като вас е влязъл в заговор с презрени бунтовници?

Ованес Стамбулян вдигна от листа тъмни очи и примига в недоумение. Не знаеше какво да каже в своя защита, защото нямаше представа в какво го обвиняват.

— Арменските бунтовници... Те четат стиховете ви, а после се опълчват срещу османския султан — заяви сержантът, като сбърчи замислен чело. — Подтиквате ги към метеж.

Изведнъж Ованес Стамбулян схвана в какво го обвиняват и колко сериозно е положението.

— Господин офицер — подхвана той и се вторачи в сержанта, сякаш от страх, че ако не задържи погледа му, единственият мост, по който двамата общуват, ще се разпадне завинаги, сержантът също се втренчи в него. — Вие самият сте образован човек и ще разберете колко сложно е положението ми. Стиховете са отглас от моето въображение. Аз ги пиша и ги издавам, но със сигурност нямам власт над това кой и с какви намерения ги чете.

Сержантът се замисли и запука пръстите си, като ги сгъваше един по един. Сетне се прокашля, сякаш за да наблегне колко важно е онова, което ще каже.

— Напълно разбирам дилемата. Но все пак имате власт над думите си. Нали вие ги пишете. Вие сте поетът...

В отчаяно усилие да притъпи онова, което се превръщаше в съвсем истинска паника, Ованес Стамбулян огледа стаята и очите му срещнаха очите на най-големия му син, който стоеше на вратата и надзърташе вътре. Кога ли се беше измъкнал от кухнята? Откога ги наблюдаваше? Момчето беше поруменяло от гняв към войниците. Но нещо в изражението му издаваше много повече от това. Младото лице на Ервант изглеждаше странно невъзмутимо и някак *мъдро*. Ованес Стамбулян се усмихна на сина си в опит да го убеди, че всичко е наред, а после му показа с ръка да се връща при майка си. Но Ервант не се помръдна.

— Опасявам се, че се налага да дойдете с нас — заяви сержантът.

— Не мога — възрази неволно Ованес Стамбулян, после обаче си даде сметка колко окаяно е извинението, което се кани да даде: *Тази вечер трябва да завърши книгата... Последната глава...* Вместо това поиска разрешение да говори с жена си.

Последното, което се връза в паметта му, преди да го отведат, бе лицето ѝ — с разширени зеници и обезкървени устни. Но Армануш не плачеше, нито изглеждаше в шок. Просто изглеждаше ужасно уморена, сякаш стоенето на вратата я бе оставило без капчица сили. Ованес Стамбулян изгаряше от желание да я хване за ръце, да я притисне силно до себе си, да ѝ прошепне да бъде силна, винаги силна заради децата им — родените и онова, което беше в утробата ѝ. Армануш беше бременна в четвъртия месец.

Чак след като го изтикаха през входната врата на тъмната улица, с войници от двете страни, Ованес Стамбулян се сети, че е забравил да даде на жена си подаръка. Бръкна в джобовете си и с облекчение видя, че не напипва златния нар. Беше го оставил вкъщи, в едно от чекмеджетата на писалището. Усмихна се леко при мисълта колко ще се зарадва Армануш, когато го намери там.

* * *

Веднага щом войниците си тръгнаха, се чуха забързани стъпки, отекнали на прага. Беше дошла съседката им — туркиня. Пълничка, блага по нрав жена, обикновено винаги весела — но не и сега. При вида на ужасеното ѝ лице, Армануш се изтръгна от унеса и си позволи да се уплаши. Тя притегли към себе си Ервант и прошепна с разтреперани устни:

— Върви, синко, у вуйчо си Левон... Кажи му да дойде незабавно. Кажи му какво се е случило.

Къщата на вуйчо Левон беше наблизно, на ъгъла на пазарния площад. Той живееше сам в скромна двуетажна сграда с първи етаж, който му служеше за работилница. Бяха му отказали ръката на красива арменка, която бе обичал на младини и която вероятно обичаше и досега, и той беше избрал да не се задомява, прекара годините след това в усилен труд в работилницата, прочута с качеството на своите

изделия. Вуйчо Левон беше казанджия и произвеждаше най-хубавите казани в цялата империя.

Вече на улицата, Ервант направи няколко крачки към къщата на вуйчо си Левон, после обаче се рязко спря, обърна се в обратната посока — посоката, в която бяха отвели баща му, и се затича. Обиколи улицата от единия до другия край, но от баща му нямаше и следа. Нищо. Никой. Турските войници и баща му сякаш бяха изчезнали вдън земя.

Малко след това той вече беше в къщата на вуйчо си Левон, на втория етаж обаче също нямаше никого. Почука на вратата на работилницата с надеждата, че е там. Не беше нещо необичайно вуйчо Левон да се труди до късно. Но му отвори чиракът Ръза Селим — кротко, прилежно турче с кожа, бяла като порцелан, и с гарвановочерна къдрава коса, която се виеше необуздано над и около главата му.

— Къде е вуйчо? — попита Ервант.

— Майстора Левон го няма — отвърна задавено Ръза Селим, сякаш на гърлото му беше заседнала буца. — Войниците дойдоха и го отведоха този следобед.

Още щом изрече зловещите думи, Ръза Селим даде воля на сълзите, които сдържаше. Беше сирак и от шест години вуйчо Левон му беше като баща. — Не знам какво да правя — допълни той. — Чакам...

На връщане Ервант тичаше по стръмните, криволичещи като змийче улици на изток и на запад — търсеше някакъв, *каквото и да е*, знак за надежда. Мина покрай празни кафенета, мръсни площади, порутени къщи, от които се носеше миризма на тюрлюгювеч и плачът на бебета. Единственият признак на живот беше кафеникаво котенце, което мяукаше измъчено при мръсната канавка и се лижеше по коремчето, където плътта зееше отворена и около дълбока подута рана се беше спекла кръв.

След години, всеки път, когато си мислеше за баща си, Ервант щеше да си спомня това коте, сам-само на тъмната безлюдна улица. Дори в Сивас, в малкото селце Пиркиник, където живееха арменци униати и където заедно с дядо му и баба му щяха да потърсят убежище колкото една нощ да бъдат прокудени от войниците, нахълтали в къщата; дори след като се озова сред хилядите изтощени прегладнели арменци, които вървяха и вървяха, охранявани от войници на коне;

дори докато стъпваше по дългия дебел килим от кал, бълвоч, кръв и изпражнения; дори когато не знаеше как да накара сестричката си Шушан да спре да плаче и после един ден изпусна ръката ѝ за стотна от секундата и я изгуби от поглед в суматохата; дори докато гледаше как краката на майка му отичат на два сини плондера от болка, изпъстрени с морави вени и кръв; дори когато тя издъхна — притихнала и лека като сухо върбово листо, вдигнато от извилия се на вихрушка вятър; дори когато видя покрай пътя издутите вмирисани трупове и пълните с дим и огън конюшни; дори когато не му остана нищо за ядене и с братята му пасяха трева като овцете в сирийската пустиня; дори когато бяха спасени от американски мисионери, тръгнали да събират осиротелите арменчета, загубили се по пътя на изгнанието; дори след като ги отведоха обратно в Американския колеж в Сивас, превърнат в приют, и оттам ги пратиха в Америка; дори години по-късно, когато най-последно бе успял да намери малката си сестричка Шушан в Истанбул и да я отведе в Сан Франциско; дори след многото щастливи обеда между деца и внуци — това котенце остана дълбоко запечатано в съзнанието му.

* * *

— Стига толкова — възкликна леля Бану, като трепна. Развърза кърпата на главата си и покри с нея сребърната купа. — Не ми се гледа повече. Научих каквото исках да науча...

— Но още не си видяла всичко — възрази прегракнало Господин Горчивия. — Не съм ти разказал за въшките.

— За въш... въш-ките ли? — изпелтечи леля Бану.

Какъвто и дух да я бе накарал да сложи край на сеанса, той явно си беше заминал. Жената вдигна забрадката и отново надзърна в купата.

— О, да, господарко, въшките са важна подробност — отвърна Господин Горчивия. — Помниш ли как малката Шушан се пусна от ръката на по-големия си брат и изведнъж се изгуби в навалищата? Хвана въшките от едно семейство, при което бе отишла с надеждата да ѝ дадат нещо за ядене. Но на тях самите не им се намираше почти

нищо и те я отпратиха. След няколко дни малката Шушан бе пламнала в изгаряща треска — тиф!

Леля Бану изпусна шумна и тежка въздишка.

— Бях там. Видях всичко с очите си. Шушан се свлече на колене. Никой от конвоя не беше в състояние да ѝ помогне. Зарязаха я, паднала на земята, с чело, покрито с пот, и с коса, пълна с въшки!

— Стига толкова! — изправи се леля Бану.

— Нима няма да чуеш най-интересната част? Не искаш ли да разбереш какво се е случило с малката Шушан? — попита Господин Горчивия, звучеше обидено. — Нали искаше да научиш повече за семейството на гостенката? Е, малката Шушан от разказа ми е бабата на твоята гостенка.

— Да — отговори леля Бану. — Досетих се вече. Продължавай!

— Добре тогава! — въодушеви се Господин Горчивия. — След като зарязаха малката Шушан полумъртва на пътя и конвоят се скри зад хоризонта, я намериха две жени от едно турско село наблизо. Майка и дъщеря. Отведоха болното момиченце в дома си, изкъпаха го със сапун от див люляк, махнаха въшките с отвара от билки, събрани в долината. Нахраниха я и я излекуваха. След три седмици през селото мина високопоставен офицер с войниците си и тръгна да разпитва селяните дали случайно не са се натъквали на арменски сираци, но туркинята скри Шушан в раклата с чеиза на дъщеря си, за да я предпази. След месец момиченцето отново беше на крака, само дето не говореше много и нощем плачеше насън.

— Нали каза, че са я довели в Истанбул...

— Накрая я доведоха. През следващите шест месеца майката и дъщерята се грижеха за нея, сякаш е тяхна плът и кръв, и сигурно щяха да продължат да го правят. Но тогава пристигна банда разбойници, които тръгнаха да претърсват и да плячкосват къщите. Спираха във всяко турско и кюрдско село в околността и грабеха наред. Не им трябваше много време да разберат, че там има малко момиченце, арменче. Въпреки воплите и плача на майката и дъщерята отведоха със себе си Шушан. Бяха чули за заповедта всички осиротели арменчета под дванайсет години да се отвеждат в сиропиталищата из страната. Така не след дълго Шушан се озова в едно сиропиталище в Халеб, там обаче нямаше място, затова я пратиха в училище в Истанбул, където за децата се грижеха ханъми, някои — добронамерени и внимателни,

други — студени и строги. Като всички деца там и Шушан ходеше облечена в бяла дреха и черно палто без копчета. Имаше и момчета, и момичета. Момчетата бяха обрязани, а всички деца получиха нови имена. Шушан също. От този момент я наричаха Шермин. Дадоха ѝ и презиме: 626.

— Стига толкова! — леля Бану пак върна кърпата върху сребърната купа и изгледа с пронизващ поглед джина.

— Щом искаш, господарко — промърмори Господин Горчивия. — Но пропусна най-важната част от историята. Ако решиш да я чуеш, само ми кажи, защото гюлябани знаят всичко. Разправих ти миналото на Шушан, навремето малко момиченце, а сега баба на Армануш. Разправих ти неща, които гостенката ти не знае. Ще ѝ кажеш ли? Не смяташ ли, че тя има право да знае?

Леля Бану продължи да мълчи. Дали някога щеше да разкаже на Армануш онова, което е научила днес? Дори и да искаше, как щеше да ѝ обясни, че е видяла историята на семейството ѝ в пълна с вода сребърна купа, че ѝ е била показана от гюлябани, най-страшния от джиновете? Щеше ли Армануш да ѝ повярва? Пък и да повярваше, не беше ли по-добре момичето да не научава никога тези скръбни подробности?

Леля Бану се извърна към Госпожа Сладката за утеха. Но вместо отговор получи от добронамерения джин само свенлива усмивка, а короната на главата на Госпожа Сладката потрепери в оттенъците на лилаво, розово и мораво. Заедно с короната на джина припламна и наболял въпрос: наистина ли беше добре за хората да научават повече за своето минало? А след това още и още... Или бе за предпочитане да знаят възможно най-малко от миналото и дори да забравят оскъдните парченца, които са запомнили?

* * *

Вече се е зазорило. Само на хвърлей от тайнствения праг между нощ и ден. Единствено по това време на деня е още достатъчно рано, че да се надяваш да сбъднеш мечтите си, но и твърде късно да сънуваш, земята на Морфей вече е отлетяла далеч.

Окото на Аллах е всемогъщо и всеведущо, око, което не се затваря никога и дори не мига. Но пак никой не може да каже със сигурност дали Земята е точно толкова всевиждана. Ако това е сцена, на която пред Вселенския Взор се играят спектакъл след спектакъл, може би има антракти, когато завесата е спусната и сребърната купа е покрита с прозрачна забрадка.

Истанбул ври и кипи със своите десет милиона живота. Той е отворена книга с десет милиона забъркани вътре истории. Истанбул се буди от тревожния си сън, готов за хаоса на най-натоварените часове. Оттук нататък има прекалено много молитви, на които да се отговори, прекалено много богохулства, които да бъдат забелязани, и прекалено много грешници, както и прекалено много непорочни, над които да се бди.

В Истанбул вече е сутрин.

[43] Мобилизация (турски). — Б.ред. ↑

[44] Откуп (турски). — Б.пр. ↑

XIII.

СУШЕНИ СМОКИНИ

В пъстрото ветрило на месеците през годината всеки месец си знае към кое годишно време се числи и се държи подобаващо, всеки месец освен един — март.

И душевно, и физически март е най-неуравновесен в Истанбул. Може да реши, че е пролетен месец, топъл и дъхав, а на другия ден да размисли и да се превърне в зима — с мразовити ветрове и суграшица навсякъде. Днес, деветнайсети март, беше необичайно слънчева събота с температура, много по-висока от средната за това време на годината. Докато вървяха по широкия, брулен от вятъра път от Ортакьой към площад „Таксим“, Ася и Армануш си съблякоха пуловерите. Ася беше в дълга пъстра рокля, ръчно изрисувана в нюанси на бежово и карамеленокафяво. Беше окичена с няколко реда гердани и гривни, които подрънкваха при всяка нейна крачка. Армануш пък бе вярна на стила си — дънки и свободно падаща тениска с надпис УНИВЕРСИТЕТ НА АРИЗОНА отгоре, в бледорозов цвят като балетни палци. Бяха тръгнали към ателието за татуировки.

— Много се радвам, че най-после ще се запознаеш с Арам — грейна Ася, докато местеше платнената чанта от едното на другото си рамо. — Прекрасен човек е.

— Чувала съм да го споменаваш и друг път, но нямам представа кой е.

— О, той е... — Ася замълча и затърси точната дума на английски. „Гадже“ звучеше твърде лековато за обстоятелствата, „съпруг“ не беше вярно, „бъдещ съпруг“ не звучеше правдоподобно. „Годеник“ изглеждаше по-подходящо, но истината бе, че двамата не бяха сгодени официално. — Той е мъжът в живота на леля Зелиха.

На отсрещния тротоар, под изящна арка от османско време, забелязаха две циганчета — едното вадеше от боклукчийските кофи консервни кутии, а после ги мятеше в разнебитена каруца. Другото хлапе седеше в края на каруцата и редеше кутиите, като правеше

всичко по силите си да се преструва на много заето, а всъщност само се припичаше на слънце. *Какъв идиличен живот* — помисли си Ася. Би дала всичко, само и само да си разменят местата с малчугана в каруцата. Първо щеше да отиде и да купи най-вялия кон, който успее да намери. После всеки ден щеше да обикаля с впрегнатата в него каруца по стръмните улици на Истанбул и да събира разни неща. Най-чистосърдечно щеше да трупа в каруцата най-непривлекателните вещи от човешкия живот, да прегръща остатъците, гниеци под лъскавата му повърхност. Имаше чувството, че хората, които събират боклуци в Истанбул, вероятно изобщо не живеят така напрегнато, както тя и приятелите ѝ от кафене „Кундера“.

Ако станеше събирач на отпадъци, щеше да си кръстосва из града и да си свирука парчета на Джони Кеш, докато дъхавият бриз гали косата и слънцето топли костите ѝ. Ако някой дръзнеше да наруши блажената ѝ хармония, Ася щеше да го заплаши с гигантския си цигански клан, в който вероятно всички ще са престъпници с влезли в сила присъди. Тя стигна до заключението, че колкото и притеснителна да е беднотията, стига да не е зима, сигурно е забавно да ровиш из боклукчийските кофи. Реши да го запомни, в случай че не измисли по-интересна професия, след като завърши университета. После си засвирука и чак след като стигна края на куплета, забеляза, че Армануш още чака по-подробен отговор на въпроса, който бе задала преди няколко минути.

— А, да, леля Зелиха и Арам се срещат Аллах знае откога. Предполагам, че ми е нещо като втори баща или, ако трябва да съм последователна, би следвало да кажа втори вуйчо... Както и да е.

— Защо не се женят?

— Да се женят ли? — Ася изплю думите сякаш бяха храна, заседнала между зъбите ѝ.

Вече минаваха покрай събирачите на консервни кутии и след като се вгледа по-отблизо в кумирите си, Ася забеляза, че не са момчета, а момичета. Това ѝ хареса още повече. Ето още една причина да тръгне да рови по боклукчийските кофи — да заличи границите между половете. Тя пъкна между устните си цигара, но вместо да я запали, за момент засмука края, сякаш беше от шоколадовите цигари с обвивка, която става за ядене. После разкри една своя съкровена мисъл:

— Всъщност съм сигурна, че Арам няма нищо против да се ожени, но леля Зелиха не иска и да чуе.

— Но защо? — любопитства Армануш.

Точно тогава ветрецът смени посоката си и тя долови откъм морето остра миризма. В града се носеха какви ли не миризми, някои силни и неприятни, други — благоуханни и освежителни. Почти всяка миризма напомняше на Армануш за някаква храна — толкова, че тя бе започнала да възприема Истанбул като нещо, което става за ядене. Беше тук от осем дни и колкото по-дълго стоеше, толкова по-многопластов и многолик изглеждаше Истанбул. Може би Армануш свикваше да е чужденка в този град, ако не и със самия град.

— Предполагам, че е заради онова, което леля Зелиха е изживяла с баща ми, който и да е той — продължи Ася. — Сигурно заради това е толкова против брака. Според мен не вярва на мъжете.

— Е, разбирам я — отвърна Армануш.

— Но не мислиш ли, че между двата пола има огромна разлика, когато става въпрос за това как се възстановяват след връзка? След като жените оцелеят от ужасен брак, любовна връзка или каквото и да е там, те като цяло избягват да се обвързват доста дълго време след това. При мъжете обаче е точно обратното — в мига, в който приключат с някоя катастрофа, започват да търсят друга. Мъжете са неспособни да бъдат сами.

Армануш кимна отсечено, въпреки че родителите ѝ не се вместили в този модел. След развода майка ѝ се бе омъжила повторно, а баща ѝ и досега си стоеше сам. После Армануш попита:

— Този Арам... откъде е?

— Някъде оттук, като всички нас — сви рамене Ася, после обаче внезапно включи какво я питат.

Изненадана от собствената си недосетливост, запали цигарата, която смучеше, и вдиша от дима. Как изобщо не бе направила връзката? Арам произхождаше от арменски род в Истанбул. На теория си беше арменец.

И все пак в един определен смисъл той не можеше да е арменец, нито турчин, нито от някаква друга националност. Арам можеше да е само Арам, изцяло уникален. Беше единствен представител на единствен вид. Беше чаровник, колосален романтик, преподавател по политология, който често признаваше, че е по-склонен да живее като

рибар в затънтено село край Средиземно море. Беше ранимо сърце, доверчива душа, ходещо парче хаос, утопист сангвиник, който най-безотговорно даваше обещания, невероятно объркан, остроумен и почтен човек. Беше неповторим и затова Ася не го бе свързвала никога с някаква колективна идентичност. Колкото и да се изкушаваше да каже нещо в този дух, тя само отвърна:

— Всъщност е арменец.

— Така си и помислих — усмихна се леко Армануш.

След пет минути вече бяха в ателието.

— Добре дошли! — възкликна леля Зелиха с леко провлачения си дрезгав глас, докато ги притискаше в обятията си.

Какъвто и да беше парфюмът ѝ, бе силен, съчетание между подправки, дърво и жасмин. Тъмната ѝ коса падаше по раменете на изумителни къдрици, някои от които тя бе подчертала с вещество, толкова лъскаво, че при всяко движение косата ѝ блещукаше на халогенното осветление. Армануш я погледна прехласната и за пръв път почувства уплахата и възхищението, които, както ѝ се струваше, Ася изпитва към майка си още от малка.

Отвътре ателието беше като малък музей. Срещу входа имаше огромна снимка в рамка на жена с неустановена националност и с гръб, обърнат към гледащите я, за да се види по-добре сложната татуировка върху тялото ѝ. Беше османска миниатюра. Приличаше на сцена от угощение, а над нея по въже, татуирано от едното до другото рамо, пристъпваше акробат. Беше стряскащо да видиш такава традиционна миниатюра, татуирана върху гърба на модерна жена. Отдолу на английски беше изписано: A TATTOO IS A MESSAGE SENT FROM BEYOND TIME!^[45]

Из цялото ателие имаше наслагани витрини със стотици мостри на татуировки и бижута за пиърсинг, изложени в тях. Мострите бяха обединени около няколко заглавия: „Рози и бодли“, „Кървящи сърца“, „Пронизани сърца“, „Пътят на шамана“, „Космати страшилища“, „Некосмати, но точно толкова страшни змейове“, „Патриотични мотиви“, „Имена и цифри“, „Симург^[46] и птичето семейство“ и накрая „Символи на суфистите“.

Армануш не помнеше да е виждала някога толкова малко хора в едно помещение да вдигат такъв шум. До леля Зелиха имаше ексцентричен мъж с морковена коса и игла в ръката, тийнейджър с

майка си (която се двоумеше дали да остане, или да си ходи) и двама дългокоси, дълго небръснати мъже, които изглеждаха напълно извън времето и пространството, като надрусани рок музиканти от седемдесетте години на ХХ век, които още не са дошли на себе си след сериозна доза. Единият седеше в голямо кресло, дъвчеше шумно дъвка и си говореше с приятеля си, докато му татуираха морав комар върху глезена. Показа се, че мъжът с иглата е помощник на леля Зелиха и талантлив художник. Докато той работеше, Армануш го наблюдаваше, изненадана какъв силен шум може да издава игла за татуировки.

— Не се притеснявай. Звукът е по-зловещ, отколкото болката — отбеляза леля Зелиха, разчела мислите ѝ. После добави с намигване: — Пък и клиентът е свикнал. Сигурно му е двайсетата. Татуировките понякога водят до пристрастяване. Някои не се ограничават само с една. С всяка нова установяваш, че ти се иска да си направиш още една. Чудя се как така центровете по зависимости още не са включили в програмите си и татуирането.

Армануш мълча дълго, като оглеждаше с крайчеца на окото си извънземния рок музикант. И да го болеше, не даваше никакви признаци.

— Защо му е на някой да си татуира на глезена морав комар?

Леля Зелиха се засмя съзаклятнически.

— *Защо?* Ето този въпрос не задаваме никога тук. Разбираш ли, в това ателие отказваме да приемем *тиранията на нормалността*. Каквато и рисунка да поиска клиентът, съм сигурна, че си има причина, за каквато може да не подозира дори и самият той. Никога не питам *защо*.

— Ами пирсингът?

— И за него също — отвърна леля Зелиха, като посочи пиърсинга на своя нос и се усмихна. — Знаеш ли, този тук е на деветнайсет години. Направих си го, когато бях на възрастта на Ася.

— Наистина ли?

— Да, отидох в банята, използвах малък морков, стерилизирана игла, кубчета лед — за анестетик, и много гняв. Бях насъбрала толкова гняв срещу всичко, но най-вече срещу семейството си. Казах си, че ще го направя, и си пробих носа. Бях притеснена, ръцете им трепереха, затова първия път го пробих неправилно и засегнах носната преграда.

Рукна кръв. Но разбрах как се прави и следващия път си продупчих ноздрата.

— Наистина ли? — повтори Армануш, но този път вече объркана от насоката, която е приел разговорът.

— Ъхъ — пипна се гордо леля Зелиха по носа. — Сложих си халка и така излязох от банята. По онова време си умирах да влудявам майка си.

Чула тези думи от мястото, където стоеше, Ася погледна майка си развеселена.

— Но това, което се опитвам да кажа всъщност, е, че си продупчих носа, защото беше забранено. Разбираш ли ме? Беше немислимо млада туркиня от традиционно семейство да ходи с пиърсинг, затова стиснах зъби и си го направих сама. Но сега времената са други. Заради това сме тук. В това ателие съветваме клиентите си, случва се дори да ги отпратим, но никога не ги съдим. Никога не питаме *защо*. Това е нещо, което научих рано в живота си. Ако седнеш да съдиш хората, те ще си тръгнат и пак ще го направят.

Точно тогава тийнейджърът плъзна поглед от витринките към леля Зелиха и попита:

— Можете ли да направите опашката на този змей тук по-дълга, за да ми покрие цялата ръка? Искам да ми стига от лакътя до китката, все едно ми пълзи по ръката.

Още преди леля Зелиха да е отговорила обаче, се намеси майката.

— Ти да не си полудял? И дума да не става! Разбрахме се да е нещо малко и просто, например птица или божа кравичка. Никога не съм давала разрешение за опашки на змейове...

В продължение на два часа Ася и Армануш наблюдаваха случващото се в ателието, докато клиентите идваха и си отиваха. По едно време се появи петима гимназисти, които заявиха, че всички искат пиърсинг на веждата, но още щом стерилизираната игла продупчи веждата на първия, останалите се отказаха. След това влезе футболен запаянко, който пожела да му татуират на гърдите емблемата на любимия отбор. После дойде ултранационалист, поискал турското знаме на върха на пръста си, та като го размахва пред хората да изглежда сякаш развява националния флаг. Накрая се появи

внушителен рус певец травестит, който поиска да татуират името на любовника му върху кокалчетата на дланите.

А после влезе мъж на средна възраст, който изглеждаше ненормално нормален на фона на обичайната клиентела в ателието за татуировки. Беше Арам Мартирисян.

Арам бе висок, леко пълен, красив мъж с добро, но уморено лице, тъмна брада, разрошена коса и дълбоки трапчинки, които изникваха при всяка усмивка. Очите зад очилата с дебели рамки проблясваха умно. От начина, по който гледаше леля Зелиха, веднага се разбираше, че тук има любов. Любов, уважение и синхрон. Заговореше ли Арам, леля Зелиха го допълваше с жестове, а когато жестикулираше тя, той я допълваше с думи. Бяха две сложни личности, които като по чудо бяха постигнали заедно обща хармония.

Когато подхвана разговор с него, Армануш превключи на своя английски-като-втори-език английски, както правеше всеки път, запознаеше ли се с нов човек в Истанбул. Представяше се възможно най-бавно, на муден, ритмичен, почти детински английски. Изненада се, когато чу Арам да говори английски свободно, с едва доловим британски акцент.

— Английският ви е много добър! — не се сдържа и отбеляза тя. — Мога ли да попитам откъде е британският акцент?

— Благодаря — отвърна Арам. — Следвал съм в Лондон. Но ако предпочиташ, можем да говорим и на арменски.

— Не го знам — поклати глава момичето. — Като малка го понаучих от баба, но тъй като родителите ми са разделени, не се задържах за дълго на едно място, винаги имаше прекъсвания. После, след като навърших десет години, всяко лято до тринайсетата си година ходех на арменски младежки лагер. Беше забавно и арменският ми се подобри, след това обаче пак го забравих.

— Аз също съм научил арменски от баба си — усмихна се Арам. — Честно казано, и мама, и баба бяха на мнение, че трябва да усвоя два езика, само не можеха да се разберат кой да бъде вторият. Мама смяташе, че е за предпочитане в училище да говоря на турски, а у дома — на английски, понеже, след като порасна, така и така съм щял да напусна страната. Но баба се оказа непреклонна. Настояваше за турски в училище и за арменски вкъщи.

Армануш беше заинтригувана от излъчването на Арам, но смириенето му я очарова още повече. Поговориха си за арменските баби — в диаспората, в Турция и в Армения.

В шест и половина вечерта леля Зелиха остави ателието на своя помощник и четиримата се отправиха към едно заведение наблизо.

— Преди да си тръгнеш от Истанбул, леля Зелиха и Арам искат да ни заведат на кръчма, за да присъстваш на типична вечер с пийване — беше обяснила Ася на Армануш.

По пътя минаха по слабо осветена улица и се натъкнаха на жилищна кооперация с проститутки травестити, които гледаха минувачите от прозорците. Двата на първия етаж бяха толкова близо, че Армануш различи подробности от силно гримираните им лица. Един от травеститите — едра жена с бърнести устни и коса, огненочервена като фойерверки в мрака, подметна нещо на турски през смях.

— Какво каза? — попита Армануш Ася.

— Че гривните ми са страхотни и са ми много.

За изненада на Армануш тя свали една от гривните с топчета по нея и я даде на рижия травестит. Той прие с радост подаръка, сложи си го и с пръсти със съвършен кървавочервен маникюр стисна кутийка с диетична кока-кола, сякаш вдигаше наздравица за Ася.

Докато гледаше изумена сцената, Армануш се запита какво ли би казал за нея Жан Жьоне. Че диетичната кока-кола с вкус на череша и ванилия, мънистените гривни, тръпчивата миризма на сперма и детинската радост могат да съжителстват прекрасно в една западна истанбулска улица?

* * *

Таверната беше стилно, но непретенциозно място близо до Цветния пасаж. Веднага щом седнаха, при тях се появиха двама сервитьори с количка мезета.

— Защо не ни изненадаш отново с кулинарния си речник, Армануш? — подкани леля Зелиха.

— Я да видим, има сарми, туршия, патладжан, *топик*^[47] и артишок... — започна да изброява Армануш ястията, които келнерите

носеха на масата.

Продължаваха да идват хора — по двама или на групи, и след двайсетина минути заведението вече беше пълно. Сред тези непознати лица и точно толкова непознати звуци и миризми Армануш загуби представа къде се намира. Можеше да е в Европа, в Близкия изток или Русия. Леля Зелиха и Арам пиха ракия, а Ася и Армануш си взеха бяло вино. Леля Зелиха пушеше цигари, Арам пафкаше с пурата, а Ася — очевидно избягваща употребата на тютюн пред майка си, дъвчеше устата си за компенсация.

— Тази вечер не пушиш — каза ѝ Армануш, която седеше до нея.

— Говори ми! — въздъхна тя. След това сниши гласа до шепот: — Тихо! Леля Зелиха не знае, че пуша.

Армануш се изненада, че Ася, която бунтарски и почти садистично се наслаждаваше на всяка възможност да вбеси майка си, се държи като хрисима дъщеря, когато опира до това да запали цигара пред нея.

През следващия час си бърбеха, докато келнерите им носеха ястие след ястие. Първо донесоха мезетата — студените предястия, последвани от хладки, топли и десерта с кафето. *Явно тук вместо да избираш от менюто, менюто само идва при теб* — предположи Армануш.

Когато и шумът, и димът се увеличиха, Армануш се премести по-близо до Арам — най-послед беше събрала смелост да му зададе въпроса, който от известно време я мъчеше:

— Разбирам, че харесваш Истанбул, Арам, но не сте ли мислел някога да дойдете в Америка? В Калифорния, например. Там има голяма арменска общност...

Той я гледа вторачено цяла минута, сякаш за да не пропусне и най-малката подробност, сетне се облегна на стола и озадачаващо прихна. Армануш се стъписа от този смях, който сякаш я изключваше от групата. Не бе убедена, че я е разбрал правилно, затова се наведе напред и се постара да обясни по-добре:

— Щом тук те потискат, можеш винаги да дойдете в Америка. Там има много арменски общности и те на драго сърце ще помогнат и на теб, и на семейството ти.

Този път Арам не се засмя. Само ѝ се усмихна топло, топло и някак уморено.

— Защо да го правя, скъпа Армануш? Това тук е моят град. Роден съм и съм израсъл в Истанбул. Родът ми живее тук поне от пет века. Мястото на арменските истанбулчани е в Истанбул, точно както и на турските, кюрдските, гръцките и еврейските. В началото сме живеели добре заедно, после сме се провалили. Нямаме право на още един провал.

Точно тогава келнерът се появи отново, този път им носеше пържени калмари, пържени миди и пържени тестени десерти.

— Познавам всяка една уличка в този град — продължи Арам, като отпи още веднъж от ракията. — И обичам да се разхождам по тях сутрин, вечер, а после и нощем, когато съм весел и леко пийнал. Обичам в неделя да закузвам край Босфора с приятелите си, обичам да вървя сам сред тълпите. Влюбен съм в хаотичната красота на този град, във фериботите, музиката, разказите, тъгата, цветовете и черния хумор...

Замълчаха неловко, възползвайки се от редкия шанс да погледнат отдалече през очите на другия, осъзнали, че може би ги дели не само географско разстояние: той подозираше, че Армануш е прекалено американизирана, тя пък смяташе, че той е прекалено турцизиран. Смазващата бездна между децата на онези, които бяха успели да останат, и децата на тези, принудени да заминат.

— Виж, арменците в диаспората нямат приятели турци. Познават ги само от разказите, които са чули от бабите си или един от друг. А тези разкази са така покъртителни. Но повярвай, както във всеки народ, и сред турците има и добри, и лоши. Толкова е просто. Имам приятели турци, които са ми по-близки и от роден брат. Имам и — той вдигна чаша и посочи леля Зелиха — тази своя луда любов.

Тя явно усети, че я споменават, защото им намигна и също вдигна за поздравница чашата с ракия:

— Шерефе^[48]!

Всички я последваха и се чукнаха с чашите, повтаряйки като ехо: *Шерефе!* Скоро се оказа, че думата е нещо като припев, повтарян на всеки десетина-петнайсет минути. След още един час и седем *шерефета* очите на Армануш вече блестяха от алкохола. Тя загледа развеселена как келнерът албинос носи топлите ястия — печен на

скара ивичест костур върху зелени чушки, морска котка в марината с босилек и спаначено пюре, печена на жар съомга със зеленчуци и запържени скариди с пикантен чеснов сос.

Развеселена от виното, Армануш се изкиска, после се извърна към Арам и го попита:

— Кажи ни, сигурно и ти имаш татуировки. Няма начин леля Зелиха да не ти е направила.

— Не, нямам — отвърна той зад булото рехав дим, който се кълбеше от пурата му. — Тя не иска и да чуе.

— Да — потвърди Ася. — Не му дава да си направи.

— Виж ти! — ахна изненадана Армануш и се извърна към леля Зелиха. — Мислех, че обичаш татуировките.

— Обичам ги, и още как — отвърна тя. — Не съм против самото татуиране, а срещу това, което е решил да си татуира.

Арам се усмихна.

— Татуировката, която искам, е на едно приказно красиво смокиново дърво. Но за разлика от другите, то е преобърнато. Корените му са във въздуха. Не в земята, а в небето. Разместено, но не и без място.

Няколко секунди всички мълчаха, загледани в трепкащата светлина на свещта върху масата.

— Смокиновото дърво... — подхвана леля Зелиха и след като запали последната цигара в пакета, издиша, без да иска, дима по посока на Ася. — Смокиновото дърво е лоша поличба. Не носи късмет. Нямам нищо против корените на Арам да са във въздуха, но възразявам срещу смокиновото дърво. Стига да си избере череша или дъб, например, веднага ще му ги татуирам, дори с корени във въздуха!

Точно тогава в кръчмата влязоха четирима музиканти — цигани, — всички в бели копринени ризи и черни панталони, носеха и инструментите си: уд^[49], кларнет, канун^[50] и дарбука^[51]. Всички посетители се оживяха: хапнали и пийнали до насита, сега бяха повече от готови да попеят.

Когато музикантите дойдоха на масата им, Армануш усети как я жегва стеснителност. Но за нейно облекчение не я накараха да пее. Оказа се, че и Ася не е първа певица. Двете заслушаха как леля Зелиха приглася на музикантите с красив контраалт, глас, който нямаше нищо

общо с обичайния ѝ, дрезгав от цигарите тон. Армануш забеляза, че Ася гледа изпитателно по посока на майка си.

Ръководителят на оркестъра ги попита дали искат да им изсвирят някоя песен, а леля Зелиха сръга дяволито с лакът Арам и възкликна:

— Хайде, поръчай си песен. Пей, чучулиго моя!

Изчервен, той се наведе напред, изкашля се, сетне изшушука нещо на ухото на музиканта. Щом оркестърът засвири мелодията, за изненада на Армануш Арам запя с него — не на турски, не на английски, а на арменски:

*Сутрин на зазоряване,
Ооо... питам моята Любима:
къде отиваш?*

Песента се лееше бавно и тъжно, а темпото се ускоряваше, кларнетът свиреше все по-високо и дарбуката му пригласяше неудържимо на заден фон. Гласът на Арам се издигаше, после се снишаваше на меки вълни. В началото беше плах, но после започна да набира все по-голяма самоувереност в тона.

*Тя е златната верига
на моите спомени,
тя е пътеката към
историята на живота ми.*

Армануш затаи дъх — не разбираше всички думи, но дълбоко в себе си усещаше покруса. Когато вдигна глава, беше заинтригувана от онова, което се бе изписало върху лицето на леля Зелиха. По него се четеше страхът от щастieto, страх, който изпитват само онези, влюбилите се най-неочаквано и безусловно.

След като песента свърши и музикантите се преместиха на съседната маса, Армануш си помисли, че леля Зелиха ще целуне Арам. Но вместо това тя стисна нежно ръката на Ася, сякаш за да признае, че

любовта към един мъж ѝ е помогнала да разбере по-добре и обичта към дъщеря си.

— Скъпа — прошепна с глас, в който се прокрадна болка.

Но и да смяташе да каже нещо на дъщеря си, явно бързо се отказа. Вместо това извади нов пакет цигари и предложи и на нея.

Ася се изненада не толкова, че ѝ предлага цигара, колкото, че е допуснала чувствата да избият толкова близо до повърхността. Запали своята цигара и после тази на майка си. Димът се загъна бавно между двете, а те се усмигнаха плахо една на друга. От този ъгъл и на тази светлина си приличаха изумително — две лица, изваяни от минало, за което едната не знаеше нищо, а другата бе избрала да не помни.

Точно тогава Армануш усети пулса на града за пръв път, откакто бе пристигнала в Истанбул. В миг проумя как и защо хората се влюбват в този град въпреки мъката, която може да им причини. Нямаше да е никак лесно да разлюбиш толкова сърцераздирателно красив град.

С тази мисъл тя вдигна чашата за наздравица: *Шерефе!*

[45] Татуировката е послание, пратено отвъд времето. — Б.пр. ↑

[46] Митично създание от персийската митология с криле на птица. ↑

[47] Постни кюфтета от нахут (арм.). — Б.пр. ↑

[48] Наздраве (турски). — Б.пр. ↑

[49] Вид лютня (турски). — Б.пр. ↑

[50] Близкоизточен струнен инструмент като арфата (турски). — Б.пр. ↑

[51] Ударен инструмент (турски). — Б.пр. ↑

XIV. ВОДА

Да вляза ли да им кажа да мирясат? — попита леля Фериде.

Стоеше пред стаята на момичетата с поглед, вперен в дръжката на вратата.

— О, я не се занимавай с тях! — възкликна леля Зелиха от канапетото, където се беше свлякла. — Пийнали са, а когато си пийнал, слушаш силна музика. — Тя възкликна още веднъж, за да подчертае: — СИЛНА!

— Пийнали били! — ревна баба Гюлсюз. — И как така са *пийнали*? Не стига ли, че ти през цялото време позориш семейството? Погледни се каква пола си облякла! Кърпата за съдовете в кухнята е по-дълга от полите ти! Ти си самотна майка, разведена жена. Чуй ме добре! Никога не съм срещала разведена с халка на носа. Как не те е срам, Зелиха!

Леля Зелиха надигна глава от възглавницата, която беше прегърнала.

— За да съм разведена, мамо, първо трябва да съм била омъжена. Не изопачавай фактите. Не мога да бъда наричана нито „разведена“, нито „сламена вдовица“, нито с някой друг от лепкавите етикети, които къташ в речника си за нещастниците. Дъщеря ти е грешница, която ходи с къси поли и си обича халката на носа, обича си и детето, което е родила извънбрачно. Дори и това да не ти харесва!

— Не ти ли стига, че разваляш дъщеря си и я караш да пие? Защо си накарала и клетата гостенка да се налива? Мустафа носи отговорност за нея, в тази къща тя е гостенка на брат ти. Как смееш да покваряваш момичето!

— Брат ми носел отговорност! Как ли не! — засмя се мрачно леля Зелиха и затвори очи.

През това време в стаята на момичетата Джони Кеш беше надут до дупка. Те седяха една до друга на бюрото, вторачени в екрана на компютъра, а Султан Пети се беше свил на кълбо между тях с

притворени очи. Ася и Армануш бяха така погълнати от интернет, че не чуха караницата зад вратата. Армануш тъкмо бе влязла в *Кафене „Константинополис“*, решена този път да вземе със себе си и Ася.

Здравейте всички! Не ви ли домъчня за Мадам Моята-Прокудена-Душа? — написа тя.

Репортерът ни в Истанбул се върна. Къде беше? Да не би турците да те излапаха? — попита Анти-Кавърма.

Е, един от лапачите седи сега до мен. Искам да ви запозная с една своя приятелка, туркиня.

Никой не отговори.

Тя си има ник, разбира се — Момиче-На-Име-Туркиня.

Това пък какво беше? — не се сдържа и попита Алекс Стоика.

Нов прочит на заглавието на това парче на Джони Кеш. Всъщност можеш да я питаш и сам. Ето я. Скъпо *Кафене „Константинополис“*, запознай се с Момиче-На-Име-Туркиня. Момиче-На-Име-Туркиня, запознай се с *Кафене „Константинополис“*.

Здравейте! Поздрав от Истанбул — написа Ася. Не последва отговор. — **Надявам се следващия път и вие да дойдете в Истанбул заедно с Арман... —** Усети се каква грешка е допуснала чак когато Армануш я шляпна по ръката. — **С Мадам Моята-Прокудена-Душа.**

О, благодаря. Но да ти призная, не ми е до туристически обиколки из страна, причинила толкова скръб на семейството ми — обади се пак Анти-Кавърма.

Сега беше ред на Ася да направи пауза.

Виж, не ни разбирай погрешно, нямаме нищо против теб, чу ли? — присъедини се и Тъжно Съвместно Съществуване. — **Сигурна съм, че градът е хубав и живописен, но истината е, че нямаме доверие на турците. Да не дава Арамазд^[52], но Месроп ще се обърне в гроба, ако забравя току-така миналото си.**

— **Кой е Месроп? —** попита Ася Армануш почти през шепот, сякаш можеха да я чуят.

Добре. Да започнем от самото начало. От фактите. Ако се разберем за фактите, можем да говорим и за друго — постанови Лейди Пийкок/Сирамарк. — **Да започнем с тази туристическа**

обиколка на Истанбул. Великолепните джамии, които днес показвате на туристите, кой архитект стои зад тях, а? Синан! Проектирал е дворци, болници, странноприемници, акведукти... Експлоатирате ума на Синан, а после отричате, че е арменец.

Не знаех, че е арменец — написа озадачена Ася. — Но Синан е турско име.

Е, да, бива ви да турцизирате имената на малцинствата — отвърна Анти-Кавърма.

Добре де, разбирам. Така си е, турската история се цензурира, но същото важи за всяка национална история. Нациите държави създават свои си митове и после вярват в тях. — Ася вдигна глава, изправи рамене и продължи да пише. — В Турция има турци, кюрди, черкези, грузинци, понтийци, евреи, абазини, гърци... Според мен е опростенческо и опасно да се правят такива обобщения. Ние не сме жестоки варвари. Пък и мнозина учени, запознати с османската култура, ще ви кажат, че в много отношения тя е велика. Годините около 1910 са били особено тежки. Но вече не е същото, както преди сто години.

Лейди Пийкок/Сирамарк отвърна тутакси на удара: Не вярвам турците да са се променили. Ако се бяха променили, щяха да признаят геноцида.

Геноцид е тежко понятие — написа в отговор Момичето-На-Име-Туркиня. — То предполага систематично, добре организирано и облечено в определена философия изстребление. Честно казано, не съм убедена, че по онова време османската държава е била такава. Но признавам, че спрямо арменците е извършена несправедливост. Не съм историчка. Познанията ми са ограничени и предубедени, но такива са и вашите.

Разбираш ли, точно тук е разликата. На потисника не му трябва минало. Потисканите нямат друго освен миналото — включи се и Дъщерята на Сафо.

Как изобщо да се надяваш да създадеш своя история, ако не знаеш историята на баща си? — попита Лейди Пийкок/Сирамарк.

Армануш се подсмихна. Дотук всичко вървеше както бе очаквала. С изключение на Барон Багдасарян. Засега той не беше отговорил на нищо.

През това време Ася, все още вторачена в екрана, написа: **Признавам загубата и скръбта ви. Не отричам, че са извършени жестокости. Колкото до миналото, не искам да чувам само за своето минало. Не знам кой ми е баща и каква е историята му. Но ако имах възможност да науча повече за миналото си, дори то да е тъжно, дали щях да искам да знам, или не? Това е дилемата на моя живот.**

Много си противоречива — отвърна Анти-Кавърма.

Джони Кеш не би имал нищо против!, вметна Мадам Моята-Прокудена-Душа.

Кажете ми, какво мога да направя, аз като обикновена туркиня от това време и от тази епоха, за да не ви боли толкова?

Това вече беше въпрос, който никой турчин досега не бе задавал на арменците в *Кафене „Константинополис“*. В миналото бе имало двама турци, и двамата младежи, запалени националисти, които се бяха появили изневиделица очевидно с намерението да докажат, че турците не са причинили никакво зло на арменците и, ако изобщо е станало нещо, то е, че самите арменци са се вдигнали на бунт срещу османската власт и са избивали турците. Единият бе стигнал дотам да твърди, че ако османската власт е извършила геноцид, днес е нямало да има арменци, които да говорят за това. Фактът, че имало толкова много арменци, които плюели под път и над път турците, само доказвал недвусмислено, че османците не са ги подлагали на гонения.

До този ден срещата с турците в *Кафене „Константинополис“* всъщност не бе друго освен гневна размяна на обиди и етикети. Този път тонът беше съвсем различен.

Държавата ти може да се извини — отговори Тъжно Съвместно Съществуване.

Държавата ми ли? Нямам нищо общо с държавата си — тросна се Ася, спомнила си, че Карикатуриста Алкоголик го съдят, задето е нарисувал министър-председателя като вълк. — **Аз съм нихилистка!**

Понечи да спомене Личния си манифест на нихилизма, но се отказа.

Тогава се извини ти — подкани Анти-Кавърма.

Искаш да се извиня за нещо, с което аз лично нямам нищо общо?

Само си мислиш, че нямаш — възрази Лейди Пийкок/Сирамарк. — Всички ние сме родени в приемствеността на времето и миналото продължава да живее в настоящето. Произхождаме от род, от култура, от народ. Или ще кажеш: билото каквото било?

Докато плъзгаше поглед по екрана, Ася изглеждаше стъписана, сякаш си е забравила репликите насред представление. Погали разсеяно Султан Пети по главата, после сложи пръсти отново на клавиатурата.

Нима съм отговорна за престъпление, извършено от баща ми? — попита Момичето-На-Име-Туркиня.

Отговорна си да признаеш престъплението на баща си — отсече Анти-Кавърма.

Ася като че ли се смути от резкостта на думите — леко подразнена, но и заинтригувана. В светлината, идваща от компютъра, лицето ѝ беше бледо и застинало. Винаги се бе опитвала да сложи възможно най-ясен вододел между своето минало и бъдещето, което се надяваше да постигне. Разчиташе, че каквито и спомени да остават от отминалите времена, колкото и мрачни и потискащи да са те, миналото няма да я погълне. Колкото и да не ѝ се искаше да го признае, истината бе такава: Ася знаеше, че миналото живее в настоящето.

Откакто се помня, искам да съм без минало. Когато си копеле, по-важно е не че нямаш баща, а че нямаш минало... а ето ви сега — искате от мен да имам минало и да се извинявам от името на митичен баща.

Отговор не последва, но Ася явно не го и очакваше. Продължи да пише, сякаш пръстите ѝ действаха по своя воля, сякаш се движеше със затворени очи.

Да, може би точно това, че нямам минало, в крайна сметка ще ми помогне да разбера привързаността ви към историята. Мога да разбера значението на приемствеността в човешката памет. Мога да го направя... и наистина се извинявам за всички страдания, които моите предци са причинили на вашите предци.

Анти-Кавърма не остана доволен.

Всъщност няма особено значение, ако се извиниш на нас — прекъсна я той. — Извини се на глас пред турската държава.

О, я стига! — възкликна Армануш, която неочаквано бе придърпала към себе си клавиатурата, не се сдържа на изкушението да

се намеси. — **Аз съм, Мадам Моята-Прокудена-Душа. Какво ще постигне с това, освен че само ще си навлече неприятности!**

Ако е искрена, ще понесе неприятностите — избълва Анти-Кавърма.

Но още преди някой да е отговорил, изведнъж се появи най-неочакваният коментар:

Е, истината, скъпа ми Мадам Моята-Прокудена-Душа и скъпо Момиче-На-Име-Туркиня, е, че... някои арменци от диаспората изобщо не искат турците да признаят геноцида. Направят ли го, ще ни издърпат килимчето изпод краката и ще ни лишат от най-силната връзка, която ни обединява. Точно както турците живеят с навика да отричат злодеянията си, арменците живеят с навика да се наслаждават на пашкула на жертвеността. Както личи, има стари навици, които трябва да се променят, и в двете страни.

Беше Барон Багдасарян.

* * *

— Още не спят. — Леля Фериде сновеше наляво-надясно пред стаята на момичетата. — Да не се е случило нещо?

По-възрастните жени си бяха легнали, както и леля Джеврийе, нали беше дисциплинирана учителка. Леля Зелиха беше заспала на канапето.

— Защо не си легнеш и ти, сестро, а аз ще поостана да пазя пред вратата, за да се уверя, че всичко е наред — предложи леля Бану, като стисна за рамото сестра си. От време на време, изостреше ли се болестта ѝ, леля Фериде изпадаше в ужас от бедите, които можеха да дойдат от всеки и всичко във външния свят. — Нека аз поема нощната смяна — усмихна се леля Бану. — А ти си лягай и спи. Не забравяй, че умът ти е като чужд човек нощем. Не разговаряй с непознати.

— Добре — кимна леля Фериде и за миг заприлича на момиченце, развълнувано от приказка.

Видимо успокоена, тръгна, тътрузейки крака, към стаята си.

* * *

Веднага щом излязоха от сайта, Армануш си погледна часовника. Беше време да звънне по телефона на майка си. Тази седмица ѝ се беше обаждала всеки ден в един и същи час и всеки път Роуз ѝ се беше карала, че не звъни по-често. Армануш се постара да не се ядосва на повтарящия си рефрен, набра номера и зачака майка ѝ да вдигне.

— Ейми!!! — изписка Роуз. — Ти ли си, скъпа?

— Да, мамо. Как си?

— Как съм ли? Как съм? — повтори Роуз, сега вече звучеше объркано и гласът ѝ бе приглушен. — Сега трябва да затворя, но ми обещавай, обещавай ми, че ще ми звънеш отново след десет... не, не, десет са малко, точно след петнайсет минути. Сега трябва да затворя и да помисля, а после ще чакам да ми се обадиш. Обещавай ми, обещавай ми — повтори истерично, като ехо.

— Добре, мамо, обещавам — изпелтечи момичето. — Добре ли си, мамо? Какво става?

Но Роуз вече беше затворила.

Вцепенена, пребледняла и отчаяно стиснала телефона, Армануш погледна Ася.

— Майка ми ме помоли да ѝ звънна по-късно, вместо да ме попита защо не съм ѝ се обадила по-рано. Не е в неин стил. Изобщо не ѝ е в стила.

— Само спокойно, моля те — намести се в леглото Ася, като надзърна изпод одеялото. — Може би шофира и не може да говори.

Но Армануш поклати глава, по лицето ѝ премина сянката на страха.

— О, Боже, нещо е станало. Нещо много лошо е станало.

* * *

С подпухнали от плач очи и с окаяно червен нос Роуз се пресегна да вземе хартиена кърпичка, щом сълзите ѝ бликнаха отново. Винаги купуваше едни и същи от един и същ магазин: здрави хигроскопични „Спаркъл“. Фирмата ги произвеждаше в различни шарки и любимите

на Роуз бяха наречени „Моята цел“. По кърпичките имаше щамповани картинки на миди, риби и лодки, всичките сини, а сред тях плаваха следните думи: НЕ МОГА ДА ПРОМЕНЯ ПОСОКАТА НА ВЯТЪРА, НО МОГА ДА НАГЛАСЯ ПЛАТНАТА ТАКА, ЧЕ ВИНАГИ ДА ДОСТИГАМ ЦЕЛТА.

Роуз харесваше девиза. Освен това небесносиният оттенък на щампата беше съвсем в тон с цвета на плочките в кухнята, онази част от къщата, с която тя се гордееше най-много. Колкото и да ѝ харесваше в началото, веднага след като купиха къщата, Роуз, без да губи време, се зае да я ремонтира: добави подвижни плотове, сложи в ъгъла лакирана поставка за трийсет и шест бутилки вино, въпреки че и двамата с Мустафа не си падаха по пиенето, а после украси цялото помещение с високи дъбови въртящи се столчета. Сега, в мига, в който я обзе паника, Роуз се свлече именно на един от тези столове.

— О, божичко, разполагаме с петнайсет минути. Какво ще ѝ кажем? Разполагаме само с петнайсет минути, за да решим — изплака тя на Мустафа.

— Роуз, скъпа, много те моля, успокой се — отвърна той и стана от стола.

Не харесваше високите столове без облегалки, затова беше донесъл два най-обикновени кухненски стола от масивно борово дърво с цвят на мед, един за него и другият пак за него. Приблужи се до жена си и я хвана за ръката с надеждата да разсее тревогите ѝ.

— Ще бъдеш спокойна, много спокойна, разбра ли? И ще я попиташ спокойно къде се намира. Това е първото, което трябва да я попиташ, чу ли?

— Ами ако не ми каже? — възкликна Роуз.

— Ще ти каже, няма къде да ходи. Питай я мило и тя ще ти отговори мило — рече бавно Мустафа. — Само запази самообладание. Ето, пийни малко вода.

Тя взе чашата с треперещи ръце.

— Нима е възможно? Момиченцето ми да ме е излъгало? Може ли да съм такава глупачка, че да ѝ се вържа! През цялото време си мисля, че е при баба си в Сан Франциско, а после се оказва, че е излъгала всички... а сега баба ѝ... о, божичко, как ще ѝ кажа?

Предния ден и двамата бяха в кухнята — тя правеше палачинки, той четеше „Аризона Дейли Стар“, когато телефонът иззвъня. Роуз

вдигна с шпатулата в ръка. Обаждането беше от Сан Франциско. Бившият ѝ съпруг Барсам Чакмакчян.

Колко ли години бяха прекарвали, без да разменят и дума? След развода бяха принудени да общуват често заради малкото си момиченце. Но после, след като Армануш порасна, разговорите им станаха редки, а накрая напълно прекъснаха. От краткия им брак бяха останали само две неща: взаимна обида и една дъщеря.

— Извинявай, че те безпокоя, Роуз — каза меко, но уморено Барсам. — Но не търпи отлагане. Трябва да говоря с дъщеря си.

— *Нашата* дъщеря — поправи го кисело Роуз и веднага щом думите излязоха от устата ѝ, съжали, че е дала воля на огорчението си.

— Роуз, моля те, трябва да съобщя нещо на Армануш, новината е лоша. Би ли я повикала на телефона? Не ми вдига на мобилния. Наложил се да звъня на този.

— Чакай... чакай... тя не е ли там?

— В какъв смисъл?

— Не е ли при теб в Сан Франциско? — възкликна Роуз и устните ѝ потрепериха ужасено.

Барсам се запита дали бившата му жена не играе игрички. Постара се да не показва раздразнението си.

— Не, Роуз, тя реши да се върне в Аризона. Прекарва пролетната ваканция при теб.

— О, Боже!!! Но тя не е тук! Къде е момиченцето ми? Къде? — разрида се Роуз и изпадна в един от онези пристъпи, за които смяташе, че отдавна са останали в миналото.

— Роуз, ще се успокоиш ли, моля те! Не знам какво става, но съм сигурен, че има някакво обяснение. Вярвам безусловно на Армануш. Тя не би направила нищо лошо. Кога говори с нея за последно?

— Вчера, обажда се всеки ден... от Сан Франциско!

Барсам замълча. Не ѝ каза, че Армануш се обажда и на него, но от *Аризона*.

— Чудесно, това означава, че е добре. Трябва да ѝ вярваме. Тя е умно отговорно момиче, знаеш го. Следващия път, когато ти се обади, ѝ кажи само да ми звънне. Предай ѝ, че е спешно. Разбра ли, Роуз? Ще ѝ кажеш ли?

— О, Боже! — разплака се по-силно Роуз. После обаче неочаквано се сети да попита: — Барсам, ти каза, че имаш лоша

новина. Каква?

— О... — Тежко мълчание. — Мама... — Той не довърши изречението. — Предай на Армануш само, че баба Шушан е починала в съня си. Днес сутринта не се събуди.

* * *

Петнайсет минути никога не бяха минавали толкова бавно. Армануш сновеше напред-назад из стаята под притеснения поглед на Ася. Накрая стана време да се обади на майка си. Този път Роуз вдигна веднага.

— Ейми, ще ти задам само един въпрос и ти ще ми кажеш истината, обещавай, че ще ми кажеш истината.

Армануш усети в стомаха ѝ да се надига вълната от притеснение.

— Къде си? — попита задавено Роуз. — Излъгала си ни! Не си в Сан Франциско, не си в Аризона, къде си?

Момичето преглътна тежко.

— В Истанбул съм.

— Какво?

— Всичко ще ти кажа, мамо, само, моля те, успокой се.

Очите на Роуз блеснаха от чисто възмущение. Само как мразеше да ѝ повтарят да се успокои.

— Мамо, ужасно съжалявам, че ти причинявам такива тревоги. Не биваше да го правя. Съжалявам, но нямаш причини да се безпокоиш, повярвай ми.

Роуз закри слушалката с длан.

— Бебчето ми е в Истанбул! — каза тя на съпруга си с намек за укор, сякаш виновен беше той. После кресна в слушалката: — Какво, по дяволите, правиш там?

— Всъщност съм на гости на свекърва ти. Прекрасно семейство.

Изумена, Роуз се извърна още веднъж към Мустафа и пак му се скара, този път по-силно:

— Тя е на гости при *твоето* семейство. — После, още преди разтревоженият и пребледнял като платно Мустафа Казанджъ да успее да изрече и дума, продължи: — Идваме при теб. Само не изчезвай. Идваме. И да не си посмяла да си изключиш пак телефона!

След тези думи Роуз затвори.

— Какви ги говориш? — възкликна Мустафа и стисна ръката на жена си по-силно, отколкото бе смятал. — Никъде няма да ходя.

— Напротив, ще ходиш — отсече Роуз. — Ще ходим. Единствената ми дъщеря е в *Истанбул!!!* — изпищя тя, сякаш Армануш е взета за заложница.

— Не мога да зарежа работата си точно сега.

— Можеш да си вземеш няколко дни отпуск. Ако не го направиш, тръгвам сама — тросна се Роуз, по-точно жена, която приличаше на Роуз. — Ще отидем там, ще се уверим, че тя е в безопасност, ще я вземем и ще я доведем у дома.

* * *

По-късно същата вечер, точно когато семейство Казанджъ се канеше да си ляга, телефонът иззвъня.

— Иншаллах^[53], дано не е нещо лошо — прошепна от леглото си Маминка, както държеше броеница, и по лицето ѝ се мярна сянка на тревога.

Тя се пресегна към чашата с вода, в която стояха изкуствените ѝ зъби, и без да спира да се моли, отпи от нея. Само водата можеше да притъпи страха.

Леля Фериде още беше будна и именно тя вдигна телефона. В семейството тя беше най-бъбрива и общителна в телефонните разговори.

— Ало!

— Здравей, Фериде, ти ли си? — попита мъжки глас. И без да чака отговор, добави: — Аз съм... обаждам се от Америка... Мустафа...

Леля Фериде грейна, зарадвана, че чува гласа на брат си.

— Защо не ни се обаждаш по-често? Как си? Кога ще дойдеш да ни видиш?

— Изслушай ме, скъпа, моля те. Ейми... Армануш там ли е?

— Да, да, разбира се, нали си я пратил да ни погостува. Обичаме я много — засия леля Фериде. — Защо не дойде и ти с жена си?

Мустафа продължи да стои, без да се помръдва, със сбърчено от притеснение чело. Зад него, зад прозореца се простираха земите на Аризона, винаги надеждни, винаги потайни. С времето той се беше научил да цени пустинята, безкрайността ѝ притъпяваше страха му да се обърне назад, спокойствието ѝ заличаваше страха му от смъртта. В такива мигове той си спомняше, сякаш тялото му имаше собствена памет, участта, очакваща всички мъже от рода му. В такива мигове му идеше да се самоубие. Да намери смъртта, преди смъртта да е намерила него. Беше живял два съвсем различни живота. Като Мустафа и като Мостафа. И понякога му се струваше, че има само един начин да преодолее пропастта между двете — като ги заглуши едновременно, като сложи край и на двата си живота. Той отпъди тази мисъл. Звук като въздишка. Дали беше въздъхнал той? Или пустинята?

— Мисля, че ще дойдем. Ще дойдем за няколко дни, за да приберем Ейми и да ви видим... Идваме.

Думите като че ли излязоха без усилие, сякаш времето не бе поредица накъсани промеждутъци, а непрекъсната последователност, която, дори натрошена, се огъва лесно. Мустафа щеше да отиде на гости така, сякаш не са минали близо двайсет години, откакто си е бил у дома.

[52] Върховно божество на арменците, създател на небето и земята, бог на плодородието, баща на всички богове. — Б.пр. ↑

[53] С Божията воля (арм.) — Б.ред. ↑

XV. СВЕТЛИ СТАФИДИ

Чудната новина, че Мустафа идва на гости заедно с жена си, американката, тутакси отприщи в дома на Казанджъ цял наниз от действия. Първото и най-важното сред тях бе свързано с миешки препарати, прах за пране и сапун. За два дни цялата къща бе почистена основно от горе до долу, прозорците бяха измити и лъснати с гюдерия, лавиците бяха избърсани от прах, пердетата бяха изпрани и изгладени, всяка плочка по всичките три етажа бе изтъркана и мината с парцал. Леля Джеврийе изтри едно по едно листата на всички цветя във всекидневната, на мушкатото и на камбанките, на розмарина и на лазаркинята. Изтри дори листата на срамежливата мимоза. През това време леля Фериде изненада всички, като извади най-ценната дантелена покривка в чеиза си. Но дума да няма, най-развълнувана от новината беше баба Гюлсюз. В началото отказваше да повярва, че след толкова години единственият ѝ син ще им дойде на гости, а когато накрая се убеди в достоверността на новината, се затвори като в тъмница в кухнята, сред чиниите, приборите за хранене и продуктите, за да наготви любимите ястия на любимото си чадо. Сега въздухът в кухнята бе натежал от аромата на току-що приготвени вкусоти. Баба Гюлсюз вече бе опекла във фурната два вида бюрек — със спанак и със саламурено сирене, беше сложила лещата да къкри, беше задушила агнешките котлети и бе направила сместа за кюфтетата, които щяха да опържат след пристигането на гостите. Макар и да бе преизпълнена с решимост до вечерта да приготви още половин дузина гозби, безспорно най-важен в менюто на баба Гюлсюз беше десертът: ашурето.

Като дете и тийнейджър Мустафа Казанджъ бе обичал от десертите най-много ашуре и ако ужасните американски готови храни не му бяха развалили хранителните навици, той, надяваше се баба Гюлсюз, щеше да се зарадва ужасно да открие в хладилника цели купи от любимия си десерт, които го чакаха, сякаш животът тук още си беше

същият и Мустафа можеше да го продължи оттам, където го беше прекъснал.

Ашурето олицетворяваше приемствеността и непоклатимостта, то бе въплъщение на добрите дни, които настъпват след всяка буря, колкото и страшна да е била тя.

Предния ден баба Гюлсюм беше накиснала продуктите и сега беше готова да започне приготвянето. Отвори един шкаф и извади от него огромен казан. Не можеш без казан, ако си решил да правиш ашуре.

ПРОДУКТИ

1/2 чаша нахут
1 чаша лющена пшеница
1 чаша бял ориз
1-1/2 чаша захар
1/2 чаша печени и нарязани на ситно лешници
1/2 чаша шамфъстък
1/2 чаша кедрови ядки
1 ч.л. ванилия
1/3 чаша светли стафиди
1/3 чаша сушени смокини
1/3 чаша сушени кайсии
1/2 чаша портокалови кори
12 с.л. розова вода

ЗА УКРАСАТА

2 с.л. канела
1/2 чаша бланширани и нарязани бадеми
1/2 чаша зърна от нар

ПОДГОТОВКА

Повечето съставки трябва да бъдат накиснати в различни съдове от предния ден.

Покрийте със студена вода нахута и го оставете да се размекне през нощта. Изплакнете старателно пшеницата и ориза и после ги залейте с вода в отделен съд. Накиснете за половин час в гореща вода смокините, кайсиите и портокаловите кори, после ги прецедете, като запазите водата, в която са киснали, нарежете ги на ситно, смесете ги със светлите стафиди и ги оставете встрани.

ПРИГОТВЯНЕ

Залейте нахута с четири литра студена вода. Кипнете, после го оставете да се вари на среден огън, докато омекне — около час. Докато нахутът се вари, кипнете един литър вода, добавете пшеницата и ориза и ги оставете да къкрят на слаб огън, като разбърквате често — около един час, докато пшеницата и оризът омекнат. Прибавете към нахута.

Сипете водата, в която са киснали плодовете, захарта, нарязаните на ситно лешници, шамфъстъка и кедровите ядки и кипнете на среден огън, като бъркате непрекъснато — около половин час или малко повече. Оставете сместа да се погъсти. Добавете ванилията, стафидите, смокините, кайсиите и портокаловите кори и варете още 20 минути, като бъркате непрекъснато. Махнете от огъня и разбъркайте заедно с розовата вода. Оставете час-час и нещо ашурето да се охлади на стайна температура. Поръсете с канела и украсете с резенчета бадеми и зрънца нар.

* * *

В стаята на момичетата Армануш беше притихнала и замислена още от ранна сутрин. Не ѝ се излизаше оттук, не ѝ се правеше нищо. Ася също си остана вкъщи — играеше с нея на табла и слушаше Джони Кеш.

— Две шестици! Ама че късметлийка.

Но Армануш не показа с нищо, че се радва на заровете, които бе хвърлила. Вместо това продължи да гледа умислено и мрачно пуловете, сякаш се надяваше да ги премести със силата на мисълта си.

— Имам ужасното чувство, че се е случило нещо лошо, а майка не ми казва.

— Моля те, не се безпокой — отвърна Ася, както дъвчеше края на молива — много ѝ се пушеше. — Нали говори с майка си и тя звучеше добре. Благодарение на теб и те ще дойдат в Истанбул. Ще се срещнете и скоро ще се прибереш у вас...

Ася уж го каза, за да я успокои, а кой знае защо, думите ѝ прозвучаха като възражение. Истината бе, че скорошното заминаване на Армануш я натъжаваше.

— Не знам. Просто ме мъчи чувство, от което не мога да се отърва — въздъхна Армануш. — Мама не пътува никъде, не ходи дори в Кентъки. Направо не мога да повярвам, че ще се качи на самолета и ще дойде чак в Истанбул. Но пък си е съвсем в неин стил. Не може да понася да не контролира живота ми. Ще отиде на другия край на света, само и само да съм ѝ под око.

Докато чакаше Армануш да реши къде да премести пуловете, Ася подви под себе си крака и измисли поредния член от Личния си манифест на нихилизма:

Член десети: Ако намериш скъпа приятелка, постарай се да не свикваш с нея дотолкова, че накрая да забравиш, че всеки един от нас е изначално самотен и рано или късно вечната самота ще измести всяко случайно приятелство.

Колкото и разстроена да беше Армануш, настроението ѝ не влияеше на умелата ѝ игра. С двете шестици тя нахлу в полето на Ася и затапи и трите ѝ пула. Победа!

Ася ухапа още по-силно молива.

Член единайсети: Ако си намерил скъпа приятелка, с която си свикнал дотолкова, че да забравиш Член десети,

никога не си затваряй очите за факта, че в други сфери от живота тя пак може да ти натрие носа. На табла, точно както в раждането и смъртта, всеки един от нас е сам.

Ася имаше да вкарва още три пула, а можеше да ги сложи само на две места в отсрещния край на дъската, затова на всяка цена трябваше да хвърли две петици или две тройки. Нищо друго нямаше да я спаси от разгром. Тя си плю на дланите за късмет и отправи молитва към джина на таблата, който открай време си представяше като наполовина черно, наполовина бяло страшилище с въртящи се зарове вместо очи. После хвърли заровете: тройка и двойка. Ужас! Ася нямаше как да вкара пуловете, затова плесна с ръце и замърмори.

— Клетата! — възкликна Армануш.

Ася сложи чакащите черни пулове отстрани и се заслуша в уличния търговец навън, който се дереше с цяло гърло: *Стафиди! Хайде на светлите стафиди! За малки деца и беззъби баби, светли стафиди за всеки!*

Когато заговори отново, се наложи да повиши глас, за да надвика продавача:

— Сигурна съм, че всичко е наред с майка ти. Помисли само, ако не беше наред, щеше ли да се вдигне да идва в Истанбул чак от Аризона!

— Май си права — кимна Армануш и завъртя заровете. — Пак две шестици!

— Само шестици ли ще хвърляш? Тези зарове да не са фалшиви? — изстреля подозрително Ася. — Да не мамиш, драга ми госпожице?

Армануш се засмя.

— Де да знаех как!

Но точно когато се канеше да вземе от дъската още два пула, Армануш най-неочаквано спря, пребледняла и стъписана.

— Божичко, как не се сетих! — възкликна тя с болка в гласа. — Не е майка ми, баща ми е. Мама би се държала точно по този начин, ако се е случило нещо лошо с татко... или с роднините му... О, Боже, с баща ми се е случило нещо!

— Но това са само предположения — безуспешно се опита да я успокои Ася. — Кога за последен път говори с баща си?

— Преди два дни — отговори Армануш. — Обадих му се от Аризона и той беше добре, всичко звучеше нормално.

— Чакай, чакай, чакай! Как така си му се обадила от Аризона?

Армануш се изчерви.

— Излъгах. — После вдигна рамене, сякаш за да се наслади на това, че както никога е направила нещо нередно. — За да мога да тръгна на това пътешествие, излъгах почти всички в семейството. Ако бях разкрила, че тръгвам сама за Истанбул, всички щяха да се притеснят и нямаше да ме пуснат никъде. Затова реших да замина и да им кажа чак след като се прибера. Баща ми си мисли, че съм при мама в Аризона, мама пък мисли, че съм с татко в Сан Франциско. По-точно мислеше — до вчера.

Ася я погледна с неверие, което скоро се изпари, изместено от нещо, което приличаше на благоговение. Армануш може би не беше чак толкова безупречна и послушна, колкото подозираше. В светлата ѝ вселена може би имаше място и за мрак, мръсотия, кривнали пътища. Изповедта не само не разстрои Ася, обратното — тя започна да уважава Армануш още повече. Затвори кутията с таблата и я пхна под мишница — знак, че приема поражението си, въпреки че Армануш нямаше откъде да го знае.

— Според мен не се е случило нищо... но защо не вземеш да се обадиш на баща си? — попита Ася.

Сякаш бе чакала тези думи, за да премине към действие — Армануш се пресегна към телефона. При тази часова разлика в Сан Франциско беше ранна утрин.

Вдигнаха ѝ още след първото позвъняване, но за разлика от друг път не баба Шушан, а баща ѝ.

— Миличка — въздъхна Барсам Чакмакчян с неописуема нежност, щом чу гласа на дъщеря си. По линията ехтеше зловецко пукане, напомнило и на двамата, че ги дели голямо разстояние. — Мислех да ти звънна сутринта. Знам, че си в Истанбул, майка ти се обади да ми каже.

Настъпи кратко напрегнато мълчание, но Барсам Чакмакчян не каза нищо, не се скара на дъщеря си.

— С майка ти се притеснихме ужасно за теб. Роуз пристига с доведения ти баща в Истанбул. Идват да те приберат. Ще бъдат там утре на обяд.

Сега вече Армануш се вцепени. Тук имаше нещо гнило. Нещо много гнило. Това, че майка ѝ и баща ѝ си говореха и дори си съобщаваха новините, беше сигурен знак за апокалипсис.

— Случило ли се е нещо, татко?

Барсам Чакмакчян не отговори, смазан от бремето на един тъжен детски спомен, появил се изневиделица в паметта му.

Когато беше малък, в квартала всяка година идваше мъж с тъмна островърха качулка и черна наметка, който обикаляше от врата на врата заедно с дякона от местната църква. Беше свещеник от предишната му държава, търсеше будни момчета, за да ги отведе обратно в Армения и да ги обучи за свещеници.

— Добре ли си, татко? Какво става?

— Добре съм, скъпа. Мъчно ми е за теб — беше единственото, което каза Барсам.

От ранна възраст беше очарован от религията и беше най-добрият ученик в неделното училище. Затова мъжът с черната качулка им гостуваше често и обсъждаше с Шушан бъдещето на момчето. Един ден, докато Барсам, майка му и свещеникът седяха в кухнята и пиеха горещ чай, свещеникът заяви, че ако ще се взема решение, сега е времето да го направят.

Барсам Чакмакчян нямаше да забрави никога страха, проблеснал в очите на майка му. Колкото и да уважаваше свещеника, колкото и да ѝ се искаше да види сина си като възрастен мъж в свещенически одежди, колкото и да копнееше единственото ѝ момче да служи на Господа, Шушан неволно се дръпна уплашена, сякаш изправена пред похитител, решил да отнеме детето ѝ. Трепна толкова силно и стреснато, че чашата в ръката ѝ се разклати и малко от чая се разплиска по роклята. Свещеникът кимна меко и дружелюбно — беше забелязал сянката на тъмна история, скрита в нейното минало. Потупа я по ръката и ѝ даде благословията си. После си тръгна и никога вече не се върна със същата молба.

Онзи ден Барсам Чакмакчян почувства нещо, което не беше усещал никога дотогава и нямаше да усети отново. Остро като шиш зловещо предчувствие. Само майка, вече загубила дете, би реагирала с такъв дълбок страх при мисълта, че може да загуби още едно. Нищо чудно Шушан да е имала друг син, с когото се е разделила.

Сега, докато скърбеше за кончината на майка си, сърце не му даваше да каже на дъщеря си.

— Татко, говори! — подкани припряно Армануш.

Подобно на майка му, и баща му произхождаше от семейство, което през 1915 година е било изселено от Турция. Между Саркис Чакмакчян и Шушан Стамбулян имаше нещо общо, нещо, което децата им само долавяха, ала не можеха да проумеят докрай. Сред думите им беше разпиляно толкова много мълчание. С пристигането си в Америка, двамата бяха изоставили друг живот в друга страна и знаеха, че колкото и често и вярно да си спомнят миналото, има неща, които не могат да бъдат разказани никога.

Барсам помнеше как баща му танцува около майка му под звуците на Hale, как е рисувал кръгове вътре в кръговете с ръце, издигнали се като устремена в небесата птица, как в началото музиката е била бавна, а после ставала все побърза и бърза, за да се извие на блискоизточна вихрушка, каквато децата можеха само да наблюдават възхитени отстрани. Музиката бе най-ярката следа, останала от детството му. Години наред Барсам беше свирил на кларнет в един арменски оркестър и беше танцувал в народна носия, черни шалвари и жълта риза. Помнеше как е излизал от тях в тази носия, а другите малчугани в неарменския квартал го гледали подигравателно. Всеки път се надяваше да забравят какво са видели или просто да не си правят труда да му се присмиват. И всеки път надеждите му се оказваха напразни.

Докато го включваха в още и още арменски занимания, той всъщност не искаше друго, освен да е като останалите деца, нищо повече, нищо по-малко — да бъде американец и да се отърве от мургавата си арменска кожа. Дори след години майка му току го укоряваше и обясняваше как като малък е попитал наемателите на горния етаж — американци от холандски произход — с какъв точно сапун се мият, понеже и той искал да е бял като тях. Сега, когато със смъртта на майка му го връхлетяха спомени от детството, Барсам Чакмакчян не можеше да не се чувства виновен, задето бързо бе забравил й малкото арменски, който беше научил като малък. Сега вече съжеляваше, че не е усвоил повече от майка си и не е научил на повече дъщеря си.

— Защо мълчиш, татко? — попита Армануш с глас, пълен с уплаха.

— Помниш ли младежкия лагер, на който ходеше като тийнейджърка?

— Да, разбира се — потвърди тя.

— Сърдила ли ми си се някога, че не съм те пращал повече там?

— Татко, забрави ли, че именно Іазі не исках да ходя? В началото беше забавно, но после реших, че вече съм голяма. Сама те помолих следващата година да не ме пращаш...

— Така е — каза плахо Барсам. — Но пак можех да потърся друг лагер за млади арменци на твоята възраст.

— Татко, защо питаш за това сега? — Армануш вече усещаше вкуса на сълзите.

Сърце не му даваше да ѝ каже. Най-малкото така, по телефона. Барсам не искаше Армануш да научава за смъртта на баба си, докато е сама, на хиляди километри отгук. Опита се да промърмори няколко думи, с които да я разсее, като повиши леко глас, за да надвика шума, който нахлу зад него. Боботеция шум от събрани на едно място хора. Сякаш целият род беше там, роднини, приятели и съседи — всички под един покрив, а това, както Армануш бе достатъчно умна да се досети, можеше да означава само две неща — или някой се жени, или някой е умрял.

— Какво се е случило? Къде е баба Шушан? — пророни тя. — Искам да говоря с баба.

Сега вече Барсам Чакмакчян събра сили да ѝ каже.

* * *

Късно вечерта леля Зелиха сновеше из стаята с енергия, която не знаеше как да сдържи. Не можеше да сподели с никого в къщата колко зле се чувства — колкото повече потулваше чувствата си, толкова по-лошо ставаше. Първо реши да си направи в кухнята билков чай, който да я успокои, ала от тежката миризма на готвено за малко да повърне. После отиде във всекидневната да погледа телевизия, но веднага се отказа, заварвайки там две от сестрите си, които чистеха трескаво и развълнувано обсъждаха предстоящия ден.

Отново в стаята си, леля Зелиха затвори вратата, запали цигара и извади своя верен другар, който държеше под дюшека за такива мъчни дни — бутилка водка. В началото набързо, после все по-замаяно изгълта една трета от нея. Сега — след четири цигари и шест големи глътки, вече не усещаше тревога, всъщност не усещаше нищо друго освен глад. В стаята нямаше нищо за ядене освен пакетчето светли стафиди, което бе купила същата вечер от слаб като върлина и гръмогласен уличен търговец пред къщата.

Вече бе преполовила бутилката и от стафидите ѝ беше останала само шепа, когато мобилният ѝ телефон извъня. Беше Арам.

— Не искам тази вечер да стоиш в онази къща — беше първото, което промълви той. — И утре, и вдругиден. Всъщност не искам да прекарваш и ден далеч от мен до края на живота ми.

В отговор леля Зелиха се изкиска.

— Моля те, любов моя, ела и остани при мен. Напусни онази къща още сега! Взел съм ти четка за зъби. Имам дори чиста кърпа! — опита да се пошегува Арам, но спря насред изречението. — Остани при мен, докато той си отиде.

— А как ще обясним на драгото ми семейство моето отсъствие? — промърмори леля Зелиха.

— Не си длъжна да обясняваш нищо — отвърна умолително Арам. — Виж какво, това вероятно е единственото предимство да си черната овца в традиционно семейство. Каквото и да правиш, няма да учудиш никого. Ела. Моля те, ела при мен.

— Какво ще кажа на Ася?

— Нищо, не си длъжна да казваш нищо... Знаеш го.

Здраво вкопчена в телефона, леля Зелиха се сви на кълбо. Стисна очи, готова да заспи, но после събра сили да попита:

— Арам, кога ще свърши? Тази принудителна амнезия. Тази постоянна забрава. Не казвай нищо, не си спомняй нищо, не разкривай нищо — нито пред тях, нито пред себе си... Ще свърши ли изобщо някога?

— Не мисли сега за това — постара се да я утеши Арам. — Не се мъчи! Прекалено сурова си към самата себе си. Утре, още щом се събудиш, идвай тук.

— О, любов моя... де да можех... — Леля Зелиха извърна измъченото си лице, сякаш Арам я наблюдаваше през слушалката. —

Очакват от мен да отида да ги посрещна на летището. Забрави ли, само аз в семейството мога да карам кола.

Арам замълча — нямаше как да го оспори.

— Не се притеснявай — прошепна леля Зелиха. — Обичам те... Обичам те толкова много... Хайде да спим сега.

Още щом затвори, тя потъна в дълбок сън. На другата сутрин, когато се събуди с убийствено главоболие и с едно одеяло по-малко, изобщо не помнеше кога е изключила мобилния, кога е отместила бутилката водка, смачкала е цигарата в пепелника, угасила е лампата и се е пъхнала под завивките.

* * *

— Студено ли е в Истанбул? Дали не трябваше да взема по-топли дрехи? — попита Роуз, макар че имаше три основни причини да не го прави: вече беше питала, багажът отдавна бе приготвен и в този момент те пътуваха към летището в Тусон, така че и бездруго беше късно да умува.

Колкото и да се изкушаваше да напомни на жена си тези три причини, Мустафа Казанджъ само поклати глава, без да сваля очи от пътя.

В деня на полета Роуз и Мустафа излязоха в четири следобед от дома си, за да потеглят с колата към летището. Предстояха им два полета — един кратък и един доста дълъг. От Тусон щяха да отидат първо в Сан Франциско, а оттам — в Истанбул. Тъй като Роуз заминаваше за пръв път за страна, където английският не беше майчин език и сутрин хората не закусваха палачинки с кленов сироп, тя едновременно се вълнуваше, но и притесняваше. Истината беше, че не си падаше пътешественичка, и ако не беше онова толкова мечтано, но така и неосъществено пътуване до Банкок, те двамата с Мустафа нямаше дори да са си извадили паспорти. Единственото пътешествие в чужбина, което Роуз бе предприемала, беше гледането на колекцията от шест дивидита „Открийте Европа“. От него беше добила представа за Турция, и то много по-цялостна, отколкото от откъслечната информация, която Мустафа ѝ беше давал от време на време през дългогодишния им брак. Лошото обаче беше, че Роуз бе изгледала

наведнъж и шестте диска, а „Пътешествие из Турция“ беше някъде съвсем в края — след филмите за Британските острови, Франция, Испания, Португалия, Германия, Австрия, Швейцария, Италия, Гърция и Израел, и сега тя нямаше как да не се съмнява дали гледките, изникващи в съзнанието ѝ, са от Турция или от друга страна. Дивидитата „Открийте Европа“ наистина бяха полезни за образователни цели, особено за американски семейства, които нямаха време, средства и желание да пътуват отвъд океана, но продуцентите е трябвало някак да предупредят, че не е хубаво зрителите да изгледат наведнъж цялата колекция и да „пътешестват“ до повече от една страна без почивка.

На Международното летище в Тусон Роуз и Мустафа посетиха всички магазини, което ще рече една будка и един щанд за сувенири. Въпреки гръмкия надпис МЕЖДУНАРОДНО ЛЕТИЩЕ (име, дадено заради международните полети до Мексико, докдето се стигаше само за един час с кола) летището беше толкова скромно, че приличаше на малка автогара, дори „Старбъкс“ не си бяха направила труда да отворят кафене тук. Въпреки това, след като влезе в магазина за сувенири, Роуз успя да намери завиден брой подаръци за роднините на Мустафа. Колкото и импровизирано да беше пътуването, колкото и да се притесняваше Роуз как се чувства там дъщеря ѝ, да не говорим за притеснението как ще ѝ съобщи за смъртта на баба ѝ, с приближаването на часа на заминаване тя изпадна в нещо като туристическа треска. В стремежа си да купи хубав подарък за всеки от женското семейство на Мустафа, Роуз огледа най-внимателно стоките по всички рафтове, въпреки че изборът не бе голям. Тетрадки във формата на кактус, ключодържатели във формата на кактус, магнити във формата на кактус, чаши за текила с картинки на кактуси — какви ли не дрънкулки и ненужни вещи с нарисувани по тях ако не кактуси, то гущери или койоти. Накрая Роуз купи на всички жени от семейство Казанджъ по един подарък — един и същ, за да има справедливост, който се състоеше от шарен молив във вид на кактус, на който пишеше АЗ ОБИЧАМ АРИЗОНА, бяла тениска с щампована отпред карта на Аризона, календар със снимки на Големия каньон, гигантска чаша с надпис ЛЕЛЕ, КАКВА ЗАДУХА и магнит за хладилник с истинско кактусче в него. Купи и два чифта къси панталони на цветя, с каквито

самата тя беше облечена в момента, в случай че в Истанбул някой поиска да ги пробва.

След като бе живяла в Тусон над двайсет години, Роуз, навремето момиче от Кентъки, беше самото въплъщение на аризончанката. Издаваха я не само обичайното спортно облекло: тънка тениска, къси памучни панталони и сламена шапка, и залепените за лицето ѝ слънчеви очила, но и жестовете ѝ, излъчващи духа на Аризона. Роуз беше на четирийсет и шест години, а се обличаше във веселяшкия стил на пенсионирана секретарка от съд за наказателни дела, която рядко през живота си е имала възможност да ходи с рокли на цветя и сега не може да им се насити. Истината бе, че имаше доста неща, за които Роуз съжаляваше, че не е направила досега, включително да има повече деца. Как само се разкайваше, че не е родила още едно дете, докато е можела. Мустафа не изгаряше от желание да има деца и доста дълго това не пречеше ни най-малко на Роуз, която и не подозираше колко ще съжалява накрая за решението си. Вероятно това беше рискът на професията ѝ: по цял ден бе заобиколена от четвъртокласници и така и не забеляза, че в нейния живот няма деца. С тази уговорка бракът ѝ с Мустафа като цяло беше щастлив. В основата му бе по-скоро утехата от едновременно придобитите навици, отколкото страстна преданост, но пак бе далеч по-добър от хиляди други бракове, които уж се крепяха на любов. Каква ирония на съдбата — Роуз беше започнала да се среща с Мустафа колкото да отмъсти на Чакмакчян. Но колкото повече го опознаваше, толкова повече го харесваше и желаше. И макар заради изкушението на романтичните любовни връзки, Роуз понякога да мечтаеше тайно за друг живот, с друг мъж, общо взето, бе доста доволна и от този, който имаше.

— Остави соса — каза Мустафа, след като видя, че Роуз умува дали да купи пикантен мексикански сос в шише във формата на кактус. — Повярвай ми, Роуз, в Истанбул изобщо няма да опреш до това.

— Наистина, пикантна ли е турската кухня?

За този, както и за много други болезнено очевидни въпроси, Мустафа имаше само уклончиви отговори. След толкова години пълно откъсване, близостта му с турската култура постепенно се бе заличила като рисунка върху пергамент, лека-полека изтрита от слънцето и от вятъра. За него Истанбул се бе превърнал неусетно в призрачен град, който не съществуваше другаде, освен в сънищата му, където се

появяваше от време на време. Колкото и да беше обичал многобройните квартали и лица на града, неговата култура, откакто се беше установил в Съединените щати, малко по малко бе станал сляп и глух за Истанбул и за почти всичко, свързано с него.

Но едно беше да се откъснеш от града, където си роден, и съвсем друго — от собствената си плът и кръв. Мустафа Казанджъ нямаше нищо против да потърси завинаги убежище в Америка, сякаш няма родна земя, на която да се върне, нямаше против и да живее без спомени, затова пък изтръпваше при мисълта да стане чужденец без предци, мъж без детство. През годините се бе изкушавал, по свой си начин, да се върне, за да се види с роднините си, да застане лице в лице с човека, който навремето е бил, но бе разбрал, че не е лесно и не става по-лесно с възрастта. Беше усетил, че се отдалечава все повече от миналото си, и накрая прекъсна всякакви връзки. Така беше по-добре. И за него, и за онези, които навремето бе наранил жестоко. Сега вече негов дом беше Америка. Но истината е, че не толкова Аризона или пък друго място, а бъдещето беше това, което сам си бе избрал, за да живее в него — да го нарича свой дом — дом със задна врата, затворена за миналото.

В самолета Мустафа беше видимо умислен и отчужден. Докато излитаха, почти не се помръдваше и не промени положението си и след като се извисиха. Чувстваше се капнал от умора, изтощен от това пътуване по неволя, което едва бе започнало.

Роуз — обратното, преливаше от нервно вълнение. Пиеше чаша след чаша от лошото самолетно кафе, дъвчеше постните гевречета, които им раздадоха, разлистваше списанието на авиокомпанията, захласваше се по „Бриджит Джоунс: На ръба на разума“, въпреки че вече беше гледала филма, впускаше се в дълги безсмислени разговори със старицата до нея (отивала в Сан Франциско, на гости на по-голямата си дъщеря, за да види новороденото си внуче), а когато бабката заспа, се посвети на опитите да отговоря на историческите въпроси върху видеоекрана отпред.

Кой е понесъл най-големи човешки загуби по време
на Втората световна война?

а) Япония

- б) Великобритания
- в) Франция
- г) Съветският съюз

Как се казва главният герой в „1984“ на Джордж Оруел?

- а) Уинстън Смит
- б) Акакий Акакиевич
- в) Сър Франсис Дрейк
- г) Грегор Самса

На първия въпрос Роуз отговори уверено с Б, но тъй като нямаше никаква представа за втория, просто започна да налучква и посочи А. Скоро с изненада щеше да научи, че е сбъркала първия отговор и е отговорила правилно на втория. Ако Ейми беше до нея, щеше да отговори правилно и на *двата* въпроса, и то не с налучкване. Сърцето ѝ се сви, когато се сети за дъщеря си. Каквито и сблъсъци да имаха, колкото и да се караха, каквито и провали да беше претърпяла като майка, Роуз и досега бе убедена, че има добри отношения с Ейми. Както бе убедена и че през Втората световна война най-много човешки загуби е понесла Великобритания.

После кацнаха в Сан Франциско.

След като влязоха в летището, Роуз бе пометена от нов порив на неудържимото желание да пазарува: за из път. Беше се почувствала ужасно нещастна с трохите, които им поднесоха по време на първия полет, и затова сега взе нещата в свои ръце. Мустафа се опита всячески да ѝ обясни, че за разлика от вътрешните полети в Щатите турските авиолинии ще им поднесат какви ли не вкусотиини, но тя пак искаше да е сигурна преди дванайсетчасовия полет.

Купи пакетче фъстъци „Плантърс“, кракери със сирене, бисквити с парченца шоколад, два пакета чипс с вкус барбекю, пакет вафли с мед и бадеми и няколко дъвки. Отдавна се беше отказала да следи въглехидратите просто заради *възможността* да следи нещо, *каквото и да било*. Това бе останало във времето, когато Роуз беше млада и решена на всичко, за да докаже на рода Чакмакчян, че жената, която са дамгосали като *одар* и която никога не са смятали за една от тях,

всъщност е прекрасен човек, на когото дори може да се завижда. Днес, двайсет години по-късно, Роуз само се усмихваше при спомена за сърдитата млада жена, която е била навремето.

Макар че огорчението към първия ѝ съпруг и роднините му така и не се притъпи докрай, с времето Роуз се бе научила да се примирява с недостатъците и неспособностите си, включително с широкия ханш и корема. Толкова дълго бе пазила — с известни промеждутъци — диети, че дори не помнеше кога точно се е отказала завинаги от тях. Все пак по някое време беше успяла да се отърве ако не от излишните килограми, то от необходимостта да ги сваля. Подтикът просто се бе изпарил. Мустафа си я харесваше и такава. Никога не критикуваше външния ѝ вид.

Повикаха ги да се явят за отвеждане в самолета точно когато чакаха на опашка в „Уендис“, за да получат двата големи сандвича с бекон и запечен картоф със заквасена сметана и кромид лук — да не би да се окаже, че храната, която предлагат от Турските авиолинии, не става за ядене. Роуз и Мустафа грабнаха поръчката точно навреме и се отправиха към изхода, където трябваше да минат през много строга проверка, на каквата са подложени само пътниците от презокеанските полети, особено онези, които отиват в Близкия изток. Роуз загледа притеснена как учтивият, но нацупен служител претърсва подаръците, които е купила в Тусон. Той вдигна във въздуха един от моливите във форма на кактус и го размаха напред-назад като пръст, с който сякаш се кара на Роуз, задето смята да извърши нещо лошо.

След като се качиха на самолета обаче, тя бързо се отпусна и започна да се наслаждава на всяка подробност от изживяването: на мъничките красиви комплекти за из път, които им раздадоха, на възглавниците, одеялата и превръзките за очи в един и същ цвят, на напитките, които не спираха да им носят и към които от време на време добавяха сандвичи с пуешко. Не след дълго започнаха да раздават и вечерята: ориз с печено пиле, салата и запържени зеленчуци. В НАШАТА ХРАНА НЯМА ПРОДУКТИ ОТ СВИНСКО МЕСО пишеше на салфетката към подноса. Роуз неволно се почувства гужна заради сандвичите от „Уендис“.

— Беше прав за храната. Вкусна е — заяви тя на мъжа си, като се усмихна свенливо и завъртя в ръка купичката с десерта. — А това какво е?

— Ашуре — отвърна странно сковано Мустафа, загледан в светлите стафиди, с които бе украсена малката купичка. — Навремето ми беше любимият десерт. Сигурен съм, че след като е разбрала за пристигането ми, майка е приготвила голяма тенджерка ашуре.

Колкото и да се мъчеше да не си спомня такива подробности, Мустафа не бе в състояние да заличи гледката с десетките стъклени купички ашуре, наредени по поставките в хладилника, за да бъдат раздадени на съседите. За разлика от останалите десерти ашурето се правеше не само за семейството, но и за другите. Затова трябваше да се приготви в обилни количества — всяка паничка олицетворяваше оцеляването, сплотеността и рога на изобилието. Любовта на Мустафа към десерта бе проличала, когато той беше на седем години и го бяха хванали, че е изгълтал всички купички, които са му възложили да разнася от врата на врата.

Той и досега помнеше как е чакал с таблата в ръка в притихналия вход на жилищния блок до техния конак. Върху подноса имаше петшест купички, всяка за определен съсед. Първо бе обрал от светлите стафиди, пръснати най-отгоре във всяка от купичките — беше убеден, че ако изяде само тях, никой няма да забележи. После обаче продължи със зрънцата нар и нарязаните на ивички бадеми за украса и още преди да се е усетил, бе изял всичко до шушка — цели шест купички наведнъж. Беше скрил празните съдинки в градината. Съседите често задържаха при себе си купичките, за да ги върнат, пълни с храна, която са приготвили, често отново с ашуре. Затова трябваше да мине известно време, докато в семейство Казанджъ открият какво е извършил Мустафа. А след като откриха, макар и очевидно притеснена от неговата лакомия, майка му не му се накара, а от този ден нататък държеше в хладилника допълнителни купички ашуре — за него, само за него.

— Какво искате за пиене, господине? — попита на турски стюардесата, след като се понаведе към него.

Беше със сапфиреносини очи и бе облечена в сако точно със същия цвят и с пухкави бледорозови облачета отзад на гърба.

Мустафа се поколеба за стотна от секундата, но не защото се чудеше какво да пие, а защото се колебаеше на кой език да отговори. След толкова години му беше много по-удобно да се изразява на английски, а не на турски. Но му се струваше точно толкова

неестествено, дори нагло, да разговаря на английски с друг турчин. Досега беше излизал от това свое лично затруднение, като бе избягвал да общува с турци в Съединените щати. Ала отчуждението му от неговите сънародници и сънароднички проличаваше болезнено при обикновени срещи като тази. Мустафа се огледа, сякаш търсеше изход, и след като не успя да намери наблизо, накрая отговори на турски:

— Доматен сок, ако обичате.

— Нямам доматен сок — усмихна му се весело стюардесата, сякаш беше много смешно. Беше от преданите служители, които никога не губят вяра в институциите, за които работят, и умеят редовно да казват „не“ с все същото весело лице. — Искате ли „Блъди Мери“?

Мустафа взе гъстата алена течност и се облегна с умислено чело и замъглени лешникови очи. Чак тогава забеляза, че Роуз го гледа, че наблюдава най-внимателно и уплашено всяко негово движение. Лицето ѝ помръкна, когато го попита:

— Какво има, скъпи? Изглеждаш ми нервен. Защото ще се видиш със семейството си ли?

Бяха обсъдили изчерпателно пътуването и сега нямаха какво толкова да си кажат. Роуз знаеше, че на Мустафа не му се ходи в Истанбул и той просто се е поддал на настойчивата ѝ молба да заминат заедно. Макар и да го оценяваше, трудно можеше да се каже, че му е признателна. *Жена съм му от деветнайсет години, все имам право от дъжд на вятър да моля съпруга си за такива неща* — помисли си Роуз, после хвана Мустафа за ръката и я стисна нежно.

Жестът хвана Мустафа неподготвен. Изпълни го огромна тъга и той се приближи до жена си. Беше научил от нея две изключително важни неща за любовта: че, първо, каквото и да тръбят романтиците, тя е по-скоро път, който се изминава постепенно, отколкото внезапно разцъфтяло чувство от пръв поглед, и, второ, че той е способен да обича.

С годините беше свикнал да обича Роуз и бе намерил в нея известно спокойствие. Макар че понякога беше изключително възискателна и с труден характер, Роуз оставаше вярна на себе си, предсказуема и лесна за разгадаване — ясна карта от енергии и реакции, които Мустафа познаваше. Никога не го подлагаше на предизвикателства, както всъщност никога не се противопоставяше и на живота, и притежаваше вродена дарба да се приспособява към

околната среда. Беше смесица от взаимоизключващи се сили, които без усилие действаха сами, извън времето, а оттам и извън семейните родословия. След като Мустафа се запозна с Роуз, семейните терзания, които го измъчваха отвътре, се бяха преобразили в труднопроходима, но сговорчива любов, най-близкото до истинската любов, на което той вероятно беше способен. В първия си брак Роуз може и да не е била съвършена съпруга, понеже не бе успяла да се приспособи към многолюдното арменско семейство, но точно по същата причина беше съвършено убежище за мъж като Мустафа, мъж, който се опитваше да избяга от многолюдното си турско семейство.

— Добре ли си? — повтори Роуз, вече малко притеснено.

Точно тогава Мустафа Казанджъ бе блиснат от тревога. Той пребледня, сякаш не му достигаше въздух. Какво търсеше в този самолет? Защо изобщо отиваше в Истанбул? Роуз трябваше да замине сама, да вземе дъщеря си и да се прибере у дома... у дома. Как само копнееше Мустафа сега отново да е в Аризона, където всичко беше похлупено от балдахина на познатите неща.

— Ще се поразтъпча — каза той и след като подаде на Роуз питието си, се изправи, за да овладее онова, което бързо прерастваше в пристъп на паника. — Не е хубаво да седиш с часове неподвижно.

Докато вървеше по тясната пътека към дъното на самолета, поглеждаше пътниците по редовете — някои турци, някои американци, някои от други народности. Бизнесмени, журналисти, фотографи, дипломати, автори на пътеписи, студенти, майки с пеленачета, напълно непознати, с които делиш едно и също пространство и може би дори една съдба. Някои четяха книги или вестници, други гледаха видеоиграта, в която Крал Артур съсичаше враговете си, трети пък бяха погълнати от кръстословици. Една жена десет реда зад тях, брюнетка със силен слънчев загар някъде на трийсет и пет-шест, се беше вторачила в Мустафа. Той извърна очи. Още беше хубав мъж — не толкова защото бе висок и едър, с изсечени черти и гарвановочерна коса, а защото имаше добри обноски и се обличаше изискано и стилно. Макар че през живота си беше привличал вниманието на много жени, не бе изневерил нито веднъж на Роуз. Най-смешното беше, че колкото повече странеше от чуждите жени, толкова повече те му налитаха.

Докато минаваше покрай реда на брюнетката, Мустафа забеляза притеснен, че тя е с дръзко къса пола и е кръстосала крака — човек

лесно можеше да се заблуди, че ще ѝ зърне бельото. Не му хареса неприятното чувство, което късата пола пробуди в него: тежки парливи спомени, от които искаше да се отърве веднъж завинаги — спомена за по-малката му сестра Зелиха, и тя открай време със слабост по късите поли, която бърза по калдъръмените улици на Истанбул с болезнено ситни припрени крачки, сякаш за да избяга от собствената си сянка. След като продължи несигурно нататък, очите на Мустафа се стрелнаха в другата посока, сякаш за да не гледат накъдето не трябва. Сега, след като бе навлязъл в средната възраст, той понякога се питаше дали изобщо е обичал някога жените. Освен Роуз де. Но Роуз не беше жена. Роуз си беше Роуз.

Като цяло Мустафа беше добър втори баща на дъщеря ѝ. Обичаше искрено Армануш, но самият той не искаше деца. Не му трябваша. Никой и не подозираше, че дълбоко в себе си е убеден, че не ги заслужава. Не беше сигурен, че от него ще излезе добър баща. Кого изобщо заблуждаваше? Щеше да бъде ужасен баща. По-ужасен и от своя.

Спомни си деня, когато двамата с Роуз се бяха запознали — може би не особено романтична среща в супермаркет, където той бе стоял между рафтовете с по една консерва нахут във всяка ръка. През годините двамата често бяха обсъждали онзи ден и се бяха забавлявали с всяка подробност, която си спомняха. И все пак имаха различни спомени: Роуз все се сецаше колко срамежлив и притеснен е бил Мустафа, а той си спомняше лъскавата ѝ руса коса и дързостта, от която в началото се е уплашил. Никога повече не се бе плашил от Роуз. Обратното, с нея се чувстваше така, сякаш се е оставил във властта на спокоен ручей със съзнанието, че той никога няма да го дръпне надолу, на невъзмутим поток без изненади по пътя. Не му бе трябвало много време, за да я обикне.

Сутрин наблюдаваше Роуз в кухнята. И двамата обичаха кухнята, макар и по съвсем различни причини. Роуз я обичаше, защото обичаше да готви и там се чувстваше в свои води. Колкото до Мустафа, той просто обичаше да гледа Роуз сред множеството най-обикновени подробности, хартиените кърпи в същия тон като плочките, чашите, които щяха да стигнат за цял гарнизон, локвичката шоколадов сок, която засъхваше върху шкафчето. Особено обичаше да гледа ръцете на Роуз, докато режеха, смесваха, разбъркваха и кълцаха. Една от най-

успокояващите гледки, които животът му бе дарявал някога, бе да наблюдава как жена му прави палачинки.

В началото майката и по-големите сестри на Мустафа му пишеха, питаха го как е, кога ще дойде да им погостува. Задаваха въпроси, от които той бързаше да избяга, и му пращаха — най-вече майка му — писма и подаръци. През всичките тези двайсет години Мустафа се беше виждал с майка си само веднъж, и то не в Истанбул, а в Германия. Беше отишъл във Франкфурт, на конференция на геолозите и гемолозите, и я бе помолил да дойде и тя. Така майка и син се срещнаха в Германия, както от години правеха политическите бежанци, които не могат да се приберат в Турция.

По онова време майка му изгаряше от желание да го види и дори не попита защо той не идва в Истанбул. Беше изумително колко бързо свикват хората с такива ненормални обстоятелства.

След като стигна до дъното на самолета, Мустафа Казанджъ спря пред тоалетните, точно зад двамата мъже, които чакаха на опашка. Въздъхна тежко при мисълта за предната вечер. Роуз не знаеше, че на връщане от работа се е отбил на едно място в Тусон, където от десет години наминаваше тайно от време на време. Светилището „Ел Тирадито“.

Беше скромна закътана постройка, в центъра на Тусон, и ако се вярва на паметната плоча, там беше единственият храм в Америка, вдигнат в чест на душата на грешник. Душата на човек, отлъчен от църквата, на тирадито, отхвърлен от всички. Днес никой не знаеше историята в подробности, свързани чак със средата на XIX век — кой точно е грешникът, какъв е грехът му, и по-важното, как накрая в негова памет е построено светилище, увековечило името му. Мексиканските преселници знаеха за него повече от другите, но не бяха така склонни да споделят с чужди хора. Мустафа Казанджъ обаче не се вълнуваше от историческите подробности. Беше му достатъчно да знае, че Ел Тирадито е бил добър човек, или поне не по-лош от нас, останалите, и въпреки това в миналото е извършил ужасни дела, допуснал е грешки, толкова низки, че го превърнали в грешник. Въпреки това е бил пощаден и е получил нещо, което мнозина простосмъртни не притежават: светилище.

И така, предната вечер, измъчван от мислите си, Мустафа го беше посетил отново. Тусон уж беше малък град, но ставаше ли дума

за свети места, се оказваше голям и стига да искаше, Мустафа можеше да отиде и в джамия. Истината е, че той не беше и никога не е бил религиозен. Не му трябваша храмове и свещени книги. Мустафа не ходеше в „Ел Тирадито“ за да почита Бога. Ходеше там, защото това бе единственото свещено място, което не го принуждаваше да става друг, за да го приеме. Ходеше там, защото му харесваше усещането на мястото — непретенциозно и в същото време внушително, готическо. Мексиканският дух, примесен с американските нрави, десетките свещи и милагрос^[54], оставени от различни хора, вероятно самите те грешници, сгънатите листове по стените, където посетителите се изповядваха и криеха греховете си — всичко това го привличаше в сегашното му настроение.

— Добре ли сте, господине? — попита стюардесата със сапфирените очи.

Мустафа кимна рязко и отговори, този път на английски:

— Благодаря, добре съм. Само ми е малко лошо от полета...

* * *

Леля Зелиха лежеше, свита на кълбо под кадифената светлина на уличната лампа, проникваща през пердетата, с мобилния телефон в ръка, с бутилката водка, опряна в брадичката, и цигара, която още гореше в другата ѝ ръка.

Леля Бану влезе в стаята на пръсти. Угаси набързо тлеещото одеяло и смачка в пепелника угарката. Грабна мобилния телефон и го сложи на шкафа, взе бутилката водка и я скри под леглото, после пъкна сестра си под завивките и угаси лампата.

Отвори прозорците. Беше свежо, откъм морето ухаеше на солен бриз. След като стаята се изчисти от дима и миризмата, леля Бану погледна бледото лице на най-малката си сестра, уморено не като за възрастта ѝ. В слабата жълтеникава светлина, процеждаща се отвън, лицето на Зелиха блестеше, сякаш алкохолът и скръбта му бяха дали сияние, каквото рядко се среща в природата. Леля Бану я целуна леко по челото и от състрадание в очите ѝ избиха сълзи. След това тя погледна наляво и надясно към двата си джина, които бяха проследили

внимателно всяко нейно движение от обичайните си места на раменете ѝ.

— Какво ще правиш, господарке? — попита Господин Горчивия с едва доловимо злорадство в гласа.

Не си даде труда да скрие радостта си, че господарката му е толкова безпомощна и разстроена. Винаги се бе забавлявал да наблюдава безсилието на могъщите.

Леля Бану само се свъси недоловимо. Не отговори.

Тогава Господин Горчивия отскочи встрани и седна на леглото, в опасна близост до потъналата в дълбок сън леля Зелиха. Очите му блеснаха от мисълта, която току-що му беше хрумнала. Господин Горчивия сграбчи грубо края на завивката и насмалко да събуди леля Зелиха, после си завърза чаршафа на главата — като кърпа.

— Е, нека ти кажа нещо — заяви с ръце на кръста и с преправен глас, така че да звучи пискливо като на жена. — На този свят има такива ужасни неща...

Леля Бану тутакси разбра кого имитира той и усети, че изтръпва.

— На този свят има такива ужасни неща, че хората с добри сърца, Аллах да ги поживи, нямат и понятие за тях. И е хубаво, че нямат, това доказва колко са добри. Иначе нямаше да са добри, нали? Но ако някога стъпиш върху мина на злото, няма да потърсиш помощ от тези хора.

Леля Бану погледна стресната Господин Горчивия, той обаче махна чаршафа от главата си, върна се в предишната си поза с поглед към мястото, от което бе говорил, и се приготви да изимитира втория участник в този въображаем диалог. За да го направи, грабна каквото беше останало от златистите стафиди, които Зелиха беше оставила вечерта, и в миг ги подреди с магия във въздуха така, че да направи дълъг гердан и няколко гривни. След това си сложи гердана и гривните и се ухили. Не беше трудно да се досетиш кого имитира сега. Не беше трудно да познаеш стила на Ася.

Преизпълнен с очарованието на нарцистичната си съзидателност, Господин Горчивия продължи:

— А от злия джин, така ли?

Господин Горчивия махна гердана и гривните, скочи отново на леглото, зави Зелиха и отвърна с по-дебел глас:

— Може би. Да се надяваме, че няма да ти се наложи.

— Стига! Какво беше това? — прекъсна го вбесена леля Бану, макар да знаеше отговора.

— Това... — Господин Горчивия се сгърби и се поклони като скромен актьор, изправил се пред бурните ръкопляскания в края на представлението. — Това беше миг във времето. Късче памет. — С отрова в очите той изправи гръб и повиши глас: Това беше напомняне за собствените ти думи, господарке!

Леля Бану почувства страх, толкова силен, че цялото ѝ тяло потрепери. В погледа на тази твар имаше толкова много злонамереност, че тя не знаеше защо не ѝ е казала да се маха веднъж завинаги от живота ѝ. Как беше възможно да е толкова привлечена от Господин Горчивия, сякаш двамата знаеха тайна, която не биваше да изричат? Никога дотогава леля Бану не се беше страхувала толкова много от своя джин.

Никога не се беше страхувала толкова много от деянията, на които самата тя вероятно беше способна.

[54] Дарове (исп.). — Б.пр. ↑

XVI. РОЗОВА ВОДА

Пак уроки. Чухте ли какъв зловещ звук? Пук! Прокънтя право в сърцето ми! Пак ни е урочасал някой завистник и злобар! Аллах да ни е на помощ.

Ето какво каза Маминка в неделя сутринта по време на закуска, докато в ъгъла на стаята вреше самовар. Докато Султан Пети мъркаше под масата — да му дадат още една бучка сирене, а кандидатът, отстранен в тазседмичния епизод от турската версия на „Стажантът“, обясняваше в ексклузивно телевизионно интервю какво се е объркало и защо той не е трябвало да бъде отстраняван, чашата за чай в ръцете на Ася се пукна. Стана толкова неочаквано, че тя трепна. Знаеше само, че както винаги, е напълнила чашата до половина с черна запарка, после е наляла гореща вода чак догоре и след това, когато вече се е канела да отпие, чула пукот. Чашата се беше счупила от горе до долу на зигзаг, като зловеща пукнатина, появила се върху лицето на земята след силно земетресение. Чаят вътре в миг потече и върху дантелената покривка се образува тъмнокафява локвичка.

— Да не си урочасана? — взря се подозрително в Ася леля Фериде.

— Да съм урочасана ли? — засмя се горчиво тя. — Обзалагам се, че съм. Нали всички в града ми завиждат на красотата!

— В днешния вестник има статия за осемнайсетгодишно момче, което тъкмо прекосявало улицата, когато се свлякло на колене и умряло. Мисля, че може да е било урочасано — заяви леля Фериде и от вида ѝ се разбра, че наистина е уплашена.

— Благодаря ти за моралната подкрепа — подметна Ася.

Но усмивката ѝ бързо се превърна във въсене, защото забеляза в какво се е загледала лудата ѝ леля: в комплекта за сол и пипер с форма на снежни човеци. Вчера Ася ги беше скрила в един шкаф с надеждата, че поне един месец няма да ги намери никой. А ето че те отново се мъдреха на масата. Двете керамични фигурки бяха не само грозни и

кичозни — и за съжаление здрави, — но и си приличаха толкова, че беше трудно да разбереш кое е солта и кое — пиперът.

— Жалко, че Маминка не се чувства добре, иначе можеше да ти лее куршум — отбеляза леля Бану с лице, толкова обидено, че Ася не помнеше да я е виждала друг път такава.

Леля Бану безспорно бе най-опитна в къщата по отношение на всичко обвито в мрак и паранормално, но нямаше право да лее куршум, понеже за това се искаше да бъде посветена от някой, който го умее — право, отказано ѝ в миналото.

Преди десетина години, когато алцхаймерът още бе в начален стадий, Маминка реши, че е дошло време да избере следващата жена в семейството, на която да предаде тайната на леенето на куршум, и колкото и да е странно, предпочете не леля Бану, както всички очакваха с основание, а най-заклетата агностичка на всички времена — леля Зелиха, решение, което по онова време бе породило значителен смут в къщата.

— Ти да не се шегуваш? — ахна леля Зелиха, след като чу избора на старицата. — Не мога да лея куршум, дори не съм вярваща. Агностичка съм!

— Не я знам какво означава тая дума, но мога да ти кажа, че не е добра — изсумтя Маминка. — Носиш в себе си дарбата. Научи тайната.

— Защо точно аз? — попита леля Зелиха и се насили да помисли дали е възможно. — Защо не избереш по-голямата ми сестра Бану? Тя ще се зарадва повече, ако научи тайната. Аз съм последният човек, когото трябва да учиш на магии.

— Това няма нищо общо с магиите. Коранът ни забранява да правим магии! — възрази Маминка с леко обиден вид. — Точно ти си човекът. Притежаваш нужната решителност, дух и ярост.

— Ярост ли? За какво пък ми е ярост? Сигурно аз бих била човекът, който ти е необходим, ако трябваше да поставям на място разни гадняри, но се съмнявам, че ще бъда от полза, когато става въпрос да се помага на другите — ухили се леля Зелиха.

— Не подценявай доброто в себе си — отговори Маминка.

Точно тогава леля Зелиха изтърси нещо, което веднъж завинаги сложи край на въпроса:

— Не ставам за тази работа. Може и да съм объркана агностичка, но поне ми стиска да си остана такава и другото ми е през онази работа.

— Иди си измий устата със сапун! — избухна ядосана баба Гюлсюм, щом чу разговора.

Но след това леля Зелиха избягваше всячески темата. Половината семейство бяха заклетни секуларисти, привърженици на Ататюрк, другата половина — вярващи мюсюлмани. Докато двата лагера постоянно влизаха в сблъсък, но и успяваха някак да съществуват съвместно под един покрив, паранормалното сякаш заличаваше идеологическите различия и те го смятаха за нещо съвсем нормално в живота си, както е нормално всеки ден да ядеш хляб и да пиеш вода. Ето каква беше общата рамка, а леля Зелиха бе предпочела да отхвърля с еднакво презрение и двата лагера.

Затова след толкова години Маминка си оставаше единствената в дома на Казанджъ, която лееше куршум. Напоследък обаче се беше отказала, тъй като веднъж се бе озовала пред нагорещен до червено тиган с разтопен куршум, без да знае какво да прави с него.

— Защо държа този нажежен тиган? — беше попитала с видима паника.

Бяха ѝ взели внимателно тигана и оттогава не ѝ доверяваха да лее куршуми. Но сега, след като въпросът отново излезе на дневен ред, всички глави се извърнаха към старицата, за да проверят дали тя следи разговора.

Превърнала се в обект на внимание от всички на масата, Маминка вдигна очи и погледна с любопитство семейството си, без да спира да дъвче шумно парчето суджук. Глътна си залъка, оригна се и тъкмо да се пренесе отново в своя си свят, когато стъписа всички с бистрата си памет.

— Скъпа ми Ася, ще ти лея куршум и ще прогоня злото, ако то се е събрало около теб.

— Благодаря, Маминко — усмихна се тя.

Когато тя беше малка, Маминка редовно лееше куршум, за да я предпази от уроки. Ася си беше слабичка и истината е, че май наистина се нуждаеше от малко насърчение в началото на земния си път. Кой знае защо, често се препъваше и падаше по лице — все си разбиваше долната устна. Тъй като подозираха, че е урочасана, и не

отчитаха, че едва е проходила и още не е устойчива, я пращаха при Маминка.

В началото обредът беше за Ася забавна игра, вълнуваща и весела, освен това ѝ носеше удовлетворение, ласкаеше се да е център на такова внимание. Помнеше, че като дете истински се бе наслаждавала на всяко паранормално постижение — тогава бе достатъчно малка, че да вярва, не непременно в магията, а в това, че близките ѝ знаят да направляват съдбата. Радваше се на всяка малка подробност от обреда: да седи по турски на най-красивото килимче в къщата и с опънатото над главата ѝ одеяло да се чувства защитена и добре скрита като в палатка, после да слуша изричаните от всички посоки молитви и цвърченето, подобно на писък, долитащо откъм пълния с вода тиган, в който Маминка лееше разтопения куршум, докато повтаряше: *Elemterefiş kem gözlere şiş. Göz edenin gözume kizgin şiş.* [55]

Куршумът бързо се втвърдяваше и всеки път придобиваше различни форми. Ако наоколо имаше уроки, те винаги се появяваха като дупка във вид на око по средата. Досега Ася не помнеше да е имало случай, когато не се е образувала дупка.

Докато беше расла, постоянно беше наблюдавала как леля Бану гледа на кафе, а Маминка разваля уроки, но пак в крайна сметка бе наследила скептицизма и агностицизма на майка си. Беше стигнала до извода, че всичко се свежда до *тълкуване*. Ако търсиш морави еднорози, не ти трябва много време, за да започнеш да ги виждаш навсякъде. По същия начин, и да има някаква връзка между нещото, на което гадаеш — било то кафе или лят куршум, — и самото тълкуване, тя не е по-силна, отколкото връзката между пустинята и пустинната луна. Макар второто да се нуждаеше от първото за свой фонен пейзаж, то безспорно си съществуваше самостоятелно и без него. Пустинната луна я има и извън пустинята. Затова, каквото и да види човешкото око в парченце лят куршум, то не може да бъде сведено до формата, очертана от него. Стига да гледаш дълго и предано, нищо чудно да различиш там дори морав еднорог.

Но въпреки неизкоренимото си неверие Ася нямаше намерение да възразява точно сега, когато Маминка си бе спомнила какво се прави в такива случаи. Обичаше я много силно, за да ѝ отказва.

— Добре тогава — сви рамене тя. Освен това беше сигурна, че до няколко минути старицата вероятно ще забрави. — След закуска ще ми лееш куршум както едно време.

Точно тогава се отвори вратата на банята долу и при тях дойде Армануш — изглеждаше така, сякаш не е спала — изтощена и с униние в красивите очи. Това беше друга Армануш, почти несвързана със света наоколо и някак по-стара. Вървеше бавно и предпазливо.

— Много съжаляваме за загубата на баба ти — каза след кратко мълчание леля Зелиха. — Нашите най-искрени съболезнования.

— Благодаря — отвърна Армануш, без да поглежда никого в очите.

Грабна един свободен стол и седна между Ася и леля Бану. Ася й наля чай в чашата, а леля Бану й поднесе яйца, сирене и домашен мармалад от кайсии. Дадоха й и осмия симид — не се бяха отказали от навика всяка неделя сутрин да купуват от някой уличен търговец по осем симида.

Въпреки това Армануш погледна безразлично храната. Няколко минути разбърква разсеяно чая, после се извърна към леля Зелиха и попита:

— Мога ли да дойда и аз на летището — да вземем мама?

— Разбира се, ще отидем заедно — отвърна тя и преведе и на останалите.

— Идвам и аз — намеси се баба Гюлсюм.

— Добре, мамо, ще отидем всички заедно — отговори леля Зелиха.

Ася изпелтечи:

— Аз също.

— Не, госпожичке, ти оставаш тук — отсече леля Зелиха с тон, който не търпеше възражения. — Оставаш тук и ти леят куршума.

Ася я погледна така, сякаш питаше: *Това пък какво беше?* Защо я оставяха? Ако в тази къща изобщо имаше някаква демокрация и свобода на словото, те бяха запазени за всички, само не и за нея. Станеше ли въпрос за нея, домашният режим автоматично се превръщаше в чист тоталитаризъм. Ася въздъхна с поглед на ръба на отчаянието. После, без да знае защо, грабна керамичните съдчета за сол и пипер — изведнъж й се прииска да си сложи пипер на храната. По лицето й за миг се мерна неувереност: Ася остави снежния човек и

стиснала грозната снежна жена, наръси твърде много сол по остатъците от бърканите си яйца.

До края на закуската се държа хладно и отчуждено. След малко леля Бану стана и както я гледаше отстрани, попита състрадателно:

— Защо, миличка, двете с теб не отидем на пазар? Можем да тръгнем след закуска и да се върнем до два часа. Ще бъде забавно! Но първо — сети се тя наред изречението — ела да ми помогнеш в кухнята да сипем ашурето в купички.

Ася кимна, беше се предала. *Все тая!* — помисли си. — *Наистина, все тая...*

* * *

В кухнята миришеше като в популярна закусвалня, пълна с клиенти в събота следобед. Най-силно се усещаше тръпчивото ухание на канела. Ася взе черпака и започна да сипва ашурето от огромната тенджерата в стъклените купички — по един черпак и половина във всяка. Запита се защо ли леля Зелиха не е искала да я вземе със себе си на летището. В колата със сигурност имаше място. Мина ѝ през ума, че леля Зелиха може да я държи надалеч от гостите. Ася бе забелязала, майка ѝ не беше особено щастлива от новината, че Мустафа се връща след двайсет години.

— Мога ли да помогна?

Ася се обърна и видя, че Армануш стои и я наблюдава.

— Разбира се, защо не! Благодаря. — Даде ѝ паницата с нарязаните на ивички бадеми. — Ще наръсиш ли купичките?

Следващите десет минути работеха рамо до рамо и си разменяха кратки тъжни думи за баба Шушан.

— Дойдох в Истанбул, защото ми се струваше, че ако посетя сама града на баба си, ще разбера по-добре наследството на своето семейство и мястото си в живота. Искан да се запозная с турци, за да разбера по-добре какво е да си арменец. Цялото пътуване беше опит да се докосна до миналото на баба. Смятах да ѝ разкажа как сме търсили къщата ѝ... а сега нея вече я няма. — Армануш се разплака. — Нямах възможност дори да я видя за последно.

Ася я прегърна, макар и непохватно, не беше свикнала да проявява любов и състрадание.

— Много съжалявам за загубата ти — подхвана тя. — Преди да си тръгнеш от Истанбул, можем двете да потърсим други места, свързани с миналото на баба ти. Можем да се върнем там и да поговорим с други хора, да проверим дали ще открием нещо.

Армануш поклати глава.

— Оценявам го, но истината е, че щом пристигне майка ми, ще бъде трудно да ходя някъде сама. Трепери ми като квачка.

Чуха стъпки и замълчаха. Беше леля Бану, дошла да провери докъде са стигнали. Тя погледа малко как украсяват десертите.

— Армануш знае ли приказката за ашурето? — каза усмихнатата леля Бану, но не толкова като въпрос, а като увод към разказа.

Докато двете млади жени се трудеха заедно, докато отваряха наровеите и ръсеха с канела и нарязани на ивички бадеми десетките купички с ашуре, наредени върху шкафчето, леля Бану започна да разправя:

— Имало едно време една земя не много далеч оттук и в нея хората били свърнали от правия път, а времената били тежки. Аллах гледал, гледал нечестивците и накрая пратил вестonosец — Ной, да ги вкара в пътя и да им даде възможност да се покаят. Но щом Ной отворил уста, за да проповядва правдата, никой не пожелал да го слуша и думите му били прекъснати с проклетия. Наричали го какъв ли не: луд, побъркан, откачен...

Ася погледна развеселена леля си, понеже знаеше как да я размекне.

— Но той бил предаден най-вече от жена си, която го погубила, нали, лельо? Жената на Ной се вляла в редиците на езичниците.

— Наистина се вляла, не жена, а змия в тревата! — потвърди леля Бану — разкъсваше се дали да разкаже религиозната история, както подобава, или да я изпъстри със свои забележки.

— Цели осемстотин години Ной се мъчил всякак да убеди жена си и народа си... И не ме питайте защо му е трябвало толкова много време — посъветва леля Бану. — Времето е капка в океана и няма как да премериш едната капка с друга и да провериш коя е по-голяма и коя — по-малка. И така, молил се Ной цели осемстотин години за народа си и се опитвал да го върне в правия път. Един ден Бог му пратил ангел

Гавриил. „Направи си ковчег — прошепнал ангелът — и вкарай в него от всички видове по две...“

Докато превеждаше разказ, който не се нуждаеше от превод, Ася сниши малко глас, защото предстоеше частта, която ѝ харесваше най-малко.

— Накрая в Ноевия ковчег били събрани праведни от всички вери — продължи леля Бану. — Там бил Давид, там били и Мойсей, Соломон, Иисус и мир на праха му, Мохамед. Така подготвени, те се качили и зачакали. Скоро започнал потопът. Аллах заповядал: „О, небеса! Вече е време! Нека водата ви се излее. Не се сдържайте повече. Пратете им водата и гнева си!“. После заповядал на земята: „О, земьо, задръж водата, не я попивай“. Водата се покачила толкова бързо, че никой извън ковчега нямало да оцелее.

Тук вече гласът на преводачката се извиси, защото това бе любимата ѝ част. Ася обичаше да си представя как потопът отнася села и цивилизации, а заедно с тях и всички нежелани спомени от миналото.

— Дни наред те плавали и плавали, а накъдето и да се обърнали, имало само вода. Не след дълго храната станала оскъдна. Нямало достатъчно, за да си приготвят ядене. Затова Ной наредил: „Донесете кой каквото има“. Речено-сторено: зверове и човеци, насекоми и птици, хора с различна вяра донесли малкото, което им се намирало. Сготвили заедно всички продукти и така се получила голяма тенджерата ашуре. — Леля Бану се усмихна гордо на тенджерата върху печката, сякаш е същата, както в преданието. — Такава е историята на този десерт.

Според леля Бану всички важни събития в световната история се били случили в деня на ашурето. На този ден Аллах приел покаянието на Адам. Юнус бил пуснат от делфина, който го бил погълнал, Руми срещнал Шамс, Иисус се възнесъл на небето, а Мойсей получил Десетте Божии заповеди.

— Помоли Армануш да ни каже коя е най-важната дата на арменците — рече леля Бану с мисълта, че по всяка вероятност е същата.

Армануш отговори веднага след като ѝ преведе въпроса:

— Геноцидът.

— Май не се вписва в модела ти — усмихна се Ася на леля си, като пропусна превода.

Точно тогава в кухнята се появи леля Зелиха, въоръжена с дамската си чанта.

— И така, пътниците за летището, време е да тръгваме!

— И аз идвам с вас — възкликна Ася и пусна черпака върху шкафчето.

— Вече го обсъдихме — отвърна безразлично леля Зелиха.

Не беше в неин стил. В гласа ѝ се бе просмукала дрезгава плашеща нотка, сякаш с устата ѝ говореше друг.

— Ти, госпожичке, ще си останеш къщи — постанови непознатата.

Ася се разстрои най-вече от това, че не може да разчете изражението на леля Зелиха. Явно беше направила нещо, с което да ядоса майка си, а нямаше представа какво, освен, разбира се, ако не я беше подразнила със самото си съществуване.

— Сега пък какво съм направила? — отчаяно вдигна ръце тя, след като леля Зелиха и Армануш излязоха.

— Нищо, скъпа, тя те обича много — промърмори леля Бану. — Стой с мен и с джиновете. Щом приключим с украсата на ашурето, отиваме на пазар.

Но на Ася не ѝ се ходеше на пазар. Тя грабна с въздишка шепа зрънца от нар, с които да поръси оставените отстрани неукрасени купички. Разпредели ги равномерно, сякаш оставяше след себе си следа, по която да се прибере дете от приказките. Хрумна ѝ, че в друг живот зрънцата нар може би са били мънички безценни рубини.

— Лельо — извърна се тя към най-възрастната си леля. — Какво стана със златната ти брошка? Онази с формата на нар, нали се сецаш? Къде е?

Леля Бану пребледня, от лявото ѝ рамо Господин Горчивия бе прошушнал тихо на ухото ѝ: *Кога си спомняме нещата, които си спомняме? Защо задаваме въпросите, които задаваме?*

* * *

Ноевият потоп, колкото и ужасяващ да е бил, започнал нежно, нечуто, с няколко капчици дъжд. Единични капки, предвещаващи бедствие — знак, който никой не е забелязал. По небето се струпали

тъмни, мрачни облаци, сиви и тежки, сякаш заредени с лети куршуми, напълнени с уроки. Всяка дупка във всеки облак била немигащо небесно око, проляло сълза за всеки грях, извършен някога на земята.

Но денят, в който леля Зелиха беше изнасилена, не бе дъждовен ден. Всъщност по ясното синьо небе нямаше и едно-единствено облаче. Дълги години тя щеше да помни небето в онзи прокобен ден не защото е извърнала очи нагоре, за да се моли на Аллах или да търси помощ от Него, а защото по време на борбата имаше миг, когато главата ѝ бе увиснала от леглото, вече не можеше да помръдне под тежестта му, не можеше повече да му се съпротивлява и погледна неволно небето колкото да види как из него бавно се носи рекламен балон. Беше оранжево-черен и отгоре с огромни букви пишеше KODAK.

Зелиха потрепери — представи си грамаден фотоапарат, който снима всичко, случващо се в този миг тук долу, на земята. Фотоапарат „Полароид“, който щраква снимка на изнасилване в стая в конак в Истанбул.

До късно сутринта тя беше сама в стаята си и се наслаждаваше на усамотението, нещо рядко в тяхната къща. Докато беше жив, баща ѝ не позволяваше никой да затваря вратите на стаите. Усамотяването означаваше съмнителни дела, всичко трябваше да се вижда, да бъде на открито. Единственото място, където човек можеше да се заключи, беше банята, но и там, ако се забавиш, някой идваше да чука на вратата. Едва след смъртта на баща си Зелиха можеше да затвори вратата и да остане насаме със себе си. И майка ѝ, и сестрите ѝ не искаха и да чуят, че изпитва нужда да се откъсне от света. От време на време Зелиха си представяше колко хубаво ще бъде да се изнесе оттук и да си има свой дом.

Рано онази сутрин жените от семейство Казанджъ бяха отишли на гроба на Левент Казанджъ, но Зелиха се бе извинила. Не ѝ се ходеше на гробищата с цялото семейство. Предпочиташе да отиде сама, да седне на прашната земя и да зададе на баща си няколко въпроса, които приживе той беше оставил без отговор. Защо е трябвало да бъде толкова строг към собствената си кръв и плът, защо не я е обичал? Ето какво искаше да разбере Зелиха. Освен това искаше да го пита дали има представа, че призракът му ги преследва и досега — и до ден-дневен се случваше неволно да снишат глас от страх да не

притеснят със своето присъствие баща си. Левент Казанджъ не обичаше шума, особено детската врява. Съвсем невръстни им се налагаше да шептят. Да си дете в семейство Казанджъ, означаваше най-вече и преди всичко да научиш какво означава *тати*. Но тати не като баща, а като ТАТИ — Търпи Ако Трябва да Извикаш. Принципът ТАТИ беше прилаган към всеки миг от живота им. Ако някое от децата се препънеше например и се наранеше до стаята на баща им, то се съдържаше да не се разплаче, затисваше силно раната с длан, слизаше на пръсти в кухнята или градината, уверяваше се, че е достатъчно далеч, за да не го чуят, и чак тогава, чак там се разридаваше от болка. Зад всичко това стоеше примамливата, но така и несбъдната надежда: че ако слушаш, Татко няма да се ядоса.

Всяка вечер, прибереше ли се баща им от работа, децата се събираха преди вечеря при масата и чакаха да бъдат проверени. Баща им никога не ги питаше направо дали са слушали през деня. Вместо това ги строяваше като малък полк и се взираше с различна продължителност в лицата им: Бану (по-уплашена за сестрите и брат си, отколкото за самата себе си, нали бе най-голяма и се опитваше да ги закриля), Джеврийе (прехапала устни, за да не се разплаче), Фериде (с притеснено шарещи очи), Мустафа — единственият син (който се надяваше да се измъкне от тази окаяна група, понеже вярваше, че е любимец на баща си) и най-малката, Зелиха (със сърце, в което се надигаше едва доловима горчилка). Чакаха Татко да си дояде супата, а после да ги покани един по един... а понякога, ако извадеха късмет, и всички наведнъж — да седнат на масата.

Зелиха страдаше не толкова от непрекъснатото хокане на баща им и от редовното нашляпване, колкото от тези проверки преди вечеря. Причиняваше ѝ болка, че трябва да чака там, при масата, за да бъде огледана, сякаш всяка грешна стъпка, която е направила през деня, бе изписана върху челото ѝ с мастило, видимо само за баща ѝ.

„Толкова ли не можете да се държите като хората?“ — питаше Левент Казанджъ всеки път, щом разчетеше върху челото на някое от децата си, че е направило беля, и решаваше да накаже заради нея всичките.

Беше почти невъзможно да свържеш този Левент Казанджъ с човека, в който той се преобразяваше веднага щом излезеше от къщата. Който и да го срещнеше извън конака, го възприемаше като самото

въплъщение на надеждността, внимателното отношение, духа на сплотеност и праведност, като човек, за какъвто някой ден мечтаеха да се омъжат всички най-близки приятелки на дъщерите му. Вкъщи обаче добротата му беше запазена единствено за чуждите хора. Точно толкова естествено както си изуваше обувките и си слагаше пантофите веднага щом се прибереше, той се преобразяваше от любезен чиновник в авторитарен баща. Веднъж Маминка беше казала, че е толкова строг с децата си, защото самият той бил страдал като малък, бил изоставен от собствената си майка.

Понякога Зелиха неволно си мислеше, че е хубаво, че баща ѝ е починал рано, като всички останали мъже в рода. Властен човек като Левент Казанджъ вероятно нямаше да се радва на щастлива старост, когато вече немощен и болен е щял да зависи от милостта на децата си.

Зелиха знаеше, че ако отиде на гроба на баща си, ще поиска да си поговори с него, а почне ли да говори, ще се разплаче, ще се пукне като чаена чаша от уроки. Самата мисъл да плаче пред други я отблъскваше. Наскоро си беше обещала, че никога няма да се превърне в една от онези ревливи жени и че ако ѝ се доплаче, ще го прави насаме. Затова в онзи ден без дъжд отпреди двайсет години беше предпочела да си остане у дома.

Излежаваше се, разглеждаше списания и си мечтаеше. До леглото беше оставила самообръсначка, с която си бръснеше краката, и шишенце розова вода — да успокои с нея кожата. Ако я видеше, майка ѝ щеше страшно да се ядоса. Майка смяташе, че жените трябва да махат космите по тялото си с восък, а не да се бръснат. Бръсненето беше само за мъжете. Кола маската беше колективен женски ритуал. Два пъти на месец всички жени в семейство Казанджъ се събираха във всекидневната да си правят кола маска на краката. Първо разтопяваха на печката буца восък, който миришеше на бонбони. После всички сядаха на килима и като дърдореха, си слагаха по краката горещата лепкава маса. Щом восъкът се втвърдеше, го смъкваха. Понякога ходеха всички вкупом в местния хамам и там си правеха кола маска върху огромната мраморна плоча под парата. Зелиха мразеше хамама, това изцяло женско пространство, точно както мразеше и ритуала на кола маската. Предпочиташе да се бръсне със самообръсначка, ставаше бързо, лесно и насаме.

Тя проточи крака от леглото и мимоходом се погледна в огледалото. Сипа в дланта си още от лосиона и докато го втриваше бавно в кожата си, изучаваше най-старателно, с възхищение тялото си. Знаеше, че е красива, и не се опитваше да го крие. Майка ѝ твърдеше, че красивите жени трябвало да бъдат два пъти по-скромни и внимателни с мъжете. Според Зелиха подобни твърдения не бяха нищо друго освен празни приказки на жена, която никога не е била красива.

Зелиха прекоси лениво стаята и пусна касета. Беше албум на една от любимите ѝ турски певици, транссексуална и с божествен глас. Певицата беше започнала кариерата си като мъж, изпълнявал ролята на героя в мелодраматични филми, а накрая се беше подложила на операция за смяна на пола. Обличаше се само в крещящи костюми, към които добавяше лъскави аксесоари и купища накити — нещо, което би направила и Зелиха, стига да имаше толкова много пари. Зелиха я обожаваше и имаше всичките ѝ албуми. Беше време певицата да пусне нов, но наскоро беше забранена от военните, които въпреки държавния преврат отпреди три години още управляваха негласно страната. Зелиха имаше своя теория за това защо генералите са против транссексуална певица на сцената.

— Защото в нейно присъствие се чувстват застрашени — намигна тя на Паша Трети, който се беше свил на леглото като тежка възглавничка от чистобяла козина и я наблюдаваше с присвити бляскавозелени очи. — Гласът ѝ е небесен, облеклото ѝ привлича погледите и съм сигурна, генералите се притесняват, че ако тя се появи по телевизията, вече никой няма да ги слуша с тия пресипнали гласове и жабешкозелени униформи. Представяш ли си? Какво би могло да бъде по-страшно от военен преврат? Военен преврат, който си остава незабелязан от никого!

Точно тогава на вратата се почука.

— Сама ли си говориш, смешнице? — възкликна Мустафа, след като надзърна вътре. — Спри тази ужасна музика!

В лешниковите му очи проблясваше младежки плам, тъмната му коса бе намазана обилно с гел и беше пригладена назад, той можеше да бъде наречен красив, ако не беше тикът, появил се един Аллах знае кога. Докато говореше, Мустафа имаше навика да накланя глава надясно — рязко машинално движение, което се засилваше, ако беше много нервен или сред непознати. Случваше се другите да го тълкуват

погрешно като срамежливост, Зелиха обаче смяташе, че това не е нищо друго освен признак на отявлена неувереност.

Тя се подпря на лакът и сви рамене.

— Мога да слушам каквото си искам и както си искам.

Но вместо да се скара с нея или да излезе и да затръшне вратата, както бе правил много пъти преди това, Мустафа спря, сякаш разсеян от някаква мисъл.

— Защо ходиш с такива къси поли?

Въпросът беше толкова неочакван, че Зелиха го погледна смаяна и чак сега забеляза размътения му поглед. *От една година се е превърнал в истински идиот* — помисли си тя и повтори последната дума на глас:

— Идиот!

Мустафа се направи, че не я е чул, и огледа стаята.

— Това там моята самообръсначка ли е?

— Да — призна си Зелиха. — Ще я върна.

— Какво правиш със самообръсначката ми?

— Не ти влиза в работата — рече тя, макар и донякъде колебливо.

— Не ми влиза в работата ли? — тросна се Мустафа и бръчките по челото му станаха още по-дълбоки. — Промъкваш се в стаята, задигаш ми самообръсначката, бръснеш си краката, за да ги показваш на всички мъже в квартала, а после ми разправяш, че не ми влизало в работата. Е, ще ти кажа какво. Грешиш ужасно, госпожице! Точно моя работа е да се постарая да се държиш прилично.

Очите на Зелиха проблеснаха леко.

— Защо не ходиш да се занимаваш с друго? Върви да мастурбираш — изсъска тя.

Мустафа се изчерви. Погледна отровно сестра си.

Напоследък вече беше ясно, че се затруднява да общува с жени. Уж беше израсъл сред жени на всякаква възраст и беше свикнал да е център на вниманието, а в сравнение с връстниците си изоставаше ужасно в опита с противоположния пол. Макар и на двайсет, Мустафа имаше чувството, че и досега е заседнал на опасната граница между детство и мъжка зрялост. Не можеше да се върне назад, но не можеше и да скочи напред. Единственото, което знаеше за тази граница вододел, бе, че тя го притеснява, а единственото, което знаеше за

притеснението, бе, че то не му харесва. Ненавиждаше плътските желаниа на тялото си, а в същото време те го привличаха. Преди Мустафа беше успявал да сдържа тези подтици — за разлика от съучениците си, които не спираха да мастурбират. От четиринайсет до деветнайсетгодишен беше потискал онова, което наричаше „то“, и не беше мастурбирал. Но миналата година, след като на изпитите не се класира за университета, годините на самокастриране и самопрезирање сякаш дадоха откат и желанието във вид на ТО се пробуди още по-силно.

Където и да отидеше Мустафа, ТО го следваше по петите по всяко време на деня. В банята, в мазето, в тоалетната, под завивките, във всекидневната и от време на време, в леглото на сестра му, където той се промъкваше незабелязано, ако наоколо нямаше никой, на стола ѝ, при бюрото ѝ... ТО изискваше пълно подчинение — като своенравен патриарх. Колкото и да му се покоряваше, Мустафа никога не използваше дясната си ръка. Тя беше запазена за чисти неща, чисти и свети. Именно с дясната ръка той докосваше Корана, държеше броеница и отваряше затворени врати. Пак с дясната ръка поемаше дланта на старците, за да я целуне. Колкото благословена беше дясната ръка, толкова лявата бе запазена за всичко гнусно. Мустафа мастурбираше само с лявата ръка.

Веднъж му се присъни, че мастурбира пред баща си. Върху лицето на баща му не се четеше нищо, той само наблюдаваше от своето място на масата за вечеря.

За последен път Мустафа бе виждал баща си да го гледа така, когато бе на осем години и го обрязваха. Той още помнеше жалкото хлапе, което лежеше в огромното лъскаво легло с атлазен чаршаф и подаръци наоколо, и чакаше да го *отрежат*, беше заобиколен от роднини и съседи — някои бърбреха, други ядяха, трети танцуваха, имаше и такива, заети с това да го дразнят — общо седемдесет души, събрали се да отпразнуват прехода от детството в мъжката зрялост. Именно онзи ден, веднага след обрязването, точно след ужасяващия писък, който Мустафа нададе, до него се приближи баща му и след като го целуна по бузата, прошепна в ухото му:

— Виждал ли си ме някога да плача, синко?

Мустафа поклати глава. Не, никой не беше виждал баща му да плаче.

— Добре — усмихна се нежно Левент Казанджъ на сина си. — Сега вече си мъж, дръж се като такъв.

Когато мастурбираше, Мустафа никога не смъкваше докрай панталона не само от страх, че някой в къщата ще го завари, но и защото се дразнеше от призрака на баща си, който му нашепваше в ушите същото изречение отново и отново. Миналата година тялото му изведнъж бе надделяло не само над волята му, но и над изпитателния поглед на баща му. Сякаш е пипнал заразна болест — той беше убеден, няма как това да не е болест, — Мустафа започна да мастурбира по всяко време на деня и нощта. Спри. Не мога да спра. Спри. Не мога да спра. Сънуваше, че майка му и баща му са го заварили да го прави. Че блъскат по вратата, избиват я, нахълтват и го залавят на местопрестъплението. Сред писъци и вой майка му го целува и го потупва по гърба, а баща му го заплюва в лицето и го скъсва от бой. Там, където баща му му оставя синини, майка му го разтрива с ашуре, сякаш десертът е мехлем. Мустафа се будеше отвратен и в същото време разтреперан, с пот, избила по челото му, и за да се успокои, мастурбираше.

Докато му подвикваше, Зелиха нямаше никаква представа за всичко това.

— Нямаш срам — рече брат й. — Не знаеш как се говори с по-възрастни. Пет пари не даваш, че мъжете по улиците ти подсвиркват. Обличаш се като проститутка, нима после очакваш уважение?

Зелиха се усмихна презрително.

— Какво толкова? Или те е страх от проститутките?

Мустафа само я изгледа.

Преди месец беше открил *най-срамната* улица в Истанбул. Можеше да отиде на други места, където щеше да намери не толкова скъп, не толкова окаян и не толкова позорен секс, но нарочно отиде там — колкото по-грубо и грозно, толкова по-добре. Долепени една до друга запуснати къщи, миризми, петна, мръснишки шеги, които мъжете пускат не защото са големи шегаджии, а защото имат нужда да се посмеят, проститутки във всяка стая на всеки етаж, проститутки, които вероятно никога не отказват парите ти, а пак подмятат, че те няма никакъв в леглото. Беше се върнал оттам с чувството, че е мръсен и немощтен.

— Шпионираш ли ме? — попита той.

— Моля? — прихна Зелиха — чак сега се досети, че, без да знае, е направила откритие. — Как може да си толкова тъп! Дори да ходиш по проститутки, твоя работа, все ми е тая.

Мустафа се засегна и изведнъж му се дощя да удари сестра си. Тя трябваше да разбере, че не може да му се подиграва така.

Зелиха го погледна с присвити очи, сякаш се опитваше да разчете мислите му.

— Изобщо не ти влиза в работата какво обличам и как живея — заяви тя. — За какъв се мислиш? Татко е мъртъв и няма да допусна да се правиш на него.

Колкото и да е странно, още щом го изрече, Зелиха се сети, че сутринта е забравила да вземе от химическото чистене дантелената си рокля. *Само да не пропусна да я прибера утре.*

— Ако Татко беше жив, нямаше да говориш така — отвърна Мустафа. Размътеният поглед отпреди малко бе изместен от горчив блясък в очите. — Но това, че той си е отишъл, изобщо не означава, че в тази къща няма правила. Имаш отговорности към семейството си, госпожичке. Не можеш да позориш доброто му име.

— О, я млъквай! Колкото и да опозоря семейството, това изобщо не може да се сравнява с позора, който ти досега си му навлякъл.

Мустафа застина, изглеждаше объркан. Дали сестра му беше научила, че играе хазарт, или пак блъфираше? Мустафа залагаше на мачове и губеше все повече и повече. Ако баща му беше жив, със сигурност щеше да го набие, без да се съобразява с възрастта му. Грубият колан с месингова катарамата. Дали имаше някаква логика в това от един определен колан да боли повече, отколкото от другите, или въображението на Мустафа просто се беше съсредоточило точно на този колан и той си бе внушил, че няма да го заболи чак толкова, че ще бъде благодарен и дори ще се почувства голям късметлия, ако баща му го удари с някой от другите?

Но баща му вече си беше отишъл и се налагаше на някого да му бъде напомнено кой командва сега.

— Сега, след смъртта на Татко, аз отговарям за семейството — оповести Мустафа.

— Виж ти! — засмя се Зелиха. — Знаеш ли какъв ти е проблемът? Разглезен, много си разглезен, безценен фалосе! Разкарай се от стаята ми.

Сякаш насън, с крайчеца на окоето си тя видя, как ръката му се вдига във въздуха, за да я зашлеви през лицето. Още не можеше да повярва, че Мустафа е в състояние да я удари, погледна го неவிждащо и в последния момент успя да се дръпне встрани.

Изплъзна се на плесницата, но с това само вбеси Мустафа. При втория опит бузата ѝ пламна. Затова Зелиха също го удари по бузата — точно толкова силно.

След минута двамата ожесточено се боричкаха на леглото като деца, с тази разлика, че като малки не се бяха били никога. Татко никога не беше одобрявал караниците. За няколко мига Зелиха се почувства победителка — беше го ударила наистина силно — или поне си мислеше така. Беше висока мускулиста жена и не бе свикнала да се чувства крехка. Стисна длани във въздуха като шампион на ринга — все едно поздравява невидима публика, зарадвана от победата:

— Така ти се пада!

Точно тогава Мустафа изви ръката ѝ зад гърба ѝ и легна върху нея. Този път всичко беше различно. Той беше различен. С едната ръка я стисна за гърдите, а с другата ѝ вдигна полата.

Най-първото нещо, което изпита Зелиха, бе вцепенение, после — отново вцепенение. Усещането за позор бе толкова пърлещо, че вътре в нея нямаше място за други чувства. В миг тя бе омаломощена, почти смразена по някакъв свенлив начин, начин, който разкриваше възпитанието ѝ — смущението, че я виждат само по бельо, надделяваше над всичко останало.

После обаче — внезапно — в нея се надигна паника, заличила унижението. Зелиха се опита да го спре с едната ръка, а с другата се помъчи да си смъкне полата, той обаче почти веднага я вдигна отново. Тя се бореше, бореше се и той, тя го удари, той я удари още по-силно, захапа го, той стовари юмрук на лицето ѝ — един-единствен удар. Тя чу как някой изкрещява: „Спри!“, с все сила, пискливо и нечовешки, като животно в кланица. Не позна собствения си глас, както не позна и собственото си тяло, сякаш то беше чужда територия, когато той проникна в него.

Това бе мигът, в който забеляза балона KODAK в ясното небе.

Затвори очи, като че ли това беше детска игра и щом тя не вижда, няма да я видят и нея. Сега вече имаше само звуци, звуци и миризми. Дишането на Мустафа стана по-тежко, той стисна с длани гърдата и

врата ѝ. Зелиха се уплаши, че ще я удуши, но след малко пръстите му се разхлабиха и движението спря. Мустафа издаде ранен звук, после се свлече върху Зелиха и притисна до нея гърди. Тя чу как бие сърцето му. Но не чу своето. Имаше чувството, че животът е източен от нея.

Отвори очи чак след като той се отпусна и омекна вътре в нея. Когато се изправи, Мустафа едва се държеше на краката си. Прекоси със залитане стаята и задъхан, се подпря на вратата. Пое си дълбоко въздух и усети две миризми — пот и розова вода. Постоя малко там с гръб към сестра си, докато намери сили да се раздвижи отново и да избяга от стаята.

Още щом излезе в коридора, чу, че входната врата се отваря — семейството се беше прибрало. Отиде бързо в банята, заключи се вътре, пусна душа, но вместо да застане под него, се свлече на колене и повърна.

— Ехо! Къде сте всички? — чу се от предната стая гласът на Бану. — Има ли някой вкъщи?

Зелиха се изправи и се постара да приглади дрехите си. Всичко се бе случило толкова бързо, може би щеше да успее да си втълпи, че не се е случило нищо. Лицето, което видя в огледалото обаче, разкриваше друга история. Там, в рамката на отражението ѝ, лявото ѝ око изглеждаше отекло, с морав полумесец отдолу. След като видя окото си, първото, което Зелиха изпита, беше вина заради обичайния си скептицизъм. През всичките тези години се беше подсмиввала, като видеше някой с насинено око в тъпите екшън филми — не вярваше, че човешкото око може да се подуе и да посинее така от един-единствен удар.

Лицето ѝ да, но тялото и не е пострадало — заключи тя. Пипна се — да провери дали все още чувства нещо. Как така усещаше допира на пръстите си, но нищо друго? Нима тялото ѝ нямаше да разбере, че е наранена и тъжна? Нима самата тя нямаше да разбере?

На вратата ѝ се почука и Бану надзърна, без да чака отговор. Понечи да каже нещо, но само отвори и затвори безмълвно уста и застинала, се втренчи в по-малката си сестра.

— Какво ти е на лицето? — попита разтревожена.

Зелиха знаеше, че ако има подходящ момент да разкрие това, той е сега. Можеше или да каже сега, или да скрие завинаги.

— Не е чак толкова страшно, колкото изглежда — отвърна бавно, мигът беше отминал и изборът беше направен. — Излязох да се поразходя и наскред улицата видях как някакъв скъсва от бой жена си. Опитах се да спася клетницата от мъжа й, но накрая набиha мен.

Повярвах я. Това бе нещо, което Зелиха би направила, нещо, което можеше да се случи само на нея, ако изобщо се случваше на някого.

В деня, в който бе изнасилена, Зелиха беше на деветнайсет години. Възраст, на която вече си зрял човек по турските закони. На тази възраст тя можеше да се омъжи, да си изкара шофьорска книжка и да гласува, щом военните отново разрешат свободните избори. На тази възраст, ако се наложеше, можеше да отиде и сама да направи аборт.

Зелиха често сънуваше един и същи сън. Че върви по улицата под дъжд от камъни. От горе една по една се сипят улични плочки — копаят дупка долу, копаят я все по-дълбока, а Зелиха изпада в паника, уплашена, че ще ги последва, уплашена, че ще бъде погълната безследно от ненаситната бездна. Спрете! — крещеше тя, докато камъните се търкалят в краката й. Спрете! — заповядваше на автомобилите, които се носят с шеметна скорост към нея и я подминават. Спрете! — молеше минувачите, които я изтласкват встрани. Моля ви, спрете!

Следващия месец мензисът й не дойде. Няколко седмици по-късно Зелиха посети току-що откритата до тях лаборатория. **БЕЗПЛАТЕН ТЕСТ ЗА БРЕМЕННОСТ С ВСЯКО ИЗСЛЕДВАНЕ НА КРЪВНАТА ЗАХАР**, пишеше на табелата при входа. Когато резултатите бяха готови, се оказа, че кръвната захар на Зелиха е в нормата, а тя самата е бременна.

* * *

Имало едно време

в земя далече, много далеч отук, семейство старци с четири деца — две дъщери и двама сина. Едната дъщеря била грозна, а другата — красива. По-малкият брат решил да се ожени за красивата. Но сестрата не искала и да чуе.

Изпрала си тя копринените дрехи и отишла да ги изплакне на водата. Плакнела и плачела. Било студено. Ръцете и краката ѝ премръзнали. Прибрала се вкъщи, почукала на вратата и що да види — заключено. Красивата сестра почукала на прозореца на майка си и майка ѝ рекла:

— Ще те пусна, ако ме наричаш свекърва.

Почукала и на прозореца на баща си и баща ѝ отвърнал:

— Ще те пусна, ако ме наричаш свекър.

Почукала и на прозореца на по-големия брат и той отговорил:

— Ще те пусна, ако ме наричаш девер.

Почукала на прозореца на сестра си и сестрата заявила:

— Ще те пусна, ако ме наричаш зълва.

Почукала на прозореца на по-малкия брат и той я пуснал. Прегърнал я, целунал я, а тя рекла:

— Нека се отвори земята — да ме погълне!

Земята се отворила и красивата сестра избягала в долното царство^[56].

* * *

Както държеше лъжицата, Ася погледна през кухненския прозорец и въздъхна, когато сребрилата алфа ромео потегли.

— Видя ли сега? — обърна се тя към Султан Пети. — Леля Зелиха не поиска да отида с тях на летището. Пак е лоша с мен.

Колко глупаво бе да допусне да стане уязвима онази вечер, когато бяха излезли да пийнат навън. Колко глупаво бе да разчита, че веднъж завинаги ще преодолее пропастта помежду им. Тя нямаше да изчезне никога. Майката, която Ася беше превърнала в леля, щеше да си остане от другата страна. Майчино състрадание, дъщерна обич, семейна сплотеност, на нея със сигурност не ѝ трябват такива неща... — Ася се позамисли и изруга: Мамка му!

Член дванайсети: Не се опитвай да променяш майка си, и по-точно, не се опитвай да промениш своите отношения с нея, защото това ще ти донесе само отчаяние. Просто приемай и се съгласявай. Ако не можеш просто да приемеш и да се съгласяваш, върни се към Член първи.

— Нали не си говориш сама? — попита леля Фериде, която току-що беше влязла в кухнята.

— Всъщност правех точно това — потвърди Ася и тутакси излезе от наподобяващото гневно състояние. — Тъкмо споделях със своя приятел, котарака, колко е странно, че последния път, когато вуйчо Мустафа е бил тук, той дори не е бил роден и в къщата се е разпорещдал Паша Трети. Минали са двацет години. Странно, нали? Този човек никога не е идвал да ни види, а аз съм седнала да му наливам в купичките ашурето, защото той и досега ни е добре дошъл.

— Какво каза котаракът? — попита леля Фериде.

Ася се усмихна ехидно.

— Каза, че съм права и че това тук е лудница. По-добре да изгубя всяка надежда и да поработя върху манифеста си.

— Разбира се, че за нас вуйчо ти ще е добре дошъл. Кръвта вода не става, дори и да не ти харесва. Ние не сме като германците, които изритват от къщи децата си, щом те станат на четиринайсет. Имаме си семейни ценности, на които държим. Не се събираме по веднъж в годината колкото да хапнем пуйка...

— Какво имаш предвид? — попита озадачена Ася, но още преди да е изрекла въпроса, май се досети за отговора. — За американския Ден на благодарността ли говориш?

— Все едно за какво — подметна пренебрежително леля Фериде. — Важното в случая е, че хората на Запад не се чувстват свързани със семейството. Ние не сме такива. Щом някой ти е баща, той си остава твой баща завинаги, щом някой ти е брат, си остава докрая такъв. И без това всичко в този свят е достатъчно странно — продължи леля Фериде. — Ето защо обичам да чета третата страница на таблоидите. Изрязвам ги и ги събирам, за да не забравяме колко безумен и опасен е светът.

Никога дотогава Ася не беше чувала леля си да се опитва да намери логика в поведението си и затова я погледна неволно с подновен интерес. Седяха там, в кухнята, сред апетитните миризми, а през прозореца светеше мартенско слънце.

Накрая, след като чу, че любимият ѝ ви-джей оповестява видеоклиповете на някакъв нов състав, леля Фериде излезе, а на Ася ѝ се допуши. Бе закопняла не толкова за цигара, колкото за това да я изпуши заедно с Карикатуриста Алкохолик, макар да се изненада, че той ѝ липсва толкова много. Разполагаше най-малко с два часа, докато гостите дойдат от летището. Пък и да закъснея, на кого ли му пука? — помисли си.

Няколко минути по-късно затвори тихо вратата след себе си.

* * *

Леля Бану чу вратата, но преди да извика, Ася вече беше излязла. — Какво смяташ да правиш, господарко? — изграчи Господин Горчивия.

— Нищо — прошепна леля Бану, докато отваряше едно от чекмеджетата на тоалетката и вадеше кутийката.

Върху кадифената възглавничка вътре беше брошката нар.

Като най-голяма от децата в семейство Казанджъ, брошката бе дадена на нея, получи я като подарък от баща си, който я беше наследил от майка си — не от мащехата си Маминка, а от майката, за която никога не говореше, от майката, изоставила го, когато бил дете, от майката, на която така и не беше простил никога. Брошката бе едновременно изключително красива и покъртителна, смяташе леля Бану. Никой не знаеше, но навремето тя я беше държала в солена вода, за да отмие от нея тъжната ѝ сага.

Под бдителния поглед на джина тя я помилва и усети блясъка на рубините вътре. Преди да се запознае с Армануш, и през ум не ѝ беше минавало да проучва историята на брошката нар. Сега обаче, след като я знаеше, нямаше и понятие какво да прави. Колкото и да се изкушаваше да я даде на Армануш, понеже смяташе, че тя принадлежи на нея повече, отколкото на всеки друг, се двоумеше, защото не беше наясно как да обясни защо ѝ я дава.

Можеше ли да каже на Армануш Чакмакчян, че навремето брошката е принадлежала на баба й Шушан, без да споменава останалото? Колко от познанията си можеше да сподели с онези, чиито истории беше научила с магия?

* * *

Четирийсет минути по-късно, в другия край на града, Ася мина през скърцащата дървена врата на кафене „Кундера“.

— Ей, Ася! — провикна се весело Карикатуриста Алкохолик. — Насам! Тук съм! — Прегърна я, а после, когато Ася се дръпна от обятията му, възкликна: — Имам новини за теб — една добра, една лоша, както и една, която още не е класифицирана. Коя искаш да чуеш първо?

— Казвай лошата — отвърна Ася.

— Отивам в затвора. Рисунките ми с министър-председателя като пингвин явно не бяха посрещнати добре. Осъдиха ме на осем месеца.

Ася се вторачи в него с учудване, което бързо бе заменено с тревога.

— Шшт, скъпа — промърмори меко Карикатуриста Алкохолик и долепи пръст до устните й. — Не искаш ли да чуеш добрата новина? — грейна той гордо. — Реших, че трябва да съм верен на сърцето си и да се разведа.

След като изумлението, помрачило лицето й, изчезна, на Ася най-после й хрумна да попита:

— А новината, която още не е класифицирана?

— Днес е четвъртият ден, откакто не пия. Не съм слагал и капка в уста. Знаеш ли защо?

— Сигурно защото отново си отишъл в „Анонимни алкохолици“ — отговори Ася.

— Не! — провлачи Карикатуриста Алкохолик с обиден вид. — Защото днес е четвъртият ден, откакто те видях последния път, и исках, когато се срещнем, да съм трезвен. В този живот само и единствено ти ме вдъхновяваш да стана по-добър. — Тук той се изчерви. — Любов! — заяви. — Влюбен съм в теб, Ася.

Лешниковите ѝ очи се плъзнаха към една от снимките на стената — изровено трасе от състезанието за Наградата на „Камъл“ през 1977 година в Монголия. Ася си помисли, че ще бъде хубаво сега да изтича и да влезе в снимката, да попътува из пустинята Гоби с мощен джип, с тежки мръсни ботуши на краката си, с тъмни очила на лицето, та заедно с потта от нея да излязат и неприятностите, докато стане лека като никой, лека като суха шумка, която мощният вятър отнася в будистки манастир в Монголия.

* * *

— Не се притеснявай, пиленце — усмихнал се нарът и отърсил снега по клоните си. — Приказката, която ще ти разкажа, е с щастлив край.

Стиснал устни, Ованес Стамбулян мислеше трескаво и вихрушката на писането го погълна. С всеки нов ред, добавен към последната приказка в детската книжка, го връхлитаха поуки, трупани от поколения наред, някои обезсърчителни, други повдигащи духа, но всички дошли от различно време, време без начало и край. Детските приказки бяха най-старите на света и в тях чрез думите говореха призраците на отдавна отминали поколения. Желанието на Ованес Стамбулян да довърши книгата беше толкова инстинктивно и приковаващо, че бе неустойимо. Откакто беше започнал да я пише, светът бе мрачно място и сега Ованес Стамбулян трябваше да я довърши, без да губи и миг, сякаш от това зависеше земята да стане по-малко покъртителна.

— Добре тогава — изгукал Малкия Изгубен Гълъб. — Разкажи ми приказката за Малкия Изгубен Гълъб. Но те предупреждавам, чуя ли нещо тъжно, разпервам криле и отлитам.

След като Ованес Стамбулян бе отведен от войниците, дни наред никой в семейството не намираше сили да отиде в кабинета му. Влизаха и излизаха във всички други стаи, но не и в тази, и държаха вратата затворена, сякаш той и досега беше вътре и работеше ден и нощ. Но отчаянието, просмукало се в къщата, бе станало прекалено силно и осезаемо, за да се преструват, че животът може да продължи както преди. Не след дълго Армануш реши, че за всички ще бъде по-добре да отидат за известно време в Сивас, при майка ѝ и баща ѝ. Чак след това решение влязоха в стаята на Ованес Стамбулян и намериха ръкописа на „Малкия Изгубен Гълъб и Земята на блаженството“, който чакаше да бъде довършен. Там, сред листовете, намериха и брошката с форма на нар.

Шушан Стамбулян видя за пръв път брошката там, върху ореховото писалище, принадлежало на баща ѝ. Всички други подробности от онзи зловещ ден се заличиха, но не и тази брошка. Може би е била омагьосана от блещукането на рубините или пък в онзи ден, след като бе видяла как светът наоколо се разпада, брошката с форма на нар е била единственото, което могла да запомни. Каквато и да беше причината, така и не я забрави. Не я забрави, когато се свлече полумъртва на пътя за Халеб и бе зарязана там, не я забрави, когато майката туркиня и дъщеря ѝ я намериха и я отведоха в дома си, за да я излекуват, когато бандитите я пренесоха в сиропиталището, когато престана да бъде Шушан Стамбулян и се превърна в Шермин 626, когато след години Ръза Селим Казанджъ я откри случайно в сиропиталището и след като разбра, че е племенница на покойния майстор Левон, реши да я вземе за жена, не я забрави на другия ден, когато стана Шермин Казанджъ, а после установи, че е бременна и ще става майка, сякаш самата тя не беше още дете.

Акушерката — черкезка, позна, че детето ще бъде момче, месеци преди раждането му, като огледа каква е формата на корема ѝ и попита какво ѝ се яде. Крем брюле от скъпи сладкарници, щрудел от хлебарницата на руснаците белогвардейци, избягали от Русия, домашна баклава, бонбони и всевъзможни сладкиши... По време на бременността на Шермин Казанджъ нито веднъж не ѝ се прияде кисело или солено, каквото обичаха жените, чакащи момиче.

Детето наистина се оказа момче, момче, родено в дни на изпитания.

— Дано Аллах благослови сина ми с живот, по-дълъг, отколкото на другите мъже в рода — каза Ръза Селим Казанджъ, след като акушерката му подаде новороденото. Той го целуна по дясното ухо и оповести какво име ще носи оттук нататък: — Ще се казваш Левон.

Към този избор го тласна не само желанието да почете майстора, от когото бе усвоил изкуството на казанджийството. С името Левон той се надяваше да се отплати на жена си, задето е приела исляма.

И така, избра името „Левон“ и като благочестив мюсюлманин го повтори три пъти:

— Левон! Левон! Левон!

През това време Шермин Казанджъ мълчеше като изваден от мястото си камък. Не мина много време, и тройното ехо се върна при тях във вид на въпрос:

— Левон ли? Че какво мюсюлманско име е това? Мюсюлманско момче не може да бъде наречено с такова име! — викна високо акушерката.

— Нашето ще бъде наречено така! — отсече пресипнало в отговор Селим Казанджъ, защита, която щеше да повтаря всеки път. — Вече съм решил! Ще се казва Левон!

Но омекна, когато стана време да регистрира новороденото в общината.

— Как се казва момчето? — попита високият, слаб и нервен на вид чиновник, без да вдига глава от огромната подвързана със сукно тетрадка с кафеникаво гръбче.

— Левон Казанджъ.

Служителят намести на носа си очилата за четене и за пръв път погледна Ръза Селим Казанджъ.

— Казанджъ наистина е хубава фамилия, но що за мюсюлманско име е това Левон?

— Името не е мюсюлманско, така се казваше един добър човек — отвърна напрегнато Ръза Селим Казанджъ.

— Драги ми господине — служителят леко повиши глас — явно си придаваше важности и го знаеше. — Знам, че Казанджъ е влиятелно семейство. Име като Левон няма да ви се отрази добре. Ако запишем момчето ви така, в бъдеще то може да има неприятности. Всички ще го мислят за християнин, нищо, че е стопроцентов мюсюлманин... Или греша? Не е ли мюсюлманин?

— Мюсюлманин е, как да не е — поправи го веднага Ръза Селим. — Елхамдюлилях!^[57]

За стотна от секундата му хрумна да сподели с чиновника, че майката на момчето е осиротяла арменка, приела исляма, и че това ще ѝ е като награда, но нещо му подсказа да не го разгласява.

— В такъв случай, при цялото уважение към добрия човек, на когото искате да назовете детето, нека направим малка промяна. Да впишем име, което, да звучи като Левон, както желаете, но да е мюсюлманско. Какво ще кажете за Левент? — добави после чиновникът добродушно, прекалено добродушно за онова, което щеше да заяви: — Опасявам се, че в противен случай ще се наложи да откажа да го впиша.

Така и го вписаха: Левент Казанджъ, момче, родено върху още пушешите пепелища на миналото, момче, за което никой не знаеше, че навремето баща му е искал да му даде името Левон, момче, което един прекрасен ден щеше да бъде изоставено от майка си и да расте мрачно и огорчено, момче, което щеше да стане ужасен баща за собствените си деца...

Ако не беше брошката с форма на нар, дали Шермин Казанджъ изобщо щеше да изпита необходимостта да остави мъжа и сина си? Трудно е да се каже. С тях беше създала семейство и бе започнала нов живот само с една посока, в която да върви. За да има бъдеще, трябваше да стане жена без минало. Самоличността ѝ като дете вече не беше нищо повече от откъслечни спомени, наподобяващи трошици, които е оставила, за да ги изкълве някоя птица, нали самата тя няма да може никога вече да се върне по същия път у дома. Но макар че накрая се стопиха и най-свидните ѝ спомени от детството, брошката остана — ярко врязана в паметта ѝ. И след години, когато на прага ѝ щеше да дойде един мъж от Америка, именно тази брошка щеше да ѝ помогне да разпознае в непознатия родния си брат.

Ервант Стамбулян се появи на прага ѝ с бляскави тъмни очи под черни гъсти вежди, с остър нос и рунтави чак до брадичката мустаци, с които сякаш се усмихваше дори когато беше тъжен. С разтреперан глас той затърси думите, за да оповести кой е и после да ѝ каже къде на турски, къде на арменски, че е дошъл чак от Америка, за да я намери. Колкото и да му се искаше да прегърне сестра си още там и тогава, знаеше, че сега тя е семейна мюсюлманка. Продължи да стои на прага.

Около тях истанбулският бриз рисуваше кръгове и за един миг те сякаш бяха изтеглени извън времето.

В края на краткия им разговор Ервант Стамбулян даде на Шермин Казанджъ две неща — златната брошка с форма на нар и време да помисли.

Стъписана и замаяна, тя затвори вратата и зачака да осмисли случилото се. На пода до нея Левент пълзеше и дърдореше с въодушевление.

Шермин Казанджъ отиде бързо в стаята си и скри брошката в едно от чекмеджетата на гардероба. Върна се и завари невръстното си дете да се смее — тъкмо бе успяло да се изправи. Стоя така цяла секунда, направи крачка, после още една и тупна назад по дупе, а в очите му проблесна радостният страх на прохождането. Най-неочаквано момченцето грейна в беззъба усмивка и възкликна:

— Ма-ма!

В цялата къща светна рядко, почти призрачно сияние, когато Шермин Казанджъ се отскубна от унеса си и повтори:

— Ма-ма!

Това беше втората дума, излязла от устата на Левент, който известно време беше опитвал с „та-та“ и накрая, преди ден, беше изрекъл „Ва-ба“. Чак сега Шермин Казанджъ си даде сметка, че синът ѝ е казал думата *татко* на турски, а думата *мама* на арменски. Тя не само бе принудена да забрави езика, който преди ѝ беше толкова скъп, но сега бе длъжна да научи на същото и сина си. Замислена и озадачена, погледна невръстното дете. Не поиска да поправи „мама“, като замени думата с турското ѝ съответствие. На повърхността избиха далечните, но все още ярки профили на предците ѝ. Новото име, вяра, народност, семейство и самоличност, които беше получила, не бяха успели да надделеят над истинското ѝ Аз. Брошката с форма на нар нашепваше името ѝ, и то беше на арменски.

Шермин Казанджъ гушна сина си и цели три дни успя да не мисли за брошката.

Но умът ѝ сякаш не спираше да разсъждава, а сърцето ѝ — да боли, без да подозира за това, на третия ден тя изтича при чекмеджето и след като стисна силно брошката в длани, усети топлината ѝ.

Рубините са скъпоценни камъни, които се отличават с огненочервения си цвят. И все пак не е нещо необичайно да го

променят, да стават все по-тъмни и тъмни отвътре, особено когато собствениците им са в опасност. Има особен вид рубин, наричан от познавачите „гълъбова кръв“ — безценен кървавочервен рубин със синкав оттенък, сякаш светлината в сърцевината му е помръкнала. Този рубин беше последният оцелял спомен от „Малкия Изгубен Гълъб и Земята на блаженството“.

В навечерието на третия ден Шермин Казанджъ намери кратък миг на усамотение след вечеря и се прокрадна в стаята си. В търсене на утеха каквато не можеше да ѝ подари никой, се взря в „гълъбовата кръв“.

Чак тогава осъзна какво трябва да направи.

След една седмица, в неделя сутринта, отиде на пристанището, където брат ѝ я чакаше с разтуптяно сърце и два билета за Америка. Вместо куфар Шермин носеше малка чанта. Беше оставила всичко, което притежава. Колкото до брошката, нея сложи в плик заедно с писмо, в което обясняваше всичко и молеше мъжа си за две неща — да даде брошката на сина им, за да има той с какво да я помни, и да ѝ прости.

* * *

Когато самолетът кацна в Истанбул, Роуз беше изтощена. Раздвижи внимателно отеклите си крака — страхуваше се, че обувките вече няма да ѝ станат, макар че бяха удобни, оранжеви DKNY. Недоумяваше как, за Бога, тези стюардеси издържат на висок ток през целия едnodневен полет.

За половин час Мустафа и Роуз минаха през паспортна и митническа проверка, взеха си багажа, обмениха пари и намериха фирма за коли под наем. Мустафа смяташе, че е за предпочитане да разполагат със свой автомобил, вместо да разчитат на колата на семейството. От брошурата Роуз първо избра джип „Гранд Чероки Ларедо“ 4×4, но Мустафа я посъветва да вземат нещо по-малко за задръстените улици на Истанбул. Разбраха се да е „Тойота Корола“.

Малко след това двамата излязоха от залата за пристигащи, тикайки количка, на която бяха натоварили комплект куфари. Видяха, че отвън, наредени на полукръг, чакат непознати. Най-напред

съгледаха в групата Армануш, която се усмихваше и махаше с ръка, до нея беше застанала баба Гюлсюм, която се държеше за сърцето и бе на път да изгуби съзнание от вълнение. На една крачка зад нея стоеше леля Зелиха, висока и хладна, с очила с тъмнолилави стъкла.

[55] Непреводим идиом, използван при баене против уроки (турски). — Бел.ред. ↑

[56] Индоевропейска приказка, преразказана по „Как братът поискал за жена сестра си“ (Range, Lithaunische Volksmarchen, 28). — Б.а. ↑

[57] „Хвала на Аллах“ (турски) — Б.ред. ↑

XVII. БЯЛ ОРИЗ

Първите два дни в Истанбул Роуз и Мустафа прекараха в ядене. На масата отговаряха на множеството въпроси, които различни членове на семейство Казанджъ им задаваха от всички посоки: Как е животът в Америка? Наистина ли в Аризона има пустиня? Вярно ли е, че американците карат на гигантски порции нездравословна храна колкото да се включват в телевизионни конкурси за диети? По-добра ли е американската версия на „Стажантът“ от турската? И така нататък.

Последва низ от по-лични въпроси: Защо нямат деца? Защо не са идвали досега в Истанбул? Защо не останат по-дълго? ЗАЩО?

Въпросите се отразиха на семейството по коренно различен начин. Роуз като че ли нямаше нищо против да я подлагат на разпит. Ако не друго, се радваше, че е под светлината на прожекторите. Мустафа обаче все повече се затваряше в мълчание и сякаш се смаляваше. Говореше малко, почти през цялото време четеше турски вестници, и консервативни, и прогресивни, сякаш се опитваше да навакса и да научи възможно най-много за страната, която е напуснал. От време на време задаваше въпроси за един или друг политик и на тях отговаряше, който може. Макар че открай време обичаше да чете вестници, Мустафа не беше проявявал никога такъв интерес към политиката.

— Както гледам, тази консервативна партия губи влияние. Има ли вероятност да спечели предстоящите избори?

— Мошеници! Банда лъжци! — изръмжа баба Гюлсюм, вместо да отговори. Върху скута ѝ имаше тава с купчинка суров ориз, който, преди да сготви, тя преглеждаше за люспи и камъчета. — Знаят само да дават обещания на народа и веднага щом ги изберат, забравят какво са говорили.

Както държеше вестника, Мустафа я погледна над него от креслото при прозореца.

— А опозиционната партия? Социалдемократите?

— Същата песен на друг глас! — прозвуча отговорът. — Всички са банда лъжци. Всички политици са продажни.

— Ако в парламента имахме повече жени, щеше да бъде различно — намеси се и леля Фериде, която си беше облякла тениската АЗ ОБИЧАМ АРИЗОНА, донесена като подарък от Роуз.

— Мама е права. Мен ако питате, единствената надеждна институция в страната винаги е била армията — каза леля Джеврийе. — Слава Богу, че я има турската армия. Ако не беше тя...

— Да, но трябва да ни допуснат и нас, жените, да служим в нея — прекъсна я леля Фериде. — Лично аз ще отида веднага.

Ася спря да превежда на Роуз и Армануш, които седяха до нея, и каза на английски през смях:

— Едната ми леля е феминистка, другата е заклета милитаристка. А се разбират прекрасно. Каква лудница!

Изведнъж угрижена, баба Гюлсюм се обърна към сина си:

— Ами ти, скъпи? Кога ще отбиеш воинския си дълг?

Въпреки че ѝ превеждаха веднага, Роуз се затрудняваше да следи разговора, затова се извърна към мъжа си и примига.

— Ти мен не ме мисли — каза Мустафа. — Стига да платя таксата и да им покажа, че живея и работя в Америка, не съм задължен да служа целия срок. Ще ми се размине само с кратко обучение. Един месец и край...

— Но няма ли краен срок? — попита някой.

— Да, има — потвърди Мустафа. — Трябва да го направиш, преди да си навършил четирийсет и една.

— Значи трябва да се явиш тази година — отбеляза баба Гюлсюм. — Сега си на четирийсет...

Както седеше в края на масата и си лакираше ноктите с яркочервен лъскав лак, леля Зелиха вдигна глава и стрелна с поглед Мустафа.

— Каква съдбовна възраст — изсъска най-неочаквано. — На нея е умрял баща ти, а преди това неговият баща и дядо... сега си на четирийсет, братко, и сигурно те тресе страх... Толкова близо до смъртта...

Последвалата тишина беше толкова мъртвешка, че Ася трепна неволно.

— Как смееш да му говориш така? — изправи се на крака баба Гюлсюм, стиснала тавата с ориза.

— Мога да говоря каквото си искам и на когото си искам — сви рамене леля Зелиха.

— Посрамваш ме! Вън оттук, госпожичке — тросна се с нисък стоманен глас баба Гюлсюм. — Вън от къщата ми още сега.

Леля Зелиха имаше да лакира още два нокътя, но остави четката в шишенцето, изтика назад стола и излезе от стаята.

На третия ден от гостуването Мустафа остана в стаята цял ден — извини се, че бил болен. Беше вдигнал температура и тя явно го бе лишила не само от сили, но и от способността да говори, защото той бе станал прекалено мълчалив. Лицето му се беше смъкнало, устата му бе пресъхнала, очите му бяха кървясали, въпреки че нито беше пил, нито беше плакал. Часове наред лежа в леглото мълчалив и неподвижен като труп и изучава неразличимия десен от прах и мръсотия по тавана. През това време Роуз, Армануш и трите лели се разхождаха по улиците на Истанбул — най-вече около търговските центрове.

Онази вечер си легнаха по-рано от обикновено.

— Роуз, скъпа — прошепна Мустафа на жена си, докато я галеше по светлорусата коса.

Права, руса, гладка, тя винаги му вдъхваше спокойствие, забулваше го нежно като балдахин, за да го скрие от тъмнокосото му семейство и тъмното минало. Жена му лежеше до него, топла и мека.

— Роуз, скъпа. Трябва да се връщаме. Хайде утре да се качим на самолета.

— Ти да не си полудял? Още не съм се оправила от полета на идване — прозина се тя и протегна изтръпнали крайници. Беше в атлазената нощница с бродерия, която същия ден беше купила на Капалъ Чарши, и изглеждаше бледа и уморена не толкова от полета на идване, колкото от треската на пазаруването. — Защо си толкова нервен? Толкова ли е нетърпимо да прекараш няколко дни със собствените си роднини?

Тя се зави чак до брадичката и притисна под топлите завивки гърдите си до него. След това го погали по ръката, сякаш убеждаваше малко момче, и го целуна по врата леко, за да го успокои, но когато се опита да се отдръпне, Мустафа поиска още, беше зажаднял за страст.

— Всичко е наред — каза Роуз с напрегнато тяло и ускорено дишане, което обаче бързо се успокои. — Извинявай, скъпи, много съм уморена... Още пет дни и се прибираме.

След тези думи угаси лампата отстрани и ѝ трябваша само няколко секунди, за да заспи.

Мустафа продължи да лежи в слабата светлина, вече не мислеше за желанието си и изглеждаше разочарован и напрегнат. Клепачите му бяха натезжали, а той не можеше да заспи. Лежа дълго, после по едно време чу, че някой чука на вратата:

— Да?

Вратата се пооткрехна и след миг в стаята надзърна леля Бану.

— Може ли да вляза? — попита тя приглушено и колебливо.

След като чу утвърдителен отговор, прозвучал като шум, тя прекоси стаята крадешком, като стъпваше с боси крака по дебелия килим, после спря. Червената кърпа на главата ѝ пламтеше, сякаш озарена от тайнствена светлина, а с тъмните торбички под очите леля Бану приличаше на призрак.

— Цял ден не си слизал долу. Искрах само да проверя как си — прошепна тя и се взря в Роуз, която, прегърнала възглавницата с две ръце, спеше в другия край на леглото.

— Не се чувствах добре — погледна я Мустафа и побърза да извърне очи.

— Заповядай, братко — рече Бану и му подаде купичка ашуре, украсено със зрънца нар. — Мама е приготвила огромна тенджерка за тебе. — Върху угриженото ѝ лице се появи усмивка. — Трябва да кажа, че готвачката е тя, но купичките са украсени от мен.

— О, благодаря, много си мила — изпелтечи Мустафа, усетил как го побиват ледени тръпки.

Винаги се беше страхувал от най-голямата си сестра. Направо губеше ума и дума в мига, щом усетеше изпитателния ѝ поглед. Беше ѝ станало навик да се взира и да разгадава другите, а самата тя си оставаше неразгадаема. Беше пълна противоположност на Роуз — прозрачността не бе сред добродетелите ѝ. Ако изобщо можеше да бъде оприличена на нещо, това бе загадъчна книга, написана на тайнствена азбука. Колкото и да се опитваше Мустафа да разгадае намеренията ѝ, все не можеше и не можеше да разчете какво бе

изписано върху лицето ѝ. Въпреки това се постара да изглежда благодарен, когато взе от нея купичката ашуре.

Последвалата тишина беше тягостна и непроницаема. Мустафа не помнеше да е имало някога такава жестока тишина. Сякаш притеснена от нея, Роуз се обърна насън, но не се събуди.

Много пъти в живота си Мустафа бе чувствал внезапното желание да признае пред жена си, че това, което вижда тя, не е целият той. Друг път беше доволен да се вживява в ролята на човек без минало, на човек със старателно изградено отрицание. Тази негова амнезия беше преднамерена, макар и не пресметната. От една страна, някъде в съзнанието му имаше вратичка, която не искаше и не искаше да се затвори — през нея все се промушваха спомени. От друга страна, му се искаше да извади на повърхността онова, което съзнанието му най-старателно бе зачеркнало. Тези две течения го бяха съпътствали през целия му живот. Сега се бе върнал в къщата на своето детство и докато стоеше под пронизващия поглед на най-голямата си сестра, знаеше, че едно от теченията неминуемо ще изгуби своята сила. Знаеше, че ако остане още малко тук, ще започне да си спомня. И че всеки спомен ще отприщи друг. В мига, в който Мустафа беше прекрачил дома на своето детство, магията, закриляла го през всичките тези години от собствената му памет, се бе развалила. Как и занапред да се укрива в амнезията, която сам си беше създал?

— Искам да те питам нещо — каза, задъхан като дете, което бият и което едвам си поема въздух между два удара.

Кожен колан с медна катарамата. Като малък се беше гордял, че не е плакал нито веднъж, не е пролял и сълза, когато Татко вадеше кожения колан. Но макар да се бе научил да сдържа сълзите си, така и не успяваше да не изохка. Колко ненавиждаше тази въздишка. Борбата за въздух. Борбата за пространство. Борба за обич.

Мустафа помълча, сякаш за да събере мислите си.

— От доста време има нещо, което не ми дава мира...

В иначе спокойния му глас се прокрадна едва доловимият намек за страх. През пердетата проникваше лунна светлина, очертала кръгче върху дебелия персийски килим. Мустафа се вторачи в това кръгче, когато избълва въпроса:

— Къде е бащата на Ася?

Извърна се към най-голямата си сестра точно навреме, за да види гримасата ѝ, но тя бързо си върна самообладанието.

— Когато се срещнахме с мама в Берлин, тя ми каза, че Зелиха е родила от мъж, за когото за кратко е била сгодена. Но той я бил напуснал.

— Мама те е излъгала — прекъсна го Бану. — Но не е ли все едно вече? Ася порасна, без да е виждала баща си. Не знае кой е. Семейството също — побърза да добави тя. — Освен Зелиха, разбира се.

— И ти ли не знаеш? — попита невярващо Мустафа. — Чух, че си голяма гадателка. Фериде твърди, че си подчинила на себе си зли джинове, които ти съобщават цялата необходима информация. Доколкото разбрах, при теб отвсякъде се стичат клиентки. Нима се опитваш да ме убедиш, че не знаеш нещо толкова важно? Твоите джинове нищо ли не са разкрили?

— Разкриха ми — довери му Бану. — И ми се иска да не знам онова, което знам.

Докато Мустафа осмисляше думите ѝ, сърцето му заби поускорено. Вцепенен, той затвори очи. Но и със затворени очи виждаше пронизващия поглед на Бану. И още един чифт очи, които проблясваха злокобно в мрака, кухи и смразяващи. Дали беше злият джин? Ала всичко явно беше сън, защото когато отново отвори очи, Мустафа Казанджъ беше сам с жена си в стаята.

Въпреки това отстрани на леглото го чакаше купичка ашуре. Мустафа я погледна така, сякаш внезапно е разбрал защо е сложена там и какво точно се иска от него. Изборът бе негов... на лявата му ръка.

Погледна лявата си ръка, която вече чакаше при купичката. Усмихна се на властта ѝ. Сега тя можеше или да грабне купичката, или да я избута встрани. Ако избере второто, на другата сутрин Мустафа щеше да се събуди, за да посрещне поредния ден в Истанбул. Щеше да види на закуска Бану. Дватама нямаше да обсъждат своя среднощен разговор. Щяха да се преструват, че тази купичка ашуре не е била приготвяна и поднасяна никога. Ако избере първото, кръгът щеше да се затвори. Така или иначе бе достигнал възрастовия предел за мъжете от рода Казанджъ, смъртта при всички положения дебнеше наблизко и вече нямаше значение дали ще живее ден повече, или по-

малко. Дълбоко в съзнанието му отекна старо предание — предание за мъж, избягал накрай света с надеждата да се изплъзне на Ангела на Смъртта, колкото да се натъкне на него там, където му било писано да го срещне.

Изборът беше не толкова между живота и смъртта, колкото между направляваната от самия него смърт и внезапната смърт. С таква родово наследство той беше сигурен, че ще умре скоро. Сега лявата му ръка, виновната ръка, можеше да избере кога и къде.

Мустафа си спомни за листчето хартия, което бе пъхнал в каменната стена на светилището „Ел Традиито“. „Прости ми — беше написал на него. — За да съществувам, миналото трябваше да бъде заличено.“

Сега имаше чувството, че това минало се завръща. И за да съществува то, Мустафа трябваше да бъде заличен...

През всичките тези години го измъчваха угризения на съвестта, които лека-полека го рушаха отвътре, без да засягат фасадата. Но битката между амнезията и паметта може би най-после беше приключила. Точно като гладкия пясък, разпрострял се след отлив докъдето поглед стига, спомените от тревожното минало избиваха тук-там на повърхността. Мустафа се пресегна да вземе ашурето. Съзнателно и по своя воля започна да го яде малко по малко, като се наслаждаваше на всяка лъжица и продуктите в нея.

Изпита невероятно облекчение, че напуска едновременно и миналото, и бъдещето си. Беше му сладко да напуска живота.

Дояде ашурето и след няколко секунди в стомаха го проряза болка, толкова остра, че не можеше да диша. След две минути дишането му спря напълно.

Ето как Мустафа Казанджъ умря на четирийсет години, три месеца, преди да навърши четирийсет и една.

XVIII. ЦИАНКАЛИЙ

Тялото беше умито с калъп сапун от див люляк, дъхав, чист и зелен, каквито, твърдят, били райските пасища. Беше изтъркано и изплакнато, а после оставено да се суши голо върху плоската плоча в двора на джамията, преди да бъде увито в три ката памучна плащаница, положено в ковчег и — въпреки настойчивия съвет на възрастните да го погребат още същия ден — натоварено на катафалка и откарано право в къщата на Казанджъ.

— Как така ще го връщате вкъщи! — възкликна здравенякът, който бе умил мъртвеца, а после препречи изхода на двора в джамията и свъсен като буреносен облак, изгледа един по един всички засегнати. — В името на Аллах, той ще се вмирише! Вие го излагате!

Някъде между „той“ и „вие“ заръмя — отделни капки, които падаха без желание, сякаш дъждът също искаше да играе роля във всичко това, а още не си бе избрал страна. Този вторник от месец март, безспорно най-неуравновесеният и неуравновесяващ месец в Истанбул, явно отново бе размислил и бе решил, че всъщност се числи към зимата.

— Но, братко — подсмръкна леля Фериде, която тутакси бе вместила този нервен човек във всепоглъщащия егалитарен космос на хебефреничната си шизофрения, — ще си го приберем у дома, за да могат всички да го видят за последно. Брат ми е бил в чужбина толкова години, че почти сме му забравили лицето. След двайсет години най-после се връща в Истанбул и на третия ден тук издъхва. Умря съвсем ненадейно и съседите и далечните роднини няма да повярват, че си е отишъл, ако не получат възможност да го видят мъртъв.

— Да не си полудяла, жено? Няма такова нещо в нашата вяра — тросна се здравенякът, умил мъртвеца, с надеждата да я спре, каквото и да е намислила още да му каже. — Ние, мюсюлманите, не си излагаме покойниците като на витрина. — Лицето му видимо стана

още по-мрачно, когато добави: — Ако съседите искат да го видят, да идат на гроба.

Докато леля Фериде мълчеше и размишляваше върху думите му, леля Джеврийе, която беше застанала до нея, погледна мъжа с вдигната вежда, както по време на устно препитване гледаше учениците, за да ги накара да проумеят колко нелогичен е отговорът им.

— Но, братко — продължи леля Фериде, която вече бе решила какво да отговори. — Как ще го видят, като гробът е два метра дълбок?

От отчаяние рунтавите вежди на мъжа се изстреляха нагоре, той обаче предпочете да не казва нищо — най-последно бе усетил, че е безпредметно да спори с тези жени.

Днес сутринта леля Фериде си беше боядисала косата черна. Това беше траурната ѝ коса. Тя решително поклати глава и допълни:

— Не се безпокойте. Можете да бъдете сигурен, че няма да го излагаме като християните по филмите.

Мъжът се смръщи при вида на неуморно движещите се очи и шарещи ръце на леля Фериде и стоя като вкаменен една цяла ужасна минута — сега вече изглеждаше не толкова подрастен, колкото отчаян, сякаш бе разбрал, че тя е най-голямата безумка, която е срещал някога. Затърси помощ с очи като на пор. След като не намери, ги плъзна към трупа, който чакаше търпеливо да решат съдбата му, и накрая отново към двете лели, но дори в този шарещ и смразяващ поглед да имаше дълбоко послание, те не успяха да разчетат значението му.

Вместо това леля Джеврийе му даде прецедър бакшиш.

И така, мъжът, умил мъртвеца, си взе бакшиша, а семейство Казанджъ — покойника.

Без да губят време, се подредиха на конвой от четири автомобила. Начело на шествието беше катафалката, сиво-зеленикава, каквито са мюсюлманските катафалки, а не черна, цвят, запазен за погребенията на малцинствата, за арменци, евреи и гърци. Ковчегът беше сложен отзад и тъй като някой трябваше да придружи мъртвеца, Ася предложи да го направи тя. Съвсем объркана, Армануш се беше вкопчила в ръката ѝ и всички останаха с впечатлението, че двете са го предложили заедно.

— И дума да не става отпред в катафалката да седят жени — отсече шофьорът, който приличаше изумително много на мъжа, умил покойника.

Може би бяха братя и единият миеше, а другият прекарваше мъртъвците, нищо чудно да имаха и трети брат, който се трудеше на гробището и бе натоварен да ги погребва.

— Е, налага се, в семейството вече не останаха мъже — скара му се изотзад леля Зелиха с глас, толкова леден, че мъжът млъкна.

Сигурно му хрумна, че ако наистина не са останали мъже, които да придружат мъртвеца в катафалката, е за предпочитане с него да пътуват тези две момичета, а не тази страховита жена с къса пола и халка на носа.

И така, мъжът спря да роптае и не след дълго катафалката потегли тромаво.

Точно отзад беше тойотата на Роуз. Паниката ѝ бе почти осезаема: колата ту се разклащаше, ту спираше и пъплеше сантиметър по сантиметър напред, сякаш Роуз или хълцаше неудържимо, или се страхуваше от безумното движение по улиците.

С оглед на все по-голямата ѝ липса на самообладание беше трудно да си я представиш зад волана на ултрамаринов джип „Гранд чероки“ с пет врати и осемцилиндров двигател. Жената, която се носеше презглава по широките булеварди на Аризона, се бе превърнала в друг човек, докато шофираше по кривите задръстени улици на Истанбул. Честно казано, в момента Роуз беше напълно стъписана, изумлението и липсата на ориентация почти бяха изместили скръбта ѝ. Някакви си седемдесет и два часа след пристигането тя имаше чувството, че е паднала през тясна дупка в космоса и се е озовала в друго измерение, в странна земя, където нищо не изглеждаше нормално и дори смъртта се бе превърнала в нещо сюрреалистично.

До нея седеше баба Гюлсюм: тя не можеше да общува с американската си снаха, която не беше виждала никога досега, но въпреки това изпитваше тревога и съжаление към нея, задето е овдовяла, макар и не толкова голяма тревога и съжаление, колкото изпитваше към себе си, задето е изгубила сина си.

Отзад седеше Маминка. Днес беше на главата с плътна кърпа, обточена по краищата с мастиленочерно. Първия ден в Истанбул Роуз бе посветила много време на опитите да разгадае основните критерии, по които някои туркини ходят забрадени, а други — не. Не след дълго обаче се беше отказала, тъй като не бе успяла да реши

главоблъсканицата дори на местно равнище и дори вътре в къщата. Направо не проумяваше защо Маминка, която беше извън всякаква възраст, ходеше с кърпа на главата, а снаха ѝ Гюлсюм — не, и защо една от лелите се разхождаше с червена забрадка, а трите ѝ сестри — не.

Точно зад тойотата беше сребрилата алфа ромео на леля Зелиха с трите ѝ сестри, сместени вътре, и Султан Пети, свит на кълбо в кошницата в скута на леля Джебрийе и стряскащо спокоен, сякаш човешката смърт действаше успокояващо на котешката свирепост.

Отстрани на алфа ромеото се носеше жълт фолксваген костенурка, управляван от Арам. Той недоумяваше за какво им е на жените от семейство Казанджъ да карат мъртвеца си вкъщи, но и бе достатъчно благоразумен да знае, че нищо не уморява повече от опита да възразяваш на лелите, особено когато са като сега на цяла тумба, и затова бе предпочел да не пита. Караше отстрани и се стараше да се увери, че любимата му е добре сред цялата суматоха.

При светофара на задръстеното кръстовище в Шиши, само на няколко пресечки от мюсюлманското гробище, накъдето мъжът в джамията се бе опитал да ги насочи, по една случайност всички застанаха в редица — точно като челен полк на непобедима войска, обзета от въодушевляването да се бие, но без кауза, зад която да застане. Леля Фериде подаде глава от прозореца и замаха с ръка наляво-надясно, очевидно развълнувана, че са застанали така едни до други и за пръв път действат съгласувано, пък било то и заради някакъв си механичен светофар, светец червено. Роуз не обърна внимание на жестикулирането, баба Гюлсюм — на жестикулиращата.

На следващия светофар, както се беше сместила между Армануш и шофьора на катафалката, Ася огледа още веднъж колите наоколо, но за щастие не видя никой от роднините. Почувства внезапно безсрамно облекчение, че не са наблизно, без да броим, разбира се, роднината в ковчегата отзад, но ако Ася не се обръщаше, той също нямаше да попада в полезрението ѝ. Докато пъплеха в движението с вид на желе — задръстено и плътно, тук-там с непредсказуеми пролуки, пред тях изникна яркочервен камион на „Кока-кола“.

След като светофарът светна зелено и те потеглиха отново, в платното отдясно се появи цяла флотилия автомобили с футболни запаянковци. Бяха с шапки, шалове, знамена, плакати и ленти, на

някои и косата беше в цветовете на любимия отбор — червен и жълт. Отчаяни от бавно движещите се автомобили, повечето бяха изпаднали за малко в летаргия и си бърбеха помежду си, като от време на време развяваха през смъкнатите прозорци по някоя и друга лента.

Но когато движението отново се устреми напред, запалянковците пак започнаха да скандират и да крещят с подновена сила. След малко в тясното пространство между катафалката и камиона на „Кока-кола“ безразсъдно се промуши жълто такси с десетки стикери по бронята. Шофьорът до Ася изруга ядосано и намали скоростта. Докато той мърмореше, а Армануш гледаше все по-изумена таксито отпред, Ася се мъчеше да разчете надписите по стикерите. Различи сред тях един лъскав във всички цветове на дъгата, който гласеше: НЕ МЕ НАРИЧАЙ НЕГОДНИК! НЕГОДНИЦИТЕ СЪЩО ИМАТ СЪРЦЕ!

Таксиметровият шофьор отпред беше груб на вид мургав мъж с побелели, засукани надолу мустаци, който изглеждаше поне на шейсет, прекалено стар, за да се включва във футболна дандания. Имаше рязко несъответствие между съвсем традиционния вид на мъжа и трескавата безразсъдност, с която шофираше. Още по-интересни обаче бяха пътниците — или може би му бяха приятели — в таксито. Мъжът до шофьора беше с лице, оцветено от едната страна в жълто, а от другата — в червено. Ася го виждаше добре от катафалката отзад, защото той си беше подал главата през отворения прозорец и с едната ръка размахваше жълто-червен банер, а с другата се държеше разсеяно за предната седалка. Горната част на тялото му беше отвън, а долната бе скрита вътре в таксито и човекът сякаш беше разрязан наполовина от фокусник. Дори отдалеч Ася забеляза, че носът му е морав като на алкохолик и това разваля червено-жълтата симетрия върху лицето му, като накланя везните в полза на червеното. Точно когато тя умуваше коя ли напитка — бира, ракия или двете, могат да придадат на човешкия нос точно този оттенък, прозорецът зад мъжа се смъкна и друг запалянко вдигна барабан във въздуха с едната ръка, а с другата се хвана за нещо вътре в автомобила. Двамата хулигани подадоха телата си от прозорците в пълен синхрон, сякаш са окастрените клони на нещо средно между дърво и жълто такси.

След това мъжът на предната седалка извади палка и започна да бие по барабана, който вторият мъж държеше. Невъзможната задача явно им вдъхна сили, защото двамата обогатиха с химн тропането и

блъскането. Доста от пешеходците застинаха като вцепенени, немалко обаче изръкопляскаха и се присъединиха към дуета, като изричаха текста все по-разпалено:

*Земя, вода, небе да чуят гласа ни.
Светът да се разтресе от тежките ни стъпки.*

— Какво казват? — сръга Армануш Ася, но тя се забави с превода главно защото беше насочила вниманието си към един пешеходец. Беше дългнест слаб младеж в дрипи, който дишаше лепило от найлонов плик и в същото време потропваше с боси почернели крака в такт с химна. През няколко секунди спираше да диша от лепилото и изричаше думите на химна, но малко по-късно от другите, като зловещо ехо:

— ... Тежките ни стъпки...

През това време и другите веселяци също размахаха от прозорците на колите знамена и ленти и се присъединиха радостни към песента. От време на време барабанистът спираше да блъска по барабана и да описва с палката във въздуха въображаеми змийчета, сякаш дирижира минувачите и уличните търговци по тротоара и оркестрира врявата в целия град.

След като първата част от песента приключи, настъпи кратко объркване, тъй като явно малцина сред пъстрия хор знаеха текста на втората половина. Но не допуснаха тази обременителна подробност да подкопае сплотеността им и отново запяха от самото начало, този път по-сърцато и отпреди:

*Земя, вода, небе да чуят гласа ни.
Светът да се разтресе от тежките ни стъпки.*

Така се носеха те по булеварда на мощен жълто-червен поток, сред хаос и олелия. Армануш, Ася и шофьорът наблюдаваха от катафалката мълчаливо, с очи, вперени в жълтото такси отпред. Бяха

толкова опасно близо до автомобила, че Ася виждаше как до задното стъкло се търкалят празни кутийки от бира.

— Погледнете ги само! Може ли възрастни хора да се държат така? — избухна шофьорът на катафалката. — Случва се от време на време. Някой фанатик умре и роднините или откачените му приятели настояват да увият ковчега със знамето на този или онзи футболен отбор. После най-безсрамно очакват да прекарам до гробищата тези кощунствени ковчези! Мен ако питате, всичко това си е чисто богохулство! Трябва да има закон, който да забранява такива глупости. Според мен трябва да е разрешен само зеленият цвят на молитвените одежди. Нищо друго. Какво си въобразяват тия хора? Не са ли мюсюлмани? Умрял си в името на Аллах, за какво ти е притрябвало футболно знаме? Да не би Аллах да е построил там горе стадион? И на небето да има турнири?

Ася не знаеше какво да отговори на последния въпрос, затова се намести притеснена на седалката, но точно тогава вниманието на шофьора отново бе привлечено от жълтото такси. От мобилния телефон на фанатика, надвесил се от предния прозорец, иззвъня мелодия на запис. Едрият хулиган продължи да се държи с една ръка за таксито и да дирижира с другата града, но пак направи опит да натисне бутона на телефона — забравил, че няма свободна ръка. Изгуби равновесие, а заедно с него още две неща — първо палката на барабана, а после и мобилния телефон. И двете паднаха на пътя, точно пред катафалката.

Жълтото такси удари рязко спирачки и катафалката спря точно когато разстоянието между двете коли се бе смалило до косъм. От внезапното спиране Ася и Армануш залитнаха напред, а после и двете провериха едновременно ковчега отзад. Той си беше здрав и невредим.

Собственикът на изпуснатите вещи скочи в миг долу, без да спира да се усмихва и да пее, а жълто-червеното му лице сияеше разгорещено. Той погледна назад, сякаш се извиняваше на движението, че го спира. Чак тогава забеляза, че точно зад тях има не каква да е кола, а сивкавозелена катафалка, символ на смъртта, който пъплеше бавно като зловеща сянка. Една дълга тягостна минута мъжът стоя там, напред движението, изглеждаше озадачен. Накрая, след като покрай него профуча поредната кола, пълна със запаянковци, които пееха химна, а приятелят му заблъска припряно с ръка по барабана, той все

пак се сети да грабне от пътя мобилния телефон и палката. Погледна за последно ковчега в катафалката, после се обърна и се качи отново в таксито. Този път не се подаде, остана си вътре, притихнал.

Армануш и Ася се усмихнаха неволно.

— Явно имате най-почитаната професия в града — оповести Ася на шофьора, който бе наблюдавал заедно с тях цялата сцена. — Сянката ви хвърля в ужас и най-разгорещения и заклет запаляйко.

— Няма такова нещо — възрази мъжът. — Заплатата е много ниска, не плащат пенсионни и здравни осигуровки, нямаш право да стачкуваш, нищо. Навремето карах големи камиони за превози на далечни разстояния. Въглища, нефт, пропан-бутан, промишлена вода... какво ли още не. Всичко съм превозвал.

— По-добре ли беше от това?

— Шегувате ли се? Разбира се, че беше по-добре. Качваш товара в Истанбул и поемаш към друг град. Няма шефове, които да те притискат, няма началник, на когото да се умилкваш! Сам си си господар. Ако решиш, можеш да пътуваш спокойно, стига да не са ти поръчали да закараш товара бързо. Тогава се налага да шофираш, без да спиш. Иначе работата е чиста. Чиста и достойна. Не си принуден да лижеш подметките на никого.

Автомобилите подкараха по-бързо и шофьорът смени скоростта. Не след дълго футболната флотилия зави надясно, към стадиона.

— Защо тогава сте напуснали? — учуди се Ася.

— Заспах зад волана. Уж си карах по пътя. А после се чу страхотен трясък, сякаш е Страшният съд и Аллах ни призовава всички. Отворих очи и що да видя, озовал съм се в кухнята на една крайпътна колиба.

— Какво казва? — пошушна Армануш.

— Повярвай, не ти трябва да знаеш — отвърна също през шепот Ася.

— Питай го тогава по колко мъртъвци на ден прекарва с катафалката.

След като въпросът беше преведен, шофьорът поклати глава:

— Зависи от годишното време. Най-лошо е през пролетта, малцина умират тогава. После обаче идва лятото, най-натовареното време. Скочи ли температурата над двайсет и пет градуса, при нас

става пълна лудница — най-вече заради старците... Мрат като мухи... През лятото истанбулчани умират на тумби!

Той замълча умислено, оставяйки Ася със семантичното бреме на последното изречение, което бе съчинил. След това погледна един минувач в смокинг, който крещеше по мобилния заповеди, и възкликна:

— Ох, тези богаташи! Ама че работа! Цял живот трупат пари и за какво са им? Какви глупаци! Да не би плащаниците да са с джобове? Накрая всички си отиваме, завити в памучна плащаница. И толкоз. А не със скъпи дрехи. И с бижута. Можеш ли да отидеш в гроба по смокинг или в бална рокля? Кой държи небето за тези хора?

Ася не знаеше какво да отговори, затова и не опита.

— Ако не го държи никой, как ще живеем под него? Лично аз не виждам небесни стълбове, а вие? Как някой може да играе по стадионите футбол, ако Аллах каже: „Вече не държа небето“?

С този въпрос, увиснал във въздуха, те завиха зад ъгъла и накрая стигнаха къщата на Казанджъ.

Отпред ги чакаше леля Зелиха. Тя размени с шофьора няколко думи и му даде бакшиш.

Пред къщата бяха наредени фолксвагенът, сребрият алфа ромео и тойотата корола. Явно всички ги бяха изпреварили. Къщата беше пълна с гости и всички чакаха да бъде свален ковчегът.

* * *

След като влязоха вътре, Ася и Армануш се натъкнаха на задръстено само с жени пространство. Макар че повечето гости се бяха струпали във всекидневната на първия етаж, някои тутакси бяха пратени по други стаи, за да сменят памперса на бебето си, да се накарат на детето си, да поклокарят или да се помолят, тъй като беше време за следобедната молитва. Момичетата нямаха къде да се усамотят, затова се отправиха към кухнята, колкото да установят, че всички лели обсъждат през шепот сполетялата ги трагедия, докато подготвят таблетите с ашуре, което да поднесат.

— Клетата мама, съсипана е. Кой да предположи, че ашурето, което е приготвила за Мустафа, ще бъде поднесено на погребението

му? — каза леля Джеврийе, както стоеше при печката.

— Да, съсипана е и булката му, американката — отбеляза леля Фериде, без да вдига поглед от тайнственото петно върху пода. — Клетата тя. Идва в Истанбул за пръв път в живота си и овдовява. Какъв ужас!

От масата, където седеше, слушаше сестрите си и пушеше, леля Зелиха промълви тихо:

— Да, сигурно сега ще се върне в Америка и там ще се омъжи отново. Знаете, Аллах обича троицата. Щом това ѝ е втори брак, значи трябва да има и трети. Но след един арменец и един турчин кого ли ще избере за трети?

— Жената е в траур, бива ли да говориш така! — укори я леля Джеврийе.

— Траурът е като девствеността — въздъхна тежко леля Зелиха. — Хубаво е да ги дадеш на онзи, който най-много го заслужава.

Смаяни от тези думи, двете лели трепнаха и застинаха като вкаменени. Точно тогава в кухнята влязоха Ася и Армануш, следвани от Султан Пети, който мяукаше от глад.

— Сестри, я дайте на котарака нещо, докато не е изгълтал цялото ашуре — подкани леля Зелиха.

Тук леля Бану, която от двайсетина минути се трудеше — правеше чай, режеше лимони и слушаше спора, без да се намеси нито веднъж, се обърна към най-малката си сестра и заяви:

— Имаме по-важна работа.

Отвори едно чекмедже, извади отвътре огромен лъскав нож, грабна от плота глава кромид лук и я срязва наполовина. После стисна едната половинка в длан ѝ я пъкна под носа на леля Зелиха.

— Какво правиш? — подскочи тя на стола.

— Помагам ти да поплачеш, скъпа — поклати глава леля Бану. — Нали не искаш гостите да те виждат такава? Какъвто и свободолюбив дух да си, дори ти трябва да пророниш някоя и друга сълза в къщата на покойника.

С лука под носа си леля Зелиха затвори очи и заприлича на авангардна статуя, която няма никакъв шанс да попадне в обичаен музей: *Жената, която не можеше да плаче, и лукът.*

Леля Зелиха отвори нефритенозелените си очи и подсмръкна. Лукът беше подействал.

— Чудесно! — кимна леля Бану. — Хайде, идвайте всички, трябва да отидем във всекидневната. Гостите сигурно се чудят къде са домакините и защо са зарязали мъртвеца сам!

Това каза сестрата, която навремето си беше играла на майка с леля Зелиха: беше ѝ пяла приспивни песни, които донякъде си бе съчинила сама, беше я хранила с курабийки върху кашони, превърнати във въображаеми маси, беше ѝ разказвала приказки, в края на които красавицата винаги ставаше жена на принца, беше я гушкала и гъделичкала, сестрата, която я бе размивала както никой друг.

— Добре! — съгласи се леля Зелиха. — Да вървим тогава!

И така, отидоха във всекидневната, отпред вървяха четирите лели, Армануш и Ася ги следваха отзад. Влязоха в такт в стаята, пълна с гости, в стаята, където беше трупът.

Върху възглавница на пода в ъгъла, с шал върху русата глава, подпухнали от плач очи и пълничко тяло притиснато в непознатите седеше Роуз. Тя веднага махна с ръка на Армануш — да отиде при нея.

— Къде беше, Ейми? — попита, но още недочакала отговора, я притисна с друг въпрос: — Нямам представа какво става тук. Можеш ли да разбереш какво смятат да правят с тялото? Кога възнамеряват да го погребат?

Тъй като не знаеше отговора на почти никой въпрос, Армануш се приближи още малко до майка си и я хвана за ръка.

— Сигурна съм, че знаят какво правят, мамо.

— Но аз съм му же-на — запъна се Роуз на последната дума, сякаш бе започнала да се съмнява в това.

Бяха го положили на дивана. Ръцете му, с преплетени палци, бяха поставени върху гърдите, където лежеше и тежко стоманено острие — да не се издува трупът. Върху клепачите бяха оставени две големи потъмнели сребърни монети — да не се отварят. В устата бяха налели няколко лъжици вода от свещената Мека. В медната чинийка до главата горяха парченца тамян от сандалово дърво. Макар че нямаше отворени, нямаше дори леко откренати прозорци, димът се издигаше през няколко минути, сякаш разнасян от неуловим ветреца, който е проникнал някъде между стените. Усилеше ли се, пушекът се гънеше на змийчета около дивана и накрая се разсейваше на рехавата сивкава струя. Но от време на време следваше строго определена линия и се спускаше на кръгове с други кръгове вътре все по-близо до трупа —

точно като птица мародерка, устремила се към плячката на земята. Тръпчива и остра, миризмата на сандалово дърво стана толкова силна, че всички се просълзиха. Повечето нямаха нищо против — така и така плачеха.

В ъгъла се беше свил недъгав имам. Той поклащаше тялото си от кръста нагоре, напълно погълнат от Корана, който четеше на глас. В декламацията му имаше ритъм, такт, който се ускоряваше все повече и повече, после най-неочаквано замря. Армануш се опитваше да не забелязва рязкото несъответствие между дребното тяло на имама и пълните жени наоколо. Опитваше се и да не гледа празното място там, където би трябвало да са пръстите на мъжа. И на двете ръце той беше само с пръст и половина. Нямаше как Армануш да не се запита какво се е случило. Дали имамът се е родил така, или пръстите му са били отрязани? При всички положения именно заради незавършеността на тялото му всички тези жени се чувстваха толкова спокойно до него. В несъвършенството бе заложен ключът за съвършенството на имама, в липсата на цялост се криеше тайната на неговата святост. Той беше погранична душа и като всички погранични души около него витаеше нещо злоещо. Беше мъж, но същевременно и светец, затова бе невъзможно да го възприемаш като мъж. Беше светец, но същевременно недъгав, затова бе невъзможно да не забележиш, че е тленен. На сакатия имам не му трябваха пръсти да разлиства наум Свещения Коран. Носеше го целия, до последния стих, в паметта си.

В края на стиховете, каквито се четат в такива случаи, имамът замълча за стотна от секундата, за да усети вкуса, останал в устата му от всичките свещени думи. Сетне продължи с декламацията. Точно този плавен ритъм докосваше сърцата на покрусените жени — никоя от тях не разбираше и дума арабски. Дори след като не издържаха и се разридаха, жените внимаваха да не плачат много високо, за да не заглушат гласа на имама. Но и не хлипаха много тихо, понеже нито за миг не забравяха, че мястото, където са се струпали, е олюеви^[58].

До имама, на второто най-челно място, седеше Маминка с дребно тяло, което приличаше на суха слива, оставена на слънцето — спаружена и сбръчкана. Който дойдеше, ѝ целуваше ръка и ѝ изказваше съболезнованията си, но беше трудно да се определи дали тя ги чува. Маминка обикновено само оглеждаше хората, целунали ѝ

ръка. Но се случваше и да отговори на една или друга гостенка с порой от въпроси:

— Ти коя си, скъпа? — питаше роднини или дългогодишни приятели. — Къде беше през цялото време? Няма да ходиш никъде, немирнице такава! — караше се на напълно непознати.

А после, между забележителното мълчание и забележките, с които караше всички да замълчат, тя се отнасяше и току примигваше уплашено, а върху лицето ѝ се изписваше пълно неведение. В такива мигове Маминка недоумяваше какво търсят във всекидневната им всички тези хора и защо плачат толкова много.

Диванът беше застинал, жените бяха в постоянно движение. Диванът беше бял, жените бяха главно в черно. Диванът беше безмълвен, жените бяха гласовити, сякаш за да останат живи, трябваше да правят точно обратното на мъртвите. След малко всички наскочаха на крака и сведоха глави смирено. С лица, върху които се бяха изписали скръб и преклонение, но и съзливост, те загледаха как недъгавият имам излиза от стаята. Леля Бану отиде да го изпрати и вече навън му целуна ръцете, благодари му много пъти, а после му даде бакшиш.

Веднага щом имамът си тръгна, въздухът беше разцепен от пронизителен писък. Нададе го възпълна жена, която дотогава не беше виждал никой. Викът ѝ се извиси на оглушителни децибели и за нищо време лицето ѝ почервения до мораво, гласът ѝ пресипна и цялото ѝ тяло се разтреса. Толкова окаяно беше състоянието ѝ и толкова осезаема — болката, че другите я загледаха със страхопочитание. Жената беше оплаквачка, плащаха ѝ предварително да ходи и да плаче в дома на покойника, да поридае за хора, които изобщо не беше виждала. Хлиповете ѝ бяха така сърцераздирателни, че и другите жени се поддадоха.

И така, Армануш Чакмакчян се озова сред гмеж покрусени непознати (в този миг тя не можеше да познае дори майка си) и загледа как вихрушката от жени се върти и се разделя. В пълно съзвучие, без да се суетят, гостите си разменяха местата с новодошлите. Като птици от ято кацаха по фотьойлите, канапетото и възглавниците върху пода, наслагани толкова близко, че раменете им се опираха. Посрещаха безмълвно и плачеха оглушително — всичките тези жени, които можеха да са толкова тихи сами, и толкова шумни, когато скърбят

заедно. Сега вече Армануш беше разбрала някои от правилата в обряда на бдението: така например, в къщата вече не се готвеше. Вместо това всеки от гостите пристигаше с поднос храна и кухнята беше задръстена с тенджери и тигани. Никъде не се виждаха сол, месо, алкохол, не се долавяха вкусните миризми на печива. Точно както миризмите, и звуците бяха подчинени на правила. Не беше разрешено да слушаш музика, да пускаш телевизор и радио. Армануш се сети за Джони Кеш и затърси с поглед Ася.

Видя я да седи на канапетото с няколко съседки: беше вдигнала високо глава, подръпваше разсеяно една от къдриците си и гледаше мъртвото тяло. Точно когато понечи да тръгне към нея, Армануш забеляза, че леля Зелиха сяда до дъщеря си и с непроницаемо лице ѝ казва нещо на ухото.

* * *

И така, мъртвото тяло лежеше на дивана.

Ася седеше притихнала сред няколко жени, които не спираха да вият и да хлипат, и пребледняваше все повече.

— Не ти вярвам — каза, без да поглежда майка си.

— Не е нужно да ми вярваш — промълви леля Зелиха. — Но накрая осъзнах, че ти дължа обяснение. И че ако не ти го кажа сега, няма да го направя никога. Той е мъртъв.

Ася се изправи бавно и погледна тялото. Взря се съсредоточено и напрегнато в него, за да не забрави, че това тяло, умито със сапун от див люляк и увито в три ката памучна плащаница, това тяло, което сега лежеше неподвижно под стоманеното острие и двете потъмнели сребърни монети, това тяло, на което са дали вода от Мека и което са покрили с благовонния тамян от сандалово дърво — е баща ѝ.

Вуйчо ѝ... баща ѝ... вуйчо ѝ... баща ѝ...

Ася вдигна очи и започна да оглежда стаята, докато не зърна леля Зелиха, която сега седеше в дъното и се беше затворила за света така, че и току-що срязана глава лук не можеше да я докосне. Докато Ася гледаше с отворена уста своята майка, проумя защо тя не е възразила собствената ѝ дъщеря да я нарича „леля“.

Леля ѝ... майка ѝ... леля ѝ... майка ѝ...

Ася пристъпи към мъртвия си баща. Една крачка, после още една, по-близо. С крачките се засили и димът. Роуз виеше от болка някъде в стаята. Същото правеха и другите жени — в безкрайна верига. Всички бяха свързани във верижна реакция и ритъм, житието на всяка бе преплетено с живота на другите, без значение дали го осъзнават, или не. Всеки хлип носеше успокоение... или може би във всяка споделена скръб имаше някой, който не можеше да скърби с останалите.

— Баба... — пророни Ася.

В началото бе словото, се казва в исляма, и то предхожда всяко битие. Дори да бе така, с нейния баща беше точно обратното. В началото бе липсата на слово, предхождаща битието.

* * *

Имало едно време

земя не много далеч оттук, когато ситото било в сламата, магарето било градският глашатай, камилата — бръснарят... когато бях по-стар от баща си, та трябваше да го люлея в люлката, щом го чуех да плаче... когато светът бе преобърнат с главата надолу и времето бе кръговрат, който се въртеше и въртеше, така че бъдещето бе по-старо от миналото, а миналото бе непорочно като току-що засята нива...

Имало едно време... когато Божиите твари нямали чет точно като зрънцата пшеница и било грях да говориш много, защото можело да кажеш каквото не трябва да помниш и да запомниш каквото не трябва да казваш.

* * *

Цианкалият е безцветно вещество — солта на калия и циановодородната киселина. Прилича на захар и се разтваря много добре във вода. За разлика от другите отрови има силна миризма.

Мирише на бадеми. На горчиви бадеми.

Ако украсиш купичка ашуре със зрънца нар и капнеш отгоре цианкалий, трудно ще разбереш, че вътре е сложен и той, защото сред многото продукти има и бадеми.

— Какво си направила, господарко? — изграчи Господин Горчивия и се ухили намусен, както и се очакваше от него. — Намесила си се в хода на събитията!

Леля Бану стисна устни.

— Да — потвърди тя, по страните ѝ се стичаха сълзи. — Дадох му ашурето, но не аз, а той избра да го изяде. И двамата решихме, че така е по-добре, много по-достойно, отколкото да живеем с бремето на миналото. Така беше за предпочитане пред това да не правим нищо с това познание. Аллах няма да ми прости никога. Прокудена съм завинаги от света на праведните. Никога няма да отида в рая. Ще бъда хвърлена право в адските пламъци. Но Аллах ми е свидетел, няма в сърцето ми съжаление.

— Може би твое вечно жилище ще бъде чистилицето — опита се да я утеши някак Госпожа Сладката, понеже се чувстваше безпомощна при вида на разплаканата си господарка. — Ами американското момиче? Ще му кажеш ли тайната на баба му?

— Не мога. Прекалено е. Пък и няма да ми повярва.

— Животът е съвпадение, господарко — обади се отново Господин Горчивия.

— Не мога да ѝ разкажа. Но ще ѝ дам това — рече леля Бану и отвори едно чекмедже, откъдето извади златна брошка във вид на нар със зрънца от рубини в него.

Баба Шушан, на която преди години бе принадлежала брошката, беше една от онези прокудени души, орисани да сменят често името си, само за да го изоставят на следващия етап от своя живот. Родена като Шушан Стамбулян, тя се бе превърнала в Шермин 626. След това беше станала Шермин Казанджъ, а накрая — Шушан Чакмакчян. С печеленето на всяко ново име беше и губила по нещо от себе си завинаги.

Ръза Селим Казанджъ беше прозорлив предприемач, отдаден гражданин, а също и добър съпруг, по свой си начин. Беше достатъчно далновиден в зората на републиканската епоха да се откаже от казанджийството и да се заеме да произвежда знамена точно когато

нацията се е нуждаела от още и още, за да украси цялата си татковина. Така се беше превърнал в един от най-заможните предприемачи в Истанбул. Някъде по това време беше посетил сиропиталището, за да се срещне с директора му за потенциална сделка. Там, в слабо осветения коридор, беше видял млада арменка само на четиринайсет години, приела исляма. Не му отнеме много време да научи, че тя е племенница на човека, когото обожаваше най-много на света: на майстор Левон, човека, който го беше научил на изкуството на казанджийството и се беше грижил за изпадналото в беда момче, което беше някога. Сега е негов ред да помогне на семейството на майстор Левон, помисли си той. Но когато след многобройни посещения предложи на момичето да се омъжи за него, го направи не от доброта, а от любов.

Беше убеден, че накрая тя ще забрави. Беше убеден, че ако се държи добре и се грижи за нея, ако ѝ даде дете и великолепен дом, тя малко по малко ще забрави миналото и накрая раната ще зарасне. Че е само въпрос на време. Казваше си, че след като родят, жените не могат да носят и бремето на своето детство. Затова, щом дойде вестта, че жена му го е напуснала, за да замине с брат си в Америка, в началото той не повярва, а после я зачеркна от живота си. Шушан изчезна от летописите на рода Казанджъ, включително и от спомените на собствения си син.

За сина на Шушан нямаше значение дали е наречен Левон или Левент. Така или иначе той стана мрачен човек. Колкото и мил и любезен да бе извън дома си, беше жесток със собствените си деца, четири момичета и едно момче.

Семейните истории се преплитат така, че каквото се е случило преди поколения, влияе върху наглед несвързани събития от днешния ден. Миналото е всичко друго, но не и отминало. Ако Левент Казанджъ не бе станал озлобен и склонен към насилие мъж, дали единственият му син Мустафа щеше да е друг човек? Ако преди поколения, през 1915 година, Шушан не бе останала сирак, дали днес Ася щеше да е копеле?

Животът е съвпадение, макар понякога да ти е нужен джин, за да го проумееш.

* * *

Късно следобед леля Зелиха отиде в градината. Тъй като не искаше да влиза в къщата, Арам я чакаше там от часове, отдавна бе изпушил всичките си пури.

— Нося ти чай — каза тя.

Пролетният ветрец ги помилва по лицата — разнасяше надлъж и шир всякакви миризми — на море, на покълнала трева, на бадемовите дръвчета в Истанбул, които скоро щяха да разцъфнат.

— Благодаря ти, любов моя — отвърна Арам. — Каква красива чаша за чай.

— Харесва ли ти? — завъртя леля Зелиха чашата в ръката си, а лицето ѝ грейна в признателност. — Колко странно. Знаеш ли какво се сетих току-що? Че съм купила този сервиз преди двамайсет години. Наистина необичайно.

— Какво толкова му е необичайното? — попита Арам и точно тогава усети капка дъжд.

— Нищо — сниши глас леля Зелиха. — Просто не съм си и помисляла, че ще издържат толкова дълго. Винаги съм се страхувала, че са чупливи, но вероятно те все пак живеят, за да разкажат историята. Правят го дори чаените чаши!

След няколко минути от къщата бавно излезе Султан Пети — с пълен стомах и сънени очи. Обиколи ги, после се сви на кълбо до леля Зелиха. Известно време сякаш бе погълнат от това старателно да мие лапичката си, после обаче спря и се огледа тревожно, за да види какво е могло да смути ведрото му настроение. Вместо отговор върху носа му капна топла капка. После още една, този път върху главата. Котаракът се надигна бавно и с дълбоко недоволство, протегна се и отново се насочи към къщата. Още една капка. Султан Пети ускори крачка.

Може би не знаеше правилата. Не знаеше, че каквото и да пада от небето, не бива да го проклинаш.

Включително дъжда.

[58] Дом на мъртвец (турски). — Б.пр. ↑

В ЗНАК НА ПРИЗНАТЕЛНОСТ

Романът беше написан, докато кръстосвах между Аризона, Ню Йорк и Истанбул. Признателна съм на многото арменски и турски семейства, които са ме посрещали гостоприемно, подслонявали са ме в домовете си, готвили са ми и колкото и да им е било трудно да си спомнят мъчителното минало, са ми разказвали личните си истории. Особено задължена съм на арменските и турските баби, които притежават почти вродената способност да надскачат границите, които националистите и в двата лагера приемат за даденост.

Много благодарна съм на Марли Русоф и Майкъл Радулеску, мои литературни агенти и скъпи приятели, за невероятната им подкрепа, работа и дружба. Благодаря на Пол Словак за редакторските му напътствия, вяра и насърчение. Признателна съм на Мъги Гъоджек, Ан Бетридж, Андрю Уедъл и Даян Хигинс за щедрия им принос.

Между турското и английското издание на романа, през 2006 година бях изправена пред съд за „оскърбление към турската нация“ по Член 301 от Турския наказателен кодекс. Тези обвинения бяха отправени към мен заради думите на някои от героите арменци в книгата и можеха да ме осъдят на три години затвор, но накрая обвиненията бяха оттеглени. През това време имах щастието да получа огромна подкрепа от много хора — приятели и непознати от най-различни националности и вероизповедания. Нямам думи да изразя колко съм им задължена.

И накрая, както винаги, благодаря на Еюп за търпението и любовта... и просто за това, че е себе си...

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.